

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL GELİŞMELERİN KIRSAL PEYZAJ ETKİSİ: SARIYER ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Hatice BÜYÜKKÖZ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehircilik Doktora Programı

Tez Danışmanı: Doç Dr. Demet Seher KAP YÜCEL

HAZİRAN 2024

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL GELİŞMELERİN KIRSAL PEYZAJ ETKİSİ: SARIYER ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Hatice BÜYÜKKÖZ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehircilik Programı

Demet Seher KAP YÜCEL

HAZİRAN 2024

Hatice Büyükköz tarafından hazırlanan ‘Kentsel Gelişmelerin Kırsal Peyzaj Etkisi: Sarıyer Örneği’ adlı bu tezin Doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Demet Seher KAP YÜCEL

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Demet Seher KAP YÜCEL (Danışman)

Üye : Prof. Dr. Hürriyet ÖĞDÜL

Üye : Prof. Dr. Murat Cemal YALÇINTAN

Üye : Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU

Üye : Prof. Dr. Meltem ERDEM KAYA

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Hatice BÜYÜKKÖZ

Canım Annem ve Babamın hatırasına...

ÖNSÖZ

Öncelikle, Mimar Sinan Üniversitesi Şehircilik Anabilim dalında doktora yapmama fırsat sunan üniversite yönetimine, ders aldığım veya almadığım tez çalışmam için katkı sağlayan tüm hocalarımıza teşekkür ederim.

Tez çalışmam sürecinde ders seçimimden itibaren bana yol gösteren sevgili tez danışmanım Doç. Dr. Demet Seher KAP YÜCEL hocama ve kıymetli hocam Prof. Dr. Murat Cemal YALÇINTAN'a değerli katkıları için teşekkür ederim.

Sevgili tez izleme komitesi üyelerim Prof. Dr. Hürriyet ÖĞDÜL ve Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU hocalarıma değerli katkıları ve geri bildirimleri için çok teşekkür ederim. Tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Meltem ERDEM KAYA'ya, katkıları için teşekkür ederim. Tez yeterlilik jüri üyelerinden Prof. Dr. Adem Erdem ERBAŞ ve Prof. Dr. Bayram Cemil BİLGİLİ hocalarımıza katkıları için çok teşekkür ederim.

Sarıyer ilçesinde çalışma alanında bilgi ve deneyimlerine başvurduğum tüm katılımcılara teşekkür ederim. Başta 1999-2005 yılları arasında Sarıyer Belediye başkanı olan Sedat ÖZSOY'a ve 1984-1990 yılları arasında Sarıyer Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nde müdür yardımcılığı görevi yapmış olan mimar Meral Nur ARDICI'ya çok teşekkür ederim. Aynı müdürlükte görev yapmakta olan Şehir ve Bölge Planlamacısı Fahrunnisa ESENTEPE ve Edip DİNÇER'e teşekkür ederim. Kısırkaya, Gümüşdere, Uskumruköy, Kilyos mahalle muhtarlarından Nurcan KOCAER, Günay YAZICI; Şeyda ÜST, Yüksel DALMIŞ'a teşekkür ederim. Ayrıca, Çiftçi, esnaf, STK görevlileri, site yöneticileri ve mahallelerdeki tüm katılımcılara teşekkür ederim. Arıköy Spor Kulübü yönetiminden Semra YAVUZ'a ve Sarıyer Posta Gazetesi'nden Levent PEHLİVANOĞLU'na, Eczacıbaşı Holding'den Mehmet ORHON'a, Kilyos Güzelleştirme derneği'nden Güler SÖNMEZ'e, Kuzey Ormanları Savunması'ndan Hasan Ali SARIKAYA'ya teşekkür ederim.

Bu süreçte beni destekleyen ailem ve arkadaşlarıma buradan bir kez daha teşekkür ediyorum, iyi ki varsınız.

Hatice Büyükköz

KENTSEL GELİŞMELERİN KIRSAL PEYZAJ ETKİSİ: SARIYER ÖRNEĞİ

ÖZET

Son dönemlerde kent merkezleri büyüyerek, kent çeperlerindeki kırsal araziler üzerinde peyzajı hızla dönüştüren ve geri dönüşü olmayan etkiler yaratmaktadır. Bu durum, metropoliten kent kırsalında yer alan peyzajların sürdürülebilir yönetimi ile ilgili önlemlerin alınması adına daha fazla araştırılmasını önemli hale getirmektedir.

Bu tez çalışması bunu göz önünde bulundurarak, metropoliten kent çeperinde yer alan kırsal peyzajları araştırma hedef alanı olarak almakta ve değişim sürecinin nedensellik ve ilişkisellik perspektifine dayanmaktadır. Kırsal peyzaj değişikliklerinin, nedensellik ilişkileri çerçevesinde analiz edilmesinin, gelecekteki kırsal peyzaj dönüşümleri için öngörü sağlayarak, arazi kullanımlarına rehberlik etmesi ve dolayısıyla kırsal peyzajın aşırı dönüşümünü önleyerek sürdürülebilir yönetimi konularında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile İstanbul kent çeperinde yer alan Sarıyer kırsalındaki Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya mahallelerinde 2000-2024 tarihleri arasında kırsal peyzajın kentsel gelişmeler etkisinde dönüşüm süreci analiz edilmekte; değişim dinamikleri, değişimin baskıları, peyzaj değişim durumu, değişimin etkileri ve değişime olan tutumlar ölçülmektedir.

Çalışma, nicel ve nitel yöntemlere dayalı olarak yürütülmüştür. Peyzaj değişim durumu nicel yöntemle (arazi örtüsündeki değişim) ve çalışma alanında yaşayanların değişim sürecine dair genel algılarının (değişim dinamikleri, değişim durumu baskıları, etkileri, tutumlar) değerlendirildiği yarı yapılandırılmış mülakatlarla yani nitel yöntemlerle analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan her iki yöntemden elde edilen bulgular ve saha gözlemleri tezin çerçeve yöntemi olan DPSİR (Driving Force, Pressure, State, Impact, React) yöntemi kullanılarak ilişkisel çerçevede analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulguları hem değişim durumunu hem de değişimin nedenlerini/değişim dinamiklerini, baskılarını, etkilerini ve değişime olan tepkileri ortaya koymaktadır. Buna göre kırsal peyzaj değişim dinamikleri ağırlıklı olarak; depremlerden korunma güdüleri, bölgede az katlı ve bahçeli yapılaşma koşullarını öngören mekansal planlar, yaşamsal tercihler/ kentsel sorunlardan kaçış ve yeni yaşam biçimleri, Mega Projeler (Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu ile İstanbul Yeni Havalimanı) ve 2012 yılında ilan edilen 6360 sayılı kanun olarak öne çıkmaktadır. Değişim süreci, mekansal olarak üretim arazilerinden tüketim arazilerine doğru bir yönelim göstermektedir ve bu da temelde kırsal peyzaj üzerinde baskılar

yaratmaktadır. ‘Baskılar’, konut ağırlıklı yapılaşmalar ve yollar; orman/çayır/mera/tarım arazilerinde azalma; 6360 sayılı kanununa bağlı artan vergi ve harçlar; arsa spekülasyonları olarak öne çıkmaktadır. Araştırma bulguları ‘kırsal peyzajda dönüşüm sürecinin etkileri’ ve ‘etkilere karşı olan tutumların çalışma alanındaki mahallelerde farklılaştığını ortaya koymuştur. Değişim etkilerine yönelik tutumlar ise; mahallelere, katılımcıların çalışma alanında yaşama sürelerine, peyzajla peyzajdaki rollerine ve etkilenmelerine göre farklılık içermektedir.

Çalışma, peyzaj değişikliğini tespit olarak ortaya koyan bir çalışma olmanın ötesinde, değişim sürecine de dair bilgiler sağlamaktadır. Araştırma bulguları, kırsal peyzaj değişikliğinin çeşitli değişim dinamiklerin etkisinde meydana geldiğini ve peyzajın özelliklerine göre (konumsal ve erişimsel özellikler, merkez etkisi, coğrafi özellikler, yönetim, planlama) birbirinden farklılaşan süreçler ürettiğini ortaya koymuştur. Bu çalışma ile sonraki çalışmalarda kırsal peyzaj değişim sürecinde yerel dinamikleri dikkate alan nedensel ve ilişkişel perspektiflerle analiz eden yaklaşımların yaygınlaşmasının önünü açacaktır.

Anahtar Sözcükler: Metropoliten Kırsalı, Kentsel Saçaklanma, Perikentleşme, Karşı Kentleşme, Peyzaj/Kırsal Peyzaj, Peyzaj/Kırsal Peyzaj Değişim Dinamikleri, DPSİR Yöntemi

THE IMPACT OF URBAN DEVELOPMENTS ON RURAL LANDSCAPE: SARIYER EXAMPLE

ABSTRACT

In recent years, urban centers have been growing and creating irreversible effects that rapidly transform the landscape of rural lands on the city periphery.

This makes it important to investigate further to take measures regarding the sustainable management of landscapes in metropolitan city rural areas.

Considering this, this thesis study takes the rural landscapes on the metropolitan city periphery as the research target area. It is based on the causality and relationally perspective of the change process. It is thought that analyzing rural landscape changes within the framework of causal relationships will contribute to sustainable management by providing predictions for future rural landscape transformations, guiding land uses, and preventing the excessive transformation of the rural landscape.

The study analyzes the transformation process of the rural landscape under the influence of urban developments in the Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere and Kısırkaya neighborhoods in the rural areas of Sarıyer, located on the urban periphery of Istanbul, between 2000 and 2024; Dynamics of change, pressures of change, landscape change situation, effects of change and attitudes towards change are measured.

The study was conducted based on quantitative and qualitative methods. The landscape change situation was analyzed with quantitative methods (change in land cover) and semi-structured interviews, that is, qualitative methods, in which the general perceptions of the people living in the study area about the change process (change dynamics, change situation pressures, effects, attitudes) were evaluated. The findings and field observations obtained from both methods used in the research were analyzed in a relational framework using the DPSIR (Driving Force, Pressure, State, Impact, React) method, which is the framework method of the thesis.

The findings of the research reveal both the change situation and the reasons for change/change dynamics, pressures, effects, and reactions to change. Accordingly, rural landscape change dynamics are mainly; motivations for protection from earthquakes, spatial plans that envisage low-rise and garden construction conditions in the region, vital preferences / escape from urban problems and new lifestyles, Mega Projects (Yavuz Sultan Selim Bridge and Northern Marmara Highway and Istanbul New Airport) And, stands out as Law No. 6360, which was declared in 2012. The change process shows a spatial trend from production lands to consumption lands, and,

this creates pressure on the rural landscape. 'Pressures', housing-oriented construction and roads; decrease in forest/meadow/pasture/agricultural lands; Increased taxes and fees due to Law No. 6360; It stands out as land speculation. Research findings revealed that 'the effects of the transformation process in the rural landscape' and 'attitudes towards the effects' differ in the neighborhoods in the study area. Attitudes towards the effects of change are; It varies depending on the neighborhoods, the duration of the participants' living in the study area, their roles in the landscape and their influences on it.

Beyond being a study that identifies landscape change, the study also provides information about the change process. Research findings have revealed that rural landscape change occurs under the influence of various change dynamics and produces processes that differ from each other according to the context of the landscape (spatial and access characteristics, center effect, geographical features, management, and planning).

This study will pave the way for the widespread use of approaches that take local dynamics into account and analyze them with causal perspectives in the process of rural landscape change in subsequent studies.

Keywords: Metropolitan Countryside, Urban Sprawl, Peri-Urbanization, Counter-Urbanization, Landscape/Rural Landscape, Landscape/Rural Landscape Change Dynamics, DPSIR Method

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER	xv
KISALTMALAR	xix
SEMBOLLER LİSTESİ	xxi
ÇİZELGE LİSTESİ	xxiii
ŞEKİL LİSTESİ	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Temel Sorusu Veya Hipotezi	5
1.2 Araştırmanın Alt Soruları veya Alt Hipotezleri	5
1.3 Araştırmanın Kapsamı.....	5
1.4 Araştırma Alanı Belirlenirken Dikkat Edilen Özellikler Şunlardır:.....	6
1.5 Araştırmayla İlgili Literatür ve Çalışmanın Özgünlüğü.....	8
1.6 Araştırmanın Yöntemi.....	9
1.7 Veri Kaynağı	11
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLER	13
2.1 Kentleşmeye Dair Kavramsal ve Kuramsal Temeller	13
2.1.1 Kentsel gelişme kuramları	13
2.1.2 Kentleşme ve metropolitenleşme süreci	17
2.1.3 Metropoliten kentte büyüme biçimi olarak ‘saçaklanma’ (urban sprawl).....	20
2.1.3 Metropoliten kent kırsalında erişim ve mesafe bağlantıları.....	25
2.1.4 Metropoliten kent kırsalında nüfus hareketleri: Karşı kentleşme	27
2.1.5 Metropoliten kent kırsalında gelişen mekansal formlar ve perikent (kent çevresi/kent çeperi) kavramı	29
2.1.6 Metropoliten kentleşme eğilimi olarak ‘periurbanization’ (peri-kentleşme)	35
2.1.6.1 Peri-kentleşmenin dinamikleri/itici güçleri.....	37
2.1.6.2 Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler bağlamında perikentleşme	38
2.1.6.3 Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre perikentleşmenin genel karşılaştırması	46
2.2 Peyzaj/Kırsal Peyzaj ile İlgili Kavramsal ve Kuramsal Temeller.....	48
2.2.1 Peyzaj, kültürel peyzaj, kırsal peyzaj tanım ve açıklamaları	48
2.2.2.Kırsal peyzajların önemi ve korunması	54
2.2.3 Peyzaj/kırsal peyzaj değişim süreci.....	57
2.2.3.1 Kırsal peyzajın çok işlevli hale gelerek değişmesi	59
2.2.4 Peyzaj değişim dinamikleri.....	59
2.2.5 Peyzaj değişikliğinde ‘aktörler’ ve rolleri.....	62

3. İSTANBULU'UN MEKANSAL BÜYÜME SÜRECİ VE ARAŞTIRMA ALANINA AİT BİLGİLER	67
3.1 İstanbul'un Mekânsal Büyüme Süreci.....	67
3.2 Sarıyer İlçesine Ait Bilgiler	72
3.2.1 Bitki örtüsü.....	73
3.2.2 Kıyı kumulları ve kumul endemik bitkileri.....	74
3.2.3 Fauna	75
3.2.4 Tarımsal faaliyetler	76
3.2.5 Koruma yaklaşımları	76
3.2.6 Turizm	78
3.2.7 Ulaşım	78
3.2.8 Nüfus	79
3.3 Araştırma Alanındaki Mahallelere Ait Bilgiler	81
3.3.1 Uskumruköy	82
3.3.2 Kilyos (Kumköy).....	83
3.3.3 Gümüşdere	85
3.3.4 Kısırkaya	86
4. MATERYAL VE YÖNTEM.....	89
4.1 Çalışmanın Materyali ve Veri Kaynakları.....	89
4.2 Tez Araştırmasının Yöntemi	90
4.2.1 Yönteme ilişkin literatür özeti.....	90
4.2.2 Tez araştırmasında kullanılan örnekleme yöntemi.....	93
4.2.3 Arazi örtüsü/kullanımındaki değişimin ölçülmesi	95
4.2.4 DPSİR (Driving forces, Pressures, State, Impacts, Reacts).....	95
4.2.4.1 Tez çalışmasında DPSİR yönteminin ele alınışı	96
5.ARAŞTIRMA ALANINDAKİ KIRSAL PEYZAJ DEĞİŞİMİNİN DPSİR YÖNTEMİ İLE ANALİZ EDİLMESİ.....	101
5.1 Çalışma Alanında Öne Çıkan Peyzaj Değişim Dinamikleri ve Baskılar	101
5.1.1 Kırsal peyzaj değişikliğinde kapalı konut site yaşam tarzının gelişmesi ve depremler.....	102
5.1.2 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak mekansal planlar	105
5.1.2.1 Planlama ve plan hiyerarşisi.....	105
5.1.2.2.Çalışma alanında yer alan mahallelerde mekansal planların etkisi..	108
5.1.3 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak çalışma alanında ve yakınında yer alan mega projeler	114
5.1.3.1 Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu	115
5.1.3.2 İstanbul Yeni Havalimanı (İYH).....	118
5.1.4 Kırsal peyzaj değişim dinamiği olarak diğer ulaşım projeleri-Sarıyer-Kilyos Tüneli	121
5.1.4.1 Sarıyer-Kilyos tünel projesi kapsamında kurulan geçici beton santrali	123
5.1.5 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak 6360 Sayılı kanun	125
5.1.5.1 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak 6360 Sayılı kanun ve kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan yönetmeliği	127
5.1.5.2 Mera alanları ve mera kanunu (28.02.1998 tarih ve 23272 sayılı)	131
5.1.6 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak orman kanunu.....	133
5.1.7 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak madencilik ve turizm faaliyetleri	137

5.1.8 Peyzaj değişiminin itici gücü olarak toprak koruma kanunu ve bölgedeki tarımsal faaliyetlerin durumu	145
5.1.9 Peyzaj değişiminin itici gücü olarak arazilerde el değişikliği.....	149
5.1.10 Peyzaj değişiminin itici gücü olarak biyolojik salgınların etkisi	151
5.2 Sarıyer İlçesinde Kırsal Peyzaj Değişikliğinin DPSİR Yöntemi Çerçevesinde Analizi ve Araştırma Bulguları	152
5.2.1 Nitel yönteme dayalı analiz ve analiz bulguları.....	153
5.2.1.1. Kırsal peyzaj değişim dinamikleri/itici güçler	154
5.2.1.2 Kırsal peyzaj değişikliğinde baskılar (pressures).....	163
5.2.1.3 Kırsal peyzaj dinamikleri ve değişim baskıları arasında algılanan ilişki	169
5.2.1.4 Değişim etkileri (impact) ve tutumlar (react).....	170
5.2.2 Nicel yöntemlere dayalı analiz ve analiz bulguları: Kırsal peyzajdaki değişim durumu	178
5.2.2.1 Araştırma alanı bütününde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.	179
5.2.2.2 Kilyos'ta yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.....	180
5.2.2.3 Uskumruköy'de yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.....	180
5.2.2.4 Gümüşdere mahallesinde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği	181
5.2.2.5 Kısırkaya mahallesinde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği	182
6. DEĞERLENDİRME	185
6.1 Mahallelere Göre Kırsal Peyzaj Değişikliğinin Değerlendirmesi.....	185
6.1.1 Kilyos mahallesi'nde kırsal peyzaj değişikliğinin değerlendirilmesi	185
6.1.1.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)	185
6.1.1.2 Kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impacts) ve çalışma alanında yaşayanların tutumları (reacts).....	186
6.1.1.3 Değişim durumu.....	187
6.1.1.4 Kilyos mahallesi kırsal peyzaj değişikliğinin DPSİR çerçevesi	188
6.1.2 Uskumruköy Mahallesi'nde kırsal peyzaj değişiminin değerlendirilmesi	188
6.1.2.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)	188
6.1.2.2 Uskumruköy kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impact) ve çalışma alanında yaşayanların tutumları (react).....	189
6.1.2.3 Değişim durumu.....	189
6.1.3 Gümüşdere Mahallesi'nde kırsal peyzaj değişikliğinin değerlendirilmesi	191
6.1.3.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)	191
6.1.3.2 Kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impacts) ve tepkiler (reacts) ..	192
6.1.3.3 Değişim durumu.....	194
6.1.3.4 Gümüşdere mahallesi kırsal peyzaj değişikliğinin DPSİR çerçevesi	195
6.1.4 Kısırkaya Mahallesi'nde kırsal peyzaj değişikliğinin değerlendirilmesi	196
6.1.4.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)	196
6.1.4.2 Kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impacts) ve tepkiler (reacts) ..	196
6.1.4.3 Değişim durumu.....	197
6.1.4.4 Kısırkaya mahallesi kırsal peyzaj değişikliğinin DPSİR çerçevesi ..	199
6.2 Araştırma Alanı Genelide Kırsal Peyzaj Değişikliğinin Değerlendirilmesi ..	199

6.2.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)	199
6.2.2 Mahalleler genelinde algılanan değişim etkileri (impacts) ve çalışma alanında yaşayanların tutumları (reacts)	204
6.2.3 Mahaller geneli için kırsal peyzaj değişim durumu (state)	209
6.3 Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları	212
7. SONUÇ VE TARTIŞMALAR	221
7.1 Kırsal Peyzaj Değişim Sürecinin Yöntemsel Ele Alınışındaki Avantajlar	221
7.2 Değişim Sürecinin Dönemsel Olarak Karakterize Edilmesi	223
7.3 Değişim Sürecinin Yönü	224
8. KAYNAKLAR.....	229
EKLER.....	259

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	:Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AVM	:Alışveriş Merkezi
ASLA	:Amerikan Peyzaj Mimarları Derneği
A.Ç.A.	:Avrupa Çevre Ajansı,
BM	:Birleşmiş Milletler
CBS	:Coğrafi Bilgi Sistemi
ÇDP	:Çevre Düzeni Planı
DAP	:Doğu Anadolu Projesi
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
DPSİR	:Driver-Pressure-State-Impact-Response Framework
DYY	:Doğrudan Yabancı Yatırım
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
DB	:Dünya Bankası
ELC	:Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention)
GEEAYK	:Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOMOS	:Uluslararası Anıtlar ve Sitler Kurulu (International Council On Monuments and Site)
IMF	:Uluslararası Para Fonu (International Money Found)
IPARD	:Kırsal Kalkınma için Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Preaccession Rural Development)
İBB	:İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İGDAŞ	:İstanbul Gaz Dağıtım Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
İMAABNP	:İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı
İUAP	:İstanbul Metropolitan Alanı Kentsel Ulaşım Ana Plan
İSKİ	:İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
İÖİ	:İl Özel İdaresi
İTÜ	:İstanbul Teknik Üniversitesi
KHK	:Kanun Hükmünde Kararname km Kilometre
KOKAP	:Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması
KAKS	:Kat Alanı Katsayısı
KANİP	:Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı
KAUIP	:Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı
KİPTAŞ	:İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş
K.K.V.K.B.	:Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu
MİA	:Merkezi İş Alanı
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

STK :Sivil toplum örgütü/ Kuruluşu
TEMA :Türkiye Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TAKS :Taban Alanı Katsayısı
TOKİ :T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi
TBMM :Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜBİTAK :Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK :Türkiye İstatistik Kurumu
UKKS :Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi

6360 Sayılı Kanun :On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Yasa

SEMBOLLER LİSTESİ

M² : Metrekare
Ha :Hektar
Da : Dekar
Km :Kilome

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Kent Merkezine Göre Erişim Tanımlamaları.....	26
Çizelge 2.2 : Kent Ve Kır Arasında Mekansal Formlar Ve Özellikleri.....	33
Çizelge 3.1 : Sarıyer İlçesinde Yıllara Göre Kent Kır Nüfusu	80
Çizelge 3.2 : Araştırma Alanında Yer Alan Mahallelerde Yıllara Göre Nüfus Bigisi	81
Çizelge 4.1 : Literatür Okumalarına Göre Peyzaj Değişim Dinamikleri Ve Baskılar.	97
Çizelge 5.1 : Araştırma Sahası Üzerinde Etkisi Olan Planlar.....	123
Çizelge 5. 2 : Yavuz Sultan Selim Köprüsü Ve Kuzey Marmara Otoyolu Proje Bilgisi	117
Çizelge 5. 3 : İstanbul Yeni Havalimanı Proje Bilgileri.....	120
Çizelge 5.4 : Sarıyer Kilyos Tüneli Proje Bilgileri	122
Çizelge 6.5 : Mahalleler Genelinde Dpsir Sonuçları	212

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1: Kentlerin İç Yapılarına Uygun Üç Genel Model.	16
Şekil 2. 2: Kentsel Yayılma Biçimleri	22
Şekil 2. 3:Metropolitan Kent Kırsalında Gelişen Mekansal Formlar Ve Perikent. ...	31
Şekil 2. 4: Metropolitan Kent Çeperindeki Alanlar	32
Şekil 2. 5: Kırsal Peyzaj Değişiminde İtici Güçler Ve Aktör Modelleri	64
Şekil 3.1 : İstanbul Deprem Haritası Ve Sarıyer İlçe İdari Sınırları Ve Rezer Alanların Konumu.....	73
Şekil 3.2 : Çalışma Alanının İlçedeki Konumu	81
Şekil 3.3 : Çalışma Alanındaki Bazı Alanlarda Yıllara Göre Değişim Durumu	82
Şekil 3.4 : Gümüşdere Kısırkaya Caddesi Yıllara Göre Uydu Görüntüsü	86
Şekil 3.5 : Gümüşdere Kısırkaya Caddesi, 'Afet Konutları İnşaatı', 2023.....	88
Şekil 4.1 : Araştırma Alanının İstanbul İlindeki Konumu.....	89
Şekil 4.2 : Dpsir Çerçeve Şeması	96
Şekil 4.3 :Araştırmanın Yöntem Aşaması	99
Şekil 5.1 : Mega Projelerin Çalışma Alanına Göre Konumu	114
Şekil 5.2 : Yavuz Sultan Selim Köprüsü Kuzey Marmara Otoyolu	123
Şekil 5.3 : Sarıyer-Kilyos Tüneli Proje Künyesi	123
Şekil 5.4 : Kısırkaya'da 'Sokak Hayvanları Barınağı'na Dönüştürülen Mera Alanı.	179
Şekil 5.5 : Fotoğraf Gümüşdere'de Bir Turizm Çiftliği..	180
Şekil 5.6 : Kısırkaya Göller Bölgesinde Doğa Yürüyüşleri.....	155
Şekil 5.7 : Saha Çalışmalarında Görüşülen Katılımcı Grup Özellikleri	154
Şekil 5.8 : Katılımcıların Algılarına Göre Kırsal Peyzaj Değişim Dinamikleri.	170
Şekil 5.9 : Katılımcı Algılarına Göre Kırsal Peyzaj Değişim Baskıları.....	176
Şekil 5.10 : Kırsal Peyzaj Değişim Dinamikleri Ve Baskıları Arasında Algılanan İli	169
Şekil 5.11 : Katılımcı Algılarına Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkileri, Tutumları178	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
Şekil 5.12 : Araştırma Alanı Bütününde Yıllara Göre Arazi Örtüsü Değişikliği. ...	179
Şekil 5.13 : Corine Göre Kilyos Mahallesi'nde Yıllara Göre Arazi Örtüsü Değişikliği.	180
Şekil 5.14 : Corine Göre Uskumruköy Mahallesi'nde Yıllara Göre Arazi Örtüsü Değişikliği.....	181
Şekil 5.15 :Corine Göre Gümüşdere'de Yıllara Göre Arazi Örtüsü Değişikliği.	192
Şekil 5.16 : Kısırkaya Mahallesi Yıllara Göre Arazi Örtüsü Değişikliği.....	193
Şekil 6.1 : Kilyos Mahallesi Değerlendirme Sonuçlarının Dpsir_	188
Şekil 6.2 : Uskumruköy Mahallesi Değerlendirme Sonuçlarının Dpsir	191
Şekil 6.3 : Gümüşdere Mahallesi Değerlendirme Sonuçlarının Dpsir	195
Şekil 6.4 : Kısırkaya Mahallesi Değerlendirme Sonuçlarının Dpsir	199

1. GİRİŞ

Dünyada yaşanan gelişmelere bağlı olarak ülkemizde ekonomik yapının değişmeye başladığı 1980'li yıllardan itibaren, peyzajda mekânsal, sosyal ve çevresel bir dönüşüm yaşanmıştır. Tekeli (2009), bu dönüşümü 1970'li yıllarda dünya ölçeğinde yaşanan krize bağlamakta ve *'dönüşümün ana eksenlerini, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devletler dünyasından küresel dünyaya, modernist düşünceden post-modernist düşünceye geçişler'* olarak ifade etmektedir (s.167). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte, ulaşım teknolojilerinin de gelişmesi ile sermayenin dolaşımındaki mekânsal sınırlılıklar aşılmıştır. Harvey'e göre, sermaye dolaşımında mekânsal sınırlılıklar; iletişim sistemleri ve toprağa gömülü fiziksel alt yapı üretimi ile aşılabilmektedir. Ancak bu yolla, doğal peyzajın yerini, sermaye birikimine bağlı şekillenen peyzajlar almaktadır. Kapitalizmin rekabet ilişkileri içinde şekillenen bu peyzajlarda tanıdık yerler ve güvenli alanlar yok olmakta ve kontrol sermaye dolaşımının eline geçmektedir (Harvey, 2017).

Ülkemizde kentler, küresel ekonomiye eklenmek üzere, ekonomik büyümenin gereklilikleri doğrultusunda dönüşümler geçirmektedir. Bu anlamda kent merkezlerinde canlandırma amaçlı dönüşüm projeleri uygulanırken; kent çeperlerinde havaalanı, köprü, konut alanları, turizm / rekreasyon tesisleri, HES, baraj gibi büyük ölçekli projeler gerçekleştirilmektedir.

Kentlerin oluşturdukları 'kentsel ağlar', çevrelerindeki bölgelerin gelişmesinde ve şekillenmesinde önemlidir. Kentlerin büyüklüğü ve ağ kuracağı çevreye olan mesafesi farklı kentleşme tipleri yaratmakta, bu anlamda, Büyükşehirlere yakın kırsal köylerin kentleşmesi uzak kırsal köylere göre hızlı gelişmektedir (Antrop, 2004). Metropolitan kent çeperindeki kırsal alanlarda arazi varlığı ve ekonomik uygunluk; arazi ve gayrimenkul geliştirmeyi teşvik etmekte, çok uluslu şirketler ve ileri teknolojiye sahip endüstriyel yatırımlar için çekicilik yaratmaktadır (Hudalah ve Firman, 2012). Kırsal alanlarla ilgili bu gelişmelere politik kararlar eşlik etmekte ve kırsal alanlar mekânsal

planlar ve idari düzenlemeler ile yapılandırılmaktadır (Shaw ve diğ, 2020).

Daha önce kırsal yaşam ekonomisi ve kırsal yaşam kültürüne göre şekillenmiş peyzajlara sahip bu araziler kırsal özelliklerini kaybederek kentsel hâle gelmektedir ve eski kırsal işlevleri yerine, karma fonksiyonları ile karakterize edilmektedirler (Busk, 2006). Gerek nüfus baskısı ile gerekse kalkınmadan kaynaklı sebepler ile kent merkezinin etkisi altındaki kırsal alanlar mekânsal, çevresel, sosyal yönden hızlı ve aşırı bir dönüşüm geçirmektedir. Çeşitli dinamiklerin etkisinde meydana gelen bu değişim süreci peyzajın aşırı dönüşümünü önlemeye yönelik çabaların artmasını gündeme getirmektedir. Bu çabalar, kırsal peyzaj değişim sürecinin dinamikleri ile birlikte analiz edilmesine yönelik talebe yol açmaktadır.

Bu çalışma ile incelenen İstanbul'un çeperlerinde ve Sarıyer ilçe sınırlarında yer alan Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya, Uskumruköy mahalleleri de benzer şekilde değişerek dönüşüm geçirmektedir. Kırsal özelliklerini kısmen sürdürmekte olan bu mahalleler kentsel nüfus akışları, çeşitli ölçekli proje uygulamaları ve yasal/yönetmelik politik kararlar etkisiyle kentleşmektedir.

Mekansal planlarda az katlı yapılaşma önerilmiş olan bu mahalleler, özellikle 1999 depreminden sonra güvenli konut arayışı ile kentin farklı bölgelerinden göç almış; konut ve konutla bağlantılı fonksiyonları artmıştır. Bu oluşumlarla birlikte gelişen ulaşım/altyapı olanakları ve bölgeye yakın konumdaki Mega Projeler (Kuzey Marmara Otoyolu Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Yeni Havalimanı) mahallelerdeki kentleşme sürecini daha da artırmıştır. 2019 yılında meydana gelen Covid 19 salgını ve 6 Şubat 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremleri bölgeye olan göçlere bir ivme daha kazandırmıştır. Mahallelerde artmakta olan nüfus ve nüfus taleplerine dayalı arazi kullanımları kırsal peyzaj dokusundaki değişiklikleri giderek artırmaktadır. Mahallelerde ağırlıklı olarak, orman arazilerinde habitat bölünmeleri ile fauna ve florada bozulmalar/biyolojik çeşit kayıpları; tarımsal arazilerde ve kumul alanlarda azalmalar; doğal ve kültürel peyzaj öğelerinin bozulması; kırsal kimlik kaybı; kırsal ekonomik yapının farklılaşması yaşanmaktadır.

Kırsal peyzajda yaşanan bu değişim ve dönüşümlerde politikalar ve yasal/yönetmelik kararların önemi büyüktür. 2012 yılında ilan edilerek 2014 yılında yürürlüğe konulan 'On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair'' 6360 sayılı yasa bu

anlamda önemli etkiye sahiptir. Daha önce köy statüsünde olan çalışma alanındaki mahalleler, 6360 sayılı kanun ile mahalle statüsüne geçirilmiştir. Yasanın uygulamaya girmesiyle birlikte, köy tüzel kişiliği kaldırılmıştır ve köye ait varlıklar ilçe belediyesine devredilmiştir. Bu yasa ile kırsal yerleşimlerde vergi ve harçlarla ilgili getirilen birtakım düzenlemeler kırsal ekonomik yapıyı oluşturan tarımsal faaliyetlerin sürekliliğini zayıflatarak, ekonomik yapının tarımsal üretim işlevlerinden turizm, konut vb. gibi tüketim işlevlerine kaymasını teşvik etmektedir.

Araştırma sahasındaki mahallelerden Uskumruköy ve Kilyos mekansal planların da etkisi ile kentleşme sürecine daha erken girmiştir ve kırsal peyzaj özellikleri diğer mahallelere göre daha fazla azalmıştır. Bu iki mahalle 6360 sayılı kanunun etkilerini diğerlerine göre fazla hissetmemektedir. Ancak, Gümüşdere ve Kısırkaya mahalleleri tarım ve hayvancılığa dayalı üretim yapısı ile kırsal peyzaj özelliklerini kısmen koruduğundan 6360 sayılı kanunla getirilen yükümlülüklerden daha çok etkilenmiştir. Ülkemiz genelinde yasaya karşı oluşan tepkiler sonucunda, ‘Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşim Alanı Yönetmeliği¹’ hazırlanmıştır. Böylece, kırsal özellikleri devam eden mahallelerin ‘kırsal mahalle’ ya da ‘kırsal yerleşik alan’ olarak değerlendirilme süreci başlamıştır. Bu konuda Gümüşdere ve Kısırkaya mahalle muhtarları ilçe belediyesine başvuru yapmış, ancak, belediye meclisinin değerlendirmesi² olumsuz olmuştur. Araştırma sahasında kırsal peyzajın, mahallelerin özelliklerine göre farklılaşan süreçlerle değiştiği görülmektedir.

Bu tez çalışması ile ‘İstanbul metropoliten kentinde kırsal peyzaj değişikliğinin çeşitli değişim dinamiklerin etkisinde meydana geldiği ve peyzajın özelliklerine göre (konum ve erişim özellikleri, merkez etkisi, coğrafi özellikler, yönetim, planlama) farklılaşan süreçler yansıttığı savunulmaktadır.

Bu anlamda, kent merkezine göre konumu diğer mahallelerde daha uzak mesafede yer alan ve merkezle daha az etkileşim halinde olan Kısırkaya ve Gümüşdere mahalleleri

¹ Bu Yönetmelik, 10.07.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun ek 3 üncü maddesine ve 10/7/2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 97 nci maddesinin birinci fıkrasının (o) bendine dayanılarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’na bir madde (Ek Madde 3) ilave edilmiş ve daha önce belde belediyesi veya köy iken mahalleye dönüştürülen birimlerin belirli koşulları sağlamaları durumunda “kırsal mahalle” ya da “kırsal yerleşik alan” olarak belirlenebilecekleri öngörülmüştür. Bu değişiklik bir yandan muafiyet ve indirimleri süresiz hâle getirmiş, diğer yandan ise söz konusu birimlerin tespitinde büyükşehir ve ilçe belediye meclislerini yetkili kılmıştır.

² 07.07.2023 tarihli ve 2023/48 karar no’lu Sarıyer Belediye Meclis kararı alınmıştır.
<https://sariyer.bel.tr/icerik/meclis-kararlari/43>

kırsal peyzaj özelliklerini kısmen korumuştur. Kırsallık özelliklerini kısmen de olsa korumuş olan bu mahallelerin, diğer mahallelere göre 6360 sayılı kanundan daha fazla etkileneceği açıktır.

Çalışma ile 2000 yılından itibaren kırsal peyzajda meydana gelen değişiklik dönemsel olarak iki periyotta (2000-2012, 2012-2024) ortaya konulmakta; değişim süreci nedensel ilişkiler çerçevesinde analiz edilmektedir.

Literatürde peyzaj değişim süreci ağırlıklı olarak '*tespit edilen bir durum*' gibi ele alınmakta, değişim dinamikleri ve değişim etkilerini analiz eden çalışmalar da bulunmaktadır³. Çalışmaların bazıları orta ölçekli kentlere yoğunlaşırken, metropoliten kent kırsalını odağına alarak peyzaj değişim ve etkilerini araştıran çalışmalar, sınırlı da olsa mevcuttur. Ancak, değişim durumunu ortaya koyarken değişim dinamiklerini ilişkisellikte ele alan ve ayrıca değişim etkileri ve etkilere karşı tutumları ortaya koyan bütünlüklü çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmüştür. Nitekim Qvistrom ve Saltzman'ın da işaret ettikleri üzere; peyzajların nasıl oluşturulduğu, yorumlandığı, sürdürüldüğü ve geliştirildiği konusundaki yetersiz bilgi ve anlayış nedeniyle, peyzaj dinamiklerinin mekansal planlama içinde ele alınmasında eksiklikler vardır (Qvistrom ve Saltzman, 2007).

Bu tez çalışması, peyzaj değişiklik durumunu ortaya koyan bir tespit çalışması olmanın ötesinde, değişim sürecine dair bilgiler sağlamaktadır. Kırsal peyzaj değişim durumu, değişimin nedenleri, etkileri ve etkilere yönelik tutumlar ilişkisellik çerçevesinde analiz edilmektedir. Ayrıca, değişim nedenleri hem literatür ve sahaya özgü çalışmalar ile hem de araştırma alanında yaşayanların algılarına göre tespit edilmektedir. Kırsal peyzajdaki değişim nedenlerinin nicel ve nitel yöntemlere dayalı olarak tespit edilmesi, değişim dinamiklerinin hem nedensel ilişkileri ile hem de etkileri ve değişime olan tepkiler ile birlikte yani yerel dinamikleri dikkate alarak nedensel ve ilişki perspektiflerle kapsamlı olarak analiz edilmesi çalışmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır. Birçok özellikleri ile yarar sağlayan kırsal peyzajların nedensellik çerçevesinde ele alınması; gelecekteki arazi kullanımlarına rehberlik etmesi ve kırsal peyzajların aşırı/kontrolsüz dönüşümünü önleyerek planlanması ve sürdürülebilirliği

³ Bkz Bölüm 2. Değişim dinamikleri literatürü: (Mertens ve diğ., 2000; Geist ve Lambin, 2002; Bürgi ve diğ., 2004; Hersperger ve Bürgi, 2009; Pun, 2004; Primdahl ve Swaffield, 2006; Kaasik ve diğ., 2012; Toth, 2013; Kristen ve diğ., 2009; Berdegué ve diğ., 2013; Bódis, J. 2014; Sobala ve Piatek, 2016; Van der Sluis ve diğ., 2019; Kupková ve diğ., 2021; Zhao ve diğ., 2021)

için önem taşımaktadır. Çalışma ile literatürdeki boşluğa katkı sunulması, bir sonraki çalışmalara öncülük edilmesi hedeflenmektedir.

1.1 Araştırmanın Temel Sorusu veya Hipotezi

Bu tez çalışması ile; ‘İstanbul metropoliten kentinde kırsal peyzaj değişikliğinin çeşitli değişim dinamiklerin etkisinde meydana geldiği ve peyzajın özelliklerine göre (*konumsal ve erişimsel özellikler, merkez etkisi, coğrafi özellikler, ekonomik yapı,, yönetim, planlama*) birbirinden farklılaşan süreçler içerdiği savunulmaktadır. Bunu ortaya koyarken bazı alt sorular kullanır.

1.2 Araştırmanın Alt Soruları veya Alt Hipotezleri

- 2000-2024 yılları arasında Sarıyer’de kırsal peyzajda ne gibi değişiklikler meydana gelmiştir?
 - Değişim arazi kullanımını nasıl değiştirmiştir?
 - Kırsal peyzaj değişim süreci araştırma alanındaki mahallelerde nasıldır?
 - Araştırma alanında kırsal peyzaj değişikliğinin belirgin olduğu zaman dilimi nasıl karakterize edilir?
- Daha önce idari yapısı ‘Köy’ olan yerleşimlerin ‘Mahalle’ olarak düzenlenmesi kırsal peyzajı nasıl değiştirmektedir?
- Araştırma alanındaki kırsal peyzaj değişim dinamikleri ve baskıları çalışma alanında yaşayanlar tarafından nasıl algılanmaktadır?
- Araştırma alanında kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri çalışma alanında yaşayanlar tarafından nasıl algılanmaktadır?
- Araştırma alanında kırsal peyzaj değişimine çalışma alanında yaşayanların tutumları nasıldır?

1.3 Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın coğrafi sınırları, İstanbul’un Sarıyer ilçesi’nde bulunan Kilyos, Uskumruköy, Kısırkaya, Gümüşdere mahallelerini kapsamakta; zamansal sınırlar 2000-2024 dönemini kapsamaktadır.

Zamansal sınırlar belirlenirken, kentsel gelişmelerin etkisinin arttığı 2000 yılı başlangıç olarak alınmıştır. Bu anlamda, 1999 Marmara Depremi etkisiyle güvenli

konut arayışları ve yeni yaşam tarzlarının gelişmesine bağlı olarak bölgede ivme kazanan kapalı konut sitelerinin üretimi birinci kırılma noktasını oluşturmaktadır. Çalışma alanında ve yakınında yer alan mega projelerden Kuzey Marmara Otoyolu Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve İstanbul Yeni Havalimanı projelerinin kamuya duyurulup, inşaat süreçlerinin başlamış olması ile 6360 sayılı kanunun onaylandığı 2012 yılı göz önüne alınarak mega projeler ve kanun için ortaklaştırıcı bir tarih olarak '2012' yılı çalışmanın ikinci zamansal kırılma noktasını oluşturmaktadır. Çalışmanın zamansal sınırı 2024 yılı ile sonlanmaktadır.

Mekansal sınırlar, Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya mahallelerinden oluşmaktadır. Bu mahalleler, kırsal niteliklerini kısmen devam ettirseler de kentsel gelişmeler etkisi ile bu özelliklerinden uzaklaşmaktadır. Özellikle Uskumruköy ve Kilyos mahalleleri Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerine göre daha çok kentleşmiş ve kırsal peyzaj değişikliği belirgin hale gelmiştir.

1.4 Araştırma Alanı Belirlenirken Dikkat Edilen Özellikler Şunlardır:

- Mahallelerin kent merkezine göre konumları ve birbiri ile komşu olmaları,
- Mahallelerin kırsal peyzaj özelliklerini kısmen korumaları,
- Kırsal peyzaj değişim sürecinde ortaklaşan değişim dinamiklerinin var olması, (6360 sayılı kanun, mega projelerin yakınlığı, vb.)
- Kırsal peyzaj değişim sürecinin mahallelere göre farklılaştığının gözlenmiş olması.

Çalışma kapsamında, mahallelerin idari yapısı, tabi oldukları yasa/yönetmelikler; mekânsal/stratejik/kalkınma planları ve bölgedeki mega projeler gibi peyzajı dönüştürücü dinamikler ele alınarak peyzaj değişimindeki etkileri incelenmektedir.

Bu mahalle örneklerinde kentsel gelişmelere bağlı olarak değişen kırsal peyzajın itici güçleri/dinamikleri, kırsal peyzajdaki baskılar, değişimin etkisi ve değişime olan tepkilerin nedensel çerçevede analiz edilmesi çalışmanın ana konusudur.

Çalışma, kentsel gelişmelere bağlı olarak kırsal peyzajdaki değişimi; değişimin nedenleri, değişim durumu, değişimin etkileri ve değişime verilen tepkiler çerçevesinde analiz etmektedir. Çalışma ile İstanbul metropoliten kent çeperinde kırsal peyzajda meydana gelen değişikliklerin çeşitli dinamikler içerisinde meydana geldiği ve değişim dinamiklerinin peyzajın özelliklerine göre birbirinden farklılaşan süreç ve

sonuçlar ürettiği savunulmaktadır.

Bu alışma yedi bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölüm ile çalışmanın rasyoneli, hipotezi, hipotez alt soruları, çalışmanın amacı, hedefi, çalışmanın kapsamı, mekansal ve zamansal sınırları, çalışmanın yöntemi, çalışmanın özgünlüğü ve bulgular gibi konulara açıklık getirilmektedir.

İkinci bölüm kavramsal temeller bölümüdür. Bu bölümde; öncelikle kentlerin zaman içerisinde çeşitli özellikler kazanarak dönüşmesi geçmişten günümüze kadar gelen bazı kent modelleri üzerinden açıklanarak günümüz ‘metropolitan kenti’ne açıklık getirilmiş ve tez çalışmasına arka plan oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra, metropolitan kentin büyümesi, çeperdeki kırsal arazilere baskı yaratması ve dönüşüm yaratması, kent merkezlerinden çeperlere olan gler ve kırsal peyzajların kentleşme süreçlerine ışık tutacak bilgiler aktarılmıştır. Son olarak ise; peyzaj/kültürel peyzaj/kırsal peyzaj kavramları açıklanarak, kırsal peyzajın değişim özellikleri, değişim dinamikleri, değişiminde etkili olan aktörler ve rolleri üzerinde durulmuş, böylece kırsal peyzaj değişim süreçlerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

nc bölüm ile araştırma alanına dair bilgiler aktarılmaktadır. Öncelikle kırsal ezlmesi ve kentleşmenin 1950’li başladığı yıllardan günümüze kadar olan dönemde İstanbul’un mekânsal büyüme süreci ele alınmakta; daha önce doğu-batı yönünde gelişen kent makroformunun kuzey yönünde, kentin çeperlerine doğu yönelmesine kronolojik olarak açıklanmaktadır. Ayrıca, çalışmanın bu bölümünde Sarıyer ilçe geneli ve araştırma alanı özelinde bilgilere yer verilmiş olup; ilçenin bitki örtüsü, kıyı kumulları ve kumul endemik bitkileri, fauna özellikleri, ilçenin tarımsal faaliyetler koruma yaklaşımları, turizm, ulaşım, nüfus hakkında genel bilgilendirme yapılarak, araştırma sahasındaki Uskumruköy, Kilyos, Kısırkaya, Gümüşdere mahallelerinde kırsal peyzaj dönüşümüne ışık tutacak içerecek bilgiler sunulmuştur.

Dördüncü bölüm; yönteme dair bilgiler içermektedir. DPSR yöntemine yönelik literatür özetinin ardından, yöntemin tez özelinde ele alınışı anlatılmaktadır. Bu kapsamda; tez kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere temel oluşturmak üzere, bilimsel araştırmalarda evrensel küme ve örneklem seçimi konusu hakkında biilgi verilerek, çalışma özelinde kullanılan ‘kartopu örnekleme’ yöntemi anlatılmaktadır. Ayrıca, çalışmanın nicel yönteme dayalı bölümü olan 2000, 2012, 2024 yıllarındaki arazi örtüsü değişiminin (CORİNE) llmesi hakkında bilgi

verilmektedir. Bölümün son kısmında ise, nitel ve nicel yöntemle elde edilen bulguların tezin çerçeve yöntemi olan DPSİR kapsamında ele alınışı aktarılmıştır.

Beşinci bölüm, iki alt bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde literatür bilgilerine ve saha ön gözlemlerine dayanarak, sahada kırsal peyzaj değişikliğine yol açan itici güçler/dinamikler ve baskıların genel aktarımı yapılmaktadır. İkinci bölümde ise, kırsal peyzaj değişim süreci sahada yapılan mülakatlar üzerinden ve ofis ortamında yapılan arazi örtüsü değişim tespiti üzerinden analiz edilmektedir. Nitel yöntem analizi ile saha çalışmaları sırasında katılımcıların kırsal peyzajdaki değişim sürecine dair algılarının analiz edildiği görüşmelerden kesitler sunulmakta. Katılımcıların, kırsal peyzaj değişim dinamikleri ve baskıları, değişim etkilerine dair algıları ve değişime yönelik tutumları analiz edilmektedir. Nicel yöntem ile Corine arazi değişimi sonuçları ile değişim durumu ortaya konulmaktadır.

Altıncı bölüm; bulgular bölümüdür, bu bölümde değişim sürecine yönelik bulgular DPSİR Yöntemi çerçevesinde ortaya konulmaktadır.

Yedinci bölüm ise, araştırma bulgularının tartışıldığı bölümdür.

1.5 Araştırmayla İlgili Literatür ve Çalışmanın Özgünlüğü

Günümüzde kentler hızlı bir biçimde, büyümekte ve gelişmektedir. Metropoliten kentin gelişimi, merkezden dışa doğru yayılarak kırsal peyzajda değişim yaratmaktadır. Bu tez çalışması ile, İstanbul'un Sarıyer ilçesindeki kırsalda yer alan ve kırsal niteliklerini kısmen koruyan mahallelerde (Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya) kırsal peyzaj değişimi analiz edilmektedir.

Tez çalışmasının başlığı 'İstanbul'daki kentsel gelişmelerin kırsal peyzaj etkisi: Sarıyer örneği' dir ve konu olarak kentsel gelişmelere bağlı peyzaj değişimini odağına aldığından, konuyla ilgili olduğu düşünülen 'Metropoliten kentleşme, İstanbul'un kentleşme süreci, Metropoliten kent kırsal ilişkileri, kırsallık, kırsal peyzaj, kırsal dönüşüm, peyzajın değişimi, kırsal peyzaj değişimi, Büyükşehir yasası' kelimeleri ile akademik.yok.gov.tr üzerinden arama yapılmıştır. Ulaşılan yayınlar okunmuş, incelenmiş ve kaynakça kısmından ve içeriğinden faydalanılarak konu başlığı ve kapsamına uygun yerli-yabancı çeşitli kaynaklara ulaşılmıştır. Bu kapsamda çeşitli doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, ulusal ve uluslararası makaleler, kongre bildirileri, tübitak araştırmaları incelenmiştir.

Literatürde kırsal peyzajı genellikle değişim durumu, planlama, koruma ve kalkınma bağlamında ele alan çeşitli meslek grupları tarafından yapılmış yayınlara ulaşılmıştır. Kırsal peyzajda oluşan değişimler bazı çalışmalarda sadece tespit olarak ele alınırken, bazı çalışmalarda değişime etki eden faktörler başka bir ifade ile değişim dinamikleri de analiz edilmiştir. Literatürde kırsal peyzaj değişim dinamiklerini analiz eden çalışmaların yanı sıra değişimin yarattığı etkilere odaklanan araştırmalara da ulaşılmıştır; bu çalışmalardan bazıları orta ölçekli kentlere yoğunlaşırken, bazıları da metropoliten kent kırsalındaki peyzaj değişimini ve değişim etkilerini konu almaktadır. Ancak, kırsal peyzajda değişim durumunu ortaya koyarken, bununla birlikte, değişim dinamiklerini ve değişim etkisi ile değişime verilen tepkileri de analiz eden nedensel, ilişkisel perspektifli, kapsamlı çalışmalar sınırlıdır.

Bu çalışma ile İstanbul metropoliten kentindeki gelişmeler odağa alınarak, kentin etkisindeki kırsal peyzajda meydana gelen değişim süreci analiz edilmektedir. Bu kapsamda; (a) Değişime neden olan etkenler (değişim dinamikleri veya değişimin itici güçleri); (b) Değişim durumu; (c) Değişimin baskıları; (d) Değişimin etkileri; (d) Değişime yönelik tutumlar, nedensel ve ilişkisel çerçevede kapsamlı olarak analiz edilmektedir. Çalışma, peyzaj değişikliğini ortaya koyan tespit çalışması olmanın ötesinde, değişim sürecine ve sürece dair algılara yönelik bilgiler sağlamaktadır. Değişimin arkasındaki nedenlerin niteliksel ve niceliksel yöntemler bir arada kullanılarak tespit edilmiş olması çalışmanın özgünlüğüdür.

Birçok özellikleri (*geçim kaynağı oluşturma, gıda güvenliği, biyolojik çeşitlilik, ekosistemin işleyişi, soyut değerler vb.*) ile yarar sağlayan kırsal peyzajların bu çerçevede ele alınması; gelecekteki arazi kullanımlarına rehberlik etmesi ve kırsal peyzajların aşırı ve kontrolsüz dönüşümünü önleyerek planlanması ve sürdürülebilirliği için önem taşımaktadır. Kırsal peyzajdaki değişimin yerel bağlamda, hem nedensel ilişkileri ile hem de etkileri ve değişime olan tepkiler ile birlikte yani yerel dinamikleri dikkate alarak nedensel ve ilişkisel perspektiflerle kapsamlı olarak analiz edilmesi çalışmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır ve çalışma ile literatürdeki boşluğa katkı sunulması, bir sonraki çalışmalara öncülük edilmesi hedeflenmektedir.

1.6 Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması, nicel ve nitel yöntemler üzerinden biçimlenmiştir. Peyzajın zaman içindeki değişimi ve durumu nicel olarak arazi örtüsü değişiminin tespiti ile analiz

edilmiş; çalışma alanında yaşayanların değişim sürecine dair algıları ise nitel yöntem kullanılarak yarı yapılandırılmış mülakatlar ile analiz edilmiştir. Her iki yöntemden elde edilen bulgular tezin çerçeve yöntemi olan DPSİR kapsamında ilişkisellik içerisinde analiz edilmiştir.

DPSİR, OECD tarafından 1997’de geliştirilen ve Avrupa Çevre Ajansı tarafından benimsenen yöntemdir. Bu yöntem, toplum ve çevre arasındaki etkileşimleri tanımlayan nedensel bir çerçeve sunmaktadır ve değişim dinamikleri/itici güçler, baskılar, durum, etki ve tepkileri ifade etmektedir (OECD,1997). Toplum değişikliklere çevresel, yönetim, ekonomik ve politikalar ve programlar aracılığıyla yanıt verir. Sebep-sonuç ilişkilerinin vurgulanması, karar vericilerin ve kamuoyunun çevresel, ekonomik, toplumsal ve diğer konuların birbiriyle ne kadar bağlantılı olduğunu görmesine yardımcı olmaktadır (Smith ve diğ, 2014).

Çalışmanın niceliksel bilgiler içeren aşaması ofis ortamında yürütülmüştür ve peyzajın zamansal değişimi tespit edilmiştir. Corine arazi örtüsü 3’üncü düzeyine göre alana özgü eklemeler yapılarak sınıflandırılmıştır. Bu analizde, 2000, 2012 yıllarına ait uydu görüntüleri ArcGIS 10.4.1 programında CORINE’nin 3’üncü düzeyinde sahanın durumuna göre revizeler yapılarak arazi örtüsü sınıflandırılmıştır. 2024 yılı Corine verisi yayınlanmamış olduğundan, 2018 yılı Corine verisi temel alınarak Open Stret Map güncel sayısal veri kullanılarak arazide yapılan gözlemler ile revize edilmiş ve bunun sonucunda 2024 yılı arazi örtüsü oluşturulmuştur.

Çalışmanın nitel yönetime dayalı saha kısmında ise, çalışma alanında yaşayanlardan belirlenen katılımcı grupların değişim süreci ile ilgili algıları ölçülmüştür. Bu kapsamda; kırsal peyzaj değişim dinamikleri (*Mega Projeler, 6360 sayılı kanun, kentsel nüfus akışı... vb.*), bunların yönlendirmesiyle oluşan baskılar (*konut ağırlıklı yapılaşma/ kentleşme, tarımsal arazilerde baskılar...vb.*), kırsal peyzajda yaşanan değişim durumu, değişikliklerin etkileri ve çalışma alanında yaşayanların değişim etkilerine yönelik tutumları yarı yapılandırılmış mülakatlar üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırmanın nitel yönetime dayalı bölümü, yazar tarafından önceden yapılan gözlemler ve literatür bilgileri üzerinden temellenmiştir. Öncelikle, ilgili literatür bilgileri ışığında, çalışma alanında yer alan mahallelerin (*Uskumruköy, Gümüşdere, Kısırkaya, Kilyos*) fiili durumuna göre 2000-2024 tarihleri arasında peyzaj değişikliğine neden olan değişim dinamikleri/itici güçler ve baskıları literatür

okumalarına dayalı olarak yazar tarafından belirlenmiştir.

Buna göre itici güçler: Ülkenin ekonomi politikaları, tarım ve ormancılık politikası, yeni yaşam tarzları, depremlere bağlı güvenli yaşam arayışları (1999 Marmara/6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri), Mega Projeler (İYH, KMO Yavuz Sultan Selim Köprüsü), yasal yönetsel değişiklikler (6360 sayılı yasa), ulaşım ve altyapı olanaklarının gelişmesi, kentsel nüfusun turizm/rekreasyon talepleri, mekansal gelişme politikaları (imar planları), emlak piyasası, madencilik faaliyetleri, teknolojik gelişmeler, mülkiyet hakları, halkın tutum/değer ve inançları, biyolojik salgınlar covit 19'den oluşmaktadır.

İtici güçlere bağlı oluşan baskılar ise; nüfus baskısı, konut ve konutla bağlantılı fonksiyon alanlarında artış, yolların artması, turizm baskıları, trafik yükü, tarım/orman/mera/çayır/ kumul alanlarda ve su kaynaklarında bozulmalardan oluşmaktadır.

Çalışma alanıyla ilgili öne çıkan peyzaj değişim dinamikleri ile değişim baskıları belirlendikten sonra araştırmanın saha çalışmaları bölümünde yarı yapılandırılmış mülakatlar ile katılımcıların peyzaj değişimi ile ilgili algıları ölçülmüştür. Peyzaj değişim dinamikleri ve baskılarının ölçülmesine dayalı sorularda tanımlanan şıklar katılımcılara sunulmuştur. Peyzaj değişikliğinden sorumlu itici güçler ve bunlara bağlı oluşan baskıların neler olduğunun, kendilerine sunulan seçeneklerden seçilmesi ve etki derecesine göre numaralandırılması, ilave etmek istedikleri varsa eklemeleri istenmiştir. Ayrıca, değişim dinamikleri ve değişim baskılarının birbiri ile ilişkilendirilmesi istenmiştir. Kırsal peyzajdaki değişimin etkileri ve değişikliğe karşı olan tutumları da aynı görüşmelerde analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcı bireylerin serbest tepki vermesine olanak sağlayan sorulardan oluşmaktadır.

1.7 Veri Kaynağı

Çalışmada veri kaynağı olarak peyzaj değişiminin itici güç araçlarından biri olan 'Mekansal Planlar' Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sarıyer Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilmiştir. İmar plan değişiklik kararlarına Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın resmi sitesinden ulaşılmıştır.

Araştırma alanının demografik resmi bilgilere Tuik'den ulaşılmıştır. Ancak; resmi kayıtlı nüfus verileri ile sahadaki nüfusun birbirinden farklı olduğu daha önceden mahalle muhtarlarından öğrenilmiş ve sahada yapılan mülakatlarda özellikle muhtar

ve site yöneticilerinden nüfus hakkında bilgiler elde edilmiştir.

Arazi örtüsündeki değişim Corine 3.Düzeyde detaylandırılarak araziye göre revize edilmiştir. Bu revizenin temel nedeni CLC (Corine Land Cover) veri tabanının özelliğinden kaynaklanan sınırlar nedeniyle sınıflandırmanın 5 ha'dan küçük alana sahip arazi örtüsü değişim türlerini içermemesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmanın kapsadığı leği içerecek detayda bilgiye ulaşmak amacıyla 04.11. 2023-12.12.2023 tarihleri arasında sahada yapılan gözlemler ve Open Street map verileri kullanılarak ilgili revizeler yapılımtır. 2000, 2012 yılına ait Corine verilerine 'https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover' sitesinden ulaşılmış, daha sonra da veriler Argiste sayısallaştırılmıştır. 2024 yılına ait Corine verileri henüz yayınlanmamış olduğundan, güncel durumu yansıtan arazi örtüsü verileri güncel 'Open Street Map' haritasından ve sahada yapılan gözlemlerden yararlanılarak 2018 Corine'de yapılan revizeler sonrasında elde edilmiştir.

Peyzaj değişimini detaylandırmak için Sarıyer İlçe Tarım Müdürlüğü ve Sarıyer Belediyesi web sayfasından verilere ulaşılmış, ayrıca, sahada gözlem ve mülakatlar yapılarak uydu görüntülerine yansımayan işlevsellikle ilgili detay bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca bölge ile ilgili yapılımtış arazi geliştirme raporları incelenmiştir. Bölgede hazine, belediye ve şahıs arazilerinin satışını ortaya koymak üzere, resmi gazete ve emlak ilanları incelenmiştir. Sahada çalışmalarında ulaşılan bilgiler çalışmanın veri kaynaklarına kaydedilmiştir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLER

Çalışmanın bu bölümü iki alt bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde kentlerin zaman içerisinde çeşitli özellikler kazanarak dönüşmesi, geçmişten günümüze kadar gelen bazı kent modelleri üzerinden açıklanarak, günümüz ‘metropolitan kenti’ni anlamaya dönük arka plan oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra, metropolitan kentin büyüyerek genişlemesi, çeperdeki kırsal arazileri kentsel alanlara dönüştürmesi, kent merkezlerinden çeperlere olan nüfus akışları ve kentsel fonksiyonların kırsal alanlara nüfuz etmesi ile oluşan mekansal formlar ve perikentleşme hakkında bilgiler verilmiştir. Böylece, kent çeperinde yer alan kırsal peyzajların kent etkisinde değişim sürecine ışık tutacak bilgiler aktarılmıştır.

İkinci bölümde ise; peyzaj/kültürel peyzaj/ kırsal peyzaj kavramları açıklanmış, kırsal peyzajın değişim özellikleri, değişim dinamikleri, değişimde etkili olan aktörler ve rolleri hakkında bilgiler aktarılmış olup kırsal peyzaj değişim süreçlerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

2.1 Kentleşmeye Dair Kavramsal ve Kuramsal Temeller

2.1.1 Kentsel gelişme kuramları

Kente dair tanım ve açıklamalarda sosyolojik, idari, demografik ve ekonomik temele dayalı olarak farklı ölçütler kullanılmaktadır. Tek başına yeterli olmayan bu ölçütler ülkeden ülkeye ve zamana göre farklılaşabilmektedir.

Bu ölçütlerden nüfus ölçütü, kentlerin tanımlanmasında yaygın kullanılmaktadır ve bu ölçütte ülkelere ve zamana göre farklılaşan eşik değerleri tanımlanmaktadır. Kentlerin zaman içerisinde büyüyerek gelişmesine bağlı olarak nüfus eşiklerinin revize edilmesi gerekliliği doğmaktadır. Başta Çin olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde de zaman içerisinde kentlerin tanımlanmasında nüfus ölçütünün revize edildiği görülmektedir . (Lynch, 2005). Örneğin, ABD’nin 2020 yılı ‘on yıllık nüfus sayımı’ sonuçlarına göre kentsel alanları tanımlama ölçütü revize edilerek, 2022 yılında uygulamaya giren

yönetmelikle, bir bölge, en az 2.000 konut birimi içeriyorsa veya en az 5.000 nüfusa sahipse kentsel olarak adlandırılmıştır. Buna ek olarak, 50.000'in üzerindeki veya altındaki nüfus büyüklüğüne göre farklı kentsel alan türleri arasında ayrımı kaldırmıştır. Bu kapsamda kentleşmiş alanlar veya kentsel kümeler anlamında kısaca “kentsel alanlar” denilmiştir (Ratcliffe, 2022).

Zaman içerisinde kentte yaşanan değişim ve dönüşümlere bağlı olarak kent tanımlamalarında kullanılan kriterler ve eşikler değiştiği gibi, kentlere ait kuramlar da değişmektedir. Kent önceleri toplumsal değişimlerin yaşandığı ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği mekan olarak analiz edilmiştir. Bu anlamda, kent, geleneksel toplumlardan modern toplumlara dönüşümün ve kapitalist üretimin mekânı olarak analiz edilmiştir (Güllüpnar,2012).

Kentler büyüyüp genişledikçe kenti açıklamaya çalışan farklı modeller de gelişmiştir. Örneğin, 1892 yılında Chicago Üniversitesi'nde kurulan Chicago Ekoloji Okulu'nda 1930'lı yıllarda kentsel genişlemeye ilişkin ilk yapısal modeller ortaya atılmıştır. McKenzie ve Burgess'in “ortak merkezli daireler kuramı”, Hoyt'un “sektör kuramı” ve Harris ve Ullman'ın “çok merkezli gelişim kuramı” bu modellerden en bilinenleridir (Cengiz, 2019).

Burgess'in “ortak merkezli daireler kuramı” na göre kentin tek ortak merkezi vardır ve kent beş bölgeden oluşmaktadır. Kentin merkezi olan birinci bölgede merkezi iş ve ticaret alanı bulunmaktadır. Arazilerin pahalı olduğu bu bölge, çevresindeki yerleşim bölgelerine doğru yayılma gösterir. İkinci bölge; çöküntü alanlarından oluşmaktadır ve kente göç edenler ile dar gelirli ailelerin yaşadığı bölgedir. İmalat sanayi kuruluşları ve toptancı firmaların bulunduğu bu bölgenin etrafı işçi konutları ile çevrili olduğundan toplumun geri kalanı bu bölgede yaşamayı tercih etmemektedir. Ancak, ticari aktiviteler genişledikçe arazi fiyatları ile konut fiyatları da arttığından, bölgenin eski sahipleri bölgeden taşınma eğilimi gösterir. Geçiş bölgesini çevreleyen üçüncü bölgede ise yaşam standartları daha yüksek olan mavi yakalı işçileri oturmaktadır. Dördüncü daire; serbest meslek, küçük işletmeciler ve memurların yaşadıkları ikametgah bölgesini temsil eder. Burada, evler genellikle daha kalitelidir ve modern alışveriş merkezleri bulunmaktadır. Merkezdeki iş merkezlerinden uzak olan ve kentin sınırlarını aşan beşinci dairede ise, kent zenginlerinin yaşadığı banliyö bölgeleri bulunmaktadır (akt.Güllüpnar, 2012).

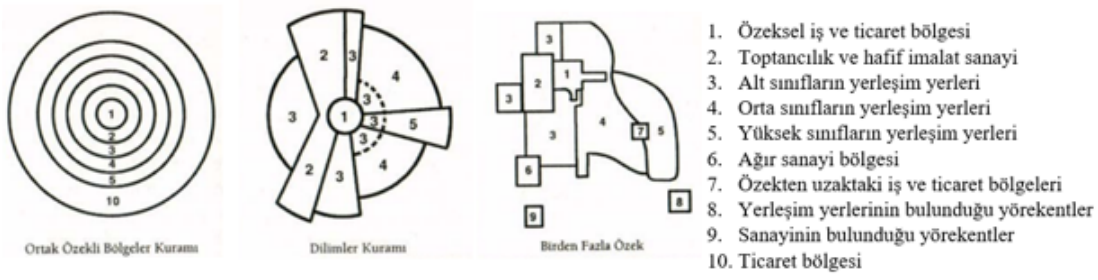
McKenzie, kentsel gelişme süreçlerini konsantrasyon, merkezileşme, merkezden uzaklaşma, ayrışma, istila ve tamamlama süreçleri ile açıklamaktadır. Buna göre; Konsantrasyon (yoğunlaşma), bir bölgede yaşayan insanların yoğunluğu, aynı yerde yoğunlaşan nüfusa verilen hizmet ise merkezileşme olarak adlandırılmaktadır. Ancak aşırı yoğunlaşmanın doğal bir sonucu olarak insanlar ve endüstriyel kuruluşlar, yoğunlaşmanın olduğu bölgeden uzaklaşarak çevreye doğru hareket etmekte, merkezden uzaklaşma gerçekleşmektedir. Kentleşme sürecinde bu olguların ikisi de gerçekleşmektedir. Yani aynı merkezde yaşayan insanlar, zaman içerisinde merkezde oluşan zorluklardan kaçmak adına merkezden uzaklaşmaktadır. Böylece yaşam merkezleri, kent merkezlerinin dışına taşmakta ve uzaklaşmaktadır. Ekolojik farklılaşma olarak da kullanılan ayrışma kavramı ise belirli faaliyet ve hizmetlerin kentin belirli bir kesiminde yapılmasını ve diğer bölgelerden ayrılmasını ifade etmektedir. Kentlerin bölgelere ayrışması sonucunda, insanların yaşam alanları, merkezlerin dışına taşmakta ve uzaklaşmaktadır. Merkez dışında oluşan yeni bölgeler, hem kent insanlarının hem de yeni etkinliklerin akımına açıktır. Bu durum istila kavramı ile açıklanmaktadır. Kentin belli bölgeleri zaman içinde sanayi sektörü tarafından istila edilerek değişikliğe uğrayabilir. Tamamlama ise bu sürecin sona erme aşamasıdır. Örneğin gecekondu bölgeleri ve çöküntü alanları konut sektörü tarafından istila edilip değiştirilebilir ve lüks konut semti haline gelebilir. Değişiklikler olduğunda tamamlanma süreci gerçekleşmiş olmaktadır (akt.Güllüpinar, 2012).

Kenti daire şeması ile tanımlayan Hoyt (1969)'a göre, merkezden çevreye doğru ulaşım hatları boyunca yayılan gelişim noktaları bulunmaktadır. Bu model 'sektör kuramı' olarak bilinmektedir. Hoyt, gözlem yaptığı Amerika kentlerinde ulaşım olanaklarının gelişmesinin kent makroformunda belirleyici olduğunu görmüştür. Hoyt, 'Merkezi İş Alanı' içerisinde ticari aktivitelerin yoğunlaştığını, ulaşım aksları boyunca üretim aktivitelerinin yayıldığını tespit etmiştir. Hoyt, banliyöleşme olgusunu, ulaşım olanakları ve güzergahların farklı sosyal statüdeki insanların yer seçimi üzerindeki etkisine bağlamıştır (akt.Serter, 2013).

Daha sonra giderek karmaşıklaşan kentlerin yapısı Harris ve Ulmann (1945)'in 'çoklu merkez teorisi' ile açıklanmıştır. Bu yaklaşım 'çok merkezlilik' kavramını tam açıklamasa da onu yansıtan bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir (akt.Davoudi, 2003).

Çok merkezli gelişimin sebebi; gelişmiş ulaşım altyapıları ve pazar koşulları, aşırı yığılmadan kaynaklanan dezavantajlar ve eski merkezde yükselen kiralar ile

açıklanmaktadır (Koyuncu, 2011).

Şekil 2. 1: Kentlerin iç yapılarına uygun üç genel model.

(Kaynak: Harris ve Ullman 1945, s. 60.)

Tek merkezli kentsel yapının ekolojik analizi, 1970'lerden sonra kentlerde ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonu; yeni ulaşım teknolojileri nedeniyle artan hareketlilik; seyahat modellerinin çokluğu; faaliyetlerin mekansal dağılımının parçalanması; hane yapısı ve yaşam tarzındaki değişiklikler ve karmaşık çapraz geçişin varlığı gibi faktörlerden dolayı tek merkezli model günümüz kentlerini açıklamada yetersiz kalmıştır (Davoudi, 2003).

Kentler, artık, 'üretim ve yeniden üretimin toplumsal örgütlenme biçimi', 'emeğin ve işlevlerin kapitalist işleyiş içinde bölünmesinin özgül yansıması' olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar; Lefebvre, Castells ve Harvey'in öncü olduğu Neo-Marksist yaklaşımlardır. Lefebvre (1976)'ye göre, mekan sosyal faaliyetler ve etkileşimler ile bağlantılıdır. Toplumsal etkileşimlerin üretildiği mekan aynı zamanda bu etkileşimlerden üretilmektedir, politik ve stratejiktir (akt. Güllüoınar, 2012).

Castells (1983), kentin emeğin yeniden üretilmesi için kolektif tüketim ihtiyaçlarını sağlayan mekânsal birim olduğunu ileri sürmüştür. Bu ihtiyaçlar devlet tarafından karşılanır ve bu işlev işgücünün gündelik hayatını sürdürebilmesi için gerekli hizmetleri karşılar, böylece kentler emeğin yeniden üretildiği mekânlara dönüşür. Castells, kentleri anlamının yolunu, kentin mekânsal dönüşümünü anlamaya dayandırmaktadır (akt. Koyuncu, 2011).

Castells (2013)'in "Ağ Toplumu" olarak adlandırdığı kurama göre, toplumsal düzen akışlar etrafında inşa edilmiştir. Akış olgusu, sadece toplumsal örgütlenmenin bir aracı değil aynı zamanda küresel sermaye akışı, bilgi akışı, teknoloji akışı, sesler, görüntülerin akışını da içermektedir. Böylece, zaman ve mekan arasında esneklik oluşmaktadır ve bu esneklik kent ve kır arasındaki ilişkilerin yeni yaklaşımlarla ele alınmasını gündeme getirmiştir (akt. Söztutar, 2022).

Harvey (2017), kenti; üretim, dolaşım, mübadele ve tüketim için esaslı fiziksel altyapı üretim mekanı olarak da gördüğünden, kenti üretim/tüketim ilişkileri açısından ele almaktadır ve sermayenin karını artırmak amacıyla yeniden üretim biçimine yöneldiğini savunmaktadır (s.93).

Kentle ilgili kavramsallaştırmalarda kentin tarihsel olarak değişen süreçler ve anlamlar yansıttığı görülür. Günümüz kapitalist üretim tarzında ise, kent ve kırsal arasındaki farklılık temeline dayanarak yapılan kavramsallaştırmalar geçerliliğini kaybetmektedir (Harvey 2017, s.110).

Günümüz kentlerini açıklayan önemli bir yaklaşım, 'postmodern kent' yaklaşımıdır. Postmodern kent yaklaşımının önemli bir temsilcisi olan E. Soja (2000), kentleri geniş kentsel bölgelerin parçaları olarak görmekte ve belirli özellikler ile açıklamaktadır. Bunlar; kentsel bölgelerin oluşumu; daha esnek üretim biçimiyle sanayi metropolünün oluşumu; kültür, sermaye ve emeğin küreselleştiği dünya kenti oluşumu; toplumsal kutuplaşmanın ve eşitsizliğin arttığı kent; gerçek dünyanın simülasyonları ile kentsel yaşam deneyimimizi etkileyen hiper-gerçek ve taklit/sahte mekânlardan oluşan sanal kent (SimCity) imgesi; kontrollü ve güçlendirilmiş alanlarda kapalı toplulukların yaşadığı kentler olarak tanımlanmaktadır (akt. Tılıç, 2017).

2.1.2 Kentleşme ve metropolitenleşme süreci

Kentleşme, uzun bir süre, sanayinin iş gücünü çekmesi ve tarımda makineleşme sonucunda kırsal artan fazla işgücünün şehir merkezlerine akışı ile gelişen bir süreç olarak tanımlanmıştır (Aydınlı ve Çiftçi, 2015).

Keleş, kentleşme'yi sanayileşme ve ekonomik gelişmeler ile bağlantılı olarak hem kent sayısının artması, hem de günümüz kentlerinin büyümesine sebep olan; toplum yapısındaki örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşmaya dayalı nüfus birikim süreci olarak açıklamaktadır. Günümüz kentleri, kentin zaman içerisinde kazandığı özellikleri yansıtmaktadır (Keleş, 2012).

Günümüzde, yoğunlaşan kentler yeni özellikler kazanarak çeperlere doğru genişlemekte, kentsel arazi kullanımları 'kırsal alana' nüfuz etmektedir. Aynı zamanda 'kırsal' kültürlerin ve yaşam biçimlerinin 'kentli' kültürler ve yaşam tarzları ile yer değiştirdiği bir süreç yaşanmaktadır (Wood ve Heley, 2017). Bunun sonucu olarak da kentleşme, kırsaldaki demografik yapıların değişmesi ve kentin kırsal alana yayılan etkisi ile kavramsallaştırılmaktadır (Lynch, 2005).

Kentleşme sürecinin dönüşen biçimi, 1998 tarihli Birleşmiş Milletler raporunda “kentsel geçiş” modeli ile açıklanmıştır. Buna göre kentsel büyümenin ilk aşaması, , şehrin merkezinde en hızlı büyümenin yaşandığı aşamadır; ikinci aşama, şehir merkezinin hemen dışında hızlı büyüme gösteren banliyöleşmedir; üçüncü aşama, merkezdeki nüfusun ve banliyölerin daha kırsal alanlara taşındığı karşı-kentleşme ve dördüncü aşama, şehrin merkezindeki nüfus artışıyla yeniden kentleşmedir (Longley ve diğ, 2002).

Orta ve küçük ölçekli kentlere göre daha hızlı büyüyen ‘büyük kentler’, büyümesini gerçekleştirirken kent çeperindeki kırsal alanları etkilemektedir (Keleş, 1997, s.29). Büyüme, araziye olan ihtiyacı artırdığından kırsal alanlara doğru gerçekleşmektedir. Kentte artan nüfus yoğunluğu, ekonomik faaliyetler, konut-endüstriyel ve ticari kullanımlar merkezi bölgeden kırsal alanlara doğru dağılma göstermekte (Weng, 2007), kent çevresinde uydu kentler oluşturmaktadır (Çelikyay, 2010).

Metropolitenleşme olgusu, 19. yüzyılın ortalarında Londra’da ve daha sonra ABD’nin büyük kentlerinde yerel kurum adlarının önüne “metropoliten” sıfatı getirilmesi ile kullanılmaya başlanmıştır (Frey ve Zimmer, 2001). Belli büyüklükleri aşmış kentler "metropoliten kent" veya "anakent" olarak adlandırılmaktadır.

Keleş, metropoliten kenti belirli özellikler üzerinden tarif etmektedir. Buna göre; kentin nüfusu 1 milyona yaklaşmış ise, çevredeki yerleşmelerin kentleşme hızı merkezin kentleşme hızına yakın ya da kentleşme hızından yüksek ise, merkezdeki kent ve çevresindeki yerleşmeler bütünü ‘metropoliten kent’ olarak tanımlanmaktadır. Bu gelişimin kentleşmenin başlıca özelliği haline gelmesine ise, "metropolitenleşme" adı verilmektedir (Keleş, 2012).

Metropolitenleşme sürecinde; kent büyüdükçe, artan nüfus yoğunluğu ve ekonomik faaliyetler, kamu altyapısı, konut, endüstriyel/ticari kullanımlar için daha fazla arazinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Arazi ihtiyacını karşılamak için kent çepere doğru yayılmakta, çeperdeki kırsal arazilerin kentleşmesine yol açmaktadır. Bu süreçte, kent çevresindeki/çeperdeki alanlar değişmekte, kırsal-kentsel kenara dönüşerek daha sonra kent merkezi ile birleşebilmektedir (Heimlich ve Anderson, 2001). Bu eğilim çeperdeki kırsal alanları merkeze bağımlı hale getirmekte, kırsaldaki arazi kullanımı ve sosyal yapı üzerinde etki yaratmaktadır (Rajendran ve diğ, 2024).

Kent merkezindeki ekonomik gelişmeler, bölge içi akışların oluşturduğu süreçlerle

kent çevresinde/çeperde etki yaratmaktadır. Bu süreçler; özel sermaye, mal ve hizmetlere yönelik özel ve kamu harcamaları, bilgi ve teknoloji, konut sakinleri ve işe gidip gelenler, siyasi etki ve kamu yatırımlarını içermektedir. Merkez ve çevre etkileşiminde süreçlerin etkisi; merkez büyüklüğü ve büyüme hızı, merkezin endüstriyel yapısı, çeperin merkezden uzaklığı, gelişimin mevcut mekansal dağılımına bağlı değişmektedir (Barkley ve diğ, 1994).

Kentsel ekonomik ve sosyal aktivitelerin farklı merkezlere desantralizasyonu, bu merkezler arasında artan hareketlilik ve aktivitelerin mekansal dağılımı kentlere çok merkezli yapı kazandırmıştır (Davoudi, 2003). Çok merkezlilik farklı merkezleri biraraya getirerek metropoliten bölge/alan oluşturmaktadır. Metropoliten bölge/alan; ortak altyapı tesisleri, kent merkezi ile işlevsel bağlantılara sahip, yüksek nüfus yoğunluğu olan, çevre bölgeleriyle bağlantılı birden çok kent merkezinin varlığı gibi özelliklere sahiptir (Dallhammer ve diğ, 2019).

Dallhammer ve diğerleri, metropoliten kent merkezinin çeperdeki kırsal alanlar üzerinde etkisini ekonomik, sosyal ve çevresel bağlantılar üzerinden açıklamaktadır:

- Ekonomik bağlantılar: Yığılma avantajları ve pazar tüketicileri⁴,
- Sosyal bağlantılar: Göç, işe gidip gelme ve merkezi olanaklar⁵,
- Çevresel bağlantılar: Mekana bağlı karar alma, hava ve iklim, su ve atık konuları⁶.

Kentlerin dönüşümü, coğrafi özellikleri ve gelişmişlik düzeylerine göre olmaktadır. Bu anlamda, bazı gelişmiş ülkeler karşı kentleşme sürecini 1970 yılından itibaren yaşarken (Antrop, 2004), ülkemizde bu süreç 1980'li yıllardan sonra yaşanmaya başlamıştır. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal koşullar kentleşmeye yeni boyutlar kazandırmıştır (Aydınlı ve Çiftçi, 2015). 1980'li yıllardan beri, desantralizasyon sürecinin yaşanması ile bazı ekonomik/kentsel faaliyetlerin kent dışına taşınması sonucunda kırsal alan sadece tarım ve ormancılık alanı olarak kabul edilmekten çıkmıştır. Bazı kentsel fonksiyonların kırsal alanlara nüfuz etmesi, kent ve kır arasındaki keskin ayrımları azaltmıştır. Bu süreçte tek merkezli metropoliten

⁴ Yığılma avantajları sayesinde ekonomik refah, ülkeyi dünyaya bağlamak, bölgesel satış pazarları olarak şehirler; tüketici bağlantıları ve ticareti.

⁵ Kırdan kente göç, banliyöleşme, işe gidip gelme, işgücü, toplumsal bağlar ve çoklu yerellik, en yüksek merkezilikteki tesislere erişim, dinlenme tesis ve olanakların ortak kullanımı.

⁶ Arazi kullanımı ve toprak sızdırmazlığı, hava kirliliği ve kentsel ısı, su temini ve atık su bertarafı.

kentlerin yerini, çok merkezli kentsel bölgeler almaya başlamıştır (Tekeli, 2016). Bu dönemde ülkenin dışı açık ekonomik politikalar uygulaması ve sermaye piyasalarının oluşması, büyük projelerin büyük miktarda sermayeyi bir araya getirebilme kapasitesini sağlamıştır. Böylece kentler büyük ölçekli toplu konut, ulaşım projeleri ile dönüşmeye başlamıştır. Daha önce merkezi yönetimin gücünü simgeleyen “merkeziyetçi kent modeli” ağ bağısal bir yöntem kazanmıştır (Tekeli,2023). Bu yönetim modelinde, hiyerarşiler dışına çıkarak yerelden bölgele, ulusaldan uluslararasına farklı aktörlerin iş birlikleri önem kazanmaktadır (Memiş, 2022).

2.1.3 Metropolitan kentte büyüme biçimi olarak ‘saçaklanma’ (urban sprawl)

Bazı kentler, kentsel büyüme baskısı altında mevcut kentsel alanlardaki büyümenin çoğunu karşılayarak yoğunlaşabilirken, bazıları ise genişlemekte ve yayılmaktadır. (Fertner ve diğ, 2016). Birbirinden farklı olan bu büyüme biçimleri, kentsel saçaklanma (urban sprawl) ve kompakt büyüme (compact development) olarak bilinmektedir. Yüksek yoğunluklu, merkezi gelişim gösteren ve mekansal işlev karışımı kentsel form ‘kompakt şehir’ kavramı ile açıklanırken; kentsel yayılma bu ideale karşı konumlanmıştır (Longley ve diğ, 2002). Kentsel yayılma geniş bir alan üzerinde az katlı yapılar ile kurulmuş, düşük yoğunluklu bir makroform olarak tarif edilmektedir (Sezgin ve Varol, 2012).

Kentsel yayılma kavramı, ilk olarak şehir plancısı Erle Draper (1937) tarafından kullanılmıştır (Nechyba ve Walsh, 2004). 1956 yılında Amerika’da Ulaştırma Bakanlığı, iş yerleri ve insanları mekansal olarak dağıtma/yayma yolunda karar almıştır. Sosyolog ve yazar William H. Whyte yaşanan süreçle ilgili rahatsızlığını ‘kentsel yayılma’ başlıklı makalesi ile ne kent ne de kır özelliği gösteren yeni oluşumun kent çeperindeki yeşil alanları yok edeceğine dikkat çekerek, uyarılarda bulunmuştur. Bir süre sonra ‘yayılma’, ‘düzensiz gelişmek ve yayılmak’ anlamında literatürde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (akt. Frumkin ve diğ, 2004).

Kentsel yayılma bazı yazarlar tarafından kentsel saçaklanma olarak da kullanılmaktadır. ‘Urban Sprawl’ çevirisiyle ortaya çıkan bu iki kavram, bazı çalışmalarda ayrı ayrı anlamda kullanılmaktadır (Sezgin ve Varol, 2012).

Kentsel yayılma, gelişme biçimine bağlı derecelenen ve mutlak olmayan bir biçim olarak da açıklanmaktadır. 1950'lerin ve 1960'larda literatürde merkezi çekirdeğe bitişik genişleme olarak açıklanmasına rağmen bu daha kompakt biçim sonraki

yıllarda yayılma olarak sınıflandırılmamıştır (Longley ve diğ, 2002).

Kentsel yayılma önceleri tren ve tramvay gibi sınırlı ulaşım araçlarına bağlı olarak gelişme göstermiştir. Fakat daha sonra kentte otomobil kullanımının artması farklı yerleşim desenlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Sezgin ve Varol, 2012). Farklı dönemlerde, farklı gelişim koşullarına bağlı olarak atlamalı olarak gelişen yapısı, boşlukların dolması ile yağ lekeli formuna evrilebilmektedir.

Barnes ve diğerlerinden aktarıldığına göre; Harvey ve Clark (1974)'e göre, yayılma gelişimi düşük yoğunluklu (radyal) yayılma, şerit ve birdirbir yayılma olmak üzere üç şekilde oluşmaktadır.

Düşük yoğunluklu ve sürekliliği olan (radyal) yayılma; mevcut metropol alanların kenarları boyunca gelişir, kentsel amaçlar için arazinin tüketilmesini içerir.

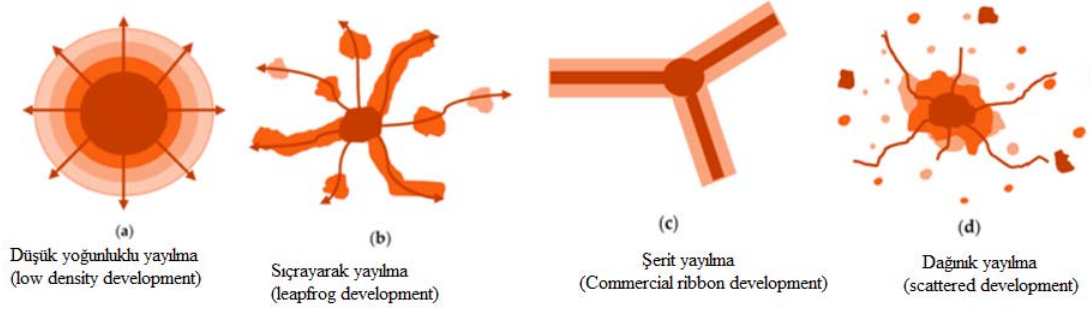
Şerit biçiminde yayılma; kent merkezinden dışarıya doğru ana ulaşım ağları boyunca gelişim gösterir. Bu ağlara bitişik araziler geliştirilir, ancak doğrudan erişime sahip olmayanlar kırsal kullanımlarda kalır. Zamanla arazi değerleri arttıkça ve altyapı geliştikçe yakındaki araziler kentsel kullanımlara dönüştürülebilir.

Birdirbir gelişme; arada boşluklar bırakarak süreklilik olmadan gelişir ve şekil olarak leke görünümündedir (Barnes ve diğ, 2001).

Ewing (1997), yayılmanın mekânsal biçimlenişini düşük yoğunluklu yayılma (low density), sıçrayarak gelişim (leapfrog development), dağınık gelişim (scattered development) ve lineer akslar şeklinde gelişim (strip development) olarak tanımlamaktadır (akt. Nelson ve Duncan, 1995).

'Düşük yoğunluk' yayılmada ayırtedici bir özelliktir ancak, ölçülmesi görecelidir. Örneğin, Birleşik Krallık'ta düşük yoğunluğun üst sınırı dönüm başına 8-12 ev iken; ABD'de 4 ev olarak varsayılmaktadır. Bu nedenle, brüt konut yoğunluğu ve net konut yoğunluğu daha ayırt edici kabul edilmektedir (Longley ve diğ, 2002).

Gelişmekte olan bir ülke olan Sri Lanka'da bazı kalkınma planlarının da teşvik ettiği kentsel yayılma biçimleri Seevarethnam ve diğ.(2021) tarafından, Şekil 2.2' deki gibi açıklanmıştır.

Şekil 2. 2: Kentsel yayılma biçimleri

(Kaynak: Seevarethnam M. ve diğ., 2021, s.4)

Bitişik banliyö büyümesi (birdirbir) ve dağınık gelişmenin her ikisinin de yayılma olarak sınıflandırılması kentsel saçaklanma ile ilgili tanımlamalarda sorunlu görülmektedir. Çünkü bu iki büyümenin biçimleri ve ortaya çıkan etkileri birbirinden farklıdır. Ewing (1994) bu iki gelişme arasında ayırım yapmış; “birdirbir” gelişimin tek merkezli bir şehri varsaydığını, “dağınık” gelişimin ise çok merkezli olabileceğini savunmuştur (Longley ve diğ, 2002).

Kentsel yayılma, özellikle büyük kentlerin hızlı gelişimi ve çeperlere yayılması ile giderek yaygınlaşmaktadır. Ekonomik gelişme, yeni yaşam tarzları, kent merkezinden kaçış, geniş alanlara duyulan ihtiyaç, gelişmiş ulaşım ve iletişim olanakları (Sezgin ve Varol, 2012); kentsel nüfus artışı ile gelişen konut piyasaları, yatırım döngüleri (Ravetz ve diğ, 2013); adem-i merkeziyetçi yönetim modeli (Bacqué ve diğ. 2016); deregülasyon etkileri, çeperde yeni işletmeleri çekmeye yönelik girişimler ve tüketici talepleri doğrultusunda arazi kullanımları (Longley ve diğ, 2002) gibi etkenler kentsel yayılma sebebi olarak görülmektedir.

Kentsel yayılma kısmen artan nüfusu barındırma ihtiyacından kaynaklansa da şehir merkezinin gürültü ve tıkanıklığından uzaklaşma ve doğaya yakın olma isteği ile kent çevresinde artan yaşam alanı arsa talebi ve rekreasyonel taleplerden kaynaklanmaktadır (Starchenko, 2005). Kentsel yayılma sonucunda şehirler daha az kompakt hale gelmektedir (Ravetz ve diğ, 2013).

Avrupa Çevre Ajansı'nın kentsel yayılma ile ilgili 2006 yılında hazırlamış olduğu rapora göre; küreselleşme, ekonomik büyüme, yaşam standartlarının gelişmesi, nüfus artış, kırsal alanda arazi varlığı, kişi başına daha fazla alana ihtiyaç duyulması, araç sahipliğinin artması, kentsel sorunlardan kaçış gibi etkenler kentsel yayılmaya sebep olmaktadır (AÇA, 2006).

Literatürde kentsel yayılma tek merkezli kent yapısının çok merkezli hale dönüşmesi ile ilişkilendirilmektedir (Munoz, 2003; Badia ve diğ, 2010; Lagarias ve Sayas 2018). Nitekim tarihsel olarak tek merkezli kompakt bir yapı ile karakterize edilmiş olan Akdeniz kentlerinde son dönemde kentsel saçaklanma şeklinde meydana gelen gelişmelerle giderek kentsel yapılarını değiştirmektedir (Badia ve diğ, 2010).

Roma ve Marsilya en fazla “yayılan” şehirler olarak karakterize edilmektedir. Roma'da kentsel yayılma dağınık/parçalanmış gelişme şeklini alırken, Marsilya'da ulaşım eksenleri boyunca şerit gelişimine sahiptir (Lagarias ve Sayas, 2018).

Barselona metropoliten bölgesinde arazi kullanımının dönüşümü peyzajın yapı ve işlevinde önemli değişiklik yaratmıştır. 20. yüzyılın ortalarına kadar çoğunlukla kırsal olan küçük köyler, düşük yoğunluklu dağınık konut banliyölerine dönüştürülmüştür (Badia ve diğ, 2010). Milano kent çeperinde gelişme yoğunudur ve merkezden geniş bir mesafeye dağılmıştır. Madrid'de kentsel yayılma daha az belirgindir, çünkü kentsel kümeler tarımsal alanlara göre net bir şekilde bölünmüştür ve kent çevresindeki bölgedeki gelişme daha yoğunudur (Lagarias ve Sayas, 2018).

Avrupa'da kentsel yayılma yaygın bir olgu haline gelmiştir. Aurambout ve diğerleri, 1980-2000 dönemini kapsayan çalışmalarında, Avrupa'da kentlerin çevresindeki yapılaşma alanının nüfus artışına göre üç kat fazla arttığını ortaya koymuştur. Bu durum kentin yayılarak büyüdüğünü kanıtlamaktadır (Aurambout ve diğ, 2018). Avrupa'da geleneksel kompakt şehirler komşu kırsal alanlara genişleyerek, fiziksel ve işlevsel dönüşüm yaratmaktadır (İdzak ve Mrozik, 2018).

Ülkelerin, kentlerin niteliklerine bağlı olarak farklı formlarda ortaya çıkan bu olgu, gelişmekte olan ülkelerin metropollerinde merkez kente yakın yoğunluk ve süreklilik içindedir (Sezgin, 2010). Bazı çalışmaların gösterdiği gibi, özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinin kalkınma temelli büyüyen metropollerinde yüksek yoğunluk ağırlık kazanmaktadır (Chung, 2010; Hao ve diğ, 2013; Wang ve diğ, 2009; Stephan, 2016).

Kentsel yayılmanın kopuk ve sürekliliği olmayan yerleşim örüntüsünü içeren saçaklanma eğilimleri, 1980'li yıllardan sonra ülkemizde de kentleşme sürecinin unsurlarından biri olarak mekânı biçimlendirmektedir. Sermaye birikim mekânları haline gelen kentler, hizmet sektörlerinin çeşitlenmesiyle ticaretin birçok merkezde yoğunlaştığı ve düzensizleştiği bir gelişme göstermektedir (Hayrulloğlu ve diğ, 2022). Gelişmiş ulaşım altyapısının teşvik ettiği saçaklanma çeperdeki kırsal alanlarda

konut, iş ve ticari fonksiyonlar kazandırmaktadır.

Kentler artan nüfus için genişlemek zorunda olsa bile, saçaklanma alanı nüfusun ihtiyacının üzerinde olduğundan kentsel nüfusun büyüme hızı ile yerleşim alanları arasında uyumsuzluk söz konusudur. Birçok çalışma, ‘kentsel alanların’ şehir merkezlerinin ve yığılmaların çok ötesinde saçaklanarak büyüdüğünü ve yarı kentsel yarı kırsal özellikli hibrit peyzajlarla sonuçlandığını açıklamaktadır (Meeus ve Gulinck, 2008).

Kentsel yayılma/saçaklanma birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Bunlar plansız büyüme, çeperlerde peyzajın zarar görmesi, geçirimsiz yüzeylerin artması (Antalyan ve Weerasinghe, 2020); yüksek enerji maliyetleri, artan kamu harcamaları, çevre sorunları, trafik kirliliği (Cirtautas ve Gediminas, 2013); enerji tüketimine bağlı küresel iklim değişikliği (Hansen ve diğ, 2007); iş verimliliğinde azalma, acil durumlarda güvenlik sorunları, toplumsal tabakalaşma (Sezgin ve Varol, 2012) olarak gözlemlenmektedir.

Dünyada, kentsel yayılmanın olumsuz etkilerine karşı alınan önlemler giderek artmaktadır. Bunlardan biri Avrupa Birliği Araştırma Genel Müdürlüğü tarafından 2002 yılında başlatılan SCATTER Projesi⁷’dir. Bu proje, özellikle yeni banliyö toplu taşıma hizmetlerini uygulayan şehirler bağlamında kentsel yayılma dinamiklerini ve etkilerini ele alan, tavsiyeler sunulan bir projedir (AB, 2023). AB’deki birçok kenti çevreleyen alanlar kentleşme baskısı altındadır. Bunu önlemek üzere, AB üye bazı ülkelerinde, özellikle de arazinin kıt olduğu yerlerde, kentsel planlamada çeşitli adımlar atılmaktadır. Bunlar arasında bazı ülkelerde uygulanan yeşil kuşaklar en bilinenidir.

Kentsel yayılmayı kontrol etmenin bir yolu olarak görülen yeşil kuşak, şehrin etrafında kentsel gelişmeden yalıtılmış arazi bölgesidir. Kentsel büyüme sınırının ve çeperdeki kırsal arazi kullanımının korunması ve yönetilmesine dönük bir stratejidir (Wake,

⁷ SCATTER, Avrupa Komisyonu Araştırma Genel Müdürlüğü kapsamında 1 Ocak 2002’de başlayan ve Haziran 2004’e kadar süren bir projedir. SCATTER, özellikle yeni banliyö toplu taşıma hizmetlerini uygulayan şehirler bağlamında kentsel yayılma sorununu ele almaktadır. Banliyö araç kullanımının etkilerini sınırlamak için çok sayıda Avrupa şehri, banliyö bölgeleri ile şehir merkezini birbirine bağlayan ağır veya hafif raylı sistem gibi banliyö toplu taşıma hizmetlerini uygulamaktadır. Ancak yetkililer erişilebilirliği iyileştirerek aynı zamanda yeni bir kentsel yayılma dalgası için de teşvik yaratıyor. Bu yeni toplu taşıma hizmetlerine paralel olarak, kentsel yayılmayı önlemek, hafifletmek veya kontrol etmek amacıyla eşlik eden tedbirlerin de detaylandırılması ve uygulanması gerekmektedir. SCATTER projesi bu konuyu ele alıyor. Bkz. URL 1, Erişim Tarihi: 16.03.2024.

1997). Ayrıca, ekolojik, ekonomik ve sosyal işlevlerinden dolayı önemlidir (Korgavuş ve Ersoy, 2015). ‘Yeşil Kuşak’, başta Londra olmak üzere (Gant ve diğ, 2011), Avrupa şehirlerinde (Hansen ve diğ, 2007), Avustralya şehirlerinde (Wake, 1997) ve bazı dünya şehirlerinde uygulanmaktadır. Brezilya’da 1970’den beri park ve yeşil kuşaklar ile Amerika’da kent çeperlerinde tarım çiftlikleri ile kentsel gelişmeyi kontrol altında tutmak üzere koruma planları ve kamu politikaları üretilmektedir. Ayrıca, Lincoln'deki Ulusal Tarımsal Ormancılık Merkezi, odunsu bitkilere sahip geniş ‘ekolojik kuşakları’ (ecobelt) önermektedir. Bunlar, patikalar, gezinti, bisiklete ve ata binme gibi aktif rekreasyonel kullanımlar için de olanak sağlamaktadır (Hansen ve diğ, 2007).

Ülkemizde, ‘yeşil kuşak’ stratejisi ile ilgili yönetmelik Orman Bölge Müdürlüğü tarafından 1992 yılında yayınlanmıştır. Ancak, kentsel yayılma uygulamada kontrol edilememiştir (Korgavuş ve Ersoy, 2015). Özellikle büyükşehirlerimiz arazi ihtiyaçlarını çepere doğru yayılarak karşılamakta ve kırsal arazilerde tahribat yaratmaktadır. İstanbul kent çeperlerinde artan yapılaşma ve otomobil bağımlı yerleşim düzeni kırsal arazilerin tüketilmesine ve çevresel sorunlara yol açmaktadır (Aksoylu, 2015).

2.1.3 Metropoliten kent kırsalında erişim ve mesafe bağlantıları

Ekonomik politikaların, kırsal alanları küresel ekonomiye dahil etmesi yönündeki politikalar gelişmesi kentsel fonksiyonların kırsal alanlara nüfuz ederek dönüşüm yaratması ile sonuçlanmaktadır (Öğdül, 2007). Bu süreçte, kent çeperindeki kırsal alanların dokusu ve ekonomik yapısı giderek kentle bütünleşmektedir (Lichter ve diğ, 2020).

Kentin çepere yayılması gelişmiş ulaşım ağları ile pekişmektedir. Metropoliten bir bölgenin hinterlandına yayılma etkileri; bağlantının türüne, kent merkezinin boyutuna ve ulaşım altyapısına bağlıdır. Bu etkiler merkeze olan mesafe arttıkça azalmaktadır (Dallhammer ve diğ, 2019).

Kırsal yerleşimlerin merkeze olan mesafesi ve kent merkezinden kırsal yerleşimlerin arabayla seyahat süresi gibi etkenler; merkezin kırsalı dönüştürme hızında etkilidir. Kısa mesafeler, kentsel işgücü piyasalarına erişim süresini kısalttığından, bölge nüfusunun ekonomik faaliyetlerini ve işlevsel bağlantılarını etkilemektedir (Zuzańska-Żyśko ve Dyszy.2021).

Kırsal alanları, kent merkezine olan mesafesine göre sınıflandıran çalışmalar giderek

artmaktadır. Metropoliten kentin etki alanında mesafenin önemini ortaya koyan bir çalışma; 2000 yılında Kanada için yapılmış olan ‘Metropoliten Influence Zone: MIZ’ yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, merkezin etki derecesi fiziksel ulaşılabilirlik ve günlük seyahatler kullanılarak ölçülmektedir. Bu yaklaşımda kent merkezi dışında oturanların merkeze günlük seyahat süresi ve gidilen mesafe hesaplanarak dört çeşit sınıflandırma yapılmıştır. Buna göre günlük seyahat oranının %30’un üzerinde olduğu yerler, kentin kuvvetli etkisi altında olan alanlar; günlük seyahat oranının %5–30 arasında olduğu yerler, kentin orta derece etkisi altında olan alanlar; günlük seyahat oranının %1–4 arasında olduğu yerler, kentin zayıf derece etkisi altındaki alanlar; günlük seyahatin hiç olmadığı yerler ise, kentin etkisi altında olmayan alanlardır (Öğdül 2007).

Bir başka yaklaşım Yeni Zelanda’daki kentsel alanların çevredeki kırsal alanlar üzerindeki etki derecesini ölçen ‘Coğrafi Alanlar İçin İstatistiksel Standart’ (SSGA18) yaklaşımıdır. Kırsal alanları ve küçük kentsel alanları, daha büyük kentsel alanlara göre araba sürüş mesafesine göre yapılan ‘coğrafi erişilebilirlik’ derecelendirmesi çizelge 2.1’de sunulmaktadır (Stats, 2020, s.9).

Çizelge 2. 1: Kent merkezine göre erişim tanımlamaları

Kategori	Süre
Yüksek kentsel erişim	Büyükşehir merkezine 0-15 dakika
Orta kentsel erişim	Büyükşehir merkezine 15-25 dakika Büyük ölçekli kentsel alanlardan 0-25 dakika Orta ölçekli kentsel alanlardan 0-15 dakika
Düşük kentsel erişim	Büyükşehir merkezine 15-25 dakika Büyük ölçekli kentsel alanlardan 25-60 dakika Orta ölçekli kentsel alanlardan 15-60 dakika
Uzak kentsel erişim	Büyükşehir merkezinden, büyük ve orta ölçekli kentsel alanlardan 60-120 dakika
Çok uzak kentsel erişim	Büyükşehir merkezinden, büyük ve orta ölçekli kentsel alanlardan 120 dakikadan fazla

(Kaynak: Stats, 2020, s.13)

Yapılan sınıflandırmalar ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; metropoliten kent merkezinin etki alanına veya kentsel çepere olan mesafesi ve erişim olanakları sosyal, ekonomik ve çevresel bağlantıların sağlanması açısından önem taşımaktadır. Mesafe ya da erişilebilirlikle sağlanan bağlantılar kent etkisindeki kırsal alanları uzak kırsal alanlara göre daha çok değiştirmektedir. Bu değişim işlevsellik içermektedir ve

etkileşimlerin yoğunluğu ve bağlantıların içeriği ile ilintilidir.

2.1.4 Metropolitan kent kırsalında nüfus hareketleri: Karşı kentleşme

1960'lardan itibaren başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Batı Avrupa Kanada ve Avustralya'da gözlemlenen karşı kentleşme (Counterurbanization) olgusu 'şehirden kırsala dönüş'ü ifade etmektedir (Kristensen ve diğ., 2010).

Karşı kentleşme (Counterurbanization) hem kasaba veya kent bitişiğindeki kırsal alanlara göç yolu ile (Decentralizasyon); hem de metropolitan alanlardan uzak kırsal bölgelere bölgelerarası göç yolu ile (Deconcentrasyon) gerçekleşmektedir (Akova, 2016). Bu iki göç yolu 'bitişik kent hinterlandına göç' ve 'uzak kırsal alana göç' olarak da sınıflandırılmaktadır (Şimon, 2013).

Bitişik kent hinterlandına veya kent çeperlerine olan göçler, metropol çeperlerindeki kırsal arazilere yayılması ile ilgilidir. Hizmet ve sanayinin merkezden kırsal alanlara taşınması, kırsal alanlarda ikinci konutların geliştirilmesi, emeklilerin göçü ve yarı zamanlı çiftçiliğin geliştirilmesi gibi plan ve politik kararlar bu süreçte önemli rol oynamaktadır (Kristensen ve diğ., 2010).

Giderek kentsel nüfusun kırsal peyzaja eklemelendiği bu süreç kentleşme karşıtı sebepler veya ekonomik sebepler ile ilişkilendirilmektedir (Bijker ve Haartsen, 2012). Örneğin; % 97 kentleşmiş olan Belçika Metropolünde yeşil alan görme duygusu ile kent yoğunluğundan ve kentsel problemlerden yakın kırsal alanlara kaçış ve yaşam tarzı değişikliği gibi kentleşme karşıtı nedenlerle geliştiği gözlenmektedir (Adamiak ve diğ., 2017).

Doğu Avrupa'nın postsosyalist ülkelerindeki şehirlerde ise, ekonomik nedenler öne çıkmaktadır ve işsiz olan ve kent merkezinde yüksek kira ödeyemeyen insanların kırsal alanlara göç ettiği gözlemlenmektedir (Geyer ve Kontuly, 1996) (akt. Adamiak ve diğ., 2017). Ekonomik dürtülerle birlikte kent merkezinin sağlıksız ortamından rahatsız duyulması gibi sebeplerin de öncülük ettiği göçler ise, son yıllarda Güney Asya şehirlerinde yaygınlaşmaktadır (Sarker ve diğ., 2018).

Ülkemizde de yaşanan bu süreç, hem kentin yakınındaki kırsala hem de uzak kırsal alanlara yapılan göçler yolu ile gerçekleşmektedir. Birincisi yani kentin yakınındaki kırsal alanlara olan hareketlilik başta İstanbul, İzmir, Ankara olmak üzere büyük şehirlerin çeperlerinde giderek büyüyen kentsel alanlarla sonuçlanmaktadır.

Ülkemizde bu süreç, ekonomik sebeplerden ve kentsel nüfusun turizm ve rekreasyon taleplerinden etkilenmektedir. Örneğin; sanayi gibi faaliyetlerin kentten kırsal kesime taşınması bir anlamda kırsalda tarım dışı faaliyetlerin artması kırsalda istihdam olanaklarını genişletmektedir. İkinci konut ve turizm amaçlı kentsel kullanımlar kırsal alanlarda diğer dönüştürücü etkiyi oluşturmaktadır. Ayrıca, emekli kesim ile toplumun güçsüz kesimleri kırsal alanda yaşama eğilimi göstermektedir (Tekeli, 2016).

Kentsel sorunlardan kaçış, doğa içinde yaşama arzusu ve yeni yaşam tarzları gibi nedenler de karşı kentleşme sürecini teşvik etmektedir. Kırsal peyzajlar, sağlıklı, güvenli ve sakin yerler olarak yeni yaşam tarzlarını desteklemektedir. Açık kırsal alanlara yakınlık kent sakinleri için bir çekim etkisi oluşturarak kent çevresindeki kırsal bölgelere ilgiyi artırmaktadır (Ivona ve Privitera, 2022)

Pandemi, özellikle yoğun kentsel alanlar için kırsal alanlara erişimin değerini tekrar ortaya koymuştur. Pandemi döneminde, kent merkezindeki yaşam şartları ve izolasyon gereksinimi sebebiyle, kent çeperlerine doğru nüfus akışı meydana gelmiştir (Özdede ve diğ., 2021). Salgınla birlikte dünya çapında karantina düzenlemelerinin uygulanmasının ardından uzaktan çalışma şekli de yaygınlık kazanmıştır. Böylece, kırsalın arzu edilen özellikleri uzaktan çalışma olanakları ile birleşerek, çalışanlar merkeze gitmeden işlerini devam ettirebilmiştir.

Kırsal alanlarda alt yapının gelişmesi, kırsalda yaşamı mümkün kılarak nüfusun yerinde kalmasını sağlamak veya kırdan kente göçü önlemek açısından önemlidir. Kentin yayılarak genişlemesinden farklı bir biçimde kırsalın kentleşmesine vurgu yapan bu süreç Rurbanization olarak tanımlanmakta (Rames, 2018) ve karşı kentleşme olgusu ile de ilişkilendirilmektedir (Eggerick ve Capron, 2001).

Karşı kentleşme olgusu, gelişmiş ulaşım ve alt yapı sistemleri ile desteklenmektedir. Erişimi artıran ulaşım altyapıları kentin farklı bölgelerinden çeperlere doğru nüfus hareketlerini kolaylaştırarak, karşı kentleşmeyi teşvik etmektedir.

Karşı kentleşme hem nüfus hareketi, hem de bu hareketle ilgili faaliyetleri içerdiğinden çok boyutludur (Madsen ve diğ., 2010). Daha önce kırsal işlevleri ile öne çıkan alanlarda (alt) kentleşme taleplerini yansıtan peyzajlar oluşturmaktadır (Roncken, 2006).

Ayrıca, kentleşmiş arazilerin yakınına birçok ekonomik faaliyetin taşındığı da görülebilmektedir ki, Jahnsen (1974)'e göre kavramın perikentleşmeye kaydığı zaman

bu döneme denk gelmektedir. Sonraki bölümde açıklık getirilecek olan ‘perikentleşme’ kavramı ile ‘karşı kentleşme’ kavramı arasındaki yakın ilişki kentsel büyüme dinamiklerine bağlıdır (akt. Eggerick ve Capron, 2001).

Perikentleşme kavramını açıklamadan önce kent çevresinin ne olduğu ve kentsel alandan nasıl farklılaştığını anlamak önemlidir (Follman, 2022).

2.1.5 Metropolitan kent kırsalında gelişen mekansal formlar ve perikent (kent çevresi/kent çeperi) kavramı

Metropolitanleşme süreci yaşayan ülkelerde, ekonomik büyüme ve kentsel alanın fiziksel olarak genişlemesinin etkileri kent merkezi dışına taşmakta kent merkezlerini çevreleyen geniş alanlara ulaşmaktadır (OECD, 1979).

Artan nüfus baskısı ve ekonomik büyümenin etkileri kent merkezinin dışındaki kırsal alanlarda belirli mekansal formlar yaratmaktadır. Bu formlar kentlerin belirli özelliklerine, fizyografisine, ulaşım olanaklarına, zamana (Standfier, 2019), gelişmişlik bağlı oluşur (Kumar ve Sinha, 2019).

Aslında bu mekansal formlar, çeper/saçak (fringe) terimi ile bağlantılı gelişmiştir. Pryor, (1968)’den aktarılanlara göre terim, ilk olarak, L.Smith tarafından 1937 yılında Louisiana kentiyle ilgili olarak ‘şehrin kurumsal sınırının hemen dışındaki yapılaşmış alan’ anlamında kullanılmıştır (s.202). Terimde zaman içerisinde niteliksel alan farklılaşmaları olmuştur. Bu bağlamda, Andrews (1942), ‘the urban fringe’ ve ‘rural urban fringe’; Mackain ve Burnight (1953) ‘limited fringe’ ve ‘extended fringe’; Reinemann (1960) ‘suburban fringe zone’ ve ‘outlying adjacent zone’ terimleri ile kavrama açıklık getirmiştir (akt. Pryor, 1968, ss. 203,205).

Kentsel alanların büyüyerek kırsal alanlara doğru genişlemesi sonucunda oluşan mekansal formlar literatürde, ‘urban periphery’, ‘peri-urban area’, ‘rural urban fringe’, ‘urban fringe’, ‘rural urban continuum’, ‘metropolitan fringe’ ‘peri-urban’ gibi terimlerle adlandırılmaktadır (Wood ve Heley, 2017). Bu mekansal formlar, ‘rurban’, ‘rural urban’ gibi kırsal referanslı terimlerle anılsa da; kent merkezlerinin yakınında ve etkisi altında olmaları sebebiyle ‘yakındaki şehir’ bakış açısı ile genellikle ‘peri urban area’ olarak anılırlar (Meeus ve Gulinck, 2008).

Peri urban Area (kırsal kentsel çevre), kentsel ve kırsal özelliklerin bir araya geldiği çeşitli ve melez arazi kullanımları olan, kendine özgü dinamikleri olan ve ayırt edici

özellikleri giderek artan mekânsal bir sistemdir (Wood ve Heley, 2017), kent ve kır arasında çok işlevli bir geçiş noktasıdır. Bu bölge, kent merkezinden kırsal alanlara doğru uzaklaştıkça daha çok tarımsal hale gelir. Arazi kullanımları çeşitlidir ve buna bağlı olarak nüfusun çoğu yerel sakinler, çiftçiler, göçmenler, eğlence amaçlı arazi kullanıcıları, endüstriyel kullanıcılar, yatırımcı ve spekülâtörler, arazi geliştiriciler ve inşaatçılar olmak üzere heterojen gruplardan oluşur (Thuo, 2013).

Bu alanlar, belirli durumlarda uzamakta veya daralabilmektedir. Örneğin, kent çevresinde korunan bir alanın varlığı kentleşmeye sınır koyacağından bu alanlar süreksiz özellik kazanır (Thuo, 2013). Ayrıca, yanardağ gibi önemli coğrafi özellikler de süreksizlik oluşturur (Standifer, 2019).

Gallent (2006), bu bölgeyi İngiltere bağlamında Rural Urban Fringe (Kırsal Kentsel Saçak) olarak adlandırmakta ve konumunu gerçek kır ile kent veya kasaba arasında bir bölge olarak tarif etmektedir. Alanın bazı karakteristik özelliklerini şu şekilde özetlemektedir: *'...Kentsel kullanımlar kırsal kullanımlara uyum sağlayarak nüfuz etmektedir. Kırsalda çevre otoyolları ve anayollar, geniş otoparklar alanı farklı şekilde kullanır. Diğer kullanımlar, şehir merkezlerindeki fiyat baskısı zamanlarında düşük arazi fiyatlarından yararlanan kullanımlardır. Kırsal kullanımlar bu düşük yoğunluklu kentleşmiş çevreye nüfuz eder, çiftçilik devam etmektedir, ancak çoğunlukla otlaklar yollarla bölünmüştür...'* (Gallent, 2006, s.385).

Kent çevresi çok işlevli bir bölgedir ve genellikle kentsel/bölgesel kalkınma yaratan havalimanları, iş parkları, lüks konut projelerin yeridir. Avrupa genelinde, 'sürekli-düşük yoğunluklu' kentsel dokudan, 'dağınık-orta yoğunluklu' yerleşim yerlerine ve ticari alanlara kadar, farklı arazi kullanımlarının mekansal yapı ve yoğunluğunu gösterir; yoğun bahçecilik alanlarından ekilebilir ve mera arazilerine, ormanlara kadar ve doğal alanlara sahiptir (Ravetz ve diğ, 2013).

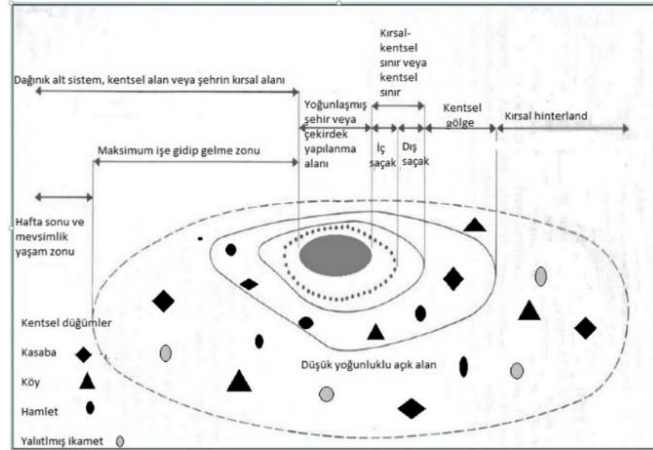
Pryor (1968), peri urban area/peri urban region (kırsal kentsel alan/bölge) yerine 'rural urban fringe' (kırsal kentsel çeper/çevre) terimini kullanmıştır. Pryor, bu bölgeyi 'urban fringe' ve 'rural fringe' olarak iki alt sınıfa ayırmıştır. Buna göre;

'The Urban fringe' merkez kentle bitişik ve etkileşim halinde olan ve toplam kırsal kentsel çeperin medyan yoğunluğundan daha yoğun konut işgali sergileyen-tarım arazilerinden farklı olarak konut, ticari, endüstriyel yoğunluk-artan nüfus yoğunluğu, artan arazi kullanım dönüşümleri, artan işe gidip gelmelerin olduğu yer.

'The Rural Fringe' büyüyen bir kent merkezi ile onun kırsal hinterlandı arasındaki alt bölgedir. Toplam kırsal kentsel çeperin medyan yoğunluğundan daha düşük konut yoğunluğu, yoğun çiftçilik oranı ve daha düşük nüfus yoğunluk artışı, arazi kullanım dönüşümü ve işe gidip gelmede artış sergilemektedir (Pryor, 1968).

Bryant ve diğ. (1982), bu mekanı Rural Urban Fringe (RUF) ve Urban Fringe olarak ele almış, inner fringe ve outer fringe olarak iki alt sınıfa ayırmıştır. Buna göre; iç saçak (inner fringe) yapıli kent merkezin sınırındadır. Bu peyzaja kırsal arazi kullanımlarının baskın olmasına rağmen, kentsel yönelimli kullanımların nüfuzu ve yoğun arazi inşaatları ile karakterize edilir. Dış saçak (outer fringe), kentsel gelişme beklenmeyen ancak kent hinterlandında kalan bölgedir (s.12).

Bryant ve diğ. (1982), kentin kır sınırında, kentsel etkinin fiziksel yansımalarının minimal ancak metropoliten olduğu bir bölge daha tanımlamıştır. Kentsel gölge (urban shadow) olarak adlandırdığı bu bölüm; kentsel etki, yarı zamanlı ve hobi çiftçileri ile kasaba sakinlerinin işe gidip gelme hareketleriyle karakterize edilmektedir (s.12).

Şekil 2. 3:Metropoliten kent kırsalında gelişen mekansal formlar ve perikent.

(Kaynak: Bryant ve diğ, 1982, s.12)

Avrupa'da kent/ kır eğilimleri, risk ve potansiyellerinin ele alındığı 'Plurel Projesi' kapsamında metropoliten kent etkisindeki alanlar aşağıdaki sınıflandırılmış ve gibi açıklanmıştır:

Kentsel Çekirdek (City Centre): Merkezi iş bölgesi ve diğer sivil işlerin yer aldığı alan;

İç Kentsel Alan (Inner Urban): Genellikle yüksek yoğunluklu yapılaşmış alan;

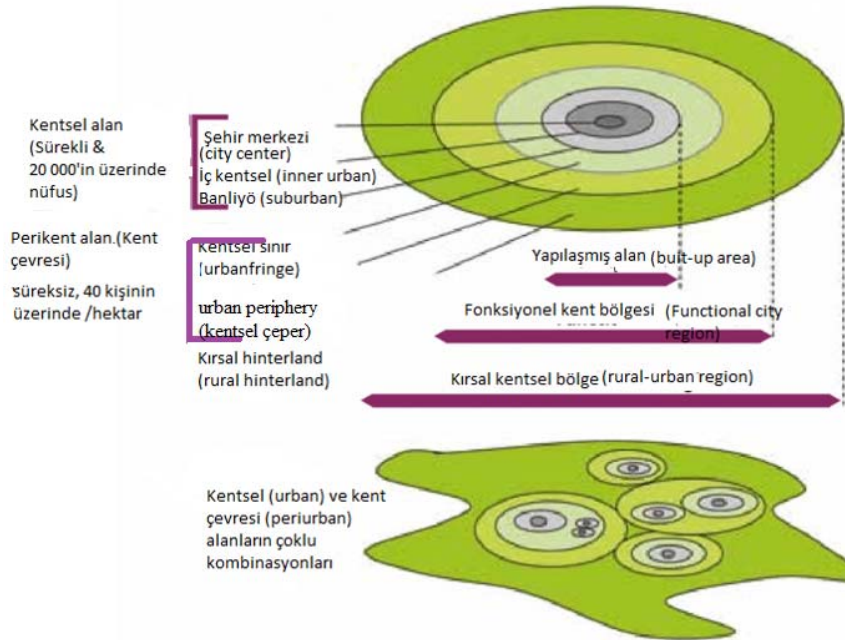
Banliyö Alanı (Suburban): Genellikle düşük yoğunluklu, iç kentsel alanlara bitişik ve evlerin tipik olarak 200 metreden uzak olmayan bitişik yerleşim alanları;

Kentsel Saçak (Urban Fringe): Düşük yoğunluklu yerleşim alanlarından, ulaşım merkezlerindeki ve açık alanlardaki (örneğin kentsel ormanlık alanlar, tarım arazileri, golf sahaları ve doğa rezervleri) kentsel yoğunlaşmalardan oluşan yapılı alanların kenarları boyunca uzanan bölge;

Kentsel Çevre (Urban Priphery): Ana yerleşim alanlarını çevreleyen ‘işlevsel kentsel alan’a ait bölgedir ve daha düşük nüfus yoğunluğuna sahiptir. Küçük yerleşimleri, endüstriyel alanları ve kentsel arazi kullanımlarını içerebilir;

Kırsal Hinterland (Rural Hinterland): Kentsel alanı çevreleyen, ancak kırsal-kentsel bölge içinde kalan kırsal alanlar.

Bu mekansal formlardan kent çeperi (urban fringe) ve kentsel çevre (urban periphery) perikent alanını (periurban area) oluşturmaktadır. Ayrıca, perikent alanı ve kent merkezi ‘işlevsel kentsel alan’ içerisinde kalmakta; kentsel alan, perikent alanı ve kırsal hinterland ‘kırsal kentsel bölge’ içerisinde kalmaktadır (Piorr ve diğ., 2011).

Şekil 2. 4: Metropoliten kent çeperindeki alanlar.

(Kaynak: Piorr ve diğ., 2011, s.25)

Plurel Projesi'nde kent çeperi (urban fringe) ve kentsel çevre (urban periphery) olarak sınıflandırmış, perikentleşme kavramı ise; “her biri 20.000'den az nüfusa sahip, ortalama yoğunluğu hektar başına en az 40 kişi olan yerleşim birimleri içeren süreksiz yapılı gelişme” olarak tanımlanmıştır (Piorr ve diğ., 2011).

Antrop (2004), kent ve kır arasındaki kutuplaşmış ekseninde dört alan sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada da, diğerleri gibi perikent alanı iki bölümde incelenmiş, ‘kentsel (alt) çeper saçak’ ve ‘kentsel ağdaki kırsal’ olarak adlandırılmıştır. Sınıflandırmada yer alan her formdaki peyzajın işlevsel ve yapısal özellikleri, Çizelge 2.2’deki gibi açıklamıştır (s.88).

Çizelge 2. 2: Kent ve kır arasında mekansal formlar ve özellikleri

Formlar	Peyzajın yapısı	Peyzajın işlevi
1-Kent merkezi (‘The urban centre’)	Tarihi merkezler daha fazla açılan, yeşil yollar ve su ile yeniden canlandırılır. Artan peyzaj çeşitliliği ve kalite	Yüksek dinamizm artan bereketlilik ve erişilebilirlik sorunları, idari ticari, mali, finansal, kültürel ve turistik işlevler.
2- kentsel (alt) çeper saçak (‘The sub urban fringe’)	Çok merkezli aglomerasyon ve yeniden ayrılma; ‘lob şehirler’ ve kenar şehirlerin (edge city) ortaya çıkışı Su yolları yeşil koridorlardır. Site parkları yerleşim alanında yerleş alanlar oluşturur. Ekolojik/ tarihi’estetik peyzaj nitelik kaybı, çoğunlukla mekanda kimlik kaybı belirgin değil	Konut fonksiyonu hakimdir. Dış kırsalkesimle ara yüz; dış sınırdaki kolay ve hızlı erişimle açıklanmış alandaki endüstriyel, ticari ve ileri teknoloji faaliyetlerin cazibesi.
3- Kentsel ağdaki kırsal (‘The rural countryside of the urban network’)	Parçalanmış heterojen açık alanlar ‘kırsal peyzajlar’, ‘neo-kırsalcılık’. Yoğun alt yapı ağı ve yeşil damarların(yeşil saçaklar) kentsel dokuya girmesine izin veren ‘kentsel gölgenin’ etkileri.	Arazi kullanımının yoğunlaşması ve çeşitlenmesi, giderek daha çok işlevli peyzajlar
4- Derin kırsal (‘The deep rural countryside’)	Geleneksel köy merkezleri dönüşür(genişler,patlar , farklılaşır). Taşranın ortaya çıkışı Ormanlık ama düzensiz bir bölge mozaikler.	Asgari hizmetlerle fonksiyonel kentleşim. Çiftçilik, tarım ve orman arazilerinde yerleşik turistik/frekreasyonel faaliyetler Arazi kuşşanımının genişlemesi, yeniden ağaçlandırma, tarımın yewnsden ölçeklendirilmesi

(Kaynak: Antrop, 2004, s.88)

Kent çevresindeki/çeperdeki alanlarda, konut fonksiyonu baskındır. Ancak rekreasyonel amaçlı kullanımlar, arsa arzına dönük kullanımlar, şehrin kamu hizmetleri ve altyapı hizmetlerine yönelik talepler çeperdeki alanlardan karşılanmaktadır (Rajendran ve diğ., 2024). Kentin etkisindeki bu alanlar, kentsel

taşmayı temsil eden toptan satış depolama üniteleri, hurdalıklar, çöplükler, mezarlıklar gibi kullanımlar tarafından da işgal edilmektedir (Starchenko, 2005).

Bu alanlarda değişim işlevsellikle başlamaktadır ve peyzaj morfolojisi, yapısı ve peyzaj değerlerini değiştirmektedir (Antrop ve Eetvelde, 2008).

Kent çevresindeki alanlar (Periurban area), büyük bir kentle çevresel olarak ilişkili konumlanan alanlardır. İşlevsel olarak kentsel süreçlerden çok etkilenen bu alanlar, kentsel ve kırsal özelliklere sahiptir ancak kırsal yön ağırlıklıdır. Büyük kentlerin güçlü etkisi altında ve kısa sürede kentsel hale dönüşeceği düşünüldüğünden ‘geçiş alanları’ olarak görülmektedirler (Lichter ve diğ., 2020).

Kent çevresi peyzajı geçiş özelliği göstermesi sebebiyle ‘geçici peyzajlar’ (ephemeral landscapes) kavramı ile temsil edilmektedir. Kent çeperindeki alanlar hızlı bir dönüşüm sürecinde yapılanmaktadır. Henüz sonuca ulaşmamış bir değişime vurgu yapan bu süreçte, kent sınırına daha yakın konumdaki iç çeper kent merkezi ile daha çok bütünleşmiş olduğundan dış çepere göre daha az geçicilik özelliği taşır. Dış saçaklar ise, kentsel genişleme için plan ve politikaları bekleyen ve kamu tarafından ileride dönüştürülmek üzere ‘nadasa bırakılmış’ kaynak arazilerini temsil etmektedir (Qvistrom ve Saltzman 2006).

Kentsel çevredeki arazi kullanımı kentselden kırsala, kırsaldan kentsele uyum sağlayarak değişmektedir. Buradaki arazi kullanımı ‘geçiş’ halindedir. Bununla birlikte standart kentsel arazi kullanımından çok çepere özgü bir arazi kullanımı vardır ve her zaman ‘kentsel’ olarak etiketlenmemesi gerekir. Bu bölgeler için işlevsel bir tanım gerekmektedir (Gallent ve Anderson 2007).

Roncken (2006), kır ile kent arasındaki birlikteliği temel alan yeni bir peyzajın ana hatlarını ‘tarım sonrası peyzaj’ teması ile açıklamaktadır. Doğal süreçler tarafından üretilen peyzajdan uzak olan bu peyzajlar, (alt) kentsel talepleri yansıtmaktadır. Buna göre; tarımsal arazileri bakımlı bahçelere, köydeki meydanlar otoparklara, ahır vb yapılar başka işlevlere dönüşmektedir ve tarım arazileri yerine gelen bahçelerde çiftçiler yerine bahçıvanlar çalışmaktadır (Roncken, 2006).

‘Kent çevresi’ (Periurban area) terimi, kent ve kır ikiliğinden uzaklaşarak kentin ve kırsalın birbirine yaklaştığı ve sürekli dönüşümlerin yaşandığı bir ‘geçiş alanı’ nı ifade etmektedir ve ağırlıklı olarak süreçler üzerinden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Kent çeperlerinin mekansallıktan ziyade süreçler üzerinden ele alınması literatürde ‘*peri-*

kentleşme’ kavramının anlaşılmasına yönelik ilgiyi artırmaktadır (Rajendran ve diğ, 2024).

2.1.6 Metropolitan kentleşme eğilimi olarak ‘periurbanization’ (peri-kentleşme)

Geleneksel sınırların ötesine, çeperlere ulaşan bir kentleşme fiziksel, morfolojik, sosyodemografik, kültürel ve işlevsel dönüşümler yaratmaktadır. Kent çevresinde/çeperde bu süreçlerin yaşanması (Geneletti ve diğ, 2017) ve bu bölgenin mekansallıktan ziyade süreçler üzerinden açıklanmaya çalışılması literatürde peri-kentleşme kavramının anlaşılmasına yönelimi artırmaktadır (Rajendran ve diğ, 2024).

‘Periurbanization’ kavramı kentlerin çevrelerine doğru yayılma sürecinde, kent ve hinterlandı arasındaki ilişkiyi ifade eden bir kavram olarak gelişmiştir (Öğdül, 2007).

Kentsel güçlerin çekim bölgesinde yer alan ve çok işlevli gelişmeye yatkın kırsal alanlarda meydana gelen bir dönüşüm sürecidir. Büyükşehirlerin nispeten yakınında, ancak dış kısmında yer alan ve merkezin ekonomik gücünden ve yaşam tarzından doğrudan etkilenen alanlarda gerçekleşmektedir. Merkez ve çevrede iki yönlü sosyo ekonomik akışlar olmasına rağmen, merkezden çeper yönünde olan akışlar perikentleşmeyi belirlemektedir (Idzak ve Mrozik, 2016, s. 244-246).

Perikentleşme, ‘kentsel genişleme nedeniyle kentsel çeperlerin sosyal, ekonomik, politik/örgütsel, fiziksel ve doğal donanımlarının kırsaldan daha kentsele dönüşüm süreci’ olarak tanımlanmaktadır (Méndez-Lemus ve diğ, 2017, s. 20).

Perikentleşme, Avrupa’da kent/ kır eğilimleri, risk ve potansiyellerinin ele alındığı ‘Plurel Projesi’ kapsamında ‘her biri 20 000’den az nüfusa sahip, ortalama yoğunluğu en az 40 kişi/hektar yerleşimleri içeren süreksiz yapılı gelişme’ olarak da tanımlanmıştır (Pior ve diğ, 2011).

Daha önceki dönemlerde kentin kırsal alanlara doğru büyümesi banliyöleşme kavramı ile açıklanmıştır. Banliyöleşme, hem metropol hem de kentsel alanlardaki işlevsel bağlantıların dönüşümünü kapsar ve metropolleşmenin ayrılmaz bir ögesidir. Ancak, perikentleşme, büyük ölçekli ademimerkeziyetçilik nedeniyle banliyöleşmenin ötesine geçmektedir. Banliyöler ile tipik kırsal alanlar arasında bir ara bölge oluşturur (Grzeszcak, 1996). Banliyöleşme, kent çevresindeki halkaları yutarak süreklilik içinde gelişme gösterirken peri kentleşme, dağınık karaktere sahiptir. Şekil olarak süreksiz ve çok işlevli özellik göstermektedir (Madaleno ve Gurovich, 2004).

Kentsel merkezden daha uzak ama 'işlevsel kentsel alan' sınırlarında kırsal alanlara doğru yayılan bir süreçtir (Idczak ve Mrozik, 2018). Kentin çepere doğru yayılması, kırsaldaki arazi kullanımlarının değişmesi, kentsel ve kırsal arazi kullanımları arasında oluşan gerilimler ile karakterize edilir (Öğdül, 2007).

Kent sınırlarının ötesinde doğal kaynakları daha fazla tüketen bir kentleşme türü olarak özellikle gelişmekte olan ülkelerde, tarıma dayalı ekonomik yapıdan hizmete dayalı ekonomik yapıya geçiş olarak görülmektedir. Kırsal alanların fiziksel, ekonomik ve sosyal açıdan kentsel karakter kazandığı bir süreçtir (Wnarso ve diğ., 2015).

Perikentleşme; hızlı nüfus artışı, farklılaşan mekânsal gelişim kalıpları, artan arazi maliyetleri, imalat ağırlıklı ekonomiye geçiş ve değişen istihdam yapısı gibi süreçleri içermektedir (Webster ve Muller 2009). Kent kır arasında çeşitli bağlantılarla mal, hizmet ve kaynak akışı sağlanmaktadır ve bu akışlar dönüştürücü etkiye sahiptir ve mekansal olmaktan ziyade süreçlere vurgu yapmaktadır (Singh ve Narain 2020).

Perikentleşme, kentsel genişleme/büyüme/yayılma ve kentleşme kaynaklı sosyo ekonomik ve sosyo ekolojik dönüşüm süreçlerini barındırmaktadır. Kentleşme kaynaklı ekonomik dönüşümler, tarımsal yoğunlaşma, kaynak çıkarılması, ekonomik yapının tarımdan tarım dışı alanlara çeşitlenmesi; sosyo ekolojik dönüşümler ise çevreyle ve biyoçeşitlilikle ilgili dönüşümlere işaret etmektedir (Follmann, 2022).

Perikentleşme sürecinde, konut, yüksek teknoloji endüstri ve hizmetleri, büyük alışveriş merkezlerini, hafif sanayi, gibi hemen hemen tüm tipik kentsel işlevleri ayrıca tarım, hayvancılık, ormanlar, meralar, parklar ve doğa koruma alanlarını içerdiği ve bütünleştiği için daha karmaşıktır (Madaleno ve Gurovich, 2004).

Peri-kentleşme, küçük tarım topluluklarının kısa sürede kentsel veya endüstriyel yaşam biçimine dönüştüğü hızlı bir sosyal değişimi içerir (Webster ve Muller 2009).

Prodato ve diğ. Sukoharjo Regency'de Solo Baru'daki peri-kentleşmeyi analiz ettiği çalışmasında, kırsal bölgelere doğru, farklı sosyal, ekonomik ve mekansal değişim örüntülerini yansıtan kademeli ve çok yönlü bir dönüşüm ortaya koymuştur. Burada, kentselliğin baskın olduğu ancak kırsal özelliğin de devam ettiği yerler vardır. Bazı durumlarda kırsal topluluklar baskın iken; bazı durumlarda ise, kırsal topluluklar yeni endüstriyel faaliyetlere katılmadığından alışıktığı tarımsal üretimleri gerçekleştirebilmek için daha kırsal bölgelere taşınmaktadır (Prodato ve diğ., 2018).

Perikentleşme yalnızca bir arazi kullanımı değişim süreci olmayıp, aynı zamanda

toplumdaki sosyo ekonomik süreçleri yansıtan çok yönlü bir süreci de ifade etmektedir.

Literatürde, Perikentleşme, kentsel-kırsal bütünlüklü kentleşme veya 'rurbanization' olarak da ele alınmaktadır (Madaleno ve Gurovich, 2004). Ancak bu süreç merkez kentin etkisindeki kırsal anlayışından ziyade kırsalda başlayan süreçlere atıfta bulunur. 'Rurbanization' terimi, daha ziyade, kırdan kente göçü önleme amacı ile kırsal alanda sosyal, fiziki, sosyo-kültürel altyapı olanaklarının sağlanmasını içermektedir (Rames, 2018). Tahakküm paradigmasına dayanmamaktadır. Yani, insanın doğaya veya devletin vatandaşlara tahakkümüne dayalı sömürücü bir süreç değildir. Daha çok yenileyici, onarıcı ve canlandırıcı olan bu süreç, önceden seçilmiş kentsel kalıplar ve yaşam tarzları ile kırsal formları değiştirmektedir (Awasthi ve Panmand, 2001).

2.1.6.1 Peri-kentleşmenin dinamikleri/itici güçleri

Üretimin merkezden uzağa yayılmasını destekleyen kamu politikaları; kır-kent alanındaki ucuz iş gücü; yerli/yabancı büyük projeler için sağlanan kamu yatırım destekleri peri-kentleşmeyi teşvik etmektedir. Kamu yatırım destekleri genellikle limanlar, otoyollar, demiryolları, telekomünikasyon tesisleri, su depoları/ konteyner elleçleme tesisleri, havaalanları, kamuya ait sanayi bölgeleri gibi büyük ölçekli projeler konusunda sağlanmaktadır. Bu projeler, uluslararası borçlanma yolu ile finanse edilebilir. İmalatta büyük ölçekli doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) önemli dinamiklerdir, ama aynı zamanda yerli yatırımlar da önemlidir. Perikent alanlar, her iki yatırım türü için de iki sebepten dolayı çekicilik sunmaktadır. İlki, bu bölgeler büyük, nispeten ucuz arsa ve tam zamanlı üretim süreçlerini destekleyen nakliye imkanları sunarlar. İkinci sebep ise, üretimin merkezden uzağa yayılmasını destekleyen kamu politikaları bu alanları yatırım yapmak için çekici hale getirmektedir (Webster ve Muller 2009). Ayrıca, 'ademi merkezîyetçi' yönetim anlayışı perikentleşmeyi güçlendirmektedir (Jadwiga ve diğ., 2018, s.113).

İnsanların kent yoğunluğundan kaçma isteği; müstakil konutlarda yaşama tercihleri; kırsalda arazi varlığı; kent merkezi ile çeper alandaki seyahat süresini kısaltan ve erişim sağlayan ulaşım alt yapıları perikentleşmeyi teşvik etmektedir (Shaw ve diğ., 2020).

Perikentleşme, kırsal alanlarda sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, mekânsal ve çevresel yönlerden değişim ve dönüşüm yaratmaktadır. Literatür kaynaklarına dayanarak

perikentleşmenin karakteristik özelliklerini ve yarattığı dönüşümleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Hızlı nüfus artışı ve kentleşme; kırsal alanlarda değişen ekonomik yapı; turizm ve rekreasyon faaliyetlerinde artış; yeni iş merkezleri sanayi alanları ve konut alanlarının artması; tarımın çok fonksiyonlu hale gelmesi; istihdam yapısındaki değişiklik; doğrudan yabancı yatırımlar da dahil olmak üzere yeni yatırımların girişi; yerel halkın yaşam tarzları ve sosyal davranışlarının değişimi; sosyal heterojenlik; mekansal gelişme modellerinde değişiklik; emlak spekülasyonları; çevresel kirlilik, orman alanlarının bölünmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması (Webster ve Muller 2009, s.280-281; Ravetz ve diğ, 2013, s.20- 29; Idczak, 2018; Shaw ve diğ, 2020; Pradato ve diğ, 2017)

Perikentleşme süreçleri benzerlik taşısa da, farklı dinamiklerin göreceli önemi veya yokluğu, bu dinamiklerin kurumlar tarafından işlenişi ve sosyo ekonomik bağlamlar, farklı türde süreç ve sonuç üretmektedir (Webster ve Muller 2009).

Perikentleşmeden etkilenen bölgenin konumu/şehir merkezine uzaklığı, ekonomik büyüme hızı, merkez şehrin gelişme hızı, potansiyel genişlemesi kendine özgü perikentleşme modeli yaratır (Tran ve diğ, 2012). Perikentleşme yere özgü bir süreç olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda, perikentleşme sürecinin gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerde nasıl işlediğini anlayabilmek açısından kıtalar arası bir karşılaştırma yapmak uygun olacaktır.

2.1.6.2 Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler bağlamında perikentleşme

Asya'da perikentleşme

Asya'nın gelişmekte olan ekonomilerinde, Güneydoğu Asya ve kıyı Çin'in belirli bölgelerinde perikentleşme yabancı yatırımların teşvik ettiği bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Çin'de 1978'de başlatılan açılım ve reform'dan bu yana, yabancı yatırım girişi, Çin'in bazı bölgelerinde, özellikle Güney Çin'in Pearl Nehri Deltası'nda (Delta) kentleşmenin yeni itici gücü olarak ortaya çıkmıştır. 1978-1993 döneminde Delta'da ekonomik yeniden yapılanma, kırsal sanayileşme, ihracata yönelik bir ekonominin oluşması ve dünya ekonomisine hızlı eklenme gibi önemli değişiklikleri etkilemek için iç reformlarla etkileşime girmiş ve büyük bir nüfus göçü ile arazi kullanımı değişmiştir (Sit ve Yang, 1997). Çin'de, bazı şehirlerin çeperlerinde gelişmiş sanayi sektörü ve bu sektörde istihdam edilen işçilerin yoğun olarak yaşadığı 'kent-köyler' oluşmuştur (Hao ve diğ,

2013). Kent köylerinde toprak hakları hala köy kolektiflerinin elinde olduğundan, şehir yönetimleri bu alanları tamamen kentsel bölgelere dönüştürmek ve yeniden geliştirmek konusunda engellerle karşılaşmaktadır. Hızlı kentleşme sürecinde, kentlerdeki köyler, çevrelerindeki kentleşmiş alanlar tarafından tamamen kuşatılmıştır. Bu köylerin arazi özellikleri, sakinlerinin çoğunluğunun tarım faaliyetleriyle uğraşmaması nedeniyle geleneksel olarak 'kırsal' olarak kabul edilen alanlardan farklıdır (Xiao, 2021).

Doğu Asya'da Seul, perikentleşmenin erken örneklerinden biridir ve ihracata yönelik sanayileşmesi nedeniyle farklıdır. Burada yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancı yatırımdan ziyade yerli yatırım olduğu görülmektedir. Lokasyon teşvikleri ile sanayiye hizmet veren önemli kamu altyapı projelerine yapılan yatırımlar olarak uygulanan kamu politikası endüstriyel yatırımları teşvik etmektedir. Sanayileşme, bu bölgelerde ekonomik büyüme yaratırken hızlı kentleşmeye bağlı çevresel sorunları da artırmaktadır (Webster ve Muller, 2009).

Asya'daki hızlı kentleşme, ekonomik küreselleşme ve yerel kalkınma dinamikleriyle gelişmektedir ve Batı'daki geleneksel kentleşmeden farklıdır. Asya kentlerinde tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin bir karışımı olan yoğun nüfuslu kırsal alanlar yaygındır. Bu alanların genişlemesi ve yerinde nüfus artışı, banliyöleşmeden değil imalattaki yerel büyümeden kaynaklanmaktadır (Sheng ve Sui, 2016). Kent çeperlerinde bir yandan tarımsal faaliyetler ve bu faaliyetlere bağlı kırsal yaşamlar devam ederken; imalattaki yerel büyümeden kaynaklanan ekonomi ve kentsel dönüşümle ihtiyaç duyulan arazi talebi kent çeperinde mekansal, sosyal, kültürel açıdan problemlili bir kentleşme modeli yaratmaktadır (Pratama ve diğ., 2021).

Ekonomik küreselleşme ile üretimin Asya şehirlerine taşınması, gelişmiş ülkelerden doğrudan yabancı yatırımları ve beraberinde bankacılık ve finansal hizmetlerini çekmektedir. Yeni bir mekânsal kapsamın ortaya çıkması Asya kentlerinin dünya kentleri arasındaki hiyerarşik rolünü etkilemekte ve bölgesel merkezler olarak değiştirmektedir (Sheng ve Sui, 2016).

Asya'da perikentleşme şehirlerin büyüklüğü, karakteri ve kalkınma düzeyiyle ilgilidir. Güneydoğu Asya'da Vietnam'ın, 1990 yılından sonra dünya ekonomisine açılması ile, kentsel büyüme artık merkezi alanlar tarafından değil, çeperde kalkınmaya dayalı sanayi yatırımları ile gerçekleşmektedir (Quertamp ve Miras, 2012).

Endonezya'nın başkenti Cakarta'da yer alan Jabodetabek Metropolitan Bölgesi'nde (JMA), son otuz yılda kasabalar, bölgesel alt yapılar ve sanayi siteleri gibi Mega projeler ile dönüşüm yaşanmaktadır. Özellikle imalat sektöründeki küresel ölçekli Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY), bu projelerin sebebi olarak görülür. İstikrarlı siyasi ortamın varlığı, güçlü makroekonomik temeller ve geniş iç pazar büyüklüğü ülkeye olan yatırımları etkilemiştir ve Endonezya Doğrudan Yabancı Yatırımcılar için önemli hale gelmiştir. Bölgede büyük geleneksel pazar tesisleri gelişmiştir (Hudallah 2015). Büyük veya orta-küçük ölçekli kentsel ekonomik faaliyetlerin bölgeye gelmesi perikentleşmeyi teşvik etmiştir (Pribadi ve Pauleit, 2016).

Pribadi ve Pauleit, Jabodetabek Metropolitan Bölgesi'nde (JMA) perikentleşmenin etkilerini 1972- 2012 döneminde incelemiştir ve bölgede tarım ve orman arazilerinde kayıplara yol açtığını tespit etmiştir. Artan çiftçi sayısı (topraksız çiftçiler), çeşitlenen tarım türü ve yeni endüstriyel faaliyetler peyzajın işlevsel olarak dönüşümüne sebep olmuştur (Pribadi ve Pauleit, 2015).

Endonezya'da nüfusun önemli bir kısmının yaşadığı Central Java'da kentsel büyüme dinamikleri, yerel halkın sosyo ekonomik özelliklerini değiştirmiş, bölgeye yeni gelen endüstrilerin nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyması sebebiyle, yerel ekonomi hizmetler sektörüne yönelmiştir (Pradoto ve diğ., 2018). Birincil metropol alandaki nüfus yoğunluğunun, bölgedeki daha küçük ikincil metropollere genişlemesi ile birlikte yeni metropoliten bölgelerin oluşumu beklenmektedir (Rahayu ve Mardiansjah, 2018).

McGee (1991), Endonezya'da küçük köy ve kasabalardaki kentleşme sürecinin 'desa (köy)' ve 'kota (kasaba)' terimlerinin birleşimi olan 'desakota' terimi ile açıklamıştır. Desakota, perikent merkezleri ve pirinç tarımının başlıca ekonomik faaliyet olduğu yoğun nüfuslu kırsal alanları içermektedir (akt. Sheng ve Sui, 2016).

Kent ve köyün bu birleşimi, kentsel ve yoğun yerleşimli, kentten etkilenen kırsal hinterlandın oluşturduğu karmaşık bir alandır ve kentsel ekonomi ile yakın ilişkilerin işaretini yansıtmaktadır (Lynch, 2005).

Hindistan'da bazı büyük kentlerde, doğal nüfus artışı ve göçlere bağlı olarak yoğunlaşma yaşanmaktadır. Bu duruma bazı kentlerde ülkenin 'küreselleşme' çabaları eklenince kent çeperlerinde yayılmalar gözlemlenmektedir. Bu durum, Mumbai Metropolitan Bölgesi'nde baskın olarak gözlemlenmektedir. Kentin yeniden yapılanması, çeperdeki alanlarda çeşitli kentsel gelişim ve arazi kullanım biçimlerini

dayatmıştır. Bu gelişmenin büyük bir kısmı yazılım parkları, alışveriş merkezleri; film ve eğlence stüdyoları; eğlence parkları; alternatif iş merkezleri olarak 'iç' ve 'dış çeper'lerde gerçekleşmektedir (Phadke, 2013).

Dupont (2004), çeperdeki arazi kullanımlarını iç ve dış çeperdeki konumuna göre sınıflandırmıştır. Buna göre; orta düzeyde alan gereksinimi olan gayrimenkul, özelleştirilmiş ve kurumsal sektör kuruluşları, yazılım endüstrilerinin küresel yaşam tarzı ve tüketime ilişkin kullanımlar iç çevreye nüfuz etmektedir. Dış çeperde de benzer şekilde çiftlik evleri, sıra evler, villa/bungalovlar, ikinci evler, tatil köyleri vb. şeklindeki zıt yaşam tarzları ve çeşitli arazi kullanımları daha karma arazi kullanımları nüfuz etmektedir (akt. Phadke, 2013).

Hindistan'da Srinagar gibi bazı kentler 1950'li yıllardan itibaren saçaklanarak çeperdeki tarım alanlarına yayılmakta ve kent çeperlerinde plansız büyüme, güvenlik açığı, göç, geçim kaynaklarının ve sosyal yapının değişmesi, arazi kullanım değişiklikleri yaşanmaktadır (Ahmadnengroo ve diğ, 2017).

Hindistan'da aşırı kentleşmeye karşı alternatif olarak görülen 'rurbanisation' süreci önemli hale gelmiştir. Hindistan, birçok sömürgecilikten özgürleşen ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi kırsal arazilerin kalkınma politikalarına göre şekil aldığı bir ülkedir. Yoksullaşan kırsal tarım toplumlarının yeniden inşası ve reformuna dayalı kalkınma politikaları; kırsal tarım ekonomisi, yerleşim biçimleri, yaşam biçimleri ve sosyal tutumları değiştirmekte ve yeni kır kent biçimi ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda; 1987 yılında Ralegan Siddhi, Pencap, Kerela'da kırsal kalkınma odaklı alt yapılar ve düzenlemeler yapılarak tarımsal üretimdeki rolü artırılmış, artan tarımsal ürünlerin tarımsal endüstriyi çekmesi ile bölgesel bir kimlik oluşmuştur. Bu süreç 'rurbanization' olarak kabul edilmektedir. Rurbanization, tarım ekonomisi ve tarımsal sosyal ilişkilerin baskın olduğu, daha çok kırsal odaklı ülkelerde gözlenen bir kentleşme olgusudur. Bu ülkelerin sömürge yönetiminden özgürleştikten sonra benimsedikleri kırsal kalkınma politikalarının sonucudur. Temelde belirli kentsel özelliklerin getirilmesiyle kırsal alanları dönüştürür ve kentin kıra tahakkümüne dayanmayan, sömürücü olmayan bir süreçtir (Awasthi ve Panmand, 2001).

Afrika'da Perikentleşme

Afrika'nın çoğu metropol bölgeleri, küresel büyüme ve teknolojik gelişmelerden bağımsız şekilde, ekonomik olarak marjinalize edilmiştir. Afrika'da, perikentleşme,

büyük ölçüde, topraksızlık, tarımsal işsizlik, yeniden yerleşim ve bazı kırsal alanlarda güvensizlik gibi itici faktörlerden kaynaklanan kırsal göç veya aşırı kentleşme tarafından yönlendirilmektedir. Tarımsal istihdam ve kayıt dışı ekonomi, göçmenler için iş kaynağı yaratmaktadır (Webster ve Muller, 2009).

Perikentleşme Afrika'nın birçok şehrinde yaşanmakta, şehirden şehire farklılaşmaktadır (Ashiagbor ve diğ, 2019). Örneğin, Acra'da Kuzey ve Güney Gana arasında perikentleşme süreçleri farklılık göstermektedir. Güneydeki Takoradi coğrafi konum avantajı ile devlet tarafından hızlı gelişme ve büyüme için öncelikli alan olarak 'serbest ticaret bölgesi ve endüstriyel merkez' ilan edilmiştir. Atlantik Okyanusu ile bağlantılı olması, uluslararası pazarlara ulaşmasına ve yabancı yatırımları çekmesine uygunluk sağlamaktadır. Bölgede, limanların gelişmesi ile petrol ve madencilik faaliyetlerinin yarattığı işgücü olanakları perikentleşmeyi tetiklemiştir. Kuzey bölgesinde Bolgatanga'da ise, geleneksel ticari merkezlerdeki nüfus yoğunlukları kolonyal dönemlerde ve Avrupa yatırımları ile artmış olsa da genel olarak alt yapı ve sosyal tesisler bakımından Güney Gana'ya göre eksiktir ve çatışmalardan kaçıp ticaret yapmak isteyen yoksul nüfusu barındırmaktadır. Her ikisinde nüfus artışına dayalı perikentleşme görülse de ancak geçmişteki ekonomik ve politik bağlantılarındaki farklılık bugünkü durumlarını etkilemiştir (Kleemann ve diğ, 2017).

Gana'nın başkenti Acra kent çeperinde ise, özellikle konut amaçlı kullanımlar sulak alanlar dahil mevcut tarımsal araziler ile ormanlık arazilere yayılmıştır. Bölgeye, Accra metropolünden nüfus akışı ve Accra-Kumasi ulaşım koridorlarının inşa edilmesi kentleşmeyi tetiklemiştir. Ayrıca, sanayi alanlarının varlığı yerel nüfusu tarımsal faaliyetlerden büyük ölçekli sanayi mülklerine, tarım dışı faaliyetlere yöneltmiştir. Değişen üretim yapısının gerektirdiği iş gücü yeni bir nüfus yaratırken ve Yeni gelen nüfusun taleplerine bağlı arazi kullanımları ortaya çıkmıştır. Kırsal peyzajda ekolojik parçalanma ve biyolojik çeşitlilikte kayıplar yaşanmış, bu durum, arazi yönetimi için çoğul/karmaşık çerçeve, arazi kanunlarının göz ardı edilmesi ile derinleşmiştir (Ashiagbor ve diğ, 2019).

Tanzania (Dar Es Salam)'da kırsaldan kente göçle artan kent nüfusunun konut talebi ve yakın çevrede nispeten ucuz arazi varlığı ile konut talebinin karşılanması, perikentleşmenin temel itici güçleri olmuştur. Perikentleşme, tarımsal üretimden endüstriyel üretime geçiş, geçim kaynaklarının çeşitlenmesi, hızlı nüfus artışı, arazi spekülasyonu, artan yapılaşma ve mekansal değişim olarak kendini göstermiş bu

değişimle birlikte sulak alanlar dahil orman rezervlerinde ve ekosistem hizmetlerinde azalma yaşanmıştır (Lupala ve diğ, 2015).

Kamerun'un başkenti Yaounde'de ise, merkezde artan arazi fiyatlarının düşük gelirli kent çeperlerine yönelmesi perikentleşmeyi tetiklemiştir. Kentsel alt yapıların ve kamu hizmetlerinin eşitsiz dağılımı çeperdeki kentleşme dinamiklerini artırmaktadır (Lebga ve diğ, 2018).

Sahra Altı Afrika'nın Mombosa kent çeperinde turizm yatırımları ve kaçak yapılaşmalar görülmekte. Maputu'nun uydu kenti olan Matolada'da ise devlet teşvikleri ile yapılan sanayi yatırımlarına dayalı bir kentleşme su kaynakları ile tarım arazilerinde tahribatlar yaratmaktadır (Mbiba ve Huchzermeyer, 2002).

Birleşmiş Milletler'in, 2001 tarihli kentsel gelişim bileşenleri adlı raporunda belirtildiği üzere, dünyadaki kentsel büyümenin önemli bir kısmı gelişmekte olan ülkelerde, özellikle de kentsel büyümenin ağırlık kazandığı Afrika ve Asya'da meydana gelmektedir. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Asya'da, en büyük kent merkezlerinde büyüme hızında yavaşlama, çeperde genişleme meydana gelmektedir. Büyük şehirlerin etkisinin çevre bölgelere doğru genişlemesi ve büyük şehirlere komşu alanların giderek göçmenlerin ana varış noktası haline geldiği genişlemiş metropol bölgeler oluşmaktadır (ESAJPMrP.169,2001).

Avrupa'da Perikentleşme

Avrupa'da, özellikle sanayi dönemi ile başlayan kırsal çekiliği sonraki yıllarda da devam etmiş, II. Dünya savaşı'ndan sonra Belçika'nın bazı bölgelerinde, Fransa ve İsviçre'nin büyük şehirlerine komşu bölgelerinde yerleşim birimleri oluşturulmuştur. Sosyo ekonomik olarak önemli değişiklikleri yansıtan bu bölgeleri açıklamak için 1970 yılından itibaren Fransa'da, daha sonra İsviçre ve Belçika'da kentsel araştırmalarda yer alan 'periurbanisation' terimi tanıtılmıştır (Jadwiga ve diğ, 2018).

Bacqué ve diğerleri, perikentleşmeye, Fransa Châteaufort örneği bağlamında açıklama getirmekte ve kentsel bölgelerin çepere yayılmasından değil çoğunlukla kırsal belediyelerin kentleşmesinden kaynaklandığını savunmaktadır. Ortaya çıkan parçalanmış kentsel dokuyu, Fransız idari yapısının ve adem-i merkeziyetçiliğin etkilerinin sonucu olarak yorumlamıştır. Fransa'daki çoğu belediye, kendi kentsel gelişim politikalarını tanımlama konusunda özgürdür. Châteaufort örneğinde gösterildiği gibi, belediyelerin ve kentsel bölgenin demografik ve ekonomik

döngülerinin yanı sıra yerel nüfusların ve yeni gelenlerin talepleri ile durağan veya hızlanan bir çizgi takip etmekte, düz bir çizgide ilerlememektedir (Bacqué ve diğ. 2016).

Perikentleşme süreci, Milano'nun kuzey bölgesinde, komşu sanayi ve ticaret bölgeleriyle yakından bağlantılı olan uydu kent merkezleri etrafında kümelenmiştir. Bu aynı zamanda, perikentleşmenin daha yoğun olduğu ve birden fazla merkezde kümелendiği ve yerleşim yerleri arasındaki tarım arazisini koruduğu Madrid'de de gözlemlenmektedir (Lagarias ve Sayas, 2018).

Perikentleşme, Batı Avrupa ülkelerinde Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinden daha önce başlamıştır. Büyük kentlere bitişik mevcut yerleşim birimlerinin kenarlarında uzantı şeklinde kendini gösteren süreç artık Doğu Avrupa'da gözlemlenen süreçlerle benzerlik göstermektedir (Jadwiga ve diğ, 2018).

Güney Polonya'daki çok merkezli bir post-endüstriyel birleşik kentten metropol alanına dönüşen Górnóśląsko-Zagłębiowska Metropolü, hinterlandında yer alan kırsal komünlerin ekonomik kentleşmeye tabi oldukları bir dönüşüm sergiler. 1989'dan sonra Polonya'da başlayan ekonomik dönüşüm, ağırlıklı olarak kentsel alanlarda yoğunlaştığı için kırsal alanlarda yavaş değişimlere neden olmuştur. Kırsal alanlar farklı yaşam tarzları, kente yakınlık, uygun arazi varlığı gibi çekici nedenlerden dolayı 1990'lı yılların sonunda başlayan bir göç alma durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Mevcut planlama sisteminin bu alanlara fonksiyonel değişiklik ile iş büyümesi getirmeleri ile artan kentleşme ve kentsel saçaklanmanın yeni ekonomi sınıfıyla mevcut sınıf arasında sosyal çatışma ve tarımsal peyzajların azalması yönünde kaygılar vardır (Zuzańska-Żyśko ve Dyszy, 2021)

Portekiz'in Leiria şehrinde, kentsel alanların çeperlerinde yoğun yeniden yapılanma ve değişim süreci yeni mekansal kullanımlara yol açmıştır. Leiria kentinde, konut ve endüstriyel kullanımların artması ile oluşan bir kentsel genişleme modeli gözlemlenmektedir. Bu süreçler perikentleşme ve kırsal kentleşmesini (rurbanization) içermektedir. Kentsel yayılmanın etkisinde tarım ve orman arazilerinin tahribatı, kırsal peyzajda artan bir parçalanma ve karmaşıklık yaşanmaktadır. Bu süreç mekansal planlar ile desteklenmektedir (Barros ve diğ, 2018).

Shaw ve diğ, (2020) tarafından, Avrupa'da çok çeşitli perikentsel süreçleri temsil eden 121 çalışmadan 142 vakanın analizinde, arazi örtüsü değişiklikleri en fazla öne çıkan

değişiklidir. Arazi örtüsü değişikliğinden sonra; sosyoekonomik değişiklikler, arazi kullanım değişiklikleri, planlama süreci değişiklikleri, arazi yönetimi değişiklikleri ve çevresel değişikliklerin rapor edildiği tespit edilmiştir (Shaw ve diğ, 2020).

Avrupa’da bu hızla devam ederse önümüzdeki 30-50 yıl içinde perikentsel alanların iki katına çıkması beklenmektedir. Bu alanlar kentsel alanların yarısı kadar nüfusa sahip olmalarına rağmen kentsel alanlarla eşit yüzölçümde inşa edilmiş araziye sahiptir (Piorr ve diğ, 2011).

Latin Amerika’da perikentleşme

Latin Amerika’da 1980’lerden bu yana meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümler ve arazi kullanım planlama süreçlerinin verimsiz olması, şehirlerin çeperlerinde büyük değişikliklere sebep olmuştur (Follmann, 2022).

Yüksek kentleşme seviyelerine ulaşan Latin Amerika ülkelerinde kırdan kente göç sona ermiştir. Gecekondu topluluklarının yer değiştirmesi ile küçük kasabalardan ve şehirlerden kademeli göç dahil olmak üzere banliyöleşme, konut çevre kentleşmesinin başlıca itici güçleri haline gelmiştir. Merkez şehir nüfusu kentsel çevredeki alanlara da taşınmaktadır. Bu nedenle Latin Amerika’daki perikentleşme kalıpları, orta sınıfın imtiyazlı, kapalı konut gelişmelerinde, uzakta, daha savunmasız çevre bölgelerdeki düşük nüfusların ayrılmasıyla karakterize edilmektedir (Webster ve Muller, 2009).

Latin Amerika'daki perikentleşme demografik değişikliklerden, kentsel planlama eksikliğinden, nüfusun sosyo ekonomik özelliklerinden, geniş bölgesel parçalanma süreçlerinden ve sosyal ve kentsel ayrışmadan kaynaklanır. Bu süreçler, aynı zamanda, genellikle toplumun sosyo-ekonomik koşullarına bağlı olan dinamik kentleşme süreçleri tarafından da desteklenmektedir. Bu yerleşim yerlerinin çoğu gayri resmidir (Barbosa ve diğ, 2022).

Mexico City de dahil olmak üzere Güney'deki şehirler söz konusu olduğunda, kent çevresindeki alanlar sosyal çatışma alanlarını, yönetim sorunlarını ve doğal arazinin korunmasına yönelik zorlukları temsil etmektedir. Meksika’da kentsel genişleme modeline peri-kentleşme hakimdir ve toplumsal heterojenlik giderek artmaktadır (Aguilar ve diğ, 2022). Bu süreç, arazi sahipliğindeki değişik ile açıklanmaktadır: Ülkede, 1991 yılına kadar etkili olan ‘Ejido sistemi’ ne göre, ejido arazisi satılamaz, kiralanamaz veya ipotek edilemezdi. Ancak, 1994'te Anayasa'nın 27. maddesinde ve 1992'de Tarım Yasası Yönetmeliği'nde değişiklikler yapılmıştır. Yeni mevzuat,

arazilerin "kullanım" haklarını, ejido olmayan üyelere satma, kiralama veya ipotek etme gibi "bireysel" haklara dönüştürme hakkı vermesi arazi kullanımlarında değişiklikler yaratarak perikentleşmenin önü açılmıştır (Mendez-Lemus ve diğ., 2020).

Barrado ve diğ., (2017)'e göre, Şili'de, kent çeperlerinde benzer fiziksel koşullara sahip farklı derecede kentleşme gösteren alanlar vardır. Ekonomik stratejiler ve gayrimenkul spekülasyonu, yatırım ve inşaat için yer seçimiyle ilişkili kilit rol oynamaktadır. Sürecin daha erken başladığı kuzey ve güney bölgelerinde altyapının gelişmiş olması boş arazileri çekici kılmaktadır. Süreç kısmen kontrollü, kısmen gizli gelişmektedir. Politikacılar daha sonra kontrol edemeyecekleri bölgesel dönüşümleri teşvik etmektedir (Barrado ve diğ., 2017).

Kuzey Amerika'da perikentleşme

Son 15 yılda Kuzey Amerika'nın metropol bölgelerinde, özellikle kıyıdaki kentsel bölgelerde yeni bir kentleşme olgusu ortaya çıkmıştır. **'Edge city'** (kenar şehir), olarak bilinen bu olgunun dinamikleri, gelişmekte olan ülkelerdeki perikentleşmeden iki açıdan farklıdır. Birincisi, ekonomisi imalata değil hizmetlere, büroya ve ticari faaliyetlere dayalıdır. İkincisi, dış banliyöde yer almasına rağmen, kenar şehir politik, ekonomik ve ticari olarak merkez şehirden bağımsızdır (Webster ve Muller, 2009).

Kuzey Amerika'da özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde kentleşme, kırsal arazi ve kırsal toplulukların, çoğunlukla toplu taşıma otoriteleri ve park sistemleri gibi entegre sosyal altyapılarla, metro yolu kenarındaki yerleşim düzenleriyle daha sıkı bir şekilde bütünleşmesiyle karakterize edilir. Yani kentleşme yalnızca kentsel merkezlerde ve banliyölerdeki büyümeyi değil, aynı zamanda kentsel işverenlere, ticarete ve toplu taşıma merkezlerine bağımlı olan şehir dışı yerleri de içermektedir (Berube ve diğ., 2006).

2.1.6.3 Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre perikentleşmenin genel karşılaştırması

Gelişmekte olan Asya kentlerinde perikentleşme ekonomik küreselleşme ve yerel kalkınma dinamikleriyle gelişmektedir ve Batı'daki geleneksel kentleşmeden farklıdır (Sheng ve Sui, 2016). Perikentleşme, yeni ekonomik faaliyetler yaratması ve istihdam sağlama, bölgesel kalkınmaya katkılar sunması yönü ile hızlı büyüyen ekonomik bölgelerdeki birçok şehirde önemli hale gelmiştir. Büyük kentlerin etkisinin çevre bölgelere doğru genişlemesi, bu bölgelerin kalkınma dinamikleri ile öne çıkmasına yol

açmaktadır ve kentsel hiyerarşideki rolleri değişmektedir (Winarso ve diğ, 2015).

Gelişmekte olan ülkelerde kent çeperindeki alanlar ulusal ekonomik büyümedeki rolleri ile merkezi ve yerel yönetimler tarafından genişletilme eğilimindedirler (Wang ve diğ, 2023). Çoğu hükümet, şehirlerinin rekabet gücünü artırmak ve yatırımları çekmek için mega projeleri kullanmaktadır (Khanani ve diğ, 2020). Perikentleşme, doğrudan yabancı yatırımlar için uygun koşullara sahip birçok ülkede kalkınmaya dayalı hızlı bir kentleşme süreci olarak seyretmektedir (Sheng ve Sui, 2016).

Gelişmekte olan ülke kentlerinde çeperdeki alanlar çok merkezli yığınlar olarak 'metropolitan alan' özellik kazanmıştır. Bu alanlar gelişmiş ülkelerdeki emsallerine göre daha büyüktür ve çok hızlı büyümektedir. Hem yüksek, hem de düşük yoğunluklu gelişme göstermektedir (Pratama ve diğ, 2021).

Hindistan'da Srinagar gibi bazı kentler de 1950'li yıllardan itibaren saçaklanarak çeperdeki tarım alanlarına baskı uygulamakta (Ahmadnengroo ve diğ, 2017), kent çeperlerinde plansız büyümeye bağlı değişimler yaşanmaktadır. Hindistan'da ayrıca yoksullaşan kırsal tarım toplumlarının yeniden inşası ve reformuna dayalı kalkınma politikalar uygulamaktadır. Özellikle Ralegan Siddhi, Pencap, Kerela'da kırsal kalkınma odaklı altyapılar ve düzenlemeler yapılarak tarımsal üretimdeki rolü artıran 'rurbanization' süreçleri yaşanmaktadır (Awasthi ve Panmand, 2001).

Gelişmiş Avrupa ve Kuzey Amerika kentleri ile ilgili literatür, "düşük yoğunluklu süreksiz gelişme", 'kırsal kentleşmesi' (rurbanisation) kavramını (Shaw ve diğ, 2020 s.7) ve artan bir ademi merkezîyetçilikle gelişen bir perikentleşme tipi tanımlamaktadır (Denis, 2009, s. 33). Amerika'nın metropol bölgelerinde, 'Edge city' (kenar şehir), olarak bilinen kentleşme olgusu, gelişmekte olan ülkelerdeki imalata dayalı ekonomiden ziyade büro ve ticari faaliyetlere dayalı gelişmektedir. Ayrıca, politik, ekonomik ve ticari olarak merkez şehirden bağımsızdır (Webster ve Muller, 2009).

Afrika ülkelerinde ise, birçok şehirde farklı süreçler yaşanmaktadır. Bu farklılıkta coğrafi özelliklerin çeşitliliği önemlidir, örneğin Acra'da Kuzey ve Güney Gana arasında farklılık görülür. Güneydeki Takoradi coğrafi konum avantajı ile devlet tarafından hızlı gelişme ve büyüme için öncelikli alan olarak 'serbest ticaret bölgesi ve endüstriyel merkez' ilan edilmiştir, yabancı yatırımları çeken bu bölgede perikentleşme kalkınmaya dayalı ilerlemektedir (Ashiagbor ve diğ, 2019). Tanzania (Dar Es Salam)'da kırsaldan kente göçle artan kent nüfusunun konut talebi ve yakın

çevrede nispeten ucuz arazi varlığı ile konut talebinin karşılanmasına dayalı perikentleşme modeli öne çıkmaktadır (Lupala ve diğ, 2015). Kamerun'un başkenti Yaounde'de, merkezde artan arazi fiyatlarının düşük gelirli kent çeperlerine yönlmesi perikentleşmeyi tetiklemiştir (Lebga ve diğ, 2018). Sahra altı Afrika'da Mombosa turizm yatırımlarına; Matolada devlet teşvikleri ile yapılan sanayi yatırımlarına dayalı bir kentleşme izlenmektedir (Mbiba ve Huchzermeyer, 2002).

Konu ülkemiz bağlamında ele alındığında, 2000'li yıllardan sonra bilgi/iletişim teknolojileri ve ulaşım altyapısındaki gelişmelere bağlı olarak kent ve kırsal daha fazla etkileşime girdiğini söylemek mümkündür. Kentsel alana özgü faaliyetler giderek kırsal alanlara doğru "saçaklanma" eğilimi göstermekte, kırsal alanlarda iş ve yatırım geliştirme faaliyetlerine yönelim artmakta ve bunların sonucunda kırsal kent arasında günlük insan hareketliliğinin fazlaştığı bir süreç yaşanmaktadır (Söztutar, 2022).

Sanayi sektörünün kent merkezlerinden kırsal alanlara kayması, zirai faaliyetlerin modernleşmesi ve yoğunlaşması, orman endüstri sektörünün ve turizm faaliyetlerinin kırsal alanlarda yer seçmesi gibi birçok kent odaklı kullanımlar bu alanları geçmişteki fonksiyonundan, doku ve kimliğinden uzaklaştırmaktadır (Ceylan ve Somuncu, 2018).

Bu süreçte, bir yandan kent çeperlerinde Mega Projeler yolu ile yeni çekim alanları oluşturulmakta; bir yandan da kentsel nüfus için kaçış alanı oluşturulmaktadır. Bu süreçler genellikle kalkınma planları, mekânsal planlar, yasal ve yönetsel düzenlemeler ile yönetilmektedir.

Perikentleşmenin kırsal alanlar üzerindeki etkisi genellikle; tarım alanlarının azalması, nüfus artışı, hızlı kentleşme, sanayileşme, çevresel bozulma, kayıt dışılık, artan yoksulluk (Pribadi ve Pauleit, 2016); ekolojik problemler, planlama zorlukları (Standfier, 2019); sosyal çatışmalar (Shaw ve diğ.2020) olarak görülmektedir. Bu etkiler; fiziksel, çevresel, sosyal, ekonomik ve ekolojik olarak kırsal peyzajı değiştirmektedir.

2. 2 Peyzaj/Kırsal Peyzaj ile İlgili Kavramsal ve Kuramsal Temeller

2.2.1 Peyzaj, kültürel peyzaj, kırsal peyzaj tanım ve açıklamaları

Ülkemizin 2003 yılında onayladığı Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne göre peyzaj, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde, 'karakteri doğal ve/veya insan faktörlerinin eylemi ve etkileşiminin bir sonucu olan insanlar tarafından algılanan bir alan' olarak

tanımlanmaktadır (APS, 2003).

Cermen dillerinden türemiş bir kavram olan peyzaj, 13. yüzyılda Felemenkçe dilinde 'Lantscap' olarak ortaya çıkmış, daha sonra Almanca diline 'Landschaft' olarak çevrilmiştir. Peyzaj önceleri ağırlıklı olarak 'bölge' ve 'çevre' anlamında kullanılmıştır. Ancak, 17. yüzyılda peyzaj, doğal güzellik anlamında da kullanılmaya başlanmıştır (Antrop, 2013). Wiylye (2007)'e göre, peyzaj Rönesans döneminden itibaren, kırsal ve doğal güzellikler ile temsil edilmiştir (Özey ve diğ, 2018).

Peyzajı sırf fiziksel olarak ve geçmişteki 'Wilderness' yani 'vahşi doğa' kavramı ile açıklayan yaklaşımlar yaşadığımız Antroposen çağında insan etkisi görünür olduğundan sorunlu bulunmaktadır (Paül ve diğ, 2020). Vahşi Doğa evcilleştirilerek kontrol altına alınmış, doğal peyzaj, insanın amaç ve ideallerine göre şekillendirilmiş kültürel bir peyzaja dönüştürülmüştür (Kerkstra, 2004).

Kültürel coğrafyanın kurucusu olan Carl O. Sauer, The Morphology of Landscape, "Peyzajın Morfolojisi" adlı eseri ile insanın peyzaj üzerindeki etkisinin altını çizmiş, kültürel peyzaj kavramının temelini oluşturmuştur. Sauer (1925)'e göre, kültür, uygulamayı yapan esas etmen; doğal peyzaj uygulamanın yapıldığı yer veya bir araç ve kültürel peyzaj ise sonuçtur. İnsan, çeşitli uygulama ve faaliyetleri ile doğayı şekillendirerek kültürel peyzajı oluşturmaktadır (akt. Kayserili, 2010).

Kültürel bağlamda, peyzaj ilk olarak tarımla bağlantılı olarak şekillenmeye başlamıştır, sonrasında sanayi devrimi ile meydana gelen değişiklikler tarımda sanayileşme ve peyzada standartlaşmaya ve doğanın yoksullaşmasına yol açmıştır. Tarımın tek araç olmadığı kültürel peyzaj baskın hale gelmiştir (Kerkstra, 2004).

Bingöl (2020)'den aktarılanlara göre, peyzajın modern kavramsallaştırmasına geçiş olarak kabul gören yaklaşım Jackson(1984)'in *Concluding with Landscapes* isimli makalesi ile olmuştur. Buna göre, Peyzaj insanın zamanı ve mekanı organize etmesi ile oluşmaktadır. Doğal bir olgu olmamakla birlikte yapaydır ve ani değişimlere maruz kalmaktadır. Doğal peyzajın yavaş ritmi yerine hızlandırılmış, çok katmanlı ve insanların dayattığı bir peyzaj oluşmaktadır. Jackson, peyzajı insanların doğayı değiştirme biçimi üzerinden birinci, ikinci, üçüncü peyzaj olarak ele almaktadır.

'Birinci peyzaj'; kişisel ilişkilerin ve geleneklerin mekanı biçimlendirdiği organik bir yapılanma olarak kırsal yerleşimlerin ürünüdür. Küçük ve düzensiz, kullanımların yer aldığı, arazi mülkiyetinin ve büyüklüklerini hızla değiştiği, doğal kaynakların

sömürüldüğü, geniş ortakların ve patika yolların yer aldığı bir peyzajdır. Değişim ve hareketlilik önemli olsa da genellikle çevre koşullarına uyumdan ve mecburiyetten kaynaklanır.

Jackson'ın sınıflamasına göre 'ikinci peyzaj' veya erken ortaçağ peyzajı; görünürlük üzerine kuruludur ve güzelliği temsil eden bir sanat objesidir. Kırsal ve kentsel alanları kapsayabilir, ancak, yönetici sınıfın sıradan insanlar üzerindeki hâkimiyetine, gücüne ve mülkiyete dayanmaktadır. Karakterini duvarlar, bölgeler ve yollar ile sınırlandırılan peyzajlar oluşturmaktadır. Birinci peyzaja yani vernaküller peyzaja göre daha homojen yapıya sahiptir. Kenti ve kıyı, ormanı ve tarlayı, kamusal ve özel olanı net olarak birbirinden ayırmaktadır.

“Üçüncü Peyzaj”, birinci peyzajın yeniden doğuşu gibidir. Bu iki peyzaj arasında tarihsel ve sistematik olarak ayırım yoktur; üçüncü peyzaj, birincinin direk sonucudur. Çünkü her iki peyzaj, aynı nitelikteki kırsal alt sınıf insanlar tarafından üretilir. Avrupa'nın tarım arazileri üzerinde birinci peyzajını geliştiren köylüler, Amerika'ya göç edip üçüncü peyzajı oluşturmaktadır ve üçüncü peyzaj, çağdaş Amerika'da görülen küçük ölçekli peyzajların temelini oluşturmaktadır. Kent ile kıyı ve insan ile doğa arasında ayırım yapmanın zorlaştığı 'melez peyzajlar' bu gruptaki peyzajlardır (Bingöl, 2020).

Pun (2004)'dan aktarılanlara göre Jones (1991) peyzajın farklı şekillerde ele alındığı üç temel yaklaşım tanımlamaktadır. Bunlar:

İlk yaklaşımda peyzaj, nesne olarak kaydedilen formları yani peyzaj olarak görünen şeyleri içermektedir. Yeryüzünde belirgin olan doğal ve insan yapımı özellikleri kapsamaktadır ve pozitivist geleneğe sahip doğa bilimleri paradigmasındadır. Peyzaj tanımı geneldir ve 'her şey nasıl en iyi şekilde incelenebilir' sorusunu gündeme getirir.

İkinci yaklaşım olan 'uygulanan peyzaj', fiziksel formlardan oluşan değer yüklü bir gerçekliği yansıtmaktadır. Bu peyzaj değişim tehdidi altında ise, değerli kabul edilen doğal/ kültürel unsurlara odaklanır. Bu yaklaşımda peyzaj, tarihi yerler, dini yerler, antik anıtlar, geleneksel arazi kullanımları, zengin ekolojik öneme sahip doğal çevreleri içermektedir.

Üçüncü yaklaşım olan hümanist yaklaşımda peyzaj öznel bir şey, gerçekliğin zihinsel bir kavrayışı olarak kabul edilir. 1970'li yıllarda geliştirilen bu yaklaşımda altta yatan

fikir, peyzajın bir 'görme biçimi' olduğudur. Peyzaj sadece doğal ve beşeri süreçlerin fiziksel bir ürünü olarak değil, aynı zamanda görünen şeylerin altındaki değerler, anlamlar ve ideoloji olarak ele alınır ve bu değerler ve anlamlar, yaratıcıların kim olduğu konusunda ipucu verir (Pun, 2004).

Leibenat ve Gailing (2012)'e göre, peyzajın farklı yönleri bulunmaktadır. Buna göre peyzaj fiziksel bir alan veya ekosistem kompleksi olarak; insan ve çevre arasındaki ilişkiler bağlamında kültürel bir yapı olarak (fiziksel yönler, sosyal yönler, zihinsel yönler, sembolik olarak); kültürel metamorfik bir ifade olarak; temsili bir ifade biçimi olarak farklı yönlere sahiptir (s.62).

2.2.1.1 Kırsal peyzaj

Kırsal peyzajlar, doğal çevre ile insan etkileşimlerinin uzun bir tarihinin sonucu (OECD, 2001), devam eden kültürel peyzajların en yaygın türleridir (Icomos, 2017). Önceleri tarım ve ormancılık gibi işlevsel kullanımları vurgulanarak değerlendirilmiş olan kırsal peyzajlar, kültürel değerlerin aşamalı bir şekilde yayılması ile yeni anlamlar kazanmıştır (Di Fazio ve Modica, 2018).

Kırsal peyzajın kültürel unsurları yerleşim karakteristikleri, yaşam tarzları, demografik özellikler, tarihi ve arkeolojik özellikleri içermekte; kırsal peyzajın doğal unsurları ise coğrafi konum, atmosferik koşullar, jeomorfolojik koşullar, jeolojik yapı, toprak özellikleri, sulak alanlar, bitki örtüsü, yaban hayatı ve koruma alanlarını içermektedir (Şahin, 2006).

Kırsal peyzajlar, insanların kentsel amaçlar dışındaki çeşitli uğraşlarını sürdürdüğü çevrenin genel görünümüdür (Koç ve Şahin, 1999) ve yerel halkın kültürel ve sosyoekonomik faaliyetlerinin çevre ile etkileşimine göre şekil alan genellikle düşük yoğunluklu yapıları alanlardan oluşurlar (Ulusal Peyzaj Departmanı, 2011).

Kırsal peyzajlar kırsal olarak adlandırılan ve onları çevreleyen, onlara nüfuz eden, onları tutarlı bir bütün halinde birbirine bağlayan kırsal yerleşimlerin ve doğal peyzajların karmaşık birimidir. Bazı durumlarda kırsal peyzaj ağaç taçlarıyla süslenmiş köy çatılarından oluşan ve çevredeki tarla veya ormanlara ağaçlar ile kilise kulelerinin baskın olduğu bir manzara sunar. Küçük kasaba ve köyler kırsal imajın ayrılmaz parçasıdır (Tóth, 2013).

Çeşitli topoğrafya ve büyüklükteki köy ve yerleşimler, kırsal peyzajın geniş kapsamlı

ifadesidir ve orman köyleri, sıra köyler, dairesel köyler, çatal köyler olarak ayırdedilebilirler. Daha dar anlamda ise; korular, rezervuarlar, bataklık-çorak araziler, ağaç kümeleri, tarla çalıkları, aşırı boylanmış çit bitkileri, arazi örtüsü türleri kırsal peyzajın fizyonomisine renk katan unsurlardır ve genellikle kırsal peyzajları birbirinden ayırt ederler (Sobala ve Piątek, 2016).

Kırsal peyzaj; kırsal yaşam ile ilgili unsurları içermektedir ve insan karakteri ile yaşamına göre şekil almıştır. Ağırlıklı olarak kırsal yapı ve yerleşim, tarım arazisi ve doğal alanlardan oluşmaktadır. Kırsal peyzaj doğadaki diğer varlıklar ile uyumludur (Khabbazi ve Yazgan, 2019).

Kırsal peyzajı şekillendiren yaşam unsurları doğal ve kültürel özellikler taşımaktadır. Doğal bileşenler; Coğrafi konum, atmosferik koşullar, jeomorfolojik özellikler, jeolojik yapı, toprak özellikleri, sulak alanlar, bitki örtüsü, yabancı yaşamı koruma alanlarından oluşmaktadır. Kültürel bileşenler; yerleşim karakteristikleri, yaşam biçimi, demografik özellikler, tarihi ve arkeolojik eserler gibi unsurları içermektedir (Şahin, 2006).

Doğanın bir parçası olan ‘insan’ peyzajın önemli bir unsurudur. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) peyzaj tanımında insan faktörü, hem güçlü bir değişim gücü olarak hareket eder; hem de etkilenen ‘algılayan’ konumundadır (Di Fazio ve Modica, 2018). İnsanlar, eylem ve etkileşimleri nedeniyle kırsal peyzajlar için önemlidir ve kimlik değeri de dahil olmak üzere peyzaj üretirler (Tellez ve diğ, 2021).

Çoğu kırsal peyzaj, benzersiz bir yer duygusunu ifade eden karmaşık bir karaktere sahiptir (ICOMOS, 2021). Doğal döngüler ve insan müdahalesi ile oluşan dinamizm kırsal peyzajları karmaşık hale getirmektedir.

Peyzaj/kırsal peyzaj kimliği

Stobbelaar ve Hendriks, peyzaj kimliğinin coğrafi kimlik/peyzajın bilimsel olarak algılanması ve varoluşsal kimlik/peyzajın insanların kimliği üzerindeki etkisi üzerinden anlaşılabilirliğini savunmuştur (Stobbelaar ve Hendriks, 2004).

Peyzaj kimliğinin “bir yerin algılanan benzersizliği” olarak kabul edilen tanımı, bireylerin ve grupların peyzajı fiziksel varlık ve varoluşsal anlamda nasıl anladıkları üzerine kuruludur ve Pedroli ve Stobbelaar, bu tanıma bir ekleme yaparak, “algılamının” hem kişisel hem de toplumsal bir mesele olduğunu ve “benzersizliğin” mekansal faktörler ile sosyal faktörler arasındaki etkileşime dayandığını savunmuştur

(Pedroli ve Stobbelaar, 2011). Kırsal peyzaj kimliği, geçmişten günümüze kadar süregelen, kültürel alışkanlıklar, gelenek, töre, mimari kalıntılar, bilgi gibi ortak değerleri içermektedir ve her yerleşim için farklılaşmaktadır (Köse ve Şahin, 2017).

2.2.1.2 Peyzaj kimlik bileşenleri

Peyzaj kimliğinin değerlendirilmesi, peyzaj bileşenlerinin tespiti ve tanımlanması ile yakından ilgilidir. Çünkü peyzaj bileşenleri, kimlik algısının anahtarıdır ve peyzaj kimliğinin oluşumunda belirleyici rol oynarlar (Nitavska, 2011).

Erdem ve diğerleri, peyzajın kimlik bileşenlerini fiziksel ve toplumsal kimlik bileşenleri olarak iki sınıfta ele almaktadır. Buna göre, fiziksel kimlik bileşenleri; doğal ve yapma kimlik bileşenleri olarak iki alt grupta, toplumsal kimlik bileşenleri ise; sosyoekonomik ve sosyo-kültürel değerler olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir (Erdem ve diğ., 2017).

2.2.1.3 Fiziksel kimlik bileşenleri

Doğal kimlik bileşenleri: Topoğrafya (vadi, ova, yamaç, tepe, kıyı, bakı), vejetasyon (formasyon (ağaç/çalı/yüzey seviyesi); tip (karışık/ibrelili/yapraklı ormanlar, su kenarı vejetasyonu)), su kaynakları (deniz, göl, akarsu, dere, çay, haliç, delta, yeraltı suları), iklim (iklim tipi, sıcaklık, yağış, rüzgar), jeoloji (magmatik ve volkanik kayalar, tortul kayalar), fauna (nadir ve nesli tükenmiş türler, doğal yaşam alanları).

Yapma kimlik bileşenleri: Doluluk-Boşluk (yapılar arası mesafe, yapılaşma düzeni, topoğrafik konum, TAKS, KAKS, yapı malzemesi, çatı biçimi, pencere boyutları, kapalılık/açıklık, toplu, dağınık, parçalı, lineer, dairesel, yıldız, seyrek); açık mekanlar (meydan, sokak, bahçe, avlu, park, çocuk oyun alanı, çay bahçesi, mezarlık, pazar yeri); peyzaj elemanları (çit, hendek, değirmen, kanal, sarnıç, çeşme, duvar, köprü, aydınlatma işaretleri); üretim peyzajı (orman, maden, bostan, çeltik, pamuk, tahıl, seracılık, hayvancılık, turistik, zanaat, bağcılık); çevresel kontrol önlemleri (ağaçlandırma, erozyon kontrolü, çevre ıslah çalışmaları, gürültü perdesi, rüzgar perdesi, toz perdesi).

2.2.1.4 Toplumsal kimlik bileşenleri:

Sosyokültürel yapı: Hane halkı profili (hanedeki aile sayısı, hane halkı büyüklüğü, yaş ve cinsiyet, eğitim seviyesi, etnik köken, dini inanış, çalışma durumu, iş gücü

nüfusu, gelir seviyesi, mülk sahipliği, aileden şehre göç, göç edilen şehir, oturlan konut özellikleri, konut açık alanı ve ek yapı özellikleri konut–üretim yeri ilişkisi); etnik köken/folklorik değerler/din; ritüeller; yönetim politikaları (yasal hükümler, yerel yönetim politikaları, sit alanı sınırı, koruma amaçlı plan); sosyal yapı (aile yapısı, akrabalık, günlük sosyal aktiviteler, komşuluk ilişkileri, vb.).

Sosyo-ekonomik yapı: Yerel ekonomi (tarım, ormancılık, hayvancılık, turizm, el sanatları, iş gücü üretimde kadın ve çocuğun rolü, üretim pazar ilişkisi, üretim tüketim ölçeği); arazi yönetimi (mülkiyet durumu, parselasyon sistemi, mülkiyet yapısına bağlı ürün çeşitliliği; özel mülkiyet intikal biçimleri, kooperatifçilik).

Köse ve Şahin, aynı matrise algısal nitel ve algısal nicel özellik kimlik bileşenlerini eklemiştir (Köse ve Şahin, 2017).

Bir diğer sınıflandırmada kırsal kimlik öğeleri doğal, kültürel ve sosyo kültürel olmak üzere üç temel başlık altında ele alınmıştır. Buna göre; doğal kimlik bileşenleri topoğrafya, jeoloji, su, bitki örtüsü, yaban yaşamı, iklim unsurlarından oluşmaktadır. Yapay kimlik bileşenleri fiziksel yerleşim yapısı ve biçimi, peyzajın üretim tipi, geleneksel yapı tipi, arazi ile ilişkisi, geleneksel yapı malzemesi, dış mekân kurgusu, ulaşım/iletişim, kültürel, bitki dokusu, çevresel kontrol önlemlerini içermektedir. Sosyo-kültürel kimlik bileşenler ise yerel ekonomik yapı, etnik-dini-köken, geleneksel yapı, arazi yönetim ve politikaları, sosyal yapı unsurlarını içermektedir (Mısırlı ve diğ, 2019).

Ayrıca, dil veya lehçeler ile etnobotanik gibi doğal ortamlarda gelişen adetler de kırsal peyzajın kimlik unsuru olarak kabul edilmektedir (Zakariya ve diğ, 2019).

2.2.2.Kırsal peyzajların önemi ve korunması

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde "Peyzajın Korunması", peyzajın doğal oluşumu ya da insan eylemlerinden kaynaklanan miras değeri ile karakteristik özelliklerinin korunması ve peyzajın devamı için yapılan işlemler olarak tanımlanmaktadır (APS, 2003).

Koruma anlayışı, önceleri ağırlıklı olarak maddi objelerle ilgili olmuş, sanat eserlerini ve tarihi yapıları dikkate almıştır. Peyzajların korunması, tarihi sit alanlarının bir parçası olarak kabul edilmeleri ile önemli hale gelmiştir. Aynı şekilde, 'tasarlanmış peyzajlar' temsil ettikleri değer ölçüsünde önemli sayılmış; 'sıradan'

peyzajların korunması ise son zamanlarda gündeme gelmiştir. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), 18 Nisan 2019 tarihini Anıtlar ve Sitler Günü temasını hızlı değişimlere karşı kırılgan hale gelen kırsal peyzajlara atfetmiştir (Güler, 2019).

Kırsal peyzajlar, gelecek nesiller için ekonomik, kültürel bir kaynaktır ve bu nedenle koruma ve yönetimi çok önemlidir. İyi korunan ve yönetilen kırsal peyzaj uygulamalarında, arazinin doğal özellikleri zarar görmez, biyolojik çeşitlilik ve zengin kültürel çeşitlilik korunur (Icomos,2021). Kırsal peyzajların geleneksel yapısını korumak ve kırsal yaşamın devamını sağlamak sürdürülebilir gelişmeler açısından önemlidir (Balta ve Atik, 2019).

Kırsal peyzajlar, insanlık mirasının hayati bir bileşeni, devam eden/sürekli gelişen kültürel peyzajların en yaygın türlerinden biridir. Kırsal peyzajların kentsel baskılar altında yaşadıkları derin dönüşümlere tepki olarak, sahip oldukları somut ve soyut değerleri anlamak, korumak ve geliştirmek için birçok girişim yürütülmektedir. Bunlardan biri olarak, Uluslararası Kültürel Peyzajlar Bilimsel Komitesi (ISCCL) ICOMOS-IFLA, kırsal peyzajların incelenmesi, yönetimi ve korunmasında dünya çapında işbirliğini teşvik etmek için başlatılan bir girişimdir (ICOMOS, 2021). Komitede alınan kararlar ile, kırsal peyzajlardaki olumsuz değişim etkilerini ortaya koymak ve böylece ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel anlamda peyzaj üzerinde denge kurulması hedeflenmektedir. Belge, kırsal peyzaj sistemlerinin, uluslararası düzeyden yerel yönetim düzeyine kadar her ölçeğe kadar sürdürülebilir dönüşümü üzerine rehberlik sunmaktadır (ICOMOS, 2017).

Kırsal peyzajlar; kırsal yerleşimler, kırsal yaşam, bitki örtüsü, bahçe çitleri, teraslar, çeşmeler, patika yollar gibi çeşitli unsurları içermektedir ve kırsal peyzaj özelliğinin korunması bu unsurlarla ilgilidir. Bu anlamda, Amerika'nın Virginia eyaletinde hızlı kentleşme gösteren banliyölerinden Loudoun Country'nin 300 yıllık 'Kırsal Yol Ağı Projesi'⁸ önemli bir örnektir.

İngiltere'de daha önceleri bölge planları kapsamında değerlendirilen kırsal alanlar, 1990'lı yıllardan sonra, Köy Tasarım Raporu temel alınarak kırsal alanlara ilişkin politikalar üretilmiştir. Günümüzde İngiltere genelinde kırsal yerleşimler için Köy

⁸ Bu yol Büyük ağaçlar ve taş duvarlarla çevrili dolambaçlı yollar, tarihi köprülerin altından geçen akarsular, eski çiftlikler, tarihi kiliseler, açık alanlar ve ormanları takip eden bu tarihi yol ağı Loudoun'un kırsalındaki kasaba ve köyleri birbirine bağlamaktadır. Bu tarihi yol ağı resmi bir tarihi varlık olarak kabul edilmiştir ve korunması için 'Kırsal Yollar Komitesi' önemli çalışmalar yürütmektedir. Bkz.URL.2, Erişim Tarihi: 10.01.2023

Tasarım Raporları hazırlanmaktadır ve fiziksel gelişimlere altlık oluşturulmaktadır. Köy tasarım rehberleri; arazi kullanım faaliyetleri, doğal çevre etkileşimi, kültürel yapı ve gelenekler, sınır elemanları, evler ve geleneksel yerleşim konularını içermektedir (Khabbazi ve Yazgan, 2019).

Köy tasarım rehberleri, farklı coğrafyalara göre değişen içerikler sunmaktadır. Ülkemizde, 3194 sayılı İmar Kanunu'na 2013 yılında bir madde eklenmesi ile köy tasarım rehberleri resmîyet kazanmıştır. Ülkemizde ilk köy tasarım rehberi 'Küre – Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi' olup, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı ve MSGSU çalışma grubu tarafından hazırlanmıştır. Bu rehber, kırsal yerleşimlerde mekânsal, sosyal, ekonomik gereksinimlere dayalı planlama anlayışına sahiptir ve kırsal yaşam değerlerini dikkate alan, doğa–insan ilişkisine dayalı, yerel/beşeri faktörleri harekete geçirebilecek bir araç özelliği taşır. Köy tasarım rehberi, kırsal peyzaj ile yapılaşma arasında denge kurulmasına yönelik tavsiyeler (Öğdül ve diğ., 2014) ile kırsal kimliğin korunması ve güçlendirilmesi ve farklılığının ortaya konması için detaylı mekânsal öneriler getirmektedir (Öğdül ve diğ., 2018).

Alan kullanım faaliyetleri, kültürel yapı ve gelenekler, bağlantı ağları, sınır elemanları, bitki örtüsü, yerleşimler gibi kırsal peyzaj karakterini yansıtan bileşenler köy tasarım rehberlerinin hazırlanmasında önem taşımaktadır (Balta ve Atik, 2019).

'Kırsal Kültürel Peyzaj Karakteristiklerini Değerlendirme Matrisleri' kırsal peyzajın korunması ve yönetimine ışık tutan diğer bir yaklaşımdır ve bu konudaki literatür (Erdem Kaya, 2012; Köse ve Şahin 2017; Tırnakçı, 2020; Balta ve Atik 2019; Melnick 2019) giderek artmaktadır.

Değerlendirme matrisleri kırsal kültürel peyzaj özellikleri; yerleşim formu, mimari özellik, mimari yapı malzemesi, peyzajın üretim yapısı, ulaşım, tarihi yapılar, geleneksel değerler ve sınır elemanları ile ele alınmış ve yerleşim alanları için kırsal peyzaj özelliklerinin tanımlandığı kimlik kartları oluşturulmuştur. Matris değerlendirmelerinde öne çıkan kırsal peyzaj özellikleri çeşitli ölçeklerde değerlendirilerek kırsal peyzaj özelliklerinin geliştirilmesi ve korunmasına öneriler getirilmektedir (Tırnakçı, 2020).

Kırsal peyzaj yönetiminde başka bir yaklaşım kırsal peyzajın optimizasyonudur. Kırsal peyzaj optimizasyonu, sürdürülebilir kalkınmaya atıfta bulunmakta 'peyzaj dengesi' kavramını içermektedir. Ayrıca, sürdürülebilirliğin ekolojik, ekonomik,

teknik, etik, sosyal, politik boyutlarına vurgu yapmaktadır (Sobala ve Piatek, 2016).

Görülmektedir ki; peyzajı maddi bir varlık gibi ele alan indirgemeci ve sınırlı yaklaşımlar yerini gelecekteki peyzajı yönetmeye yönelik yaklaşımlara bırakmakta ve koruma ve kullanma arasında denge aramaktadır (Balestrieri ve Ganciu, 2018).

2.2.3 Peyzaj/kırsal peyzaj değişim süreci

Antrop ve Eetvelde (2008), değişimi, ‘bir nesnenin, yerin veya alanın zaman içerisindeki en azından iki ana arasındaki durumun farkı’ olarak tanımlamakta ve değişimin ‘büyüklük’, ‘hız’, ‘sıklık’, ‘tersine çevrilebilirlik’, ‘etki’, ‘sebebi’ (değişim dinamiği) boyutlarına vurgu yapmaktadır (s.185-186).

Değişim hızını anlamak; değişikliğin farklı zaman ve durumlarının kaydedilmesi ile mümkündür ve değişim dinamikleri ile birlikte yapılması uygundur. Farklı değişim dinamikleri, her bir değişimi aynı anda etkileyebilir. Öncelikle mekansal ve zamansal ölçeklere bağlı olan peyzaj değişim dinamikleri; köken, ölçek, süre, yoğunluk ve peyzajın bağlamına göre farklılık gösterir (Krajewski ve diğ., 2022).

Peyzaj değişim analizleri, arazi kullanımı ve değişim dinamiklerini anlamak için araç sağlar. Çünkü arazi kullanımları ve yönetim sistemleri, peyzaj üzerinde kendi izlerini bırakır ve zaman içinde insanlar ve çevre arasındaki ilişkiyi de yansıtır (Dimopoulos ve Kizos, 2020).

Ekolojik süreçler ile değişme özelliği taşıyan peyzaj, insanın aktif gücüne bağlı olarak da değişmektedir (Antrop, 1998). Rappaport (2004)’a göre insanın aktif gücüne bağlı peyzaj değişimi tarımsal üretimle artmıştır. Tarımsal üretime dayalı kültürün oluşması tarımsal peyzajlar yaratmıştır (akt. Özsüle, 2005). Sonraki süreçte sanayi devrimi olmuş ve peyzajda sanayi etkisi meydana gelmiştir. Sanayi devriminin etkisi ile, peyzaja dahil olan önceki değişikliklerden sonra tarımın tek araç olmadığı, kentsel özellikler içeren peyzajlar baskın hale gelmiştir (Kerkstra, 2004).

Peyzajdaki değişiklikler, sanayi devrimi ve 2. Dünya Savaşı’nın ardından gelen ekonomik patlama ile hızlanmıştır (Antrop, 1997). Teknoloji ve makineleşmenin avantajları ile toprak kalitesi ve pazarlara olan mesafe sınırlılıkları aşılmış; peyzajlar üretim fonksiyonlarını optimize ederek değişim sürecine girmiştir (Van der Sluis ve diğ., 2019).

Peyzajla doğrudan ilgisi olmayan piyasa güçleri ile politikalar ve toplumsal gelişmeler,

peyzajın geleceğini şekillendiren faaliyetleri önemli ölçüde belirlemektedir (Van der Sluis ve diğ, 2019). Radikal ve Marksist coğrafyacılar göre, peyzaj, güç ilişkileri ile dönüşmekte ve kapitalist sermaye birikiminden izler taşımaktadır. Kapitalist sistem peyzajın doğallığını bozmuş, doğa adil olmayan bir şekilde defalarca üretilmiş/işlenmiştir. Bu nedenlerle peyzaj sınıfsal çatışmaların ve sömürünün izlerini taşımaktadır (Özey ve diğ, 2018). Sermaye birikimine bağlı şekillenen bu ‘*üretilmiş peyzajlar*’ (Harvey, 2017, s.269) geleneksel yapı ve işlevlerini kaybederek ‘tek tip’ ve ‘kimlikten yoksun’, içinde yaşayanlara yabancılaşma hissettiren yerler haline gelmektedir (Antrop, 1997).

Ülkelerin sosyo ekonomik koşulları, gelişmişlik seviyeleri kırsal peyzaj üzerinde değişen etkiye sahiptir. Doğal kaynaklar üzerindeki kentleşme baskısından, sosyo demografik yapının değişimine kadar çeşitlenen bir kentleşme sürecinde farklı deneyim, beklenti ve ihtiyaçlara sahip insanların bir araya gelmesi peyzajı farklı şekillerde değiştirmektedir (Bryant, 2000).

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, dünya ekonomisindeki değişikliklerin peyzajların dönüşümünü hızlandırdığına dikkat çekmektedir (APA, 2000).

Uluslararası Kültürel Peyzajlar Bilimsel Komitesi ilkelerine göre kırsal peyzaj alanları birbiriyle ilişkili üç tip değişime maruz kalmaktadır:

- 1) Kırsal peyzajın yapısal olarak değişimi: Küreselleşme, ticaret ve ticari ilişkilerdeki değişim ve gelişmeyi; ekonomik büyüme veya gerilemeyi; tarımsal uygulama ve tekniklerin artmasını; arazinin kullanım değişikliği; mera alanların ve yerel türlerin azalmasını kapsamaktadır.
- 2) Kırsal peyzajın çevresel değişimi: İklim değişikliğini; toprak, bitki örtüsü ve hava kalitesi üzerindeki etkileri; çevre kirliliği ve bozulmasını; biyolojik çeşitliliğin ve tarımsal biyoçeşitliliğin kaybolmasını; sürdürülemez maden işletmeciliğini içermektedir.
- 3) Kırsal peyzajın kültürel ve demografik olarak değişimi: Kentsel alanlardaki nüfus artışına bağlı olarak kırsal alanlarda nüfusun azalması; kentsel genişleme; yoğun alt yapı çalışmaları, kırsalda kalkınma baskıları, geleneksel bilgi ve kültürün kaybolma tehlikesini kapsamaktadır (Icomos, 2017).

2.2.3.1 Kırsal peyzajın çok işlevli hale gelerek değişmesi

Çok işlevlilik kırsal alanların yalnızca tarımsal ürün üreten yerlerden, çeşitli ticari ve ticari olmayan değerler sağlayan alanlara doğru evrimidir. Peyzajın kullanıcı taleplerine göre çeşitli hizmetler sunacak şekilde optimize edilmesi çok işlevlilik kazanmasını sağlamaktadır (Schutz, 2010).

Kırsal peyzajda kentleşmenin ilk aşaması işlevsellikle başlamakta, arazi kullanım biçimlerinin değişimi ile kendini göstermektedir. Bu arazi değişim biçimleri uzaktan algılama sistemlerinde her zaman farkedilemeyen detaylar içermektedir. Örneğin, kentli bir çiftçinin arazi kullanım biçimi, yerel bir çiftçiye göre farklılık gösterir. Kentli bir çiftçinin çiftlik peyzajında; bir kaç at koyun ve keçinin bulunduğu küçük bahçeler ve otlaklar karakteristiktir. Bu örnekler, işlevsel olarak değişen kırsallığın ilk sinyallerini vermektedir (Antrop ve Eetvelde, 2008).

Ayrıca, değişen kültür ve yaşam tarzları kırsal peyzajda eski işlevlerin yeni işlevlere dönüşümüne sebep olmaktadır.

Bu bağlamda, çiftlikler daha önce çiftlik sahibinin baskın kullanımına göre şekillenen, halk için erişilmez yerler iken; giderek, tüketici taleplerini destekleyecek şekilde yapılandırılmakta, halka açık rekreasyon hizmetleri ile çeşitlendirilmektedir. Çiftlikler doğaya dayalı deneyimleri karşılamak üzere yeniden yapılandırılarak, daha büyük mekansal ölçeklerdeki çok işlevli işletmelere dönüşmektedir (Schutz, 2010).

Çok işlevli peyzajlar, çeşitlendirilmiş arazi kullanımı ve karmaşık yapısı ile karakterize edilir ve genellikle farklı paydaş grupların rekabet eden çıkarlarını kapsar (Lisanne ve diğ., 2019). Kırsal peyzajda arazi kullanımları çeşitlenerek artmakta ve tarımsal peyzajlardan sağlanan ekosistem hizmetleri azalmaktadır. Bozulmamış doğal ekosistemler, fotosentez üreten, güneş ışığını ve karbondioksiti yutan, oksijen salan ve gıda sağlayan kısaca yaşamı olumlu etkileyen hizmetler sunarlar. Ancak, tarım arazilerinin farklı kullanımlara dönüştürülmesi peyzajın ekosistem hizmetlerini değiştirmektedir (Hansen ve diğ., 2007).

2.2.4 Peyzaj değişim dinamikleri

İnsan ve çevre etkileşimini yorumlamayan görüşlerden; doğal ortamın insan yaşamı üzerinde etkin bir güç olduğunu savunan ‘çevresel determinizm’ insanın doğal ortamın pasif bir ürünü olduğunu ileri sürerken (Arı, 2017, s.4); ‘possibilizm (olasıcılık)’ bu

etkileşimde insanın pasif bir varlık olmadığını aktif bir güç olduğunu savunmaktadır (Özgüç ve Tümertekin 2014, s.213). Öyle ki, mevcut araştırmalara göre, insanlar küresel kara yüzeyinin yaklaşık %30-50'sini değiştirmiş durumdadır (Li ve diğ, 2022).

Değişimi yönlendiren faktörlerin veya değişim dinamiklerinin bilinmesi, gelecekteki arazi kullanımını belirlemek ve değişimi dengelemek açısından önemlidir (Van der Sluis ve diğ, 2019).

Son zamanlarda peyzaj değişimini tespit edip belgelemekten çok değişim arkasındaki nedenleri anlamaya yani tanımlayıcı bir yaklaşımdan analitik bir yaklaşıma kayma eğilimi vardır (Bürge ve diğ, 2017). Peyzajın sürdürülebilir yönetimi için bu yaklaşım giderek önem kazanmaktadır. Peyzajın değişim dinamikleri nüfus, ekonomi, tüketim, teknoloji ve politik kararlar olarak ele alınmaktadır (Zhao ve diğ, 2021).

Peyzajın değişim dinamikleri, genel itici güçler olarak bilinmektedir ve bunlardan mobilite, sanayileşme ve kentleşme birbiriyle ilişkili süreçler olup küresel ekonomik güçler tarafından yönlendirilmektedir. Peyzaj değişim dinamikleri altta yatan itici güçler ve yakın itici güçler olarak da ele alınmaktadır (Bürge ve diğ, 2004).

Yakın itici güçler, yerel düzeydeki insan faaliyetlerini ifade ederken, temeldeki itici güçler yakın itici güçleri destekleyen veya yerel düzeyde işleyen ya da ulusal ya da küresel düzeyden daha dolaylı bir etkiye sahip olan temel sosyal ve doğal süreçleri (nüfus dinamikleri, tarım politikaları, pazarlar, yerleşik tutumlar ve inançlar) içermektedir (Geist ve Lambin, 2002).

Altta yatan itici güçler politik ve kurumsal, ekonomik (tarımsal sübvansiyonlar), sosyal ve kültürel, teknolojik, doğal ve mekansal olarak ele alınmaktadır. Kentsel ve altyapı gelişimi, tarımsal yoğunlaşma, ormancılığın genişlemesi ve yoğunlaştırılması, yenilenemeyen enerji kaynakların çıkarılması, arazi terki, doğa ve miras koruma faaliyetleri de yakın itici güçler olarak ele alınmaktadır (Kupková ve diğ., 2021).

Bürge ve diğ. (2004), peyzaj değişiminde itici güçleri anlamak için üç aşamalı bir yöntem önermektedir. (a) Sistem tanımı çalışmanın amacı, kapsamı, dönemi, ilgilenilen peyzaj unsurların tanımını içermektedir; (b) Sistem analizi fiziksel peyzaj unsurlarının değişimi/kalıcılığı, aktör-kurum ve itici güçlere odaklanır. Öncelikle, zaman içindeki değişim/kalıcılık ve değişim oranları belirlenir. Potansiyel itici güçler hakkında veri toplamaya başlamadan önce, sistemin organizasyon ölçeği tanımlanmalıdır, ilgili kurumlar zamanla değişmiş olabileceğinden her kurumun

etkileri kendi dönemine göre karakterize edilmelidir. Potansiyel itici kuvvetler; sosyo-ekonomik, politik, teknolojik, doğal ve kültürel olarak adlandırılmaktadır. Çoğu peyzaj, itici güçlerin tümünden etkilenebildiğinden, en önemli olduğu düşünülen itici güçlerin bir alt kümesiyle sınırlandırılması önerilmektedir; (c) sistem sentezi, aktörler/kurumlar ve itici güçler birbiriyle bağlantılı ilişkiler ve bunların arazi üzerindeki etkileri belirlenir (ss.865,866).

Politika, peyzaj yönetişimi ve ekonomi, peyzaj değişim süreçlerini anlamak için temel oluşturmaktadır (Hersperger ve Bürgi, 2010). Avrupa ülkeleri ve katılım öncesi süreçteki ülkelerde, Ortak Tarım Politikası (CAP)⁹ bölgesel ve yerel politika çerçeveleri ve piyasa müdahaleleri yoluyla kırsal peyzajların etkilenmesinde öncü role sahiptir (Kizos ve diğ, 2010). Kırsal dönüşümler, ekonomilerin tarımsallıktan uzaklaştığı, tarım-gıda sistemlerinin küreselleşmesi, kırsal alanların kentleşmesi gibi küresel ölçeklerle açıklanmaya çalışılmaktadır (Berdegué ve diğ. 2013). Bu anlamda açık ticaret politikaları ve uluslararası politika yönelimleri OECD (Ekonomik İşbirliği Geliştirme Örgütü), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü kırsal alanları şekillendiren küresel değişim dinamikleridir (Şenalp, 2023).

Siyasi rejimler peyzajın dönüşümünde önemlidir. Literatürde; özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde kominizm sistemi döneminde veya sonrasındaki farklılıklara odaklanılmaktadır. Buna göre; Kominizm sistem sonrasında kırsal peyzaj yapıları önceki siyasi rejim döneminden farklı olarak, yoğun tarımsal üretimler altında değişmektedir. Bu ülkelerde, tarımın kollektifleştirilmesi, kırsal alanlardaki dönüşümle ilgili önemli bir terimdir (Toth, 2013).

Literatürde Doğu Avrupa ülkelerinde kominizm sisteminin etkisi yanı sıra AB uyum sürecinin etkilerini ele alan daha uzun dönemli çalışmalar da bulunmaktadır. Kaasik ve diğ. (2011), Hiiumaa Adası'nda (Estonya) kırsal peyzaj değişimini, 1956-2004 tarihleri arasındaki dönemde nedenleri ile birlikte analiz etmekte; siyasi ve sosyo ekonomik reformların etkilerini incelemektedir. Peyzaj değişiminde dinamikler/itici güç faktörleri; 1980'lerin başında kollektifleştirme, arazi ışlahı ve tarımda sanayileşmenin yaygınlaşması, 1987 yılından itibaren arazinin yeniden

⁹ Ortak TarımPolitika (CAP)'nın kökeni 1957 yılına kadar gitmektedir. Başlangıçtaki hedefleri Avrupa ve adil çiftçi gelirinde gıda yeterliliği sağlamaktı ve bu hedefler çoğunlukla piyasa müdahaleleri yoluyla takip ediliyordu. 1990'lardaki değişime kadar, yapısal ve mekânsal sorunların ele alınması ihtiyacıyla örtüştüğünde, göz ardı edildi (Baldock ve diğ, 2001). Uygulama, üye devletler arasında farklılaşmakta, ama genel olarak yeni politika çiftçiler ve doğal çevre arasında yeni bir ilişki kurmaya çalışılmaktadır.

özelleştirilmesi, 1991 yılında bağımsızlığın yeniden kazanılması ve 2004 yılında AB'ye katılımı olarak öne çıkmaktadır (Kaasik ve diğ, 2011).

Sobala ve Piatek (2016), Polanya'da demokratikleşme dönemiyle başlayan kırsal peyzaj dönüşümünü analiz ettiği çalışması ile tarih, siyaset, hukuk ve yönetim (toprak reformları), sosyal ve mülkiyet haklarına (feodalizmin gerilemesi) ve özellikle Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine bağlı olarak kırsal kalkınma politikalarının peyzajdaki dönüştürücü etkisine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, Ortak Tarım Politikalarından (CAP) sağlanan hibeler, tarımda tek tip üretime geçiş sürecine zemin hazırlaması yönü ile önemli değişim dinamikleri olarak öne çıkmaktadır (Sobala ve Piatek, 2016).

Peyzaj, doğal ve soyo-ekonomik süreçlerin bir yansımasıdır. Sosyoekonomik süreçler arazi kullanım modellerini değiştirmektedir (Kaasik ve diğ, 2011). Örneğin; Kamerun'da, 1985 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra, orman arazileri tarımsal üretilere açılmıştır. Kakao ve kahve üretiminde hükümetin sübvansiyonlarındaki düşüşler, orman arazilerinde diğer tarımsal üretimlerin yoğunlaşmasına yol açmış, kırsal peyzaj ekonomik sebeplerle değişime uğramıştır (Mertens ve diğ, 2000).

Literatürde birçok çalışmada, politik, siyasi, ekonomik, sosyo ekonomi, demografik, kültürel, teknolojik ve çevresel güçler önemli itici güçler olarak ele alınmaktadır (Hersperger ve Bürgi, 2009; Kristen ve diğ, 2009; Zhao ve diğ, 2021; Kaasik ve diğ, 2012; Berdegué ve diğ, 2013; Primdahl ve Swaffield, 2006).

2.2.5 Peyzaj değişikliğinde 'aktörler' ve rolleri

Literatürde peyzaj değişim dinamiklerini ele alan birçok çalışmada sosyo-ekonomik verilere bakılırken, aktörlerin rolü açıkça ele alınmamaktadır (Dimopoulos ve Kizos, 2020). Oysa, aktörler arazi değişiminin itici güçlerinden sorumludur ve peyzaj değişiminde önemli rol oynarlar. Aktörler karar ve eylemleriyle diğer aktörleri ve çevreyi etkilerler (Hersperger ve diğ, 2010).

Juniyanti ve diğ (2021), arazi değişim sürecinde üç çeşit aktör etkisi tanımlamaktadır. Bunlar; (a) Doğrudan arazi değişikliğine sebep olan aktörler (yerel düzeyde, anında değişikliğe neden olan faaliyetler yürüten aktörler); (b) Arazi değişikliğinin altında yatan nedenlere katkıda bulunan karar verici aktörler (siyasi güçleri aracılığıyla karar verici olan veya düzenlemeleri formüle eden aktörler); (c) Destekleyici aktörler (arazi kullanımıyla ilgili hükümet politikalarını destekleyen aktörler) (s.6).

Aktörler, direk veya dolaylı etkilerine göre de ele alınmaktadır: İtici güçleri etkileyen aktörler ve peyzajı doğrudan değiştiren aktörler. Politikalar ve piyasalar, itici güçleri etkileyen aktörler olup örnekleri siyasi partiler ve idari kuruluşlardır. Doğrudan araziye değiştiren aktörler ise, çiftçi veya kentli yatırımcılardır (Hersperger ve diğ, 2010).

Aktörler özel ve kurumsal aktörler olarak da ele alınmaktadır. Özel aktörler çiftçiler, bölge sakinleri, emlakçılar veya aracılar, arazi geliştiriciler, iş adamları; kurumsal aktörler ise merkezi hükümet, belediye meclisi yerel topluluk örgütlerinden oluşmaktadır (Thuo, 2020). Kurumsal aktörler planlama yetkisine sahip olduklarından, rolleri peyzaj değişikliğinde önemlidir (Antrop ve Eetvelde, 2008).

Politikacı, yerel geliştirici, vatandaşlar arasında farklı çıkarlar olduğundan, bu aktörlerin karar verme süreçlerini etkilemek için kullandıkları taktiklerin analiz edilmesi de önemlidir (Bryant, 1995).

Savini ve diğerleri, Amsterdam, Milano ve Paris kent çeperlerinin büyük ölçekli projeler ile yeniden yapılandırılmasında ulusal hükümet, merkez kent ve piyasa aktörlerinin politik ve finansal güç kaynağı olarak rollerini ortaya koymuştur (Savini ve diğ, 2015).

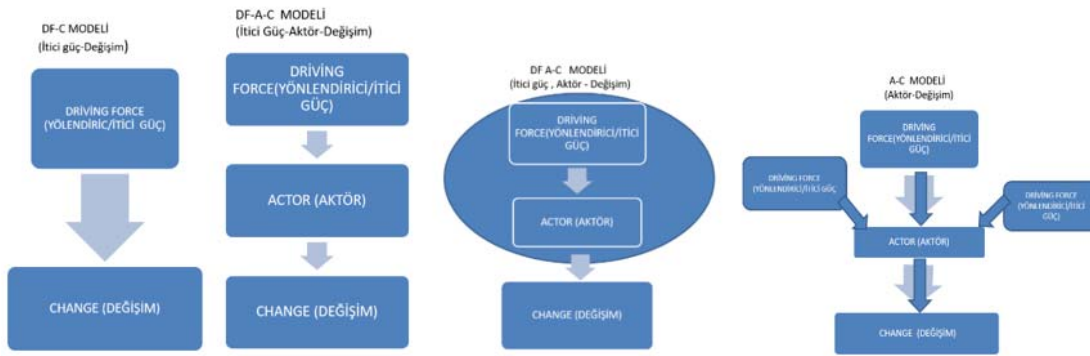
Kırsal alan dönüşümlerini ele alan çalışmaların bir kısmında makro ölçekli süreçlere odaklanılmakta ve merkezi hükümetin rolleri üzerine durulmaktadır. Ancak, merkezi hükümetin alandan çekilmiş olduğu durumlarda bireyin rolü artmakta ve yerel toplumun kalkınma süreçlerini şekillendirmektedir. Yerel aktörler, peyzaj değişikliğinde önemli rollere sahiptir (Bryant, 1995). Yerel ölçekte sosyal yapılar, kurumsal çerçeveler, farklı güce sahip bireyler bu dönüşüme aracılık etmektedir (Berdegue ve diğ, 2014). Peyzajın yerel ölçekte değerlendirilmesi, yerel arazi yöneticileri, çiftçiler, çiftlik yöneticileri, emlak yöneticileri veya ormancılardan rolünü ortaya koyar (VanVliet ve diğ, 2015).

Kırsal peyzaj değişikliğinde çiftçilerin karar ve uygulamaları önemlidir. Çiftçilerin toplu ve bireysel kararları, çiftlik faktörlerine ve kırsal bölgelerdeki politika düzenlemeleri ile sübvansiyonlara bağlıdır (Valbuena, 2010) . Çiftçilerin karar verme davranışları, gelecekte beklenenleri, geçmiş ve şimdiki yönetim rejimleri önemlidir. Tam zamanlı üretici ve mal sahibi olma durumu, bazı yerlerde de vatandaşlık durumu çiftçinin rolünde etkilidir. Örneğin, tam zamanlı çiftçilerin üretime dayalı kararları, ana geliri dışında geliri olan hobi çiftçilerine göre daha belirleyicidir (Primdahl ve

diğ., 2011). Arazi sahibi olmak ise, peyzaj üzerinde yaygın ve etkili bir güç sağlar (Antrop, 2004). Kırsal peyzajların çoğu, geçmişte sınırlı sayıda bulunan toprak sahiplerinin girişimlerinin sonucudur. Ancak, 20. yüzyılda demokratikleşme ile artan küçük toprak sahipliği, peyzajda çeşitliliğe yol açmıştır (Antrop ve Eetvelde, 2008).

Peyzaj değişiminde aktör ve değişim dinamikleri/itici güçler ilişkisi

Peyzaj değişikliği, insanların/aktörlerin karar ve eylemleri sonucunda oluşmaktadır. Bu değişimde insanların veya aktörlerin etkisi sosyoekonomik ve biyofiziksel süreçlerle bağlantılıdır. Değişim, sırf aktör davranışına bağlı oluşabileceği gibi, hem itici güçlerden hem de aktör etkisinden aynı anda etkilenecek şekilde gerçekleşebilmektedir. Bazı durumlarda da aktörler itici güçlerden etkilenecek şekilde değişime neden olabilmektedir. Hersperger ve diğ., (2010), peyzaj değişikliklerinde itici güç (DF) ve aktör (A) etkisini, birbirleri ile olan ilişkilerine göre Şekil 2.6'da görüldüğü gibi dört model üzerinden ele almıştır.

Şekil 2. 5: Kırsal peyzaj değişiminde itici güçler ve aktör modelleri

(Kaynak: Hersperger ve diğ., 2010)

Bunlardan, İtici güçler-Değişim (DF-C) Modeli, peyzaj değişiminde itici güçlerin neden olduğuna dayanmaktadır. Bu modelde, itici güçler ile arazi değişiklikleri arasındaki nedensel ilişki birincil derecede ilgi çekici değildir.

İtici güçler-Aktör-Değişim Modeline göre, itici güçler öncelikle aktörün özerkliğini ve motivasyonlarını ve dolayısıyla değişimle sonuçlanan eylemlerini belirlemektedir. Bu modelde itici güçler aktörler de aynı derecede önemlidir. Genel anlamda kabul edilen potansiyel değişim dinamikleri veya itici güçler (sosyo-ekonomik, politik, teknolojik, doğal ve kültürel) aktörleri etkileyerek, onların kararlarını biçimlendirmektedir.

Aktör–Değişim (A-C) Modeli, itici güçlerin önemini kabul etse de peyzaj değişikliğinin bireysel temsilcilerin veya aktörlerin kararlarının sonucu olduğunu kabul etmektedir. Bu model, Aktörlerin düşünce, değerleri ve değişen tutumlarının arazi kullanımında etkili olduğuna dayalıdır.

İtici Güç Aktör-Değişim (DFA-C) Modeline göre ise, peyzaj değişikliklerinde İtici güçler ve aktörler yakın etkileşim içindedir ve peyzaj değişikliği bu etkileşim sonucunda meydana gelir.

Bu dört model birbirini dışlayan modeller olarak değil, farklı uygulamalar ve ölçekler için uygun kavramsal çerçeveler olarak ele alınmalıdır (Kizos ve diğ., 2018). Aktör davranışı ve aktör etkileşimi ile ilgili veri elde etmenin mümkün olmadığı durumlarda DFA-C ve AC modelleri yerine (DF-C)modeli uygun bir seçenektir (Hersperger ve diğ., 2010)

3. İSTANBULU'UN MEKANSAL BÜYÜME SÜRECİ VE ARAŞTIRMA ALANINA AİT BİLGİLER

Çalışmanın bu bölümünde kırın çözülmesi ve kentleşmenin başladığı yıllardan günümüze kadar olan dönemde İstanbul'un mekânsal büyüme süreci ele alınacaktır. Ayrıca, 1990'lı yıllara kadar doğu-batı yönünde bir gelişme gösteren İstanbul'un makroformu, özellikle 2000'li yıllardan itibaren kuzey yönünde kentin çeperlerine doğru gelişme gösterdiği açıklanarak bunun İstanbul'un kuzeyinde nasıl bir baskı oluşturduğu ayrıntıları ile açıklanacaktır. Buna ek olarak çalışmanın bu bölümünde Sarıyer ilçesi genelinde ve araştırma alanı özelinde bilgiler sunulmaktadır. Sarıyer ilçesinde bitki örtüsü, kıyı kumulları ve kumul endemik bitkileri, fauna, tarımsal faaliyetler koruma yaklaşımları, turizm, ulaşım ve nüfus hakkında bilgiler aktararak, araştırma alanı olan Uskumruköy, Kilyos, Kısırkaya, Gümüşdere mahallelerinde kırsal peyzaj değişikliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak özet ön bilgiler sunulacaktır.

3.1 İstanbul'un Mekânsal Büyüme Süreci

Ekonomik, sosyal, kültürel, tarihi özellikleri ve coğrafi konumu ile önemli bir merkez olan İstanbul kenti, 1950'li yıllarda kırın çözülmesi ile göçler olarak hızlı nüfus artışı ile gelişim sürecine girmiştir. Özellikle ekonomik büyüme ve demografik değişimlerle birlikte kent merkezinde yoğunlaşmanın artması, İstanbul'un 'azman kent' özelliği kazanan bir kent haline dönüşmesine neden olmuş, bu dönüşümün bir sonucu olarak da konut ve ulaşım anlamında yeni gereksinimler doğmuştur (Ataöv ve Osmay, 2007).

İstanbul'un yakın tarihindeki makrofomunun gelişmesi incelendiğinde ilk önemi kırılmanın sanayinin yer seçimi ve bunu izleyen gecekondulaşma süreci olarak tanımlanabilir. Bu kırılma noktasını oluşturan önemli aşamalardan ilki ise sanayileşme temelli Henri Prost planıdır. İstanbul'un planlı gelişimi için atılan ilk önemli adımlardan biri olan Henri Prost'un yapmış olduğu planda da Haliç yöresi ve sur dışı Zeytinburnu çevresi sanayi bölgesi olarak belirlenirken, Zeytinburnu ile Kazlıçeşme bölgesi ise Organize Sanayi Bölgesi (OSB) olarak seçilmiştir.

Sanayinin genişlemesine bağılı olarak bölgeye göçler gerçekleşmiştir ve göçlerin barınma ihtiyaçları Zeytiburnu'nda gecekonduların inşa edilmesi ile çözülmüştür. 1950 sonrasında sanayileşme süreci ile kente yönelen göç dalgası, 1970'li yıllarda Boğaziçi Köprüsü'nün ve D-100 karayolunun yapılması ile birlikte kentin doğu-batı ekseninde gelişimini desteklemiştir (Döker, 2012).

1973 yılında trafiğe açılan ilk Boğaz Köprüsü ve bağlantı yolları şehrin formuna yön vermiş ve şehrin yayılmasını hızlandırmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise, ülkenin küreselleşme adımları mekansal ve yönetsel alanda önemli değişimler başlatmıştır. 1984 tarihinde yürürlüğe giren 3030 sayılı "Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun", büyükşehir belediyelerine geniş imtiyazlar tanımış, "özerk bir yerel yönetim" anlayışını ortaya koymuştur (Çelikyay, 2014). 1985 tarihinde yürürlüğe giren 3290 sayılı imar affi kanunu ile ıslah planı yapma ve onaylama yetkisi ilçelere verilmiş (Öktem, 2011), kanunun uygulanması ile eski gecekondu mahallelerindeki kaçak yapılar apartmanlaşmış, kent makroformunun yayılma süreci hızlanmıştır (Döker, 2012).

Öte yandan, kentin merkez işlevleri, Tarihî Yarımada, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Mecidiyeköy, Üsküdar ve Kadıköy bölgesinde, kent bütününe bölgesel ölçekte hizmet veren içerikte bir yığılma ortaya koymuştur. Kentin makroformu üretim, üst/alt gelir grubu için konut alanları, hizmet sektörü/üst gelir grubu olmak üzere üç ana doğrultu ortaya koymaktadır: Doğu-batı doğrultusunda Marmara kıyılarına paralel bir merkez gelişimi ve üst/ alt gelir grupları için konut alanları oluşmuştur. Eminönü-Mecidiyeköy aksındaki kuzeybatı doğrultusu da, kentin ulusal/uluslararası düzeyde hizmetler sektörü aksını ve üst gelir grubu konut alanlarını tanımlamaktadır. Kentin doğu-batı doğrultusundaki desantralizasyon alanlarında ise üretim fonksiyonları yer almaktadır. (Ataöv ve Osmay, 2007).

1988 yılında hizmete açılan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü şehrin kuzeye doğru genişlemesini artırmıştır. Köprü ve bağlantı yollarının yapılmasından sonra kuzeye olan mekânsal gelişim artarak devam etmiş ve kırsal alanların kentin içine dâhil olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte kentin kuzeye doğru gelişimi, 1913 yılında Beyoğlu'nda elektrikli tramvayın hizmete girmesi ve Beyoğlu'nun Şişli'ye bağlanmasına kadar gitmektedir. Burada başlayan yapılaşma 1950'li yıllarda Levent'te inşa edilen toplu konutlar ile devam etmiş, gelişim eksenini Maslak'a kadar uzamıştır (Döker, 2012).

Her iki köprünün faaliyete girmesi sonucunda; doğu-batı ve güney-kuzey noktaları arasındaki mesafe açılarak kent yayılma göstermiştir. 1990'lı yıllarda kentin makroformu kuzey yönünde Boğaziçi yamaçlarında gelişmiştir (Akın, 2011).

Kentsel arazilerin yapılaşmasında Emlak Bankası devletin konut projelerini finans ettiği kurum olarak rol oynamıştır. 1988 yılında başlatılan Sinanoba ve Mimaroba Uydukonut Konutları, Bahçeşehir Projesi, Ataşehir ve Halkalı Toplu Konut projeleri Emlak Bankasının finanse ettiği projelerdir (Han, 2011).

24 Ocak 1980 kararları ile birlikte içe dönük ekonomi modelinin terk edilerek dışa açık ekonomi modeli benimsenmesi, ihracatı teşvik etmiş (Yeldan, 2001), büyük ve lüks gayrimenkullerin geliştirilmesi, özelleştirilmiş konut siteleri, rezidanslar, alışveriş merkezleri, zincir oteller ve bazı karma projeler kentsel mekanda yoğunlaşmaya başlamıştır (Han, 2011).

1980 sonrası Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve çevre yolunun ulaşımına açılması İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakasında yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 1990'ların ortalarından itibaren hızlanan toplu konut uygulamaları ve bu yıllarda İstanbul'un yaşadığı nüfus artışı idari yapıya da yansımış ve 1987-1993 yılları arasında 14 yeni ilçe¹⁰ kurulmuştur. Bu ilçeler şehrin mekânsal gelişim alanlarını yansıtması yönü ile önemlidir (Şahin, 2020) .

1990'ların başında Türkiye'de yükselen orta sınıf ile yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarındaki değişiklik yeni yaşam biçiminde yüzme havuzları, oyun alanları, golf sahaları ve düzenlenmiş doğal yeşil alanları ile kentten izole edilmiş lüks yerleşim alanları oluşmuştur (Han, 2011). Bu yerleşim alanları İstanbul kent çeperlerindeki kırsal arazilerde de yaygınlaşmaya başlamıştır ve az katlı yapılaşma imarlarına sahip olmaları nedeniyle depremlerden sonra da güvenilir konut taleplerini de karşılamıştır.

Gayrimenkul piyasası 2000'li yılların ortalarından itibaren hızlı bir yapılanma süreci içine girmiştir. Bu süreç içinde yeni aktörler ve güç koalisyonları oluşmuş, kentsel mekana müdahale biçimleri önceki döneme göre çeşitlenerek etkin hale gelmiştir (Han, 2011). 2000 sonrasında kamu (TOKİ) ve özel sektör yatırımlarının inşaat sektörüne ağırlık vermesi, ağırlıklı olarak konut olmak üzere, alışveriş merkezi, plaza,

¹⁰ 1987-1993 yılları arasında kurulan 14 yeni ilçe: Küçükçekmece, Bağcılar, Avcılar, Kağıthane, Pendik, Ümraniye Bayrampaşa, Bahçelievler, Güngören, Maltepe, Sultanbeyli, Tuzla, Esenler.

özel eğitim ve sağlık yapıları ile ulaşım altyapısı çalışmalarını tetiklemiştir (Ataöv ve Osmay, 2007).

2004 yılında Büyükşehir belediyelerinin yetkileri il mülki sınırlarının bütününe genişletilmiş, il bütünü için plan yapma yetkisi doğmuştur. Daha önce, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan Çevre Düzeni Planı yapma onama yetkisi de belediyeye bağlı İstanbul Metropolitan Planlama Dairesi'ne (İMP) verilmiştir (İBB, 2009).

2000'li yıllarda kent makroformu hem kuzey hem de doğu-batı yönünde gelişme göstermiştir. Yeni alışveriş alanları ve çeşitli gelir gruplarına yönelik yeni konut alanları hem kentsel dönüşüm söylemleri ile kentsel yerleşik alanlarda, hem de yeni yaşam biçimi söylemleri ile kuzey ormanları içinde gerçekleştirilmiştir (Akın, 2011).

Sabiha Gökçen Havalimanı'nın da kent mekânı üzerinde önemli etkileri olmuştur. Havalimanı ve TEM arasında TEM-Pendik bağlantı yolu inşa edilmiş, E-5 ve TEM birbirine bağlanarak bölgenin değişiminde önemli akslardan biri olmuştur.

1999 depremi sonrasında kentin kuzeyine ya da Boğaz sırtlarında lüks kapalı sitelerin yapımı hızlanmış, orta ve üst orta sınıf kent içindeki lüks semtlerinden bu alanlara göç etmiştir. Bu süreçte Avrupa yakasında Kemerburgaz, Zekeriyaköy-Demirciköy, Bahçeşehir, Büyükçekmece, Anadolu yakasında ise Beykoz, Çekmeköy ve Ömerli'de yeni konut bölgeleri olarak gelişmiştir (Colliers-Rescoe, 2003) (akt. Öktem, 2011).

Yalçıntan 'Sarıyer Gecekondu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik ve Fiziki Etkileri' konulu Tübitak projesinde İstanbul'un kuzey kesimlerinde yer alan Sarıyer ilçesinde lüks/kapalı sitelerin özellikle 1990'lı yıllardan bu yana artan bir hızla kırsal yerleşim doku ve yaşam pratiklerinin değiştirdiğini mekansal olarak ortaya koymuştur. Buna göre, ilçenin güneyinden başlayarak Boğaz koridoru boyunca kuzeye ilerleyen ve Maden ile Rumelikavağı mahallelerinde kuzeybatı yönüne yönelerek Zekeriyaköy Uskumruköy bölgesinde ilçedeki en yoğun kümelenmenin yaşandığı bir koridor ve kümelenme yapısı öne çıkmaktadır (Yalçıntan, 2014).

2012 yılında onaylanan 6360 sayılı kanundan¹¹ sonra, kentin kırsalında köy statüsündeki yerleşimler mahalle statüsü kazanmıştır ve kırsal alanlardaki dönüşümler

¹¹ On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname.

ivme kazanmıştır.

Orman arazileri üzerinde lüks konut siteleri yanı sıra özel üniversiteler de gelişim göstermiştir. Bunlardan Koç Üniversitesi Sarıyer Rumeli Feneri Mevkii'nde Mavramoloz Devlet Ormanı içerisinde; Yeditepe Üniversitesi Kayışdağı eteklerinde orman alanı içerisinde; Özyeğin Üniversitesi İstanbul Çekmeköy Alemdağ'daki orman arazisi içerisinde kurulmuştur. Maltepe Üniversitesi de Büyükbakkalköy bölgesinde bir kısmı orman alanı içerisinde kalan arazi üzerinde inşa edilmiştir (Döker, 2012).

Günümüze gelindiğinde Boğaziçi'ne 3. Köprü ve köprü bağlantı yollarının, kuzeydeki orman alanları ve içmesuyu havzalarını tüketmekte olduğu gözlenmektedir. İmar ıslah planları ve plan tadilatları ile yasal kimlik kazandırılan konut alanları ve Toki gibi kamu aracılığıyla üretilen yasal konut alanları kentin makroformunu biçimlendirmekte, kentin yaşamsal kaynakları olan içmesuyu havzaları, orman ve tarım alanlarını tehdit etmektedir (Akın, 2011).

2010'lı yıllardan sonra gerek alışveriş merkezleri ve plazaların, gerekse yeni konut alanlarının, ulaşım altyapısı paralelinde, kentin makroformu; hem doğu-batı doğrultusunda, hem kuzey-güney doğrultusunda saçaklanarak gelişme göstermiştir (Taşkın, 2016).

2009 onay tarihli İstanbul Çevre Düzeni Planı ile, kentin batı ve doğu aksı üzerinde doğrusal büyüme hedeflenmiş olsa da plana sonradan eklenen KMO Yavuz Sultan Selim Köprü Projesi ile kentin makroformu kuzeye doğru gelişmiştir ve kentin doğal eşikleri hızlı bir yapılaşma sürecine girmiştir.

2019 ve 2020 onay tarihli Çevre Düzeni Planlarında; mega projelerin varlığının, bölgeye yeni nüfus akışı ve istihdam alanları yaratacağı, İstanbul'un kuzey eksenli gelişim göstereceği, kentin farklı noktalarında yeni çekim merkezleri ve çok merkezli alt merkezler oluşturacağı ön görülmektedir (Özalp ve Sonmez, 2022). Nitekim, bölgede arsa spekülasyonları ve toplu arazi satışları yaygındır, ayrıca, kamu kuruluşları ve inşaat şirketleri tarafından önemli konut projeleri üretilmektedir. Arnavutköy-Bolluca bölgesinde, Gölpark, Neo Vista, Neo Çarşı, Neo Garden, Neo Park, Neo Yaşam gibi lüks konut ve alışveriş merkezleri bu projelerden bazılarıdır¹².

Konut projelerinden bazıları kamu aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bunlardan biri

¹² Kuzey Ormanları Teknik Raporu, 2015. Erişim Tarihi: 1.09.2023

Cumhurbaşkanlığı tarafından 29.05.2018 tarihinde yapılan açıklama doğrultusunda, Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nın Türk Hava Yolları çalışanları için planladığı konut projesidir. Kent merkezine yakın mesafede 350 hektarlık alanı kaplayan bu ve benzer projiler bölgedeki arazi fiyatlarına yansımış olup son 8 yılda yaklaşık olarak %300 bir artış görülmüş; kayıtlı emlakçı sayısı 138, emlak dükkanı 1000'i geçmiştir (Kuzey Ormanları Teknik Raporu, 2015).

3.2 Sarıyer İlçesine Ait Bilgiler

Sarıyer İstanbul'un Avrupa yakasında ve kuzeyinde yer alan ilçelerinden biridir. Güneyde Beşiktaş, güneybatıda Kağıthane ve batıda Eyüp ilçeleri ile doğuda İstanbul Boğazı, kuzeyde Karadeniz ile çevrilidir. Yaklaşık olarak 41 derece kuzey enlemi ile 29 derece doğu boylamının kesiştiği noktada yer almaktadır. Boğaz girişinde Rumeli Feneri, ön görünümde Garipçeköy yer almaktadır.

Sarıyer ilçesinin nüfusu 347 214, yüzölçümü toplam (17.539 ha) olmak üzere, 2017 yılı arazi kullanım verilerine göre; yerleşik alan 4.938 ha, riskli alan 169 ha, orman alanı 10 938 ha, tarım alanı 526 ha, sit alanı 15 771 ha, askeri alan 893 ha, rezerv yapı alanı 26 ha, havza alanı 1.617 ha'dan oluşmaktadır (İBB, 2017).

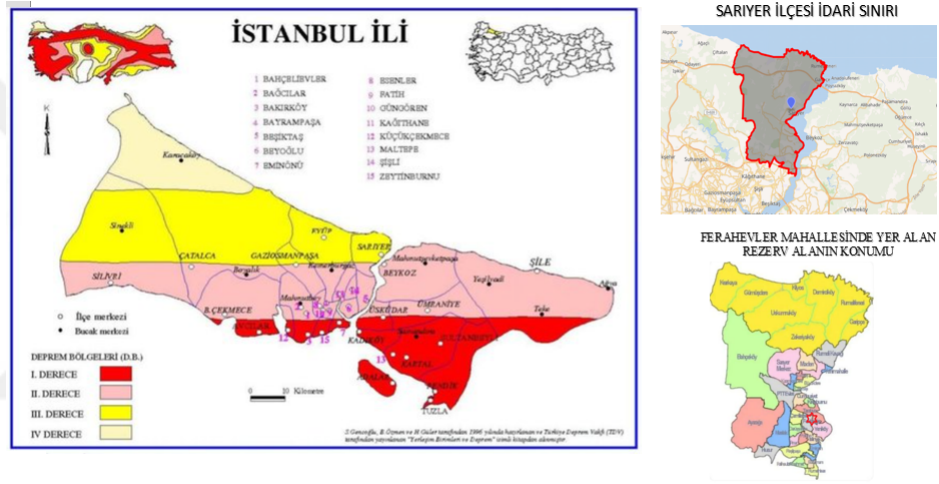
Sarıyer'de belediye teşkilatı 1984 yılında kurulmuştur. Bahçeköy Belediyesi 2009 yılında feshedilerek mahalleye dönüştürülmüş, Sarıyer İlçesi'ne bağlanmıştır. Daha önce Şişli sınırlarında yer alan Ayazağa, Maslak ve Huzur mahalleleri 2012 yılında ilçe sınırlarına dahil edilmiştir. 2012 tarihli 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu ile Sarıyer ilçesinde yer alan köyler¹³ mahalle statüsü kazanmıştır. Günümüzde, Sarıyer'e bağlı 38 mahalle bulunmaktadır.

İlçe, Çatalca Yarımadası'nın en doğu kesimindeki sırttan, İstanbul Boğazı'na ve kuzeyde Karadeniz'e doğru alçalan bölümlerden oluşmaktadır. Kuzey güney doğrultusunda uzanan bu sırtın yamaçlarından çıkan sular Kağıthane Deresi aracılığıyla Haliç'e, kuzey kesiminden doğan sular Karadeniz'e, doğu yamaçlarından kaynaklanan sular da İstanbul Boğazı'na ulaşır. Sarıyer'in Karadeniz kıyısı kısmen düzlük ve kumsal, kısmen falezli yapıdadır. Kısırkaya'dan Kilyos'a kadar uzanan kıyı kumsal, Kilyos ile Rumelifeneri arasında ise kayalık falezler yer almaktadır. Sarıyer'in Boğaz kıyıları girintili çıkıntılı özellik gösterir. Bu kıyıdaki en önemli girinti

¹³ Kilyos, Demirciköy, Garipçeköy, Gümüşdere, Zekeriyaköy, Kısırkaya, Rumelifeneri, Uskumruköy.

Büyükdere Koyu, başlıca çıkıntı ise Yeniköy'dür. Boğaz kıyısındaki dar girintiler ise Tarabya ve İstinye koylarıdır.

Sarıyer İlçesi, Kuzey Anadolu Fay Hattı' na yaklaşık 35 km. uzaklıktadır ve İstanbul Deprem Bölgeleri Haritasında 3. Bölgede yer almaktadır. Bu özelliği ile olası depremlere karşı güvenli bulunmakta ve kentin farklı yerlerinden göç almaktadır. İlçede Ferahevler Mahallesi'nde, mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na ait 4 adet parsel 11.03.2013 tarihinde "Rezerv Yapı Alanı"¹⁴ olarak belirlenmiştir (İBB, 2017). İstanbul Deprem Bölgeleri Haritası'nda 3. Bölgede yer alan Sarıyer İlçesi'nin idari sınırları ve rezerv alanların konumu Şekil 3.1'de gösterilmektedir.

Şekil 3. 1: İstanbul Deprem haritası ve Sarıyer ilçe idari sınırları ve rezerv alanların konumu.

(Kaynak: URL 4'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır).

3.2.1 Bitki örtüsü

Türkiye, Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan olmak üzere üç farklı biyocoğrafik bölge tipi içermektedir. İstanbul ise bu üç coğrafik bölgeden özellikle Avrupa-Sibirya, ve Akdeniz biyocoğrafik bölgelerinin etkisi altındadır. Bu etkinin flora ve vejetasyon üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu sebeple İstanbul 7 önemli bitki alanına sahiptir: I) Terkos-Kasatura Kıyıları II) Ağaçlı Kumulları III) Kilyos Kumulları IV)

¹⁴ 6306 sayılı Afet riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ile ilgili kanunun 2. Maddesini (c) bendinde Rezerv yapı alan 'Bu Kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, TOKİ'nin veya İdarenin talebine bağlı olarak veya resen, Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenen alanları' ifade etmektedir. Ancak kanunun amacı dışında ve proje geliştirmek maksadıyla kullanıldığı görülmektedir.

Batı İstanbul Meraları V) Kuzey Boğaziçi VI) Sahilköy-Şile Kıyıları VII) Ömerli Havzası (Özhatay ve Keskin 2007).

İstanbul'un sahip olduğu zengin biyolojik çeşitliliğe paralel olarak, Sarıyer de, doğal bitki örtüsü açısından zengin bir yapıya sahiptir. Belgrad Ormanı'nın doğu ucu ilçe sınırları içine sokulur. Ayrıca, Rumelikavağı-Rumelifeneri-Kilyos üçgeni içindeki alan, ormanlarla kaplıdır. Belgrad ormanı genel olarak yapraklı ağaçlardan oluşmaktadır. Quercus sp. (meşe) ise bu ormanın hakim bitki türüdür. Diğer bitki türleri Fagus orientalis (kayın), Carpinus betulus (adi gürgen), Castanea sativa (kestane), Alnus glutinosa (kızılağaç), Populus tremula (titrek kavak), Tilia tomentosa (Ihlamur), Acer campestre, Acer pseudoplatanus (Akçaağaç), Ulmus campestre (Karaağaç)'dir (Yaltırık,1963).

Belgrad ormanı 1950'den itibaren ulusal savunma için korunması zorunlu görülen devlet ormanları yani 'Muhafaza Orman' statüsündedir. Orman içerisinde yer alan bazı alanlar tohum meşçere sahaları¹⁵ olarak koruma altına alınmıştır (Tokuş, 2012). Bölgede Bahçeköy Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı bir işletme olan Atatürk Arboretumu, yerli ve yabancı bitki türlerinin sergilendiği bir alandır.

Sarıyer, su kaynakları yönünden de zengindir. Bunlardan en ünlüleri Çırçır, Hünkar, Kocataş ve Sultan sularıdır. İlçedeki akarsular eskiden beri İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için değerlendirilmiştir. Bu amaçla dereler üzerinde bazı bentler ve bentlerin ardında biriken suları kente akıtmak için su kemerleri inşa edilmiştir. Bunların II. Mahmud, Topuzlu, Kirazlı ve Valide bentleri ile Bahçeköy ve II. Mahmud su kemerleri ilçe sınırları içindedir.

3.2.2 Kıyı kumulları ve kumul endemik bitkileri

Karadeniz kıyısında en geniş kumul sahası olarak bilinen 'Terkos - Ağaçlı -Kilyos - Şile kumul serisi', İstanbul boğazının sağ ve sol tarafına yakın yerlerde toplanmıştır. Terkos gölü ile deniz arasında yaklaşık 1500 hektar; Ağaçlı -Kilyos sahilleri boyunca 2880 hektar; Anadolu tarafında Şile sahillerinde 76 hektar; Ağva'da 4 hektar olmak üzere 4380 hektar sahil kumulu yer almaktadır (Atay, 1972).

Kumul alanlarında bitki örtüsü yetişme koşulları ve konumlarına bağlı olarak diğer

¹⁵ Meşçere alanlar: üstün özelliklere sahip ağaçların bulunduğu belirli bir bölgede yer alan ve tohum üretimi için özel bir yönetim ve işletmeye tabi olan sahalardır.

alanlardan farklılık göstermektedir. Bitki besin ve organik maddelerin yetersizliği, yüksek geçirgenlik, rüzgar etkisi yüzey hareketliliği, yüksek sıcaklıklar, doğrudan güneş ışığına maruz kalma, denizden gelen tuzlu suya maruz kalma gibi özellikler bu farklılıkların kaynağını oluşturmaktadır. Bitki örtüsü kıyıda iç kesimlere doğru türce değişime uğrar. Kıyıda denize yakın alanlar bitkiler için yüksek stres yaratmaktadır, buradaki bitki türleri kserofit türlerdir ve az suyla yetinebilmek için rizomlu kök sistemleri ile kalın parlak yapraklara sahiptirler. Bu sahalarda yayılış gösteren kumul bitkileri içerisinde endemik ve nadir bitki taksonları yer almaktadır ve bazılarının nesli tehlike altındadır (Avcı, 2017) .

İstanbul, 7 önemli bitki alanına sahiptir. Bunlar: Terkos-Kasatura Kıyıları, Batı İstanbul Meraları, Kuzey Boğaziçi, Sahilköy-Şile Kıyıları, Ömerli Havzası, Kilyos ve Ağaçalı Kumulları'ndan oluşmaktadır. Kilyos ve Ağaçalı kumulları ülkemiz açısından nadir olan 15 bitki taksonu barındırır. Küresel ölçekte tehlike altında olan tür sayısı 5, Avrupa ölçeğinde tehlikede olan tür sayısı 1, ulusal ölçekte nadir türlerin sayısı ise 9 kadardır. Bern Sözleşmesi listesinde yer alan 'verbascum degenii' ve 'silene sangaria' bitki türleri de burada yer almaktadır (Özhatay ve diğ., 2005).

Çalışma alanında bulunan Kilyos-Gümüşdere kumulları I. dereceden doğal sit alanları statüsündedir. Bu alanlarda, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları uygulanmaktadır.

İstanbul boğazının batı kıyısında ve karadeniz kıyısında yer alan 'Özel Bitki Alanları', Kilyos ve Gümüşdere mahalleleri arasında uzanır. Kısmen fundalık, mera ve asit karakterli baltalık ormanlarla sınırlanmış en geniş kumul ekosistemlerinden oluşmaktadır. Kilyos kumulları nesli küresel ölçekte tehlike altında bulunan sahil asperulası (*Asperula littoralis*), Kilyos peygamber çiçeği (*Centaurea kilaea*), Karadeniz salkımı (*Silene sangaria*) ve sahil sığırkuyruğu (*Verbascum degenii*) gibi endemik bitki türlerinin önemli popülasyonlarını içermektedir. Küresel ölçekte tehlike altında olan Kilyos kumulları, bölgenin turizm faaliyetlerine açılması, linyit madencilik faaliyetleri, kıyıda konut alanlarının yaygınlaşması gibi sebeplerle risk altındadır (Yalçın, 2024).

3.2.3 Fauna

İstanbul'da yapılan bilimsel çalışmalara göre, ilkbaharda ve sonbaharda yaklaşık 400 bin leylek ile 200 bin yırtıcı kuş, farklı mevsimlerde ise yüzbinlerce ötücü kuş türü,

binlerce su kuşu ve kıyı kuşu göç etmektedir. Avrupa yakasında Sarıyer sırtları ve Asya yakasında Küçük ve Büyük Çamlıca tepeleri bahar aylarında gerçekleşen kuş göçünün en iyi izlendiği yerlerin başında gelmektedir. Bu yerler, uçarken görülebilen yelkovan sürüleri sayesinde önemli kuş alanı statüsü kazanmaktadır. Karaleylek, arı şahini, şahin, küçük orman kartalı, kara çaylak görülebilen türlerdir¹⁶.

İstanbul kentindeki üç adet yaban hayatı koruma ve geliştirme alanından, 'Feneryolu Yaban Hayatı Koruma Geliştirme Sahası', Sarıyer sınırları içerisinde yer almaktadır. Bitki tür zenginliği ve kuş göç yolu üzerinde olma özelliği açısından uluslararası öneme sahip olan bu saha 1440 hektar büyüklüğündedir (İBB, 2006).

3.2.4 Tarımsal faaliyetler

Sarıyer İlçesi'nde Rumeli Feneri ve Garipçe'de balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. Tarım ve Hayvancılık, önceleri tüm köylerde yaygın olarak sürdürülürken, köylerin mahalle statüsü kazanmasından sonra sınırlanmıştır.

Sarıyer İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2012 yılı faaliyet raporu verilerine¹⁷ göre, ilçede kayıtlı 152 adet büyük baş hayvancılık işletmesi ve 24 adet küçükbaş hayvan işletmesi bulunmaktadır. İlçede hayvansal üretimi geliştirmek amacı ile bakanlık anaç hayvan destekleri sağlamıştır. Sarıyer'de arı yetiştiriciliği de yapılmaktadır ve arıcılık üzerine faaliyet gösteren Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurulmuştur. Bu verilerden, ilçede süs bitkileri (40 da), meyvecilik alanı (100 da), açıkta sebze alanı (340 da), örtü altı sebze alanı (160 da), fidan yetiştiriciliği (120 da), mera alanı (757 da), orman ve fundalık alan (95 000 da) olduğu kaydedilmiştir. Ancak, günümüzde 6360 sayılı kanunun da etkisi ile bölgedeki tarımsal faaliyetlerde azalma yaşanmaktadır.

3.2.5 Koruma yaklaşımları

Sarıyer ilçesi, Boğaziçi alanında 2960 Sayılı Yasa kapsamında yer alan 4 ilçeden (Beşiktaş, Üsküdar, Sarıyer ve Beykoz) biri olup, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun denetimi ve gözetimi altında özel bir konuma ve yapılanma şartlarına sahiptir.

2960 sayılı kanun (1983 tarihli), İstanbul Boğaziçi alanının kültürel ve tarihsel

¹⁶ Bu bilgiler, 2013-2023 yıllarını kapsayan İstanbul İli Tabiat Turizmi Master Planı'ndan alınmıştır. Bkz. URL. 17, Erişim tarihi: 15.08.2023

¹⁷ URL 18, Erişim tarihi: 10.10.2022

değerleri ve doğal güzelliklerini koruyabilmek, nüfus yoğunluğunu sınırlandırmak ve imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek amacıyla kamu yararı gözetilerek çıkarılan kanundur. Boğaziçi bölge sınırları dört ayrı koruma statüsüne sahiptir. İlki “boğaziçi alanı sahil şeridi”, ikincisi sahil şeridine bağlı Boğaziçi yerleşmesinin iç kısımlarındaki korunması gereken alanı kapsayan “ön görünüm bölgesi”, üçüncüsü Boğaziçinin öngörünüm bölgesi ile etkilenme bölgesi arasında kalan ve Boğaziçi yerleşmelerinin iç kısmını oluşturan “geri görünüm bölgesi”, sonuncusu ise, kırsal alana ve şehir merkezine bağlı “etkilenme bölgesi” dir.

Boğaziçi'nin doğal karakterini korumak amacıyla, 14.12.1974 tarih ve 8172 nolu Anıtlar Yüksek Kurulu kararı ile “Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararları” belirlenmiştir. 1977 tarihinde, 1/5000 ölçekli ‘Nazım İmar Planı’ ve ‘Uygulama Yönetmeliği’ yürürlüğe girmiştir. 3.6.1977 tarihli Boğaziçi Nazım Koruma plan raporunda, tarihi yeşil alanların yok olmasını önlemek amacıyla bakım ve yenilenmelerine karar verilmiş ve yeşil alanlar hakkında ortak hükümler belirlenmiştir. 1977 tarihli plan 1978, 1979 ve 1982 yıllarında revize edilmiştir. 1978 tarih ve 10201 no’lu GEE ve AYK kararı ile Boğaziçi’ndeki mesire alanları ile koru alanları koruma altına alınmıştır. Ayrıca, 6785 sayılı İmar Kanunu 1985'te yürürlükten kaldırılmış, 3194 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir (Gündüz, 2013). Sarıyer ilçesi, Boğaziçi alanında 2960 Sayılı Yasa kapsamında yer alan bir ilçe olduğundan, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun denetimi ve gözetimi altında özel bir koruma ve yapılanma şartlarına sahiptir.

Sarıyer, İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 15.11.1995 tarih 7755 sayılı kararı doğrultusunda İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı Doğal Sit Alanında III. Derece Doğal Sit Alanında konumlandırılmıştır. Araştırma alanında yer alan Uskumruköy, Gümüşdere, Kilyos, Kısırkaya mahalleleri bu kuşaktadır ve KTVK Kanunu'nun 17'nci maddesi gereği ‘Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları’na tabidir.

Sarıyer ilçesinde 18 adet 6810 hektar alan kaplayan doğal sit alanı ve Boğaziçi öngörünüm ve geri görünüm bölgelerinin oluşturduğu doğal tarihi sit alanı bulunmaktadır (Dinçer ve diğ, 2009).

Sarıyer ilçesinde, 2873 sayılı ‘Milli Parklar Kanunu’ kapsamında korunan, tabiat parkları vardır. Bunlar; Türkmenbaşı Tabiat Parkı (6.43 ha), Park Ormanı Tabiat Parkı 2008 (148,7 ha), F. Rıfkı Atay Tabiat Parkı (18,6 ha), Fatih Sultan Mehmet Tabiat

Parkı (113,2 ha), Sarıyer Irmak Tabiat Parkı (10.3 ha), Kirazlıbent Tabiat Parkı (19.1 ha), K m rc bent Tabiat Parkı (2.9 ha), Marmaracık Koyu Tabiat Parkı (7.3 ha), Mehmet Akif Ersoy Tabiat Parkı (23.7 ha), Neşetsuyu Tabiat Parkı (67.31ha)¹⁸.

Bunun yanısıra, ilçede Kara avcılığı Kanunu (1937 tarih 3167 sayılı) ile korunan alanlar, yaban hayatı koruma ve yaban hayatı geliştirme sahaları bulunmaktadır. Sarıyer Rumelifeneri mevkiinde yer alan ormanlık alanlar bu statüdedir. Kuş göç yollarının izlendiği Feneryolu kuş gözlem kulesi burada yer almaktadır. Ormanlık alanlar 6831 sayılı orman yasası ve kanun kapsamında yapılan düzenlemelere tabidir.

3.2.6 Turizm

İstanbul'un doğal ve tarihi zenginlikleri açısından önemli bir ilçesi olan Sarıyer, bu özellikleri nedeniyle turizm için çekici merkez oluşturur. Sarıyer'de Bizans ve Osmanlı döneminden kalma müzeler, kaleler, surlar, su bentleri, çeşmeler, camiler, kiliseler, ayazmalar, saraylar, köşkler, yalılar ve sefarethanelerin yer almaktadır. İstanbul'un deniz turizminin önemli semtlerinden olan Sarıyer, Karadeniz kıyısında yer alan Kilyos plajları ve diğer kumsallarıyla yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgi gösterdiği bir ilçedir. Sarıyer kıyılarında bulunan otel, motel, pansiyonlar, balık lokantaları, restoranlar, kafeler ve eğlence mekânları turizm açısından önemlidir. Sarıyer ilçesinde Kilyos Turban Turizm Tesisleri bulunmakta, ayrıca, Kilyos plajlarında uluslararası alanda uçurtma sörfleri yapılmaktadır. Belgrad Ormanları ile diğer su kaynaklarında, kır gazinolarında özellikle hafta sonları yüzyıllardır devam eden mesire geleneği de Sarıyer turizmine katkıda bulunmaktadır¹⁹.

3.2.7 Ulaşım

Sarıyer'de üç önemli karayolu ekseni bulunmaktadır. Birincisi Avrupa yakasında Boğaz kıyısının geçtiği semtlerde farklı isimlerle anılan, Sarıyer'de Rumelihisarı ile Rumelikavağı arasında uzanan sahil yolu uzantısıdır. İkinci büyük karayolu Büyükdere Caddesidir ve Zincirlikuyu, Levent, Sanayi mahallerinin önünden geçerek Tarabya-Hacıosman Bayırı'ndan sahil yoluna bağlanır. Üçüncü büyük karayolu, Rumelihisarı'nda olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve Garipçe'de olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü ile İstanbul'u Anadolu yakasına bağlayan köprülerin çevre yollarıdır.

¹⁸ İstanbul'daki Tabiat Parklarının Alan Büyüklükleri ve İlan Tarihleri (İBB, 2016). Erişim: 2.06.2023

¹⁹ URL 7, Erişim Tarihi: 10.09.2023

Sarıyer ilçe sınırları içerisinde iki köprü ve çevre yolları bulunmaktadır. 1988’de açılan Rumelihisarı ile Kavacık arasında iki yakayı birbirine bağlayan ikinci köprü olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ile 2016’da açılan Garipçe ile Poyrazköy arasındaki Yavuz Sultan Selim Köprüsü’dür.

Sarıyer’de toplu taşıma olarak otobüs ve minübüsler hizmet vermektedir. Sarıyer’de diğer ulaşım aracı metrodur. 1988 yılında kurulan Metro İstanbul ile 2000’de Taksim-4. Levent, 2009’da Atatürk Oto Sanayi, 2010’da Darüşşafaka ve Seyrantepe, 2011’de Hacıosman, 2014’de Yenikapı ve Haliç istasyonları hizmete girmiştir. Çayırbaşı–Maden Tüneli İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin "7 Tepeye 7 Tünel" projesi kapsamında inşa edilen tünellerin üçüncüsüdür. 2012 yılında hizmete açılmıştır. Çayırbaşı Mahallesi ile Maden Mahallesi’ni bağlayarak Sarıyer köylerine ulaşımı kolaylaştırmıştır. Sarıyer-Kilyos tüneli yapım çalışmaları ise, 2022 yılı itibariyle başlamış olup 2026 yılında hizmete açılması planlanmaktadır.

Deniz ulaşımının da sağlandığı Sarıyer’de İstanbul Şehir Hatları tarafından Sarıyer-Rumelikavağı-Anadolukavağı, Sarıyer-Kadıköy, Çengelköy-İstinye, İstinye-Küçüksu ve Eminönü-Anadolukavağı Boğaz seferleri düzenlenmektedir. Sarıyer’de denizyolu taşımacılığı yapan deniz motorları ise, Yeniköy-Beykoz ve İstinye-Paşabahçe arasında seferler yapmaktadır.

3.2.8 Nüfus

Sarıyer ilçesinin nüfusu nüfusu 2000 yılında 219.032 iken 2023 TÜİK verilerine göre 344.250’ye ulaşmıştır. Bu nüfus, 169.706 erkek ve 174.544 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %49,30 erkek, %50,70 kadındır (TÜİK, 2023). Yerleşim yeri nüfusları, 2007 yılında kurulan ve İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (NVİGM) tarafından güncellenen Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)’nden alınan nüfus bilgisi ile birlikte, kurumsal yerlerde kalan nüfus dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Bu verilere göre, Sarıyer ilçesinin yıllara göre kırsal ve kent nüfusu Çzelge 3.1’de da gösterilmiştir.

2012 yılında çıkan 6360 sayılı yasayla birlikte Büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il sınırlarını kapsamıyla birlikte il içinde nüfusun tamamı şehir nüfusu olarak hesaplanmıştır. Bu durum 2012 yılı sonrasında 30 büyükşehir içerisinde kırsal nüfusun payının bulunmamasına neden olmuştur.

Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen ve "yoğun kent, orta yoğun kent ve kırsal"

ayrımında oluşturulan yeni kent-kır sınıflamasında "Kentleşme Derecesi" esas alınarak yapılan sınıflandırmada²⁰ Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya ‘orta yoğun kent’ olarak tanımlanmaktadır. Çalışma alanının Uskumruköy sınırında yer alan Zekeriyaköy kent merkezine daha yakın olan ve daha önce kentleşme sürecine girmiştir ve aynı sınıflandırmada ‘yoğun kent’ olarak belirlenmiştir.

Araştırma alanında yer alan mahallelerin nüfus bilgisi Türkiye İstatistik Kurumu’ndan temin edilmiştir. 31.12.2022 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre, mahallelerde yıllara göre nüfus dağılımı Çizelge 3.2’de gösterilmektedir. Ancak, yörede yaşayanların bir bölümünün resmi ikametgahının farklı ilçelerde olmasına bağlı olarak resmi nüfus verilerinin gerçek nüfusu yansıtmadığı, 5.bölümde yer verilen saha çalışmalarında bazı site yöneticileri ve muhtarlar tarafından belirtilmiştir.

Çizelge 3 1:Sarıyer ilçesinde yıllara göre kent kır nüfusu

Sarıyer ilçe nüfusunun yıllara göre dağılımı			
Yıl	Toplam	Şehir nüfusu	Kır nüfusu
2007	276.407	219.032	28.774
2008	277.372	252.986	24.386
2009	278.527	252.986	25.869
2010	280.808	253.649	25.896
2011	287.309	255.692	27.153
2012	289.959	258.035	31.924
2013	335.598	335.598	2012 yılında çıkan 6360 sayılı yasa ile birlikte büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il sınırları kapsamında birlikte il içinde nüfusun tamamı şehir nüfusu olarak hesaplanmıştır.
2014	337.681	337.681	
2015	344.159	344.159	
2016	342.753	342.753	
2017	344.876	344.876	
2018	342.503	342.503	Bu durum 2012 yılı sonrası 30 büyükşehir içerisindeki kır nüfusunun payının bulunmamasına neden olmuştur.
2019	347.241	347.241	
2020	335.298	335.298	
2021	349.968	349.968	
2022	350.454	350.454	
2023	350.250	350.250	

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK)

²⁰ Bu sınıflandırmaya göre yoğun kent, nüfusun en az %50’sinin kent merkezi gridlerinde yaşadığı mahalle ve köyleri; orta yoğun kent, yoğun kent ve kır olma koşullarını sağlamayan mahalle ve köyleri; kır ise nüfusun %50’sinden fazlasının kırsal gridlerde yaşadığı mahalle ve köyleri ifade etmektedir. Bkz. URL 3, Erişim 10.09.2023

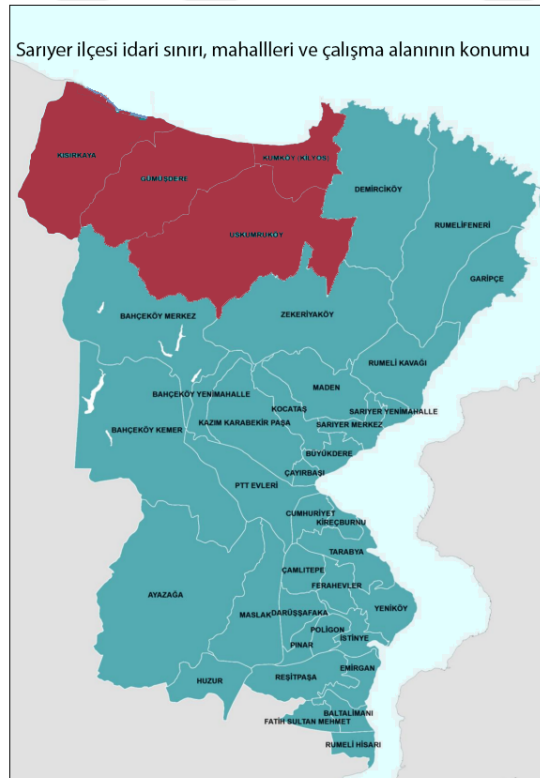
Çizelge 3 2: Araştırma alanında yer alan mahallelerde yıllara göre nüfus bigisi

Yıllar	Uskumruköy	Kilyos	Gümüşdere	Kısırkaya
2007	2711	1430	2435	268
2012	5077	2778	2751	487
2013	5578	2806	2744	386
2014	6217	3007	2746	357
2015	6897	3117	4003	359
2016	7694	3227	4137	342
2017	8178	3331	4193	350
2018	8482	3465	3914	350
2019	8910	3548	4506	354
2020	9369	3661	3190	353
2021	9745	3820	3762	345
2022	9846	3860	3680	353

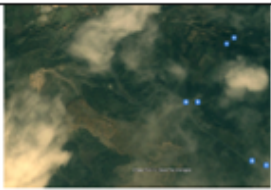

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK)

3.3 Araştırma Alanındaki Mahallelere Ait Bilgiler

Araştırma alanı Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere ve Kısırkaya mahallerinden oluşmaktadır. Daha önce ‘köy’ olan bu yerleşimler, 2012 tarihli ‘On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair’ 6360 sayılı kanun ile mahalle statüsü kazanmıştır.

Şekil 3.2 : Çalışma alanının ilçedeki konumu

	2001	2012	2023
Kilyos			
Uskumruköy			
			
Gümüşdere			
			
Kısırkaya			

Şekil 3. 3:Çalışma alanındaki bazı alanların yıllara göre değişim durumu.

(Kaynak: URL5 linkinden erişilen uydu ve orto fotolardan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Link erişim tarihi:10.10.2023)

3.3.1 Uskumruköy

Sarıyer ilçesi sınırlarında yer alan Uskumruköy 1590,58 hektar (15 905 790 m²) alan büyüklüğüne sahiptir ve Kilyos, Demirciköy, Zekeriyaköy, Bahçeköy Merkez ve Gümüşdere mahallerine komşudur. Tarihi Cenevizlilere kadar uzanan Uskumruköy'ün ilk sakinleri Rumlardır. 15'nci yüzyıldan itibaren yerleşim vardır ve

17. yüzyılda III. Murad, Rus Kazaklarının Boğaz köylerine yaptıkları baskınlara önlem olarak yeniçeri bölüklerini aileleri ile birlikte Uskumruköy'e yerleştirmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda gelen göçmenler Uskumruköy'e yerleşmiştir. Daha sonra 1924 yılında mübadele ile gelen göçmenler ile köyün nüfusu çoğalmıştır ²¹.

Uskumruköy'de bulunan önemli tarihi eserlerden gözetleme kulesi, Uskumru Cami, hamam kalıntısı, çeşme, mezarlık alanı, 4 adet çınar ağacı korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları olarak tescil edilmiştir. "Ovidius Kulesi" 13. veya 14. yüzyılda Cenevizliler tarafından inşa edildiği tahmin edilen gözetleme kulesidir ve bir zamanlar geceleri meşalelerle aydınlatılıp, gemilere yol gösterdiği bilinmektedir. 17. yüzyılda yapılan Uskumruköy Cami Uskumruköy'ün tarihi yapılarından bir diğeridir ve bazı onarımlar sonucunda tarihi dokusu bozulmuştur. Kaynak suyunun bulunduğu köyde tarihi üç çeşmeden söz edilmektedir. Bu çeşmeler; yıkılmış olan 1781 tarihli Osman Ağa Çeşmesi, harap halde olan 1909 tarihli Necip Ağa Çeşmesi ve 1870 tarihli İmam Hasan Efendi Çeşmesi'dir. Ayrıca, Köyde Bizans döneminden kalma hamam kalıntıları ve site içerisinde bir kilisenin kalıntıları vardır. Uskumruköy'ün "Kum çölü" olarak bilinen kumlugu, önemli bitki alanlarından biridir. Kumluk, uzun yıllar Türk Sineması'nın doğal platolarından biri olmuştur ancak daha sonra imara açılarak yerine 'Arıköy Sitesi' inşa edilmiştir. Tarihi evlerin de bulunduğu Uskumruköy'de yakın zamanda yeni binalar, villalar ve sayısı ellinin üzerinde site inşa edilmiştir. Uskumruköy, turizm açısından da hizmet vermektedir. Mahallede piknik yerleri, çay bahçeleri ve restoranlar bulunmaktadır.

Önceleri tarım alanlarından oluşan Uskumruköy'de açık maden işletmeciliği yerleşim alanlarından uzak orman arazilerinde sınırlı olarak devam etmektedir. Uskumruköy'de ağırlıklı olarak kapalı site özelliği taşıyan konutlar uzun süre yazlık veya hafta sonu amaçlı kullanılmıştır, ancak, bölgenin tanınırlığının artması, pandemi (Covid 19) etkisi ve 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden sonra ikinci konutlar yıl boyu sürekli olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bölgede artan ulaşım olanakları, değişen idari yapı, artan nüfus baskısı, değişen arazi kullanımı ve değişen üretim yapısı kırsal peyzajda önemli değişikliklere neden olmuştur.

3.3.2 Kilyos (Kumköy)

Karadeniz kıyısında bulunan Kilyos Mahallesi Sarıyer Belediyesi kayıtlarına göre

²¹ Daha fazla bilgi için bkz. URL 7. Erişim Tarihi: 10.09.2023.

368,63 hektar (3 686 258 m²) alan büyüklüğüne sahiptir ve Demirciköy, Uskumruköy ve Gümüşdere mahallelerine komşudur. Daha önce köy olan bu yerleşimler 2012 tarihli 6360 sayılı kanun ile mahalle statüsüne geçirilmiştir.

Bir varsayıma göre Kilyos isminin kökeni antik çağdan itibaren “Kum” anlamına gelen “Kilya” sözcüğünden gelmektedir. Kilyos’un kelime kökeni ile ilgili başka bir varsayım ise “Güzel-geçit/Boğaz” anlamında “Kuwaita” sözcüğünden geldiğidir. “Kilyos” ismi Cumhuriyetten itibaren “Kumköy” olarak değiştirilmiş olsa da günümüze dek kullanılmaya devam etmiştir. 1930’a kadar Çatalca’ya bağlı olan köy sonradan Sarıyer’e bağlanmıştır. Kilyos’ta Roma İmparatorluğu döneminden itibaren yerleşim vardır, Bizans döneminde de küçük bir balıkçı köyü olarak bilinmektedir.

Kilyos halkı 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar Rumlardan oluşmakta idi, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sırasında köye Balkan muhacirleri yerleştirilmiş, 1923 Türk-Yunan mübadelesi ile rumların tümü Yunanistan’a gönderilmiş, çeşitli bölgelerden gelen Türkler yerleşmiştir (Öztürk, 2016).

Kilyos’ta önemli tarihi eserler bulunmaktadır: Kilyos kalesi, su terazileri, taş iskeleleri, kayıkhanesi ve tahlisiye binaları, koruganlar ve çınar ağacı önemli tarihi eserleridir. 4. ve 5. yüzyıllarda Doğu Roma İmparatorluğu döneminde inşa edildiği düşünülen Kilyos Kalesi İstanbul Boğazı’nı kontrol amaçlı bir yapı olarak yapılmış, Bizanslılar ve Cenevizliler tarafından kullanıldıktan sonra Osmanlı döneminde de gözlem kulesi olarak kullanılmaya devam etmiştir. 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında hastane olarak hizmet veren Kilyos Kalesi, I. Dünya Savaşı ve İstanbul’un işgali sırasında da kullanılmıştır. Kale içindeki anıt çınar ağacının dikim tarihinin 1460 olduğu sanılmaktadır²².

Kilyos’ta 1956’da turizm Turban Tatil Köyü turizm tesislerinin açılması ile başlayan kentleşme günümüzde ulaşım olanaklarının artması ile daha da artmaktadır. Kilyos’dan tünel bağlantısı ile Hacıosman Metro’ya, Maslak Acıbadem Hastanesi ve Maslak semtine ulaşım rahattır. Kuzey Marmara Otoyolu ve Yavuz Sultan Selim Köprüsü’nün hizmete açılması bölgeye ulaşımında avantaj sağlamıştır.

Yapımı devam eden, Kilyos Sarıyer Tünel Projesi’nin arazi kamulaştırma çalışmaları ve inşaat çalışmaları başlatılmış olup 2026 yılında tamamlanması planlandığı basın

²² URL 7, Erişim Tarihi: 10.09.2023

açıklanmıştır²³.

Kilyos temiz ve uzun sahil şeridinde sahiptir. Kilyos plajları, kumsalları, su sporlarına uygun denizi, restoranları ile özellikle hafta sonları tercih edilmektedir. Daha önceleri ağırlıklı olarak yazlık konutların yer aldığı bir mahalle olan Kilyos, pandemi sürecinden sonra yılın tamamında yaşanan bir yer haline gelmiştir ve Kilyos'ta konut ağırlıklı yapılaşmalar giderek artmaktadır.

3.3.3 Gümüşdere

Gümüşdere Mahallesi 941,04 hektar (9 410 384 m²) alana sahiptir ve Kilyos, Uskumruköy, Bahçeköy Merkez ve Kısırkaya mahallelerine komşudur. Daha önce köy olan Gümüşdere, 2012 tarihli 6360 sayılı kanun ile Sarıyer'in diğer köyleri ile birlikte mahalle olmuştur. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde "Domuzdere" ve "Domuzköy" olarak bilinen köy, ismini Kilyos ile Kısırkaya arasından Karadeniz'e dökülen Domuzdere'den almıştır. Daha önce Rumların yaşadığı köye 1924 yılında mübadelede ile birlikte Yunanistan'ın Selanik şehrinden gelen Türkler yerleştirilmiştir. Sarıyer'in diğer köylerine de yerleşen mübadiller, köye "Gümüşdere" ismini vermiştir. Bu ismin bölgede bir zamanlar işletilip sonra terk edilen gümüş madeninden dolayı verildiği düşünülmektedir. 1954 yılında muhacir aileler de köyde yaşamaya başlamıştır. Geçmişte üzüm bağları ve şarapları ile tanınan köy, mübadeleden sonra sebzeleri ile ünlenmiştir. Mevsim sebzelerinin yetiştirildiği bahçeler, seralar Gümüşdere'nin ekonomik temelini oluşturmaktadır. Gümüşdere'de Rumlardan kalan ve ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmeyen bir kilise bulunmaktadır. Kilise, mübadeleden sonra cami, daha sonra da köy deposu olarak kullanılmıştır. Gümüşdere Mahallesi doğal güzellikleri ve Karadeniz kıyısındaki plajları ile bilinir. Gümüşdere Plajı, Boğaziçi Üniversitesi'nin Burç Plajı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin Baykuş Plajı İstanbulluların rağbet ettikleri plajlardandır. Gümüşdere Mahallesi'nin 1926 yılında ahşap bir binada eğitime başlayan ilkokul, 1953 ve 1975 yıllarında yapılan yeni binalarda Gümüşdere İlköğretim Okulu ismiyle ilkokul ve ortaokul olarak eğitime devam etmektedir. Mahalledeki bir diğer okul ise, 1993 yılında açılan İstanbul Adile Sadullah Mermerci Polis Meslek Yüksek Okulu'dur²⁴.

Gümüşdere merkezi yerleşimi, başlangıçta kırsal nitelikli iken Polis Okulu, Boğaziçi

²³ URL 7, Erişim Tarihi: 10.09.2023

²⁴ URL 7, Erişim Tarihi: 10.09.2023

Üniversitesi ve MSGSÜ Dinlenme Kompleksi gibi geniş alan kullanan kamu kurumları için ayrılarak bir değişim sürecine girmiştir. Bu alanda ticaret, “konut + ticaret” olarak yol aksı boyunca gelişmektedir. Topoğrafik ve yapısal açıdan hızla değişen bölgede 1957 tarihinde % 0,87 olan yapılaşmış çevre oranı 2008’de yaklaşık 23 kat artışla % 19,60’a yükselmiştir²⁵.

Gümüşdere’de tarımsal faaliyetler kısmen devam etmektedir ve burada yer alan seralarda örtü altı tarımı yapılmakta ve damla sulama ile sebze ve süs bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktadır. Burada ‘sulu özel ürün arazisi’ olarak sınıflandırılmış toprak sınıfları mevcuttur (764 parsel). İstanbul Büyükşehir Belediyesi fide desteği vermekte, ilçe belediyesi ürünlerin satışı için Pazar sağlamakta aracısız satışa destek olmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri 2012 tarihli 6360 sayılı kanun etkisi ile azalmıştır.

Şekil 3. 4:Gümüşdere Kısırkaya caddesi yıllara göre uydu görüntüsü

(Kaynak: URL5 linkinden erişilen uydu ve orto fotolardan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Link erişim tarihi:10.05.2024).

3.3.4 Kısırkaya

Sarıyer’in kuzeyinde yer alan Kısırkaya Mahallesi, 2012 yılında diğer Sarıyer köyleri ile mahalle olarak tescil edilmiştir. 1005,2 hektar alan büyüklüğüne sahiptir ve kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Gümüşdere Mahallesi, güneyinde Bahçeköy Mahallesi, batısında Eyüpsultan ilçesine bağlı Çiftalan mahallesi yer almaktadır.

Kısırkaya’nın Bizans döneminden kalma küçük bir köy olduğu tahmin edilmekte, adını köyde bulunan büyük bir kayadan aldığı söylenmektedir. Mahallenin, 1877-1878 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Doğu Karadeniz’den Hopa

²⁵ URL 8, Erişim Tarihi: 15.09.2023

yöresinden gelen göçmenlerden oluştuğu bilinmektedir. Kısırkaya’da halk ormancılık, hayvancılık, balıkçılık ve sonraları madencilik ile uğraşmıştır. Son yıllarda linyit madenleri kapanmıştır²⁶. Geçmişte ‘Mandıra Mevkii’ olan yerleşim yeri günümüzde sahile yakın bölgeye ve kale mevkii’ne kaymıştır. Tepe bölgesi yerli halkın ve yazlıkçılardan da yaşadığı bölgedir. Kale mevkii ise, Kısırkaya’nın doğu bölgesinde yer alan Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Akademisinin yazlık lojmanlarının denize bakan tarafındadır. Kale zaman içerisinde yıkılmıştır (Balcı, 2015).

Bölgedeki taş kömür ocaklarının yoğun çalışma göstermesi mahalleye hareketlilik getirmiştir. Ancak, bu çalışmalar bilimsel yollarla yapılmadığından, toprak ve cürufun denize dökülmesi nedeni ile çevre dengesi bozulmuş ve sahil kıyı çizgisi değişmiştir. Kısırkaya yaz aylarında denizi ve kırları nedeniyle ilgi görmektedir. Kilyos’tan başlayan kumsal, Gümüşdere ve Kısırkaya’nın kuzeyine kadar devam etmektedir.

Kısırkaya’daki bitki türlerinden bazıları, *Spartium junceum* L. (Katır Tırnağı), *Opuntia-ficus-indica* L. Mill. (Hint İnciri), *Cistus creticus* L. (Tüylü Laden) , *Tilia tomentosa* Moench (Gümüşi İhlamur) (Demirhan, 2020).

Köy içi bölgesinin doğusunda askeri savunma amaçla yapılan ve sonra terk edilen koruganlar vardır. Savunma kuşağının parçası olarak düşünülebilecek Kısırkaya Tabyası hakkında ulaşılan en eski belgenin, 18.yy sonu,19.yy başına tarihlendirilmesi ve inşaatın bu dönemde gerçekleştirildiğinin kabul edilmesidir (Karadağ, 2003).

Kısırkaya geniş kumsal ve plajı ile ünlüdür. Mahalle yaz döneminde deniz ve plaj için turistik faaliyetlerle yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, mahallede İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan ‘Sokak Hayvanları Geçici Barınağı’na İstanbul merkezinden günübirlik ziyaretler yapılmakta, Kısırkaya’ya sınır ilçe Eyüp’te yer alan kamp alanları da mahallede yoğunluk oluşturmaktadır.

Kısırkaya Mahallesi Tahlisiye Yolu Mevkii’nde daha önce meydana gelen heyelan sebebiyle, 13.06.2003 tarihinde jeolojik etüt raporu düzenlenmiştir. Rapora istinaden 13.01.2004 tarihli ve 2004/6769 sayılı Bakanlar Kurulu ile köy yerleşik alanındaki bu yer (1,58 ha) afete maruz bölge ilan edilmiştir. Afet sonrasında hak sahibi 11 aile için Mülkiyeti hazineye ait İstanbul Valiliği Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’na tahsis edilmiş Gümüşdere’de 776 ve 782 numaralı parseller yeni yerleşim alanı olarak seçilmiş, valiliğin ‘evini yapana yardım’ kapsamında 11 blok yapımı planlanmıştır.

²⁶ URL 7, Erişim Tarihi: 10.09.2023

2023 yılı itibariyle sahada konut inşaatları devam etmektedir²⁷.

Şekil 3. 5: Gümüşdere Kısırkaya caddesi, 'Afet Konutları İnşaatı',2023

Kısırkaya ve yakın çevresi, Bakanlık Makamının 17.06.2021 tarihli ve 1140102 sayılı kararı ile “Nitelikli Doğal Koruma Alanı” ve “Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” olarak tescil edilmiştir. Tescil kararı 29.06.2021 tarih ve 31526 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır (ÇŞB, 2022).

²⁷ Bu bilgiler Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi 2. Etap Plan Rapor Ekinde sunulan kurum raporlarından alınmıştır. Kısırkaya’da bir bölge, 14.03.2004 günlü jeolojik etüd raporuna göre belirlenen bir diğer lokasyonun daha eklenmesiyle genişletilmiş ve “her ikisi birden Afete Maruz Bölge (Yapı ve İkamete Yasaklanmış Afet Bölgesi)” olarak ilan edilmiştir.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın materyali, erişilen veri kaynakları ve araştırmada kullanılan yöntem hakkında bilgiler verilmekte; araştırmada kullanılan yöntemin çalışma kapsamında ele alınışına açıklık getirilmektedir.

4.1 Çalışmanın Materyali ve Veri Kaynakları

Şekil 4. 1: Araştırma alanının İstanbul ilindeki konumu.

Bu çalışma ile İstanbul kent çeperinde yer alan Sarıyer kırsalındaki Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya mahallelerinde 2000-2024 tarihleri arasında kırsal peyzajın kentsel gelişmeler etkisinde dönüşüm süreci analiz edilmektedir.

Çalışmanın materyalini ulusal ve uluslararası kitaplar, makaleler, bildirimler, kurum verileri, mekansal planlar, ilgili yasa ve yönetmelikler oluşturmaktadır. Bu kapsamda 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı, 1/5.000 ölçekli İstanbul Nazım İmar Planları ve 1/1.000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planları ile plan raporları, mevzi imar planları, planlara ilişkin güncel kararlar, arazi geliştirme raporları, saha fotoğrafları, yasa ve yönetmelikler, meclis kararları, resmi gazete ilanları, 2000, 2012, 2018 yıllarına ait corine verilerinden yararlanılmıştır.2024 Corine verisi henüz yayınlanmadığı için, 'Open Street Map' ve saha çalışmaları ile 2018 Corine verisi

revize edilerek, 2024 yılına ait arazi örtüsü verisi elde edilmiştir.

Çalışmada veri kaynağı olarak peyzaj değişim dinamiklerinden veya itici güçlerinden biri olan ‘mekansal planlar’ ile ilgili bilgiler; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin resmi internet sayfasından ve Sarıyer Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile görüşme yapılarak temin edilmiştir. Araştırma alanının resmi nüfus verilerine Tuik’den ulaşılmış, ayrıca, mahalle muhtarlarından ve site yöneticilerinden gerçek nüfusa dair bilgiler alınmıştır. Ayrıca, sahada yapılan mülakatlar sırasında yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler, saha gözlem notları çalışmanın veri kaynaklarına kaydedilmiştir. Yürürlükteki yasa ve yönetmeliklere mevzuat.com.tr’den, güncel hazine arazi satış ilanlarına resmi gazete ilanlarından ve belediye arazileri satış ilanlarına Sarıyer Belediyesi internet sayfasından ulaşılmıştır.

4.2 Tez Araştırmasının Yöntemi

Bu tez çalışması, niteliksel ve niceliksel olmak üzere iki temel yöntem üzerinden biçimlenmiş karma bir yöntem kullanılmıştır. Peyzajın zaman içindeki değişimi ve durumu nicel olarak arazi örtüsü/kullanımındaki değişim Corine verisi ile niceliksel olarak analiz edilmiş; çalışma alanında yaşayanların değişim sürecine dair algıları (değişim dinamikleri, baskıları, etkileri, tutumlar) nitel olarak yarı yapılandırılmış mülakatlar ile analiz edilmiştir. Her iki yöntemden elde edilen bulgular DPSİR çerçeve yöntemi kapsamında değerlendirilmiştir.

4.2.1 Yönteme ilişkin literatür özeti

Çalışmanın bu kısmında araştırmada kullanılan yöntemlere dair, literatürde yapılan çalışmalar incelenerek, literatürdeki eksiklik saptanmış, bu eksikliği gidermek üzere tezin yöntem kurgusu hazırlanmıştır.

Pun (2004) , ‘*Rural Landscape Change: Landscape Practices, Values and Meanings*’ başlıklı tez çalışması ile Nepal Jagatpu’da ulusal bir park olan Royal Chitwan National Park’ın koruma altına alındıktan sonra sınırdaki kırsal yerleşimlerde, peyzaj uygulamalarındaki değişimleri ve bunun yerel halk tarafından nasıl karşılandığını yerel halk ile görüşmeler yaparak analiz etmiştir. Çalışma, koruma yasalarının bir sonucu olarak, yerel halkın bulunduğu coğrafyaya bağlı geçiminin sınırlandığını ve kırsal yerleşimlerdeki peyzaj uygulamalarında değişiklik meydana geldiğini, yerel

halkın peyzaj algısının ve peyzaja olan müdahalelere karşı tutumlarının farklılaştığını ortaya koymuştur.

Primdahl ve Swaffield (2006), '*Globalisation and rural landscape change- key concepts, development and some implications for policy*' başlıklı çalışması ile iki temel küresel politika unsuru olarak küresel pazar ve sürdürülebilirlik dinamiklerinin, kırsal peyzajı nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Mevcut değişim kalıpları ve etkili politikalar bağlamında farklı iklim, ekonomi, kültürel siyasi geçmişe sahip 3 ülkeden (Yeni Zelanda, Portekiz, Danimarka) birbirine farklı verimlilik koşullarına sahip ikişer kırsal alan (üretim için uygun koşullara sahip olan ve olmayan) incelenmiştir. Bu örneklerde etkili politikalar ve bunlara bağlı olarak kırsal peyzajın değişimi analiz edilmiştir. Çalışmada üretim yoğunluğu ile kentleşme arasındaki dengeye bağlı olarak kırsal peyzajın değişimi ortaya konmuştur. Kentleşme dinamiklerinin, verimli kırsal alanlarda küresel pazar fırsatları ile teknoloji; marjinal alanlarda ise, turizm ve karşı kentleşme olduğu görülmüştür.

Bódis, J. (2014). , '*Analysis of landscape change in the Nagyberek (Somogy, Hungary) with the DPSİR Framework*' sulak alanların ağırlıkta olduğu Macaristan'ın Nagyberek kırsalında 1900-2013 yılları arasındaki peyzaj değişimini DPSİR Yöntemi ile incelenmekte; değişim sebepleri değişim etkileri ve değişimlere karşı gelişen yanıtlar nedensellikler çerçevesinde analiz edilmektedir. Yöntem kapsamında bölge sakinleri ile mülakatlar, yazılı kaynaklar, tarihi haritalar kullanılmıştır. Çalışmada; peyzaj değişiminin itici güçleri (politik, ekonomik, teknik, kültürel, doğal (kırsal yaşam tarzlarında değişim, makineleşme, ekonomik dönüşüm, büyük ölçekli çiftlik) ve kırsal peyzajdaki baskılar (otlatmanın azalması, elektrikli ot biçimi, hayvancılığın kalkması) ve meydana gelen sulak alanların bozulması durumuna karşı tepkiler (yasa/programlar) arasında nedensel ilişkiler kurulmaktadır.

Bürge ve diğ. (2017), '*Processes and driving forces in changing cultural landscapes across Europe*' başlıklı çalışması ile altı Avrupa şehrinde, 1850-2000 yılları arasında kültürel peyzaj değişim süreçlerini ve eğilimlerini incelemiştir. Orto foto haritaların karşılaştırmasını yaparak arazi örtüsündeki değişimi belgelemiştir. Değişimin ne olduğu ve değişimin itici güçlerin ne olabileceği konusunda yerel sakinlerin algılarını kullanmıştır. Görüşülen kişiler yaşlarına ve peyzajdaki rollerine ve bakış açılarının çeşitliliğini yeterince temsil etme becerilerine göre çiftçiler, ormancılar, öğretmenler, toplum görevlileri, sıradan insanlar ve yerel tarihçilerden seçilmiştir.

Van Der Sluis ve diğ. (2019), *'Drivers of European landscape change: Stakeholders' perspectives through Fuzzy cognitive mapping'* başlıklı çalışması ile farklı kalkınma düzeylerine sahip Avrupa ülkelerinden altı vaka çalışmasına dayalı olarak, peyzaj değişim süreçleri ve değişim dinamikleri/itici güçler uzman bakış açılarına göre araştırmıştır. Bu kapsamda, peyzajı etkileyen politika ve aktörlerin rolü belirlenmiştir. Çalışma ile örnek alanlardan her birinin, farklı değişim süreçlerini (kentleşme, arazi terki, tarımsal yoğunlaşma) yansıttığı görülmüştür.

Kizos ve diğ. (2018), *'From concepts to practice: combining different approaches to understand drivers of landscape change'* başlıklı çalışması ile peyzaj değişikliğinin itici güçlerini anlamak için, farklı yaklaşımları birleştirmiş, birçok durumda (yerel, bölgesel, ulusal ölçeklerde ve değişim dinamikleri ile aktörlerin etkileşimine göre meydana gelen durumlar) ortak kalıplar arayarak nedensel mekanizmaları tanımlamaya çalışmıştır. Değişim nedenlerine dair farklı yaklaşımların birbirini tamamladığını ortaya koymuştur.

Kupková ve diğ. (2021), *'At the Crossroads of European Landscape Changes: Major Processes of Landscape Change in Czechia since the Middle of the 19th Century and Their Driving Forces'* başlıklı çalışması ile 1845-2010 yılları arasında Çekya'da peyzaj değişikliği süreçleri ve değişim dinamiklerini/itici güçleri analiz ettiği çalışmasında uzman görüşlerinden yararlanmıştır. Arazi kullanımı konusunda deneyime sahip, uzman bilim insanları ile nitel olarak görüşmeler yaparak, katılımcıların algıları üzerinden peyzaj değişiminden sorumlu itici güçleri/dinamikleri analiz etmiştir. Çek tarihindeki önemli olaylara karşılık gelen 1845, 1896, 1948, 1990 ve 2010 yıllarına ait arazi kullanım verilerini kullanarak kartogram haritalarda görselleştirme yapmış, peyzaj değişim durumunu tespit etmiştir.

Krajewski ve diğ. (2022), *'Identification and Assessment of the Driving Forces Behind Changes in the Foothill Landscape'* başlıklı çalışması ile Polonya'nın Aşağı Silezya bölgesinde peyzaj değişimini incelediği çalışması ile değişim üzerinde etkiye sahip dinamikleri belirlemek için, çalışma alanında yaşayanların algılarından yola çıkmıştır. Zaman içinde peyzaj dönüşüm türlerini belirlemek için nicel araçlar olarak ortofoto haritaları kullanılmış; katılımcıların değişim dinamikleri ve önemli değişikliklere dair algılar nitel yöntem ile öğrenmiştir. Nicel yöntemle elde edilen mekansal veriler ile nitel olarak çevrimiçi anketler ile elde edilen algıları birleştirmiştir.

Driving Forces ' başlıklı çalışması ile Polanya'daki iki belediye sınırında (2006-2012) ve (2012-2018) zaman diliminde peyzaj değişikliğinin itici güçlerini analiz ettiği çalışmada, üç yaklaşım kullanmıştır. Bunlar; arazi örtüsü verilerine dayalı peyzaj değişikliği (Corine) tespiti; ortofotoların yardımı ile insanlar ile anket ve mülakatlar yaparak değişikliğin itici güçlerinin neler olabileceğinin öğrenilmesi ve değişikliğin karakterize edilmesi aşamalarından oluşmaktadır.

Avrupa'da peyzaj değişikliğinin itici güçlerinin analiz edildiği 1990-2015 yılları arasındaki literatür çalışmalarında; 125 yayından %55'inde itici güçlerin kişisel yazar yorumlarına %28'inin edebiyat arşiv kaynaklarına %23'ünün istatistiksel modelleme ve %9'unun uzman görüşlerine dayandığı ortaya konulmuştur. Çalışmaların büyük bir kısmı, peyzaj değişikliğini uydu görüntüleri ile nicelleştirmiş, itici güçler çoğu çalışmada yazarların kişisel yorumları ile tanımlanmıştır (Plieninger ve diğ., 2016).

Kap Yücel (2019), *'Kartografik Analiz ve Rehberli Gezi Yöntemleriyle Peyzaj Değişiminin Tespiti: İzmir Selçuk Örneği'* adlı çalışması ile 1957'den 2009'a kadar olan süreçte, Selçuk kent merkezi ve yakın çevresini kapsayan çalışma sınırlarındaki peyzaj değişimini niteliksel ve niceliksel yöntemler ile tespit ederek, peyzajdaki değişim süreçlerini belirlemiş ve bunları nüfus verileri ve planlar kapsamında değerlendirmiştir. Araştırma alanı niceliksel olarak yapay alanlar, tarım alanları, meyve bahçeleri/zeytinlik alanlar ve diğer olmak üzere 4 arazi örtüsü/kullanım biçimine göre sınıflandırma yapılmıştır. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar ile çalışma alanının alansal, istatistiksel ve mekansal değişimleri tespit edilmiş ve niceliksel olarak kentleşme, tarımda yoğunlaşma, yeniden bitkilenme ve stabil olmak üzere 4 değişim süreci belirlenmiştir. Çalışmanın niteliksel yönteminde ise saha çalışması ile 15 rehberli gezi yapılmıştır. Peyzajın değişimine dair rehberlerden elde edilen bilgiler ise tarım alanlarındaki değişim, meyve bahçeleri/zeytinlik alanların değişimi, yapay yüzeylerin değişimi ve peyzajdaki diğer değişimler olmak üzere 4 tematik başlık altında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda ise peyzajdaki değişim mekansal olarak tespit edilerek haritalandırılmış ve kentleşme ve stabil olmak üzere 2 değişim sürecine referans verdiği görülmüştür.

4.2.2 Tez araştırmasında kullanılan örnekleme yöntemi

Araştırmanın saha çalışmaları aşamasında olasılık dışı 'kartopu örnekleme' yöntemi

kullanılmıştır. Bu örneklemede, araştırmacılar ilgilendikleri özelliklere sahip az sayıda birey belirlerler. Bu kişiler daha sonraki bireylerin belirlenmesi konusunda fikir verir, belirlenen kişilerle irtibat kurulur ve onlar da sonraki bireylerin seçilmesinde fikir verir. Bu nedenle bu örnekleme ‘kartopu örnekleme’ olarak adlandırılmaktadır (Cohen ve diğ, 2007).

Yarı yapılandırılmış mülakatlar; konudan sapmadan, öncesinde hazırlanan soruları sorabilme ve gerektiği yerde cevapları detaylandırmak amacıyla ek sorular sorabilme özgürlüğü sağlarlar (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Gerektiğinde ek sorular sorulmasına izin veren yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile araştırmanın belirli çerçeveden sapmadan yürütülmesi amaçlanmıştır.

Tez çalışmasına ilişkin saha çalışmalarına başlamadan önce mülakat sorularının uygulanabilmesine ilişkin, 27.10.2023 tarih ve 135278 sayılı Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Etik Kurul onay belgesi (Ek 1) alınmıştır. 04.11. 2023/12.12.2023 tarih aralıklarını kapsayan süreçte, mahallelerde yüz yüze mülakatlar yapılarak saha çalışmaları tamamlanmıştır.

Nitel analiz yöntemleri, istatistiksel analiz için uygun verilerin olmadığı durumlarda değerli bilgiler sağlamaktadır (Kupková ve diğ, 2021). Nitel araştırmalarda evren büyüklüğüne dair belli bir sınırlama olmamakla (Cohen ve diğ, 2007) birlikte, dört mahalle için 37 kişi/katılımcı ile görüşülmüştür. Katılımcıların seçiminde uzun süredir çalışma alanında yaşamaları ve peyzaj değişikliğine dair bilgi sahibi olmaları katılımcı seçiminde kullanılan temel parametredir.

Bu kapsamda, katılımcılar grubu çalışma alanında yaşayan mahalle muhtarları ve yerel yönetim görevlileri ile başlatılmış ve onların yönlendirmesi doğrultusunda ‘kartopu örnekleme’ yöntemine uygun olarak diğer bireyler gruba eklenmiş ve katılımcılar grubu (Ek-2) oluşturulmuştur. Bu grup mahalle sakinleri, emlakçılar, inşaat şirketleri, çiftçiler, STK’lar, site yöneticileri, esnaf ve işletmecilik faaliyetleri yapan bireylerden oluşmaktadır. Gruba eklenen kişilerin yaşları, peyzaj değişikliklerine tanık olma /konu hakkında bilgi sahibi olma durumları, peyzajdaki rolleri ve bakış açılarının çeşitliliği gibi etkenler belirleyici olmuştur. Böylece, peyzaj değişikliklerinde neden ve sonuçları somutlaştırabilecek taraflar öne çıkmıştır. Bu grupların değişim sürecine dair görüşleri kendilerine yöneltilen yarı yapılandırılmış sorular üzerinden alınmıştır. Yaklaşık 40-50 dakikalık görüşmeler yapılarak mülakat

soruları cevaplandırılmış, ayrıca notlar tutulmuş kapsamlı bilgilere ulaşılmıştır.

4.2.3 Arazi örtüsü/kullanımındaki değişimin ölçülmesi

Araştırma alanına ilişkin arazi örtüsü/kullanımındaki niceliksel değişim tespit etmek üzere, Corine 3.Düzye de detaylandırma yapılarak araziye göre revizeler yapılmıştır. Bu revizenin temel nedeni CLC (Corine Land Cover) veri tabanının özelliğinden kaynaklanan sınırlar nedeniyle sınıflandırmanın 5 ha'dan küçük alana sahip arazi örtüsü değişim türlerini içermemesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmanın kapsadığı ölçeği içerecek detayda bilgiye ulaşmak amacıyla 04.11. 2023-12.12.2023 tarihleri arasında sahada yapılan gözlemler ve Open Street map verileri kullanılarak ilgili revizeler yapılmıştır. 2000, 2012 yılına ait Corine verilerine 'https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover' sitesinden ulaşılmış, daha sonra da veriler Argiste sayısallaştırılmıştır. 2024 yılına ait Corine verileri henüz yayınlanmamış olduğundan, güncel durumu yansıtan arazi örtüsü verileri güncel 'Open Street Map' haritasından ve sahada yapılan gözlemlerden yararlanılarak 2018 Corine'de yapılan revizeler sonrasında elde edilmiştir.

4.2.4 DPSİR (Driving forces, Pressures, State, Impacts, Reacts)

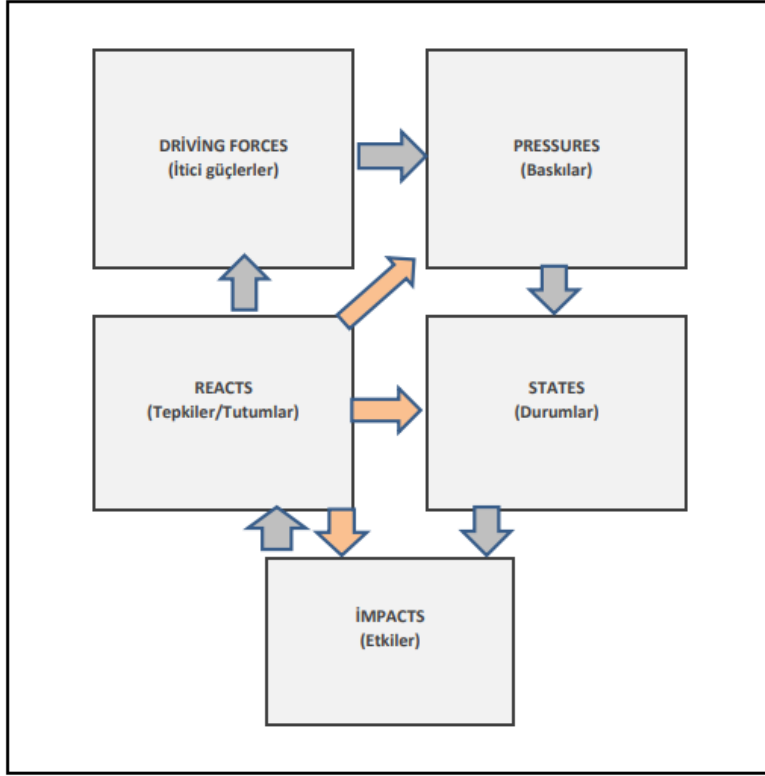
Niteliksel ve niceliksel yöntemlerden elde edilen veriler çalışmanın çerçeve yöntemi DPSİR çerçevesi ile biçimlendirilerek değerlendirilmiştir.

DPSİR, Avrupa Çevre Ajansı'na (AÇA) entegre Çevresel Değerlendirme stratejisinin geliştirilmesinde nasıl ilerlemeleri gerektiği konusunda tavsiye olarak, Ulusal Halk Sağlığı ve Çevre Enstitüsü tarafından önerilen bir çerçevedir. Raporlama için entegre bir yaklaşım görevi görerek AÇA tarafından, Çevre Durumu Raporlarında daha geniş çapta benimsenmiştir (AÇA,1998).

DPSİR, OECD tarafından 1997'de geliştirilmiştir. Toplum ve çevre arasındaki etkileşimleri tanımlayan nedensel bir çerçeve sunmaktadır ve değişim dinamikleri/itici güçler, baskılar, durum, etki ve tepkileri ifade etmektedir (OECD,1997). Toplum değişikliklere çevresel, yönetim, ekonomik ve politikalar ve programlar aracılığıyla yanıt verir. Sebep-sonuç ilişkilerinin vurgulanması, karar vericilerin ve kamuoyunun çevresel, ekonomik, toplumsal ve diğer konuların birbiriyle ne kadar bağlantılı olduğunu görmesine yardımcı olmaktadır (Smith ve diğ, 2014).

DPSİR çerçevesi, çevre ve toplum arasındaki etkileşimleri temsil etme ve

raporlamadaki basitliği nedeniyle seçilmiştir. Kırsal peyzaj değişim sürecinin zgnlğ, karmaşıklığı ve karar alma süreçlerinde yer alan aktörlerin varlığı göz önüne alındığında, DPSİR, değişim etkilerinin ve meydana gelen tutumların kaynağını anlamak için önemli bir araç sağlar.

şekil 4. 2: DPSİR ereve şeması

4.2.4.1 Tez alışmasında DPSİR yönteminin ele alınışı

Araştırmanın yöntemi altı aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada ilgili literatür okumaları yapılmıştır. Bu aşamada literatürde ağırlıklı olarak kullanılan peyzaj değişim dinamikleri ve baskılarına dair ön bilgi sağlanmıştır. Literatürde peyzaj değişim dinamikleri her peyzaja göre farklılık taşımaktadır. Bununla birlikte izelge 4.1'de görüldüğü üzere; değişim dinamikleri politik, ekonomik, karşı kentleşme, küresel pazarlar, kalkınma politikaları gibi konuları kapsamaktadır. Değişim baskıları ise bazı durumlarda yakın itici gler/dinamikler olarak ele alınan arazideki görünen izler olarak ele alınmaktadır. Bunlar arazi örtüsü, konut artışı, kentsel alt yapılar, arazi terkleri gibi peyzaja göre değişiklik gösteren izlerdir.

Çizelge 4. 1: Literatür okumalarına göre peyzaj değişim dinamikleri ve baskıları

Litaretüre Göre Peyzaj Değişim Dinamikleri ve Baskıları		
Değişim dinammikleri/ Altta yatan dinamikler	Baskılar/ Yakınsal itici güçler	Yazar
Ekonomik krize bağlı düşen sübvasyonlar	Değişen tarımsal ürün deseni	Mertens ve diğ. 2020.
Sosyal ve doğal süreç-nüfus dinamikleri, tarım politikaları, pazarlar, tutum ve inançlar	Yerel düzeydeki insan faaliyetleri	Geist ve Lambin 2002.
Politik, ekonomik, kültürel, teknolojik, doğal faktörler		Burgi ve diğ. 2004.
Koruma yasaları	Milli parktaki tarımsal üründe sınırlama	Pum,2004
Verimli kırsal alanlarda küresel Pazar fırsatları ile teknoloji, marjinal alanklarda ise turuzim ve karşı kentleşme	Yoğun tarım, kırsal konut artışı	Primdahl ve Swaffield, 2006.
Avrupa Birliği'ne uyum	Kolektifleşme, arazi ıslahı ve tarımda sanayileşme, arazinin özelleştirilmesi	Kaasik ve diğ. 2011.
Ekonomik yapı	Tarımın kolektifleştirilmesi	Toth, 2013
Politik, ekonomik teknik, kültürel, doğal (kırsal yaşam tarzında değişim, makineleşme, ekonomik dönüşüm büyük ölçekli çiftlik)	Otlatmanın azalması, elektrikli ot biçimi, hayvancılığın kalkması	Bodis, J. 2014
Doğu Avrupa Polanya demekratikleşme, tarih,siyaset, hukuk ve yönetim (toprak reformları) mülkiyet hakları ve Avrupa Birliğine üyelik Ortak Tarım Politikaları	Tarımda tek tip üretime geçiş	Sobala ve Piatek, 2016
Politik ve kurumsal, ekonomik, sosyal ve kültürel, teknolojik, doğal ve mekansal	Kentsel ve altyapı gelişimi, tarımsalyoğunlaşma, ormancılığın genişlemesi, yenilenemeyen enerji kaynaklarının çıkarılması, arazi terki	Kupkova ve Piatek, 2016.
Politika ve aktörler	Kentleşme arazi terki, tarımsal yoğunlaşma	Sluis ve diğ. 2019.
Nüfus ekonomisi, tüketim, teknoloji ve politika		Zhao ve diğ. 2021

(Kaynak: İlgili literatür okumaları sonucunda yazar tarafından oluşturulmuştur).

İkinci aşamada, 2000-2024 dönemi için çalışma alanında kırsal peyzaj değişim dinamikleri ile değişim baskıları yazar tarafından belirlenmiştir. Böylece sahada yapılacak olan mülakat sorularına (Ek 3) temel oluşturulmuştur.

Çalışma alanıyla ilgili öne çıkan peyzaj değişim dinamikleri ile değişim baskıları belirlendikten sonra, üçüncü aşama olan araştırmanın saha çalışmaları bölümünde yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmış ve katılımcıların peyzaj değişimi ile ilgili algıları

ölçülmüştür. Peyzaj değişim dinamikleri ve baskılarının ölçülmesine dayalı sorular katılımcılara sorulmuştur. Peyzaj değişikliğinden sorumlu itici güçler ve bunlara bağlı oluşan kentsel baskıların neler olduğunun, kendilerine sunulan seçeneklerden seçilmesi ve etki derecesine göre numaralandırması istenmiştir. İlave etmek istedikleri varsa eklemeleri istenmiştir. Ayrıca, değişim dinamikleri ve değişim baskılarının birbiri ile ilişkilendirilmesi istenmiştir. Katılımcıların kırsal peyzajdaki değişiklikten nasıl etkilendikleri, değişikliğin çevresel etkileri hakkındaki düşünceleri ve değişikliğe karşı olan tutumları da aynı görüşmelerde ölçülmüştür.

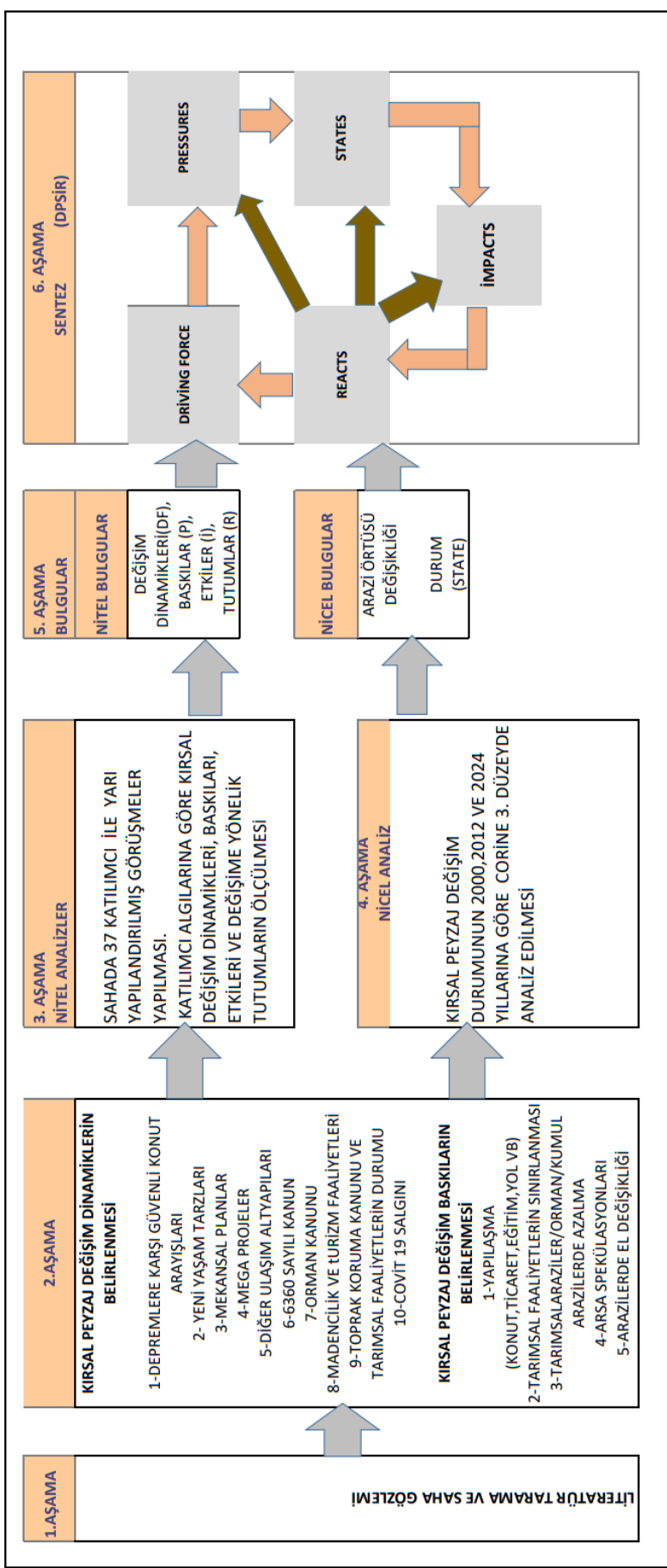
Çalışmanın dördüncü aşamasında, araştırma alanına ilişkin değişim nicel olarak belirlenmiştir. Araştırma alanına ait yıllara göre arazi örtüsü değişiklikleri (Corine) belirlenmiştir. Çalışmanın matematiksel bilgileri içeren bu aşaması ofis ortamında yürütülmüştür ve peyzajın zamansal değişimi niceliksel olarak tespit edilmiştir.

Çalışma alanı için, CORINE²⁸ arazi örtüsü sisteminin 3. Düzeyine göre alana özgü eklemeler yapılarak sınıflandırılmıştır. 2000, 2012 yılı CORINE verilerine '<https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover>' sitesinden ulaşılmıştır. Veriler ArcGIS 10.4.1'de sayısallaştırılıp CORINE'nin 3. Düzeyine göre, sahanın durumuna göre revizeler yapılarak arazi örtüsü sınıflandırılmıştır. 2024 yılına ait CORINE verisi henüz yayınlanmamış olduğundan, güncel veriler Open Street Map Programı ve saha da yapılan gözlemler ile gerekli revizeler yapılarak güncel arazi örtüsü verisi elde edilmiştir.

Çalışmanın beşinci aşamasında, niteliksel ve niceliksel yöntemle elde edilen bulgular ortaya konulmaktadır.

Son aşamada ise elde edilen bulguların DPSİR ile yorumlandığı aşamadır. DPSİR çerçevesinde değişim dinamikleri, baskıları, etkiler, peyzajın durumu ve tutumlara yönelik bulguların ilişkisel çerçevede ele alınmaktadır. Böylece değişim değişim sürecinde meydana gelen etkilerin ve tutumların kaynağı ile birlikte anlaşılmasını sağlanmaktadır.

²⁸ CORINE: AB'ye üye ülkeler tarafından kullanılması zorunlu olan CORINE arazi sınıflandırma sistemi (Coordination of Information on the Environment- Çevre Bilgi Düzeni), Avrupa Çevre Komisyonu tarafından 1985 yılında Portekiz'de kabul edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa'daki ülkelerin tamamına ait bir arazi kullanım haritası üretmek ve standart bir veri tabanı oluşturmak amacıyla tasarlanmış olan CORINE arazi sınıflandırma yöntemi, üç ayrıntı düzeyinde ele alınmıştır. Bu sınıflandırma yöntemi birinci düzeyde 5, ikinci düzeyde 15 ve üçüncü düzeyde 44 arazi kullanım türüne ayrılmıştır (Koca, 2006, s.7-8)). CORINE arazi ayrıntı düzeyleri için bkz Ek 4.

Şekil 4. 3: Araştırmanın yöntem aşaması

5.ARAŞTIRMA ALANINDAKİ KIRSAL PEYZAJ DEĞİŞİMİNİN DPSİR YÖNTEMİ İLE ANALİZ EDİLMESİ

Bu tez çalışmasında İstanbul'un Sarıyer ilçesindeki kırsalında yer alan mahallelerde kırsal peyzajın kentsel gelişmelere bağlı olarak dönüşümü analiz edilmektedir. Çalışma alanında ve yakınında mega projelerin uygulanması, yeni yaşam tarzlarına bağlı gelişen kapalı konut alanlarının çalışma alanında yer seçmesi, depremlerden (1999 Marmara Depremi ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri) korunma güdüsü ile güvenli konut arayışları, Covit 19 salgını ile göçün artması, ulaşım ve altyapı projelerinin sağladığı avantajlar kent nüfusunun kırsaldaki bu çepelere yayılmasında yönlendirici olmuş; köylerin mahalle olarak değiştirildiği 6360 sayılı kanun da bu gelişmelere eşlik etmiştir. Değişim dinamiklerinin sahadaki izleri olarak konut ağırlıklı yapılaşma, konut ile ilgili fonksiyon alanlarında artma, nüfus baskısı, tarımsal/orman/kumul arazilerinde azalma ve tahribatlar, tarım ve hayvancılığın sınırlandırılması gibi çeşitli baskılar meydana gelmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle; literatür bilgileri ışığında araştırma sahasında öne çıkan peyzaj değişim dinamikleri ve baskılar hakkında bilgiler aktarılmaktadır. Daha sonra DPSİR çerçevesine uygun olarak değişim dinamikleri (driving forces), değişim baskıları (pressures), değişim etkileri (impacts) ve değişime karşı olan tutumlar (reacts) çalışma alanında yaşayanların algıları üzerinden ölçülmektedir. Peyzaj değişim durumu (state) ise; CORİNE'e göre tespit edilmekte ve değişim durumu ortaya konulmaktadır.

5.1 Çalışma Alanında Öne Çıkan Peyzaj Değişim Dinamikleri ve Baskılar

Peyzaj değişim dinamikleri ilgili peyzajlara göre değişmekle birlikte literatürde birçok çalışmada politik, siyasi, ekonomik, sosyo ekonomi, demografik, kültürel, teknolojik ve çevresel güçler olarak ele alınmakta; değişim baskıları ise sahada değişim

dinamiklerini izleri olarak kentleşme örüntüleri olarak ele alınmaktadır ²⁹.

Bu tez çalışması kapsamında, ilgili literatür bilgileri ışığında ve çalışma alanının fiili durumuna göre, 2000-2024 tarihleri arasında sahaya özgü değişim dinamikleri/itici güçler ve baskılar yazar tarafından belirlenmiştir ve böylece sahada yapılacak olan mülakat sorularına temel oluşturulmuştur. Saha özelinde kırsal peyzaj değişim dinamikleri³⁰ ve değişim baskıları³¹ belirlenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde literatür okumaları doğrultusunda yazar tarafından saha özelinde belirlenen değişim dinamikleri ve baskılar aktarılmaktadır.

5.1.1 Kırsal peyzaj değişikliğinde kapalı konut site yaşam tarzının gelişmesi ve depremler

Ülkemizde kapalı site veya bahçeli konut anlayışı, birçok Avrupa ülkesindeki banliyöleşmelerde olduğu gibi kent çeperlerinde yer seçmesine rağmen, çeperde meydana gelen gelişimler farklı dinamikler ve süreçlere sahiptir.

Ülkemizde ekonomik dinamiklerin değişmesi ve özel sektörün de konut üretmeye yönelmesi ile sosyo ekonomik olarak iyi durumdaki bireylerin farklılaşan konut taleplerini karşılamaya dönük yatırımlar artmıştır. Konut piyasasında talep yapısı değiştikçe yeni konut arzı oluşmuş, arz ve talep dengesi kent çeperlerinde sağlanmaya çalışılmıştır (Hayrulloğlu ve diğ., 2022). Böylece konut yatırımları, izole yerleşim birimleri olan kapalı sitelere yönelmiştir (Aksoylu, 2015).

Kapalı siteler, genellikle geniş alanlara gereksinim gösterdiklerinden, daha çok kentlerin çeperlerine doğru yayılmaktadırlar. Bu anlamda, Çekmeköy, Göktürk, Zekeriyaköy, Demirciköy, Uskumruköy ve Kilyos'da kapalı site inşaatları giderek artmaktadır. Ayata (2002), insanların kent çeperinde kapalı sitelerde yaşamayı tercih etmesini kentin trafik, park sorunu, hava kirliliği, gürültü, rekreasyon alanlarının azalması vb. dezavantajlarından izole olmak gibi sebeplere bağlamaktadır. Bununla birlikte, kapalı sitelerin gerektirdiği yeterince büyük arazilerin mevcudiyeti, şehir

²⁹ Bkz. 2. Bölüm, Peyzaj değişim dinamikleri (Mertens ve diğ., 2000; Geist ve Lambin, 2002; Bürgi ve diğ., 2004; Hersperger ve Bürgi, 2009; Pun, 2004; Primdahl ve Swaffield, 2006; Kaasik ve diğ., 2012; Toth, 2013; Kristen ve diğ., 2009; Berdegué ve diğ., 2013; Bódis, J. 2014; Sobala ve Piatek, 2016; Van der Sluis ve diğ., 2019; Kupková ve diğ., 2021; Zhao ve diğ., 2021).

³⁰ Depremlerden korunma güdüleri; yeni yaşam tarzları; mekansal planlar; Mega Projeler; diğer ulaşım projeleri; 6360 sayılı kanun; madencilik ve turizm faaliyetleri; tarımsal faaliyetlerin durumu; biyolojik salgınlar-covit 19;arazilerde el değişikliği; ormancılık politikaları.

³¹ Konut /yol/ticari alanların artması; çayır/tarım/orman/ kumul arazilerde azalma, emlak arazi piyasası

merkezine göre fiyatların daha düşük olması ve bu arazileri çevreleyen yeşil alanların varlığı da önemli etkenlerdendir (Aksoylu, 2015).

Yalçınan, ‘Sarıyer Gecekondu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik ve Fiziki Etkileri’ konulu Tübitak projesinde İstanbul’un kuzey kesimlerinde Sarıyer ilçesinde lüks/kapalı sitelerin özellikle 1990’lı yıllardan bu yana giderek artan bir hızla geliştiğini ortaya koymuştur. Buna göre, ilçenin güneyinden başlayarak Boğaz koridoru boyunca kuzeye ilerleyen ve Maden ile Rumelikavağı mahallelerinde kuzeybatı yönüne yönelerek Zekeriyaköy Uskumruköy bölgesinde ilçedeki en yoğun kümelenmenin yaşandığı bir koridor ve kümelenme yapısı öne çıkmaktadır. Karadeniz kıyı kesimine yakın ve 3. köprü güzergâhının kuzey kesiminde kalan lüks/kapalı siteler, iç kesimler ve Boğaz koridoru boyunca tespit edilen kümelenmelere göre daha seyrek bir dağılım gösterse de kırsal yerleşim alanları ile daha yakın ve ilişkili alanlarda yer almaktadırlar. Bunun sonucu olarak kırsal yerleşim doku ve yaşam pratikleri değişime uğramıştır (Yalçınan, 2014).

Alandaki ilk kapalı site 1986 yılında Koç Holding’e bağlı Garanti İnşaat A.Ş. şirketinin girişimine dayanan Sarıyer ilçesinde yer alan ‘Zekeriyaköy Garanti Koza Evleri’³²dir. Buna ek olarak, İBB’nin bir iştiraki olan KİPTAŞ’ın 1997-2000 döneminde Zekeriyaköy’de yapmış olduğu ‘Kiptaş Kapalı Konut Sitesi’ ve İTÜ mezunları derneğinin 2000 yılından önce Uskumruköy’de inşa ettiği ‘Arıköy Sitesi’ bölgede konut gelişimini tetikleyen önemli projelerdir. Kapalı site konut projeleri; sosyal tesis, kültür merkezi, spor alanları gibi çeşitli olanaklar sunduğundan toplumun yeni yaşamsal taleplerini karşılamaktadır. Bölgede yeni yaşam biçimleri ile gelişen kapalı konut siteleri 1999 Marmara depremi’nden sonra da ivme kazandığı görülür.

1999 Marmara depremi sonrasında, depremle ilgili TOKİ’nin jeolojik raporunda şehrin kuzey noktalarının ‘3. dereceden deprem bölgesi’³³ içerisinde yer aldığı belirtilmesi ve alanda az katlı müstakil konut dokusunun hâkim olması bölgeye olan yatırım ve göçleri arttırmıştır (Menteş ve Töre, 2020). Bölgenin az katlı yapılaşma koşullarına sahip olması depremlere bağlı güvenilir konut taleplerini karşılamıştır.

1999 Marmara depremi, güvenilir konut arayışlarının başlangıcı olmuştur, ancak,

³² URL 19, Erişim Tarihi: 8.10.2023

³³ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü’nün 18.04.1996 tarihli “Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası”nda Sarıyer ilçesi, “3. Derece Deprem Bölgesi” olarak tanımlanmış olarak tanımlanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. URL.20.

güvenilir konut arayışları 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremlerinden sonra da devam etmiştir, buna bağlı olarak bölgeye göçler devam etmiştir. Bununla birlikte 2020 yılında Covit 19 salgının etkisi kırsala olan nüfus göçlerini kırsalın izole yaşam ortamı sağlaması nedeniyle devam ettirmiştir.

Bölgedeki bir başka kentleşme dinamiği Zekeriyaköy Rumelifener sınırında Mavramoloz ormanlarında Koç Üniversitesi'nin inşa edilmesidir. Koç Üniversitesi'nin ve üniversiteye bağlı tesislerin yakında yer alması, bölgeyi eğitim merkezi haline getirerek komşu mahallelere kentleşme baskısı yaratmış, bölgenin kırsal peyzaj değişiminde etkili olmuştur. Bu etki, Yavuz Sultan Selim Köprüsü yapıldıktan sonra daha fazla görünür hale gelmektedir.

Uskumruköy'de Arıköy Sitesi ile başlayan kapalı site konutlarına yenileri eklenmiş; Turban tesisleri, pansiyon, otel gibi turizm tesislerinin inşa edilmesinden sonra turizm kimliği kazanmış olan Kilyos'ta konut siteleri yaygınlaşmıştır.

2005 yılında İGDAŞ tarafından doğalgaz altyapısının, 2006 yılında İSKİ tarafından su bağlantılarının yapılmaya başlaması bölgedeki kentleşme sürecini kolaylaştırmıştır. Bölgede, ikinci konut olarak kullanılan birçok konut, ulaşım ve altyapı olanaklarının da gelişmesiyle daimi özellik kazanmıştır. 2010 senesine gelindiğinde İBB tarafından yazılı ve görsel basın aracılığıyla kamuya duyurulan Kuzey Marmara Otoyolu ve Yavuz Sultan Selim Köprü Projesi ile İstanbul Yeni Havalimanı Projesi, bölgede yapılaşma hareketini tetiklemiş, bölgenin erişim ve tanınırlığının artmasında önemli etken olmuştur.

Bölgede önemli konut projelerinden biri Uskumruköy Mahallesi'ne sınırı olan Zekeriyaköy Mahallesi'nde Emlak Konut ve TOKİ ortaklığı ile başlatılan 51,3 ha alana sahip KÖY Projesi'dir. Bu proje, 14.08.2013 tarihli Zekeriyaköy Toplu Konut Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ile hazırlanmış özel planlı bir konut projesi olup, bölge gelişiminde önemli etkiye sahiptir. 1. ve 2. Etapları tamamlanan projenin 3. Etap inşaatı devam etmektedir. Daha önce kırsal özellik taşıyan 'Zekeriyaköy' mahallesi, nüfus yoğunluğu ve konut inşaatlarındaki gelişmelere bağlı olarak yoğun kent özelliği kazanmış, 2022 yılı itibariyle nüfusu 22500'e ulaşmıştır. Zekeriyaköy'ün doyunluğa ulaşmasından sonra, kentleşme yönünü komşu mahallelere çevirmiştir.

Uskumruköy ve Kilyos mahallelerinde kapalı konut siteleri hızla devam etmektedir. Kısırkaya ve Gümüşdere mahalleleri'nde çok hisseli ve kadastral problemleri azaltan

varlığına bağlı olarak 3194 sayılı imar kanununa göre 18 uygulaması yapılmamış olduğundan, imar planları son şeklini alamamıştır. Buradaki inşaatlar mevzi imar planlı ya da kaçak olarak yapılmıştır. Bunun yanı sıra, Gümüşdere’de özel izne tabi olarak yapılan planlar da bulunmaktadır. Örneğin; Kısırkaya’da daha önce afetten etkilenmiş ve boşaltılmış konutlar vardır ve bunların başka bir alana taşınmasına karar verilmiştir. Taşınmasına karar verilen başka bir yer komşu sınırdaki yer alan Gümüşdere Mahallesi olmuştur ve 2024 yılı itibariyle inşaatların yapımına devam edilmektedir.

Proje başlangıç tarihine göre bölgede öne çıkan kapalı konut sitelerinden bazıları Uskumruköy’de Yeşiloba Konakları (2004), Ormanada Sitesi³⁴ (2011), Perasunset Evleri (2010), Optimum Evleri (2009), Alya Evleri (2013), Talya Konutları (2012), Park One Evleri (2012), Kilyos’ta Erguvan Evleri (2000), Kilyos Evleri (2000), Marenegro (2005), Kilyapark (2012); Gümüşdere’de Ramkent Sitesi (2017) ve Afet Evleri (2023)’dir.

Bölgede konut ağırlıklı yapılaşmalar, konutla bağlantılı fonksiyonların da artmasına yol açmaktadır. Uskumruköy–Kilyos Caddesi üzerinde yoğunlaşan ticari alanlar, mahallelerde artan zincir marketler, eğitim tesisleri inşa edilmiştir.

5.1.2 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak mekansal planlar

Araştırmanın bu bölümünde mekansal planların peyzaj değişikliğindeki rolü, çalışma alanında etkili olan mekansal planlar üzerinden anlatılmaktadır. Bu kapsamda, çalışma alanının bağlı olduğu üst planlar, üst plan kararlarını ihlal eden ara planlar ve kararlara yer verilmekte, çalışma alanında etkili olan planlar anlatılmaktadır.

5.1.2.1 Planlama ve plan hiyerarşisi

Mekansal planlama, arazi kullanımlarına bağlı peyzaj değişikliklerinde önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde planlama sistemi farklı ölçeklerde yapılan planlardan oluşmaktadır. Bu planların alt ölçekten üst ölçeğe doğru birbiri ile uyum içerisinde yani hiyerarşi içinde olması gerekmektedir. Planlar arasındaki hiyerarşik ilişki imar hukukunda “planların kademeli birlikteliği” ilkesi olarak bilinmektedir. 3194 sayılı İmar kanununda planlama hiyerarşisi “imar planları ile ilgili esaslar” başlığı altında

³⁴ Bu proje daha önce Zekeriyaköy Garanti Koza evlerinde yaşayan ve yöreyi beğenen Eczacıbaşı yöneticilerinin önerisi ile 2007 yılında şirketin diğer yöneticilerinin Uskumruköy’den arazi satın alması ile başlatılmıştır (Görüşme 9).

6.madde ile açıklanmış olup planlama hiyerarşisinde yer alan plan türleri aynı madde ile belirlenmiştir:

'Mekânsal planlar, kapsadıkları alan ve amaçları açısından Mekânsal Strateji Planlarına uygun olarak; "Çevre Düzeni Planları" ve "İmar Planları" kademelerinden oluşur. İmar planları ise nazım imar planı ve uygulama imar planı olarak hazırlanır. Her plan bir üst kademedeki plana uygun olarak hazırlanır...' (değ:29.11.2018-7153/11 md.).

Ülkemizde planlama mevzuatı 3194 sayılı imar kanunu ile belirlenmiş olup, kanunun 7. maddesine göre, nüfusu 10.000'i aşan yerleşmelerin imar planlarını yaptırmaları mecburidir. Ancak, yapılan planların üst ölçekteki planlar ile uyumlu olması gerekmektedir. Planların üst ölçekten alt ölçeğe doğru uyumu dikey olarak çevre düzeni planı, nazım imar planı, uygulama imar planları şeklindedir.

Bu planlar ile ilgili tanımlamalara, 2014 tarihli Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin 4. Maddesinde yer verilmiştir. Yönetmelikte çevre düzeni planı, coğrafi verilerin gösterildiği, sektörlerle ilişkin arazi kullanım kararlarını belirleyen, yerleşme ve sektörler arasında ilişkiler ile koruma-kullanma dengesini sağlayan 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekteki haritalar üzerinde ölçeğine uygun gösterim kullanılarak bölge, havza veya il düzeyinde hazırlanabilen, plan notları ve raporuyla bir bütün olarak yapılan plan olarak tanımlanmaktadır.

Nazım imar planı;

'Mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçekte, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte, onaylı halihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan plan'

olarak tanımlanmıştır. Uygulama imar planı ise;

'Nazım imar planı ilke ve esaslarına uygun olarak yörenin koşulları ve planlama alanının genel özellikleri, yapının kullanım amacı ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve çevreye etkisi dikkate alınarak; yapılaşmaya ilişkin yapı adaları, kullanımları, yapı nizamı, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, kat alanı kat sayısı veya emsal, yapı yaklaşma mesafesi, ön cephe hattı, ifraz hattı, kademe hattı, ada ayırım çizgisi, taşıt, yaya ve bisiklet yolları, ulaşım ilişkileri, parkları, meydanları, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, gerektiğinde; parsel büyüklükleri, parsel cephesi ve derinliği, arka cephe hattı, yol kotu ve bu kotun altındaki kat

adedi, bağımsız bölüm sayısı gibi yapılaşma ve uygulamaya ilişkin kararları, uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/1.000 ölçekte onaylı halihazır haritalar üzerinde, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan plan' olarak tanımlanmıştır.

Dikey hiyerarşi içerisinde olan çevre düzeni planı, nazım imar planı ve uygulama imar planları haricinde, 3194 sayılı İmar Kanunu'na göre öncelikli hükümlere sahip farklı kanunlara tabi özel amaçlı planlar bulunmaktadır. Özel amaçlı imar planları, 3194 sayılı İmar Kanunu'nda tanımlanan dikey hiyerarşik sistemden ayrı yatay bir hiyerarşik sistem kurmaktadır ve bu yatay hiyerarşi kanunlar ile desteklenmektedir.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun 4'üncü maddesine göre; “...özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde bu kanunun özel kanunlara aykırı olmayan hükümleri uygulanır” denilerek, bazı özel kanunlar ile getirilen hükümlerin, İmar Kanunu hükümlerine göre öncelikli olarak uygulanacağı ifade edilmektedir. Altıntaş, (2007)'a göre, özel kanunlarla yapılan özel amaçlı plan türleri; turizm amaçlı imar planları, özel çevre koruma bölgesi planı, kıyılarda imar planlaması, köy imar planı, tarım alanlarında planlama, mera, yaylak ve kışlak alanları ile kamuya ait çayır ve otlak alanlarında planlama, su toplama havzalarında planlama, milli parklarda planlama, sanayi alanlarında planlama ve koruma amaçlı imar planı olarak sayılmakta (akt.Taşmektepligil ve Polat, 2021).

Orman kanununun bazı ek düzenlemeleri, Toplu Konut Kanunu da özel amaçlı kanunlar olarak plan hiyerarşisini etkilemektedir.

Mevzi imar planları, revizyon imar planları, ilave planlar tamamlayıcı fiziki planlar olarak kabul edilmektedir. Mevzi imar planı, 2001 tarihli 'Plan Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 3'üncü maddesinde tanımlanmıştır:

'Mevcut imar planı sınırları dışında olup, bu planla bütünleşmeyen bir konumda bulunan alanlar üzerinde hazırlanan ve sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçlarını kendi bünyesinde sağlamış olan plan'.

İmar planı revizyonu ve ilave imar planı ise; 2014 tarihli Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinde 25'inci madde ile açıklanmaktadır ve buna göre;

'İmar planlarının ihtiyaca cevap vermediği veya uygulamasının mümkün olmadığı durumlar ile üst kademe plan kararlarına uygunluğunun sağlanması amacıyla planın tamamının veya plan ana kararlarını etkileyecek bir kısmının yenilenmesi için bu Yönetmelikte belirtilen ilke,

esas ve standartlara uygun olarak imar planlarında revizyon yapılır'

'İmar planlarının ihtiyaca cevap vermediği durumlarda, mevcut plana bitişik ve mevcut planın genel arazi kullanım kararları ile süreklilik, bütünlük ve uyum sağlayacak biçimde, bu Yönetmelikte belirtilen ilke, esas ve standartlara uygun olarak ilave imar planı yapılabilir' ³⁵.

Plan hiyerarşisini bozan diğer bir konu, imar afları kapsamında mevcut yapılaşmaları yerinde koruyan İslah İmar planlarıdır. Bunlar diğer planlardan farklıdır ve 'düzenleme ortaklık payı' (DOP) kesintileri yoktur.

5.1.1.2.Çalışma alanında yer alan mahallelerde mekansal planların etkisi

İstanbul kenti için, 1980 yılında ilk kez metropoliten ölçekte, 1995 yılını hedefleyen 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı, İmar ve İskân Bakanlığı'na yapılmış ve 29.07.1980 tarihinde onaylanmıştır. Her ne kadar 1995 yılında İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı hazırlanmış olsa da onay aşamasından sonra plana açılan davalar sonucunda iptal edilmiştir ve böylece İstanbul'da 1980 onanlı Metropoliten Alan Nazım İmar Planı geçerliliğini korumuştur. Ancak, bu arada birçok yerde planı dikkate almayan yapılaşmalar da devam etmiştir (Yeşilirmak 2011).

Araştırma konusu mahallelerde de benzer şekilde plan dışı yapılaşmalar görülmüştür. Bu anlamda bir örnek, Yeşilirmak (2011)'in İstanbul'un, 1980 onay tarihli Metropoliten Alan Nazım Planının (1/50.000 ölçekli) hedef yılında yani 1995 yılında ulaştığı makroforma ilişkin analizidir. Bu analiz ile kentin 1982 yılı uydu görüntülerinden ulaşılan yapılaşma durumu, 1980 Nazım Planının önerdiği makroform ve 1995 yılında yapılaşmış alanları karşılaştırmış; Nazım Planının önerdiği makroformun aşılmış olduğunu ortaya koymuştur. Sarıyer kırsalında mevzii imar planı uygulamaları ile başlayan bazı konut yerleşmeleri, kademeli plan bütünlüğüne uymamaktadır. Yeşilirmak (2011), kademeli plan bütünlüğünü bozan nedenleri; Çevre Düzeni Nazım İmar Planları, İmar İslah Planları, Belde Belediyelerin hazırlayıp onayladığı Nazım İmar Planları, yasa dışı/kaçak yolla yapılaşmalar olmak üzere dört grupta ele almıştır (Yeşilirmak, 2011).

1980'lerden bu yana gecekondular ve kaçak yapılaşmaya yönelik af yasaları yürürlüğe girmiştir. 2805, 2981, 3290 ve 3366 sayılı af yasaları ile kaçak konut alanlarına yasal nitelik kazandırılmıştır. İslah imar planı, bu dönemde imar mevzuatına yeni bir

³⁵ Bkz. URL 21., Erişim tarihi: 01.08.2023

planlama kavramı olarak girmiştir ve imar kanununa uygun olarak gelişmeyen konut alanlarının yasallaştırılmasıyla ilgili düzenlemelerin yolunu açmıştır. 2981 sayılı yasaya, 1986 yılında yapılan 3290 sayılı düzenleme ile 1987 yılında yapılan 3366 sayılı düzenleme ve eklemeler önemlidir. 2981 sayılı kanunun 20'nci maddesinde yapılan ilk değişiklik ile (2981/3290) “*ıslah imar planları gecekondulaşma ve izinsiz yapılaşma eğilimi gösteren alanlarda da uygulanabilir*” kuralı getirilmiştir. Böylece, ilçe belediyelerin bağlı oldukları büyükşehir belediyesinin onayını almadan ıslah imar planları hazırlayabilme hakları doğmuştur (Çarıkçı, 2014).

İstanbul'un kuzey kesimi 'Karadeniz Kuşluğu Doğal Sit Alanı' ilan edilmeden önce Sarıyer belediye meclisince 21.02.1989 tarih onaylı 1/1000 ölçekli Kilyos Köy içi İslah İmar Planı ve 5.7.1991 tarih onaylı 1/1000 ölçekli Kilyos İlave İmar Planı yapılmıştır. Bu planlar yeni imar planına dönüştürülmüştür (Sarıyer Belediyesi, 2023). İslah imar planları imar mevzuatındaki kurallardan bağımsız olarak donatı alanlarına kesintilerin yapılmadığı olanı yerinde koruyan bir plan olduğundan bölgede çarpık yapılaşmalara neden olmuştur.

Daha sonra, İstanbul 3 numaralı Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulunun 15.11.1995 tarihli ve 7755 sayılı kararı ile İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşluğu Doğal Sit alanı ilan edilmiştir. Bu karardan sonra 20.06.1996 tarih, 8374 sayılı karar eki 1/25 000 ölçekli Doğal Sit Derecelendirme Paftasında 1., 2.,3. Derece doğal sit alanları belirlenmiştir (İBB – ŞPM, 2009). Böylece bu alanlarda korumacı yaklaşımla ele alınması ve koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması gündeme gelmiştir. III numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 05.09.2000 tarih 11805 sayılı kararında, koruma amaçlı planlar hazırlanıp yürürlüğe girene kadar '**Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları**' hükümlerine göre uygulamalar yapılacağı onaylanmıştır³⁶.

20.10.2003 tasdik tarihli 1/1000 ölçekli Sarıyer Uskumruköy–Zekeriyaköy Mevkii Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı yapılarak onaylandıktan sonra Zekeriyaköy ve Uskumruköy'de konut inşaatlarına yön vermiştir. Kilyos, Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerinde henüz uygulama imar planları onaylanmadığından, uygulama planları

³⁶ 07/11/1996 gün ve 8849 sayılı kurul kararı, Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı yapılıncaya kadar geçiş dönemi yapılanma şartları içinde ilgili belediyesince uygun görüldüğü takdirde 02/01/1991 onay tarihli 1/1000 ölçekli Zekeriyaköy Uskumruköy Mevkii Uygulama İmar Planı'nın hüküm ve koşullarına göre uygulama yapılabileceği karardır.

yapılıncaya kadar Nazım İmar Planına göre mevzi imar planları halinde yapılaşma devam etmiştir.

'11.04.2007 Tasdik Tarihli 1/1000 Ölçekli Kilyos ve Demirciköy Yerleşim Alanları ve Çevresi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Planı' onayından sonra ise Kilyos Mahallesi'nde konut alanları, plan bütünlüğü içerisinde devam etmiştir.

Bu arada, 1980 onaylı İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı (İMAABNP) sonrası yapılan 1995 onay tarihli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı hukuken hükümsüz olduğundan İstanbul'un yeni bir Metropolitan alan planlamasına olan ihtiyacı gündemdeki yerini korumuştur. Böylece, 2006 yılında 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı hazırlık çalışmaları başlatılmış ve Büyükşehir Belediye sınırlarının içerdiği 5400 km²'lik alanda 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın hazırlanması ve onaylanmasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkili olmuştur (Yeşilirmak, 2011).

2009 onay tarihli 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı hazırlanmıştır. Bu plan ile İstanbul'un çevresel değerlerinin korunarak çok merkezli bir yapıya dönüşümü hedeflenmiştir. Kuzeydeki orman alanlarına, su kaynaklarına ve Boğaz'a karşı tehdit oluşturarak "kuzeye eğilim gösteren kent gelişiminin" sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde kontrol altına alınması, doğal eşiklerin ihlal edilmemesi, mevcut MİA üzerindeki baskının ve Boğaz geçişlerindeki trafik yükünün hafifletilmesi için MİA'dan sıçramalı odaklarla doğu ve batı eksenlerinde çok merkezli bir mekânsal düzenlemeye ve büyümeye imkân verecek şekilde hazırlanmıştır (İUAP, 2011).

Ancak, 2009 onay tarihli İstanbul Çevre Düzeni planı, önce bütünlüğü korumayan alt planlar oluşturularak ihlal edilmiş, daha sonra da yasal düzenlemeler ile değiştirilmiştir. Örneğin, 2014 tarihli Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği 26'ncı maddesinde ÇDP'nin kamu yatırımları vb. durumlarda değiştirilebileceğini açıklamaktadır. Nitekim 25.03.2014 onay tarihli Kuzey Marmara Otoyolu Uskumruköy-Demirciköy Geçişi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planına göre yapılmış olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü bu değişikliklerin yansımasıdır.

Ayrıca, çalışma bölgesi sınırlarındaki Zekeriyaköy Mahallesi içerisindeki Toplu Konut alanı için oluşturulan plan 14.08.2013 tasdikli Zekeriyaköy Toplu Konut Alanı KANİP plan hiyerarşisi ve bütünlüğünü korumayan diğer bir düzenlemedir.

Uskumruköy mahallesi'nde yapılaşma koşulları '20.10.2003 onay tarihli Zekeriyaköy-Uskumruköy 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı' hükümleri ile

belirlenmiş olup, konut yerleşme alanları 3. derece doğal sit alanlarında köy yerleşik alanlarından farklı olarak ‘Düşük Yoğunluklu Konut Alanı’ olarak gösterimiştir. Uskumruköy aynı plan hükümleri ile rekreasyon ve turizm faaliyetleri için yönlendirilmekte, 2. ve 3. Derece Doğal Sit Alanlarda rekreasyon ve konaklamaya yönelik ‘Turizm ve Konut Tesis Alanı’ ve ‘Günübirlik alanlar’ yer almaktadır.

Kilyos yapılaşma koşulları ‘11.04.2007 Tasdik Tarihli 1/1000 Ölçekli Kilyos ve Demirciköy Yerleşim Alanları ve Çevresi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı’ hükümleri ile belirlenmiş olup Kilyos Proje geliştirebilir imar koşullarına sahiptir. III. derece sit alanlarında yüksek, orta ve düşük konut yoğunluklarına olanak tanıyan plan, turizme yönelik konaklama tesisleri, plaj tesisleri, kafeterya, lokanta, kültürel tesisler ve günlük alış-veriş için gerekli ticaret birimlerine de izin vermektedir.

Kısırkaya ve Gümüşdere mahallelerinde çok hisseli arazi yapısına bağlı olarak ve kadastral problemlerden dolayı planlara son şekli verilememiştir. Çok hisseli arazi yapısı, kadastral sorunlar, 18 uygulamasının yapılmamış olması, yerel halkın plandaki yapılaşma oranına itiraz etmesi bu sorunların kaynağıdır. Bununla birlikte belirli noktalarda ada parsel bazında imar planları hazırlandığı da görülmektedir. Bu mahallelerde İBB Başkanlığınca 14.02.2009 tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı önemli bir yer tutmaktadır. Bu planın tadilatlarının alt ölçeği ise Bakanlık makamının 18.01.2018 tarih ve 12610 sayılı Olur’u ile onaylanan 1/1000 ölçekli Gümüşdere Kısırkaya Bölgesi 1. Etap KAUİP’dir. Gümüşdere mahallesi yaklaşık 940 ha’lık bir alanı kaplarken; bu plan Gümüşdere’nin yaklaşık 540 ha’lık bölümünü kapsamaktadır³⁷.

Kısırkaya mahallesi, ‘14.02.2009 onay tarihli 1/5000 ölçekli Gümüşdere – Kısırkaya Bölgesi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (KANİP)’ kapsamında kalmaktadır. Kısırkaya mahallesi yaklaşık 1.005 ha’lık bir alanı kaplarken, bu plan Kısırkaya’nın yaklaşık 220 ha’lık alanını kapsamaktadır. Kısırkaya geneli için ‘Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı (KAUİP)’ yakın zamana kadar yapılmamış olup, 2023 tarihinde 2. Bölge kapsamında KAUİP hazırlanmıştır. Bu süreçte, öncelikle 14.02.2009 onay

³⁷ 18.01.2018 onay tarihli 1/1000 ölçekli KAUİP, Gümüşdere sınırları içerisindeki alanın %22’si “Gelişme Konut Alanları” lejantında, %1’i “Yerleşik Konut Alanları” lejantında %10’u “Örtü Altı Tarım Arazisi” lejantında, %9’u “Doğal Karakteri Korunacak Alan” lejantında, %2’si “Tarım Alanı” lejantında, %2’si “Orman Alanı”nda kalmakta” Gümüşdere mahaltesinde; 1/1000 ölçekli Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi 1. Etap KAUİP kapsamında Ticaret+Konut Alanları, Konut Alanları (Y1), Cami Alanı ve Park Alanı mevcuttur.

tarihli 1/5000 ölçekli Sarıyer, Gümüşdere – Kısırkaya Nazım İmar Planında değişiklik yapılmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Bakanlık Makamı'nın 16.08.2013 tarih ve 8220 sayılı OLUR'ları ile 644 sayılı KHK'nın 13/A maddesi uyarınca onaylanmış olan "Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı değişikliği" ve "1/1000 Ölçekli Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi 2.Etap KAUIP"³⁸ hazırlanmıştır. Turizm odaklı düzenlemeler yapılmış, konut alanı işlevi ve kamu yararı göz önünde bulundurularak, karma kullanım şeklinde Ticaret + Turizm + Konut alanı kullanım kararı getirilmiştir (ÇŞB, 2023). Lokal planlardan Kilyos 1 pafta, 0 ada, 305,306 ve 309 parseller için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlık makamının onayı ile turizm emsalleri artırılarak yapılan plan tadilatı İBB tarafından dava edilerek iptal edilmiştir³⁹.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın 03.04.2018 tarih ve 59242 sayılı onaylı, Kısırkaya Balıkçı Barınağı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Değişikliği ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, lokal olarak hazırlanmış planlar arasında yer almaktadır (ÇŞB,2023).

³⁸ Daha fazla bilgi için bkz URL.23, Erişim Tarihi: 12.12.2023

³⁹ 1 pafta, 0 ada, 305,306 ve 309 parseller için mevcut planlar İBB tarafından ilk olarak 2020 yılında dava edilmiştir. İstanbul 5. İdare Mahkemesi 2.11.2021 tarihinde, planların iptaline karar vermiş, İstinaf da kararı haklı bulmuştur. Karar Danıştay 6. Dairesinin 29.12.2022 tarihli kararıyla kesinleşmiştir. Ancak bakanlık aynı arazi için plan değişikliğine gitmiştir. "Nitelikli Doğal Koruma Alanı" statüsündeki araziler, "Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı" statüsüne alındı. İBB, bölgenin turizm alanı olduğu, otel işletmeciliği yapılabileceği, yapılaşma için müsait olduğu anlamına gelen yeni plan değişikliğini de dava etmiş, imar izni iptal edilmiştir. Bkz URL 10

Çizelge 5. 1: Araştırma sahası üzerinde etkisi olan planlar

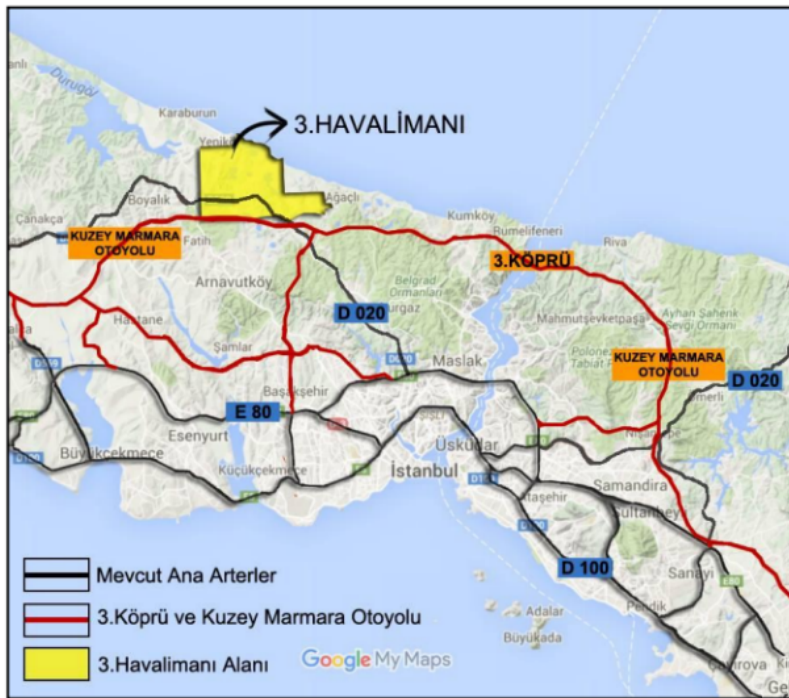
No	Plan Adı ve Planla İlgili Kararlar	Onaylayan Kurum	Onay Tarih /Karar no
1	1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım İmar Planı (İMANİP), (ilk metropoliten ölçekli plan)	İmar ve İskan Bakanlığı	29.07.1980
2	1995 yılında İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge NİP (Danıştay 6. Dairesi'nin 26.02.2003 tarih 2002/2197 E.2003/1224 K. sayılı kararı yetki yönünden iptali)	İBB	26.02.2003 İptal edildi
3	1/1000 Ölçekli Kilyos Köy içi İslah imar planı	Sarıyer Belediye Meclisi	021.02.1989
4	1/1000 Ölçekli Kilyos İlave İmar Planı	Sarıyer Belediye Meclisi	05.07.1991
5	1/1000 Ölçekli Zekeriyaköy-Uskumruköy Mevkii Uİ P	Sarıyer Belediyesi	02.01.1991
6	İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir.	İstanbul 3 nolu KTVKK	15.11.1995 tarih,7755 sayılı karar
7	1/25 000 Ölçekli Doğal Sit Derecelendirme Paftasında 1., 2.,3. derece doğal sit alanları belirlenmiştir.	İstanbul 3 nolu KTVKK	20.06.1996 tarih, 8374 sayılı karar
8	KANİP yapılıncaya değin, geçiş dönemi yapılanma şartları içinde ilgili belediyesince, 02.01.1991 tarihli 1/1000 ölçekli Zekeriyaköy-Uskumruköy UİP'nin hüküm, koşullarına göre uygulama yapılabileceği	İstanbul 3 nolu KTVKK,	07.11.1996 tarih, 8849 sayılı karar
9	1/1000 Ölçekli Uskumruköy-Zekeriyaköy KAUİP	Sarıyer B, İBB	20.10.2003
10	1/1000 Ölçekli Kilyos Demirciköy Yerleşim Alanı ve Çevresi KAUİP	Sarıyer B, İBB	11.04.2007
11	1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı	İBB	2009
12	Zekeriyaköy Toplu Konut Alanı KANİP	İBB, III nolu K.T.V.K.K	14.08.2013
13	1/5000 Ölçekli Gümüşdere- Kısırkaya Bölgesi K A N İ P	İBB	14.02.2009
14	1/1000 ölçekli Uskumruköy 450 no.lu parsel ile ilişkin Gümüşdere – Kısırkaya Bölgesi KAUİP	ÇŞB	16.08.2013
15	1/5000 Ölçekli Kuzey Marmara Otoyolu (KMO)Uskumruköy-Demirciköy Geçişi KANİP	ÇŞB	25.03.2014
16	1/1000 Ölçekli KMO Uskumruköy-Demirciköy Geçişi KAUİP Değişikliği	ÇŞB	25.03.2014
17	Zekeriyaköy (Küçükkavak) ve Yan Kolu Uskumru (Sofa) Deresi İslah Projesine Yönelik 1/5000 Ölçekli KANİP Değişiklikleri ve 1/1000 Ölçekli KAUİP Değişiklikleri	ÇŞB	27.11.2018
18	1/5000 Ölçekli Sarıyer, Gümüşdere - Kısırkaya Bölgesi KANİP ve 1/1000 ölçekli Gümüşdere Kısırkaya Bölgesi 1. Etap KAUİP değişiklik	ÇŞB	18.01.2018 16.10.2018
19	Kısırkaya Balıkçı Barınağı 1/5000 KANİP ve 1/1000 ölçekli KAUİP	ÇŞB	03.04.2018
20	2. İstanbul 2. ÇDP onay	ÇŞB	16.3.2021
21	1/5000 Ölçekli Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi KANİP değişikliği; 1/1000 Ölçekli Gümüşdere-Kısırkaya 2.Etap KAUİP (273,3 m ²). 'Karadeniz'e kıyı olduğundan turizm ve ticaret potansiyeli'	ÇŞB	18.04.2023 17.05.2023

(Kaynak: Tabloda yer alan bilgiler; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin resmi internet sayfasından ve Sarıyer Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile görüşme yolu ile temin edilmiştir).

5.1.3 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak çalışma alanında ve yakınında yer alan mega projeler

Mega projeler, gelişim dinamiklerini etkileyen; arazi değerlerinde değişikliğe neden olan; ekonomik/sektörel büyüme yaratan; yerel dokuyu şekillendiren; kimlik/imaj yaratan projeler olarak karakterize edilmektedir. Bu projeler büyük yatırım, uzun vadeli inşaat ve çok sayıda aktörleri içermektedir (Aydın, 2015) ve dönüşüm yaratma gücüne sahiptir. Mega projeler çevrelerinde yeni uydu şehirlerin oluşmasını tetikleyerek daha önce kırsal peyzaj özellikleri ile öne çıkan yerleşim alanlarında dönüşümlere sebep olmaktadır (Sönmez ve Köksal, 2017). Bu süreçte kırsal peyzajlar çok işlevli hale gelmekte ve kentleşmektedir (Zuzańska-Żyřko ve Diszy, 2021).

Tezin araştırma alanını oluşturan mahalleler (Uskumruköy, Gümüşdere, Kilyos, Kısırkya) mega projelerin etkisi altındadır. Bu projelerden Yavuz Sultan Selim köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolunun hizmete açılması (2016), İstanbul Yeni Havalimanının hizmete açılması (2018) bölgedeki erişimi artıran ve gelişimi yönlendiren etkiye sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde, Yavuz Sultan Selim köprüsü ile Kuzey Marmara Otoyolu ve Zekeriyaköy'ün kuzeybatısına yer alan 3. Havalimanı projesi bölgedeki peyzaj değişimi üzerinde etkili olmaları nedeniyle incelenecektir.

şekil 5. 1:Mega projelerin çalışma alanına göre konumu

(Kaynak: Gülay ve diğ, 2019, s.218)

5.1.3.1 Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu

İstanbul'da üçüncü bir köprü yapılması 1990'lı yıllardan beri ülkenin gündeminde olup, yeri konusundaki anlaşmazlıklar ve bütçe olanakları gibi çeşitli sebeplerle yapılamamıştır. 3. Köprü inşaatı yapımına 29 Mayıs 2013'te yapılan temel atma töreni ile başlanmış olup, 26 Ağustos 2016'da hizmete açılmıştır. Proje, İstanbul'un kuzeyini Avrupa Yakası'nda Sarıyer İlçesi'ne bağlı Garipçe Mahallesi'nden, Anadolu Yakası'nda Beykoz'a bağlı Polenezköy'e bağlayan Yavuz Sultan Selim köprüsü ile köprüyü kuzey ormanlarından geçerek diğer ana arterlere bağlayan Kuzey Marmara Otoyolu projesinden oluşmaktadır ve Yavuz Sultan Selim Köprüsü Kuzey Marmara Otoyolu olarak anılmaktadır.

Şekil 5. 2:Yavuz Sultan Selim Köprüsü Kuzey Marmara Otoyolu

(Kaynak: URL 6, Erişim tarihi: 11.03.2024)

İstanbul'un temel arazi kullanımı ve ulaşım politikalarını konu alan ve alt ölçeğindeki diğer bütün planların uyması gereken 2009 onay tarihli 1/100.000 ölçekli Çevre Düzenleme Planı (ÇDP)'nda Üçüncü Köprü ve güzergahına ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Projenin dayanağı daha sonra hazırlanmış olan 1/25.000 ölçekli 17.06.2010 onay tarihli İstanbul İli Kuzey Marmara Otoyolu Nazım İmar Planı'dır.

2009 onay tarihli 1/100.000 ölçekli Çevre Düzenleme Planı (ÇDP), İstanbul'un gelişim yönlerinin batı ve doğu olarak yönlendirilmesi ve mekansal büyümenin alt-merkezleri de içermek üzere doğrusal bir modele dayandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle, kentin ağırlıkla kuzeyinde yer alan ekolojik kaynaklara

yönelik eğilim gösteren kent gelişiminin önlenmesi hedeflenmiştir. 2009 tarihli İÇDP’de 3. Köprü önerisi tehdit olarak görülmüştür (İÇDP, s.378, 511, 529). İÇDP’nin bu yaklaşımına rağmen İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi 16.06.2010 tarihli toplantısında plan hükümleri üzerinde değişiklik yapmış, “*plan’da ölçek sebebiyle gösterilmeyen ulaşım sistemi projeleri, plan’ın bütünlüğüne ve ilkelerine uygun olarak alt ölçekli plan çalışmalarında değerlendirilecektir*” ifadesindeki “ölçek sebebiyle” ibaresini iptal etmiştir. “*Plan’da gösterilmeyen ulaşım sistemi projeleri, plan’ın bütünlüğüne ve ilkelerine uygun olarak alt ölçekli plan çalışmalarında değerlendirilecektir*” olarak düzenlemiştir. Yeni bir madde (8.2.17) ile “*İlave boğaz geçiş ve güzergâhları alt ölçekli planlarda değerlendirilecektir*” hükmü eklenmiştir (İBB Meclisi Kararı, 2010a). Üçüncü Köprü ve çevre yollarının İstanbul il sınırlarında kalan kısmını içeren “1/25.000 ölçekli İstanbul İli Kuzey Marmara Otoyolu Nazım İmar Planı” 17.06.2010 tarihli meclis toplantısında oy çokluğu ile onaylanmıştır (İ.B.B. Meclisi Kararı, 2010) (akt. Çarıkçı, 2014).

Uygulama projeleri doğrultusunda hazırlanan 1/25.000 ve 1/5000 ölçekli nazım imar planı değişiklikleri ile 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişiklikleri bölümler halinde onaylanmış, askı süreçleri tamamlanmış ve yapılan itirazlar reddedilerek planlar kesinleşmiştir (Ceylan, 2018) .

Avrupa ve Asya yakasında bağlantı yolları bulunan Köprü, Avrupa yakasında Garipçe; Asya yakasında Poyraz mahalleleri arasında 1,4 km’lik mesafeyi kapsamaktadır. Toplam uzunluğu 114 km olan Köprü projesi 2x4 şeritli yol ve henüz yapılmamış olan 2 adet yüksek hızlı tren geçecek şekilde planlanmıştır (Aysev, 2022).

Projenin ihalesi 06.07.2012 tarihinde, 3996 Sayılı “*Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun*” doğrultusunda yapılmıştır. Projenin yüklenici firması Türk-İtalyan ortak girişimidir (Aysev, 2022) . Proje kapsamında kamulaştırmalar Karayolları 1. Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. KMO III. Etap’ında projelerin imar planlarına işlenmesi için KGM tarafından “*Kuzey Marmara Otoyolu ve 3. Köprü Projesi Odayeri-Paşaköy Kesimi İmar Planlarının ve İmar Plan Değişikliklerinin Hazırlanması, Tadil Edilmesi ve Tüm Yetkili Makamlarca Onaylatılması Hizmetleri İşi*” yüklenici firmaya ihale edilmiştir

Çizelge 5. 2: Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu Proje Bilgileri.

Proje Adı	KMO ve Yavuz Sultan Selim Köprüsü	
Projenin Yeri	Yavuz Sultan Selim Köprüsü: Avrupa Yakası'nda Sarıyer'in Garipçe mahallesi ile Anadolu Yakasında Beykoz'un Poyrazköy semtinde yer almaktadır	
Proje Kapsamı	95 Km Uzunluğunda Anayol ve Bağlantı Yolları (Toplam 250 Km), 39 adet Viyadük, Otoyol Köprüsü, 4 Tünel ve 3. Boğaz Köprüsü	
Projenin İhale Tarihi	06 /07/ 2012	
Temel Atma Tarihi	29 Mayıs 2013	
Sözleşme Tarihi	13.05.2014	
Bitiş Tarihi	26 Ağustos 2016	
Proje Maliyeti	3,25 Milyar ABD Doları	
Projenin Boyutları	Köprü Açıklığı: 1408 Metre, Köprü Toplam Uzunluğu: 2164 Metre, Kule Yüksekliği:322 Metre, Köprü Genişliği: 59 Metre, 2x4 Karayolu Şeritleri, 2x1 Demiryolu Şeritleri	
Proje Malzemesi	Çelik ve Beton	
Proje modeli	Yap-İşlet-Devret modeli	
Yatırım+İşletme Süresi	10 yıl	
İşveren	Karayolları Genel Müdürlüğü/Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	
Aktörler	Yüklenici	IC İçtaş İnş. San. Tic. A.Ş. ve Astaldi S.P.A Ortaklığı
	Alt yükleniciler	HDSK Konsorsiyumu (Hyundai, SK E&C)
Proje Mühendisi	T-Engineering, J. Francois Klein, Greisch, Temelsu	
Muhelif Sivil Aktörler	KOS – Kuzey İstanbul Savunma, TMMOB	
Röportaj	Serhat Soğukpınar (ICA Genel Müdürü), Gülçin Kozan (Trafik ve Bakım Müdürü, ICA), Burak Akdemir (Kurumsal Finans, ICA)	

(Kaynak: Aysev, 2022, s.146)

3. Köprü Projesinin, 1993 yılında resmiyet kazanan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'nden önce yatırım kararı alınmış olduğundan yönetmeliğe tabi tutulamayacağı savunulmuş, finansmanında dış kaynaklı kredi temin sürecinde yabancı kreditorlerce ÇED (veya ÇSED) raporu hazırlanması istenmiştir (Çarıkçı, 2014). Proje, 2009 onay tarihli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın (ÇDP) ana stratejilerine uymadığı halde, uygulanmış ve planlama tekniklerine ve mevzuata aykırı şekilde ÇDP'ye işlenmiştir.

Kuzey Marmara Otoyolu ve 3. Boğaz Geçişi Projesi 628,6 ha tarım arazisi 345 hektar meşe yoğunluklu orman alanı, 284 hektar kozalaklı/iğne yapraklı ağaç alanı kaybedilmiştir (Giritlioğlu, 2020).

3.Köprü, 3. Havalimanı ve Büyük Konut Projelerinin bölgede nüfus artışına ve trafik yoğunluğuna sebep olacağı, mülkiyette değer artışı sağlayacağı ve bölgeye ulaşımı kolaylaştıracağı yöre halkı tarafından kabul edilmekte, bölgenin sosyal profilinin değişeceği öngörülmektedir (Menteş ve Töre, 2020).

3. köprü projesinin Avrupa Yakası'ndaki ayağı olan Garipçe'ye olan yakınlığı sebebiyle, Koç Üniversite'sinin de bölgedeki tetikleyici etkisinin köprü ile artacağı öngörülmektedir (Yalçın, 2014).

5.1.3.2 İstanbul Yeni Havalimanı (İYH)

2000'li yıllarda, İstanbul'da Atatürk ve Sabiha Gökçen Havaalanlarının artan talebi karşılamadığı gerekçesi ile üçüncü bir havaalanı gerektiği gündeme gelmiş, hatta 3. Havalimanı Projesi 15 Haziran 2009'da onaylanan 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planında (İÇDP) yer almıştır (İBB, 2006). Planda havaalanının yeri İstanbul kent makroformunu doğu-batı yönünde gelişmesi için Silivri ilçesi olarak belirlenmiştir (Gülay ve diğ, 2019). Ancak, bu karar daha sonra değiştirilmiştir. 08.09.2012 tarihli, 28405 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2012/3573 no'lu Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılan değişiklikle, İstanbul Yeni Havalimanı'nın konumu Yeniköy ve Akpınar köyleri arası (Eyüp ve Arnavutköy) olarak belirlenmiş, afet riski gerekçesiyle Terkos Gölünün doğusu, Sazlıdere ve Küçükçekmece göllerinin yakın çevreleri 'rezerv alan'⁴⁰ ilan edilmiştir.

Bakanlar Kurulu Kararı'ndan sonra, 3. Havalimanı ÇED raporu hazırlanıp Nisan 2013'te Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na teslim edilmiş, olumlu bulunmuştur. Ancak, ÇED süreci tamamlanmadan, proje ihaleye çıkıldığından ve projenin yaratacağı ekolojik sorunlardan dolayı dava açılmış, İstanbul 4. idare Mahkemesi 21.01.2014 tarihli kararı ile yürütmeyi durdurmuştur ve tekrar bir ÇED raporu hazırlanarak 6.3.2014'te Çevre ve Şehircilik Bakanlığına sunulmuştur. Yargı süreci devam ederken 07.06.2014'te İstanbul Yeni Havalimanı (İHY) temel atma töreni gerçekleştirilmiştir (Tolunay, 2015). Kamulaştırma işlemleri için 02.01.2014 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından TOKİ görevlendirilmiş (Çarıkçı, 2014).

⁴⁰ 6306 sayılı Afet riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ile ilgili kanunun 2. Maddesini (c) bendinde Rezerv yapı alan 'Bu Kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, TOKİ'nin veya İdarenin talebine bağlı olarak veya resen, Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenen alanları' ifade etmektedir. Ancak kanunun amacı dışında ve proje geliştirmek maksadıyla kullanıldığı görülmektedir.

2015 yılında hazırlanan Çevresel Mevcut Durum ve Etki Değerlendirme raporuna göre, proje alanı ağırlıklı olarak terkedilmiş maden alanları ve fundalıklardan oluşmaktadır. Tarım ve hayvancılık için kullanılan 298 ha'lık arazi, 5,230 ha'lık orman arazisi, taş ocaklarından kaynaklanan 610 ha'lık göletler yer almaktadır. Geriye kalan 332 ha'lık alan yol ve dolgu alandan oluşmaktadır (ÇSED, 2015).

ÇSED raporu hazırlanırken İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü'nün Durusu, Kemberburgaz ve Arnavutköy Orman Yönetim Planları kullanılmış, orman varlıkları belirlenmiştir. Ağırlıklı olarak yaprak döken ağaç ve iğne yapraklı ağaçlardan oluşan orman varlığı tespit edilmiştir. Bunlar; alıç, yalancı akasya, kestane, gürgen, meşe, karaçam, sahil çamı, kızılçam, fıstık çamıdır. Aynı raporda, alanda yaygın bulunan diğer ağaç türlerinin (üvez, kayın, karaağaç, ıhlamur, akçaağaç) yeterli düzeyde uniform tür kompozisyonu, boyut, yaş ve ağaç kümesi (en az 1 hektar) oluşturmadığına ve bunlara özgü meşcere tipi bulunmadığına yer verilmiştir (ÇSED, 2015).

Başta TMMOB Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi ve İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi gibi mesleki kuruluşlar olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşları projeyi dava etmiştir. Davaya konu gerekçeler; projenin mevcut plan hükümlerini yok sayması, plan hiyerarşisine uymaması, İstanbul'daki kuzey ormanlarında tehdit yaratması ve şehir makroformunu bozması, İstanbul'un içme suyu kaynakları olan Alibey Barajı ve Terkos Gölü'nün projeden zarar görmesi, proje alanının sayılı kuş göç yolları güzergahında olması, projenin bölgedeki yaban hayatını olumsuz etkilemesi, Bern Sözleşmesi kapsamında korunması gereken 58 fauna elemanı yer alması, proje alanında mera alanları ve endemik bitki türlerinin bulunması, projenin İstanbul'un iklim yapısını değiştirecek olması, bölgedeki rüzgar verilerinin uçuşlar için uygun olmaması, Havalimanı arazi zemininde sivilaşma riskinin bulunmasıdır (Gülay ve diğ., 2019).

İstanbul Havalimanı için 13 milyon civarında ağaç kesilmiş, 17 endemik bitki türü projeden etkilenmiştir. Pirinççi Barajı, Terkos gölü havzasını besleyen Ceko deresi, Üstülük deresi ve Yeniköy deresinin projeden zarar görmüştür (Giritlioğlu, 2020).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gıda Stratejisi Belgesi 2021 yılı raporuna göre, 61,9 km² orman alanı ve 2,11 km² tarım alanı yok edilmiştir. Yavuz Sultan selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu ise, 32,4 km² orman alanı ve 6,7 km² tarım alanının yok

olmasına neden olmuştur.⁴¹

Havaalanının bulunduğu bölge, zirai/kırsal özelliklerinden endüstriyel/gelişmiş bir yapıya kaymaktadır. Bu özellikler bölgeye göçü özendirilmekte ve nüfusu artırmaktadır (ÇSED 2015). Bu durum, Türkiye Taşınma Dosyası verilerine de yansımıştır ve Arnavutköy ve çevre ilçelere (Eyüp, Göktürk), önceki yıla göre yüzde yüzün üzerinde göç olmuştur (harmonigd.com.tr 2020) (akt. Özalp ve Sönmez, 2022).

Köprü, 3. Havalimanı ve büyük konut projelerinin bölgede nüfus artışına ve trafik yoğunluğuna sebep olacağı, mülkiyette değer artışı sağlayacağı ve bölgeye ulaşımı kolaylaştıracağı düşüncesi yöre halkı tarafından kabul edilmekte, alanın sosyal profilinin değişeceği öngörülmektedir (Menteş ve Töre, 2020)

Çizelge 5. 3:İstanbul Yeni Havalimanı Proje Bilgileri

Projenin ilk konumu	Silivri ilçesi yakınlarında (15 Haziran 2009 onaylı İÇDP)
Mevcut konumu	İstanbul'un Avrupa Yakası'nda, Tayakadın ile Akpınar köyleri arasında
Konum değişikliği yasal dayanağı	08.09.2012 tarih, 28405 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/3573 no'lu Bakanlar Kurulu Kararı
Proje alan büyüklüğü	76,5 km ²
Zemin etüd tarihi	2014
Temel atma tarihi	Mayıs 2015
Bitiş Tarihi	29 Ekim 2018'(2 pist), tamamı 2029 (4 etaplı proje)
Proje yaklaşık maliyeti	10 milyar 247 milyon euro
Projenin boyutları	6 adet pistten oluşan İstanbul Havalimanı tamamlandığında 165 yolcu köprüsü, 4 ayrı terminal binası, 3 teknik blok ve hava trafik kontrol kulesi, 8 kontrol kulesi, her türlü uçak tipinin operasyonuna uygun müstakil 6 pist, 16 taksi yolu, 500 uçak park kapasiteli apron(toplam 6,5 milyon m ²), şeref salonu, kargo ve genel havacılık terminali, devlet konuk evi, yaklaşık 70 bin araç kapasiteli açık/ kapalı otopark, havacılık tıp merkezi, oteller, itfaiye ve garaj merkezi, ibadethaneler, kongre merkezi, güç santralleri, arıtma, çöp bertaraf tesisleri.
Proje modeli	Yap-İşlet-Devret modeli
Yatırım+işletme süre	22 milyar 152 milyon euro +25 Yıllık
İhale/ sözleşme tarihi	03.05.2013 / 19.11.2013
Aktörler	Devlet Hava Meydanları İşletmesi'ne (DHMİ)
İşveren /Yüklenici	Limak-Cengiz-Mapa-Kalyon Ortak Girişim Grubu (OGG)

(Kaynak: Gülay ve diğ, 2019'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

⁴¹ URL 22, Erişim tarihi: 1012.2023

5.1.4 Kırsal peyzaj değişim dinamiği olarak diğer ulaşım projeleri-Sarıyer-Kilyos Tüneli

Çalışma alanına kent merkezindeki en yakın nokta olan Hacıosman Metro durağının açılması (2011), Sarıyer Çayırbaşı tünelinin inşasının tamamlanması(2012) ile bölgeye erişim kolaylaşmıştır. Bölgenin gelişimini etkileyecek büyük projeler arasında bir kamu yatırımı olan 32 km.'lik Gayrettepe–Kemerburgaz – 3. Havalimanı raylı sistem hattı ve Sarıyer–Kilyos tüneli bulunmaktadır (Menteş ve Töre, 2020).

Bu projelerden yapımına 2022 yılında başlanmış olan Sarıyer-Kilyos Tüneli Sarıyer sınırları içerisinde yer almaktadır. İstanbul ulaşımını rahatlatmak amacıyla 1,3 kilometrelik bağlantı yolları ve 6 bin 875 metre uzunluğundaki Tünel ile birlikte 8,2 km uzunluğunda planlanmış bir çift tüneldir. Projenin başlangıcı mevcut Çayırbaşı-Sarıyer Tüneli sonundaki kavşak noktası olup, bitiş noktası Kuzey Marmara Otoyolu-Kilyos bağlantısını sağlayacak olan Uskumruköy Kavşağıdır. Tünel çalışmalarının 2026 yılında tamamlanması hedeflenmektedir. Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Abdulkadir Uraloğlu, 04.11.2023 tarihli basın açıklamasında proje hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir:

"...Projemiz tamamlandığında, Levent, Maslak ve Sarıyer gibi yoğun nüfusun ve iş yerlerinin bulunduğu alanların Kuzey Marmara Otoyolu'na ve İstanbul'un kuzeyindeki, Zekeriyaköy, Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere ve Demirciköy gibi yerleşimlere bağlantısı kolaylıkla sağlanmış olacak. Aynı şekilde İstanbul'un kuzeyindeki yerleşim alanlarında yaşayan nüfusun da kent merkezlerine erişimi oldukça kolaylaşacak. Mevcut durumda, Kuzey Marmara Otoyolu'nun Uskumruköy Kavşağı'ndan çıkan ve bu civarda yaşayanların Zekeriyaköy, Uskumruköy gibi yerleşim alanlarındaki düşük standartlı şehir içi yollarını kullanarak Sarıyer'e ulaşmaları ortalama 35 dakika sürüyor. Sarıyer- Kilyos Tüneli'nin hayata geçmesiyle şehir içi imar yolları baypas edilecek ve Sarıyer'e ulaşım süresi 5 dakikaya kadar inecek. Bu da önemli ölçüde yakıttan ve zamandan tasarruf sağlayacak. Ayrıca, Maslak, Levent, Beşiktaş gibi İstanbul'un en canlı iş ve finans merkezleri, Sarıyer-Çayırbaşı Tüneli ve hemen akabindeki Sarıyer-Kilyos Tüneli vasıtasıyla doğrudan Kuzey Marmara Otoyolu'na bağlanabilecek. Dünyanın en büyük havalimanlarından olan İstanbul Havalimanı'na erişimleri de kolaylaşacak..." (Uraloğlu, 2024)⁴²

⁴² URL 11, Erişim tarihi: 12.04.2024

Çizelge 5. 4: Sarıyer Kilyos Tüneli Proje bilgileri

Sarıyer-Kilyos Tüneli Proje Bilgileri	
Projenin	İstanbul'un Avrupa Yakası'nda, Sarıyer ilçesinde Çayırbaşı Tüneli (Maden Çırçır) çıkışında başlamakta ve Kuzey Marmara Otoyolu bünyesinde inşa edilmiş Uskumruköy Modern Dönel Kavşağı'na bağlanarak son bulmaktadır.
Proje uzunluğu	8.2 km (1,3 km bağlantı yolları ve 6.875 metre uzunluğundaki Sarıyer-Kilyos Karayolu Tüneli)
Projenin kapsamı	Sarıyer Kavşağı ve Kilyos Kavşağı olmak üzere 2 farklı seviyeli kavşak, 1 adet viyaduk, 2 aç-kapa yapısı ve 1 menfez.
Proje Başlangıç Tarihi	2022
Proje Bitiş Tarihi	2026
Proje kapsamında yapılan arazi kamulaştırmaları	26 Şubat 2023 tarih 32114 sayılı 6856 karar nolu resmi gazete ilanı ile Sarıyer-Kilyos Karayolu Tüneli yol yapım çalışmaları kapsamında Sarıyer İlçesinde Kilyos(59 ve 354 parseller), Demirciköy(245, 246, 271 parseller), Maden(926 ada 1 parsel) ve Merkez(683 ada 4 parsel) mahallelerinde kamulaştırma yapılacağı ilan edilmiştir. ⁴³
Proje yaklaşık maliyeti	1,13 Milyar TL
Proje modeli	Yap-İşlet-Devret modeli
Aktörler	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
İşveren /Yüklenici	ICA (İçtaş İnşaat ile Astaldi Girişimi)

(Kaynak: Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı faaliyet raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır⁴⁴)

Çizelge 5.4'de görüldüğü gibi, Sarıyer-Kilyos Tünel **Projesi çalışmaları kapsamında arazi kamulaştırmaları yapılmış olup**; 26 Şubat 2023 tarih 32114 sayılı 6856 karar nolu resmi gazete ilanı ile Sarıyer-Kilyos Karayolu Tüneli yol yapım çalışmaları kapsamında Sarıyer İlçesinde Kilyos, Demirciköy, Maden ve Merkez mahallelerinde kamulaştırma yapılacağı ilan edilmiştir⁴⁵.

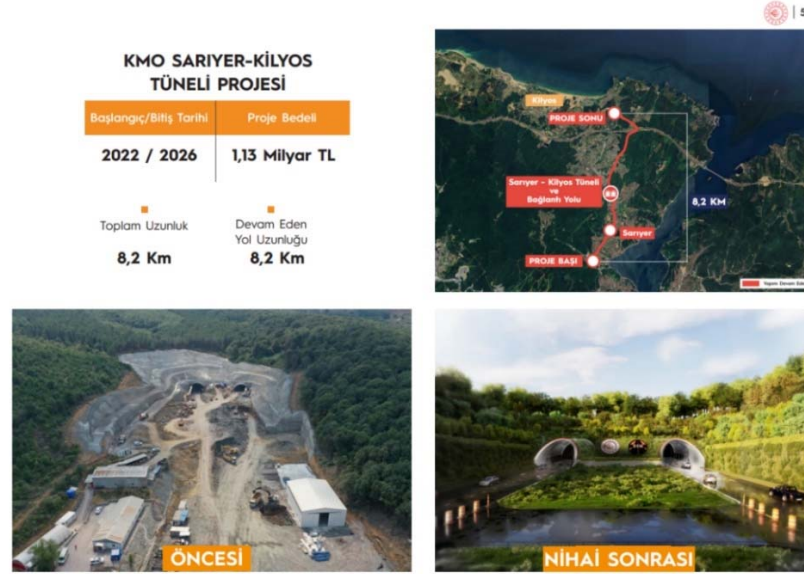
Aslında büyük ulaşım projelerinin önemli bir kısmı, diğer büyük projelerin önünü açmakta, öngörülen alanları ulaşılabilir ve yatırım yapılabilir kılmaktadır. Ancak, bu projelerin ve tetikleyecekleri özel yatırımların doğal alanları yapılı çevrelere

⁴³ URL 6, Erişim Tarihi: 11.03.2024

⁴⁴ URL 11, Erişim Tarihi: 12.04.2024

⁴⁵ Kilyos (59 ve 354 parseller), Demirciköy(245, 246, 271 parseller), Maden(926 ada 1 parsel) ve Merkez(683 ada 4 parsel),daha fazla bilgi için bkz. URL 6,, Erişim Tarihi: 1.11.2023

dönüştürmeleri ekolojik tahribatlar yaratmaktadır. İstanbul'un kuzeyinde yer alan orman alanları, su havzaları ve tarımsal alanlar bu projelerin baskısı ile tahribatlar yaşamaktadır.

Şekil 5. 3: Sarıyer-Kilyos Tüneli Proje Künyesi

(Kaynak: URL 11, Erişim: 12.04 2024)

Sarıyer-Kilyos Tüneli Projesinin bir kısmı Kilyos Mahallesi'nden geçmektedir. Ancak çalışma alanımızdaki çoğu mahalleyi etkisi altına almaktadır. Proje güzergahı ile ilgili olarak Kilyos, Demirciköy, Maden ve Merkez mahallelerinde kamulaştırmalar yapılmaktadır.

Projenin çevresel etkileri ise ağırlıklı olarak Uskumruköy, Kilyos ve Gümüşdere mahallelerinde, araç trafiğine yansıyan etkilerdir. Bununla birlikte proje kapsamında tesis edilen beton santrali de çevrede yarattığı kirlilik ve tesis araçlarının kaza riski oluşturmaları sebebiyle mahallelerde tepkilere yol açmaktadır.

5.1.4.1 Sarıyer-Kilyos tünel projesi kapsamında kurulan geçici beton santrali

Sarıyer-Kilyos Tüneli Projesi kapsamında bölgede geçici beton santrali kurulmuştur. Bu, projenin bölgedeki önemli bir etkisidir. Tesis, *Gümüşdere-Uskumruköy arasında Uskumru Caddesi üzerinde 69 numaralı parselde -ve yanındaki kamu mülkü olan park alanında-* Sarıyer Kilyos tüneli inşaatına hizmet etmek üzere tesis edilmiştir.

Aslında, inşaat şantiyelerinde veya yakınında beton santral tesis edilmesi yeni bir konu değildir. Bu, hazır betonun priz süresi içinde yani sertleşip özelliğini kaybetmeden önce, ihtiyaç duyulan yere dökülmesi gerektiğinden kaynaklanmaktadır. Hazır beton,

belirli bir süre içinde taşınması gerektiği için sevkiyatı da sınırlıdır. Beton santrallerinin beton gerekli olan yere uzak olması hem beton priz süresinin kontrol edilememesini hem de nakliyeyle ilgili emisyonu artırmaktadır. Şantiyede kurulan beton santralleri çalışma alanımızda ve yakınında birçok inşaat sahasında yapılmıştır. Zekeriyaköy Toki Köy projesi, Uskumruköy arıköy sitesi inşaat aşamasında beton santrali kurulan bazı şantiyelerdendir.

Ancak, Uskumruköy’de kurulan tesis bölgede tepkilere yol açmıştır. Bölgede tesis kurulmasına karşı eylemler ve oturumlar düzenlenmekte, resmi kurumlara dilekçeler verilmektedir. Bunlardan biri ‘Arıköy Çevre Gönüllüleri Derneği’nin beton santraline 20.06.2023 tarihli itiraz dilekçesidir. Dilekçede itiraz konuları;

‘...santral faaliyetinin yaklaşık 4 yıl devam edeceği; tünele taşınacak malzemelerin 8 km mesafede yer alması ve beton blokların tırlarla nakledilirken trafik oluşacağı, kamyonların 90 derecelik açı ile üç kez trafiği kesmesi sonucunda kaza risklerinin artacağı; önemli tarım üretim yeri olan Gümüşdere’nin olumsuz etkileneceği; Turizm bölgesi olan Kilyos’un yaz aylarında olumsuz etkileneceği; İmar planınının 15. Maddesine uyumsuzluk’⁴⁶ olarak belirtilmiştir.

Beton üretim sürecinde oluşan salınımlar (CO₂, SO₂) küresel ısınma kaynağıdır. Üretim sırasında açığa çıkan gaz ve tozlar, santral bacalarından salınan ve havayı kirleten küçük partiküller hastalıklara neden olabilmekte ve çevre kirliliği yaratmaktadır.

Bölge inşaatlarının bazılarında geçici beton santralleri inşaat sahası içerisinde kurulmuş daha sonra kaldırılmıştır. Ancak, bu santralin Uskumruköy Gümüşdere yolu üzerinde su kaynaklarına ve tarım arazilerine yakın konumu, çevresel risk oluşturmaktadır. Ayrıca, tesisten malzeme taşıyan araçların trafik kazalarına yol açabilecek bir güzergahta olması, kaza riskleri ve kirlilik yaratması sebebiyle çalışma alanında yaşayanların tepkilerine neden olmaktadır. Ayrıca tesise ait ÇED Raporunun olmayışı zararlarının boyutu ile ilgili endişeleri artırmaktadır. Bu tepkiler saha görüşmelerindeki mülakatlara da yansımış olup, tesisin kapatılması için yapılan protestolar basına da yansımıştır⁴⁷.

⁴⁶ URL 9, Erişim tarihi:10.03.2024

⁴⁷ URL 12, Erişim tarihi:10.04.2024

5.1.5 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak 6360 sayılı kanun

Bir peyzajın durumu, o bölgede yaşıyan ve peyzajı oluşturan toplumun uygarlık düzeyinin, ekonomik kapasitesinin ve kültürel isteklerinin yanı sıra yasal düzenlemelerin de yansması olarak görülmelidir (Kupidura, 2017). Kanunlar arazi kullanımını şekillendiren ve peyzajda değişikliklere neden olan yasal araçlardır.

Tezin araştırma alanı olarak incelenen Uskumruköy, Gümüşdere, Kilyos ve Kısırkaya mahallelerinde peyzaj değişiklikleri, bazı yasal düzenlemelerin de etkisinde gelişmektedir. Yasal düzenlemeler anlamında, 6360 sayılı “on dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun” kritik öneme sahiptir.

Çalışmanın bu bölümünde 6360 sayılı kanunun içeriği, kırsal peyzajdaki dönüştürücü etkileri ve sonuçları bağlamında yürürlüğe giren 7221 Sayılı Kanun ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na ek düzenlemelere yer verilmektedir. Ancak, konunun daha iyi anlaşılması için yasaya temel oluşturan 3030, 5216 ve 5747 sayılı Büyükşehir Belediye kanunları hakkında kısa bir bilgi verilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Ülkemizde büyükşehir yönetimi, 1982 Anayasası’nın 127. Maddesinde yer alan hükme dayanmaktadır. Bu hükme göre; kanun büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilmektedir. Bu hüküm doğrultusunda, 1984 tarihli ve 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ve 3030 sayılı yasa ile büyükşehir belediye yönetimi yasal statüsüne kavuşmuştur. Yasada büyükşehir kavramı “belediye sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan şehirler” olarak tanımlanmıştır (md.3/1, md.4/1).

2004 yılında; yeni büyükşehir belediyeleri kurulma yoluna gidilmiş, “alt kademe” ve “ilk kademe” belediyeleri oluşturulmuştur. Büyükşehir belediyelerinin görev ve yetki alanlarını yeniden düzenleyen 2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 5. Maddesine göre, Büyükşehir belediyelerinin sınırları adını aldıkları büyükşehirlerin belediye sınırları olarak belirlenmesine karşın geçici 2. Madde ile İstanbul ve İzmit illeri için istisnai bir uygulama yapılarak büyükşehir belediye sınırları kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibariyle mülki sınır genişletilerek İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin yetki alanı 5460,85 km² olmuştur. Daha önce büyükşehir yetki alanında bulunan ilçe sayısı 27’den 32’ye çıkmıştır (Ünal, 2022). 5216 sayılı yasa ile büyükşehir kurulabilmesi için 750.000 nüfus kriteri getirilmiştir. Bu yasa ile

sistemin katılımcı ve demokratik özellikleri artırılmış ama 3030 sayılı kanunun niteliğinde pek değişiklik yapılmamıştır. Büyükşehir belediyesine su, kanalizasyon gibi metropoliten alan ölçeğindeki bazı kentsel hizmetlerin yürütülmesi ile alt kademe belediyeler üzerinde, bütçe gibi konularda genel bir gözetim ve denetim yetkisi de devam etmiştir (Gül ve Batman, 2016).

Bundan sonraki düzenleme ise, 03.07.2005 tarihinde 5393 sayılı Belediye Kanunu düzenlenmesi ile olmuştur. Belediyelerinin yeniden yapılandırılması, idarenin daha demokratik, katılımcı ve şeffaf hale getirilmesi amacıyla, 1580 sayılı Belediye Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 1580 sayılı kanun köylerin veya muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurulabilmesi için meskun sahalalarının, merkez kabul edilecek yerleşim yerinin meskun sahasına azami 500 metre mesafede bulunması ve toplam nüfusun 2000 olması şartı var iken; 5393 sayılı kanun bu mesafeyi 5000 metreye ve nüfusu da 5000'e çıkarmıştır (Sezer ve Torlak, 2005).

06.03.2008 tarihinde kabul edilen 5747 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 22.03.2008 tarihli ve 26824 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre İstanbul'daki ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, mahalleleri veya mahalle kısımları ile birlikte bazı ilçe belediyelerine katılmıştır. Kanundan sonra Eminönü Belediyesi'nin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleleriyle birlikte Fatih Belediyesine katılmış ve Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi isimleri ile yeni ilçeler kurulmuştur. İstanbul ilinde 32 olan ilçe sayısı 39 olmuştur. Böylece, alt kademe ilçe belediyelerinin, üst kademe büyükşehir belediyesinin bulunduğu bir yapı oluşmuştur.

Bu düzenlemelerden sonra, değişen koşullar sebebiyle köylere yönelik düzenlemeler yapılması gerektiği gündeme gelmiştir. Bu anlamda 2008 yılında kapsamlı bir “Köy Kanunu Çalıştayı” düzenlemiş, Köy Kanunu Tasarısı hazırlanmış ancak yasalaşmamıştır (Avşar, 2020). 2012 yılına gelindiğinde ise, 6360 sayılı “*On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ilan edilmiştir.

5.1.5.1 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak 6360 Sayılı kanun ve kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan yönetmeliği

6360 sayılı kanun ile birlikte Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırı olarak belirlenmiş ve bu sınırlar içinde yer alan köy tüzel kişiliği kaldırılmış, köylerin statüsü mahalleye dönüştürülmüştür. İstanbul kentinde de mülki sınırlar içerisinde yer alan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak bağlı buldukları ilçe belediyesine katılmış, yasal statüsü mahalle olmuştur. 6360 sayılı kanun ile ayrıca, Arnavutköy ilçesine bağlı Nakkaş ve Bahşayış mahalleleri ile Büyükçekmece ilçesine bağlı Muratbey mahallesi Çatalça ilçesine bağlanarak Çatalca Belediyesine katılmış; Şişli ilçesine bağlı Ayazağa, Maslak ve Huzur mahalleleri Sarıyer ilçesine bağlanmıştır (Avşar, 2020).

6360 sayılı kanundan sonra, mahallelerde önemli değişiklikler olmuştur. Köy tüzel kişiliği kaldırılmış, muhtarlar köy yönetimindeki yetkilerini kaybetmiştir. Daha önce köy tüzel kişiliğine ait olan mera, yaylak, otlak gibi arazilerin mülkiyeti kanundan sonra belediyelere geçmiştir. Bu durum, bu arazilerin kiralanma ve satışına zemin oluşturduğu için köylerdeki tarımsal faaliyetleri sınırlandırmıştır (Avşar, 2020).

Kanun ile Türkiye’deki büyükşehir yönetim yapısı, il bazında merkezileşmiştir. Bu yönüyle gelişmiş dünyadaki eğilimlere, çoğulcu, özerk, katılımcı demokrasi anlayışına ve Türkiye’nin de imzaladığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na uymamaktadır. Ayrıca, kaldırılan tüzel kişiliğe sahip yerel yönetim birimleri için yerel halka danışılmaması da katılımcılık anlayışı ile çelişkilidir (Gül ve Batman, 2016)

6360 sayılı kanun ile birtakım vergi, harç, katılım paylarında artışlar olmuştur, bu artışlara bağlı giderler de köy halkına ek bir yük getirdiğinden üretim yapısı tarımsal faaliyetlere dayalı olan köyler bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Kanun ile vergi, harç ve katılım paylarında artış olmuştur. Bunlar, elektrik/havagazı tüketim vergisi, çevre temizlik /yangın sigortası vergisi, işgal harcı, tellallık harcı, tatil günlerinde çalışma ruhsatı harcı, eğlence vergisi, kaynak suları harcı, haberleşme vergisi, hayvan kesimi muayene ve denetleme harcı, bina inşaat/imar harçları, işyeri açma izin harcı, sağlık belgesi harcı, ruhsat ve rapor harcı, yol/kanalizasyon/alt yapı/su tesisleri harcamalarına katılma payı, çöp vergisidir (mevzuat.gov.tr 2016).

Vergi, harç, katılım paylarındaki artışlar insanlara yük olmuştur ve bunu önlemek üzere ek muafiyet süreleri tanınmıştır. Bu anlamda 2464 sayılı Belediye Gelirleri

Kanunu kapsamındaki vergi, harç ve katılım paylarının 5 yıllık muafiyet süresi önce 6 yıla çıkarılarak 2020 yılına kadar uzatılmış, 28.12.2018 tarihli resmi gazetede yayımlanan “7159 sayılı Karayolları Trafik Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile muafiyet süresi 31.12.2022 tarihine kadar uzatılmıştır. Kanun ile mahalle olan beldelerde de “içme ve kullanma suları için alınacak ücretin beş yıl süreyle en düşük tarifenin %50’sini geçmeyecek şekilde belirlenmesi uygulaması da 31.12.2022 tarihine kadar” uzatılmıştır.

Daha sonra 2019’da yapılan bir düzenleme ile bu süre 2025 yılına uzatılmıştır. ‘*Bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret 31.12.2025 tarihine kadar (bu tarih dâhil) en düşük tarifenin % 25’ini geçmeyecek şekilde belirlenir.*’ (Mülga cümle:17.07.2019-7186/33 md.)

Bunlara ek olarak ise, belediye tarafından yapılan, onarılan ve genişletilen yolların iki tarafında bulunan gayrimenkul sahiplerinden katılım payları alınacağı ve bu uygulamaya 31.12.2022 tarihinden sonra başlanılacağı ilan edilmiştir.

Ancak, tüm bu uygulamaların kalıcı bir çözüm olamayacağı anlaşıldığından, sonraki süreçte, kırsal özelliklerini koruyan mahallelere yeni bir ayrıcalık tanınması planlanmıştır ve 14.02.2020 tarihinde 7221 Sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 8’inci Maddesinin (ğ) bendi yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme nüfusu 5000 altında kalan ve mahalleye dönüştürülen yerlerin kırsal özelliklerini devam ettirip ettirmediğine ilişkin tespit çalışmalarını, bu alanlarda yapılacak olan proje ve tasarım onayları ve işyeri açma izinleri ile ilgili kuralları içermektedir⁴⁸.

Bu düzenlemenin ardından 16.10.2020 tarihinde, 7254 sayılı kanun yürürlüğe girmiş ve büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde mahalleye dönüştürülen köy yerleşme alanları ile ilgili olarak, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na 3.madde eklenmiştir (Ünal, 2022). Bu ek çerçevede, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanan Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği, 15.04.2021 tarihinde 31455 sayılı resmi gazetede yayınlanmıştır. Kırsal Mahalle ve kırsal yerleşik alanlarda uygulanacak muafiyet ve indirimler aynı yönetmelik ile açıklanmıştır. Buna göre, gelir vergisinden muaf esnaf tarafından iş yeri olarak kullanılan bina, arsa ve araziler, basit usulde gelir vergisine tabi mükellefler tarafından bizzat işyeri olarak kullanılan bina,

⁴⁸ Değişik:14/2/2020-7221/6 md., Bknz. URL 13, Erişim tarihi:10.12.2023

arsa, araziler, mesken amaçlı kullanılan binalar, zirai üretimde kullanılan bina, arsa, araziler emlak vergisinden muaf olacaktır. Ayrıca, tanınan muafiyetlerin dışında bazı indirim hakları da sağlanmıştır. Tanınan indirimler, 10'uncu maddenin (a) bendinde düzenlenmiştir. Buna göre;

*'Ticari, sınai ve turistik faaliyetlerde kullanılan bina, arsa ve araziler için emlak vergisi %50 2464 sayılı Kanun uyarınca alınması gereken vergi, harç (bina inşaat harcı ile imarla ilgili harçlar hariç) ve harcamalara katılma payları %50 indirimli uygulanır. Bu yerlerde, içme ve kullanma suları için alınacak ücret; işyerleri için belirlenmiş olan en düşük tarifenin %50'sini, konutlar için belirlenmiş olan en düşük tarifenin %25'ini geçmeyecek şekilde belirlenir'*⁴⁹.

Büyükşehir belediyeleri sınırları içinde olup köy veya belde belediyesi iken mahalleye dönüşen yerleşimlerin '**kırsal mahalle**' olarak kabul edilmesi birtakım kriterlere dayandırılmıştır. Yönetmeliğin 4'üncü maddesinde düzenlenmiş olan bu kriterler:

- '*Şehir merkezine olan uzaklık ve ulaştırma durumu;*
- *Belediyelerin yol, su, atık su, katı atık, toplu taşıma gibi hizmetlerinden en az birine erişebilme imkânına tam kapasitede ulaşım ulaşılmaması;*
- *Mevcut yapılaşma durumunun kırsal niteliğinin devam edip etmemesi;*
- *İmar mevzuatı uyarınca yerleşik ve gelişme alanları içinde olup olmaması;*
- *Kırsal mahallenin sosyo-ekonomik olarak kırsal nüfus oranının yüksek olması;*
- *Yüzölçümünün önemli bir kısmını tarım, orman, mera, yaylak ve kışlak arazilerin oluşturması, tarımsal üretimin, hayvancılık ve orman faaliyetlerinin başlıca geçim kaynağı olarak tespit edilmiş olmaması'*

olarak belirlenmiştir (ÇŞB2023).

Bu yönetmeliğin 5'inci maddesine göre, yukarıdaki kriterler doğrultusunda 'kırsal mahalle' olarak sınıflandırılmayan mahallelerde on bin metrekareden az olmayan alanlar, aynı kriterlere göre, 'kırsal yerleşik alan' olarak belirlenebilecektir. Bunlar, bir mahallenin veya birden fazla mahallenin bir kısmını içeren yerlerinde tespit edilebilmektedir (ÇŞB, 2023). Tespit çalışmalarında, öncelikle ilçe belediyesi meclisince karar alınıp, bu karar büyükşehir belediyesine sunulacak, 90 gün içerisinde karar verilecektir. Bu düzenleme ile kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan statüsünde olan yerleşimler bir takım vergi ve harçlardan muaf olacaktır (ÇŞB 2023).

Sarıyer ilçesi araştırma sahası kapsamında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Gümüşdere'de mahalle sakinleri ile sohbet ederken yöre halkı 'kırsal mahalle' veya 'kırsal yerleşik alan'a geçme taleplerini iletmiştir. Sonrasında Kısırkaya, Gümüşdere

⁴⁹ URL 14, Erişim tarihi:10.12.2023

muhtarları, kırsal mahalle/yerleşik alan olmak için Sarıyer Belediyesi'ne dilekçe vererek müracaatta bulunmuştur ve Sarıyer Belediyesi Meclisi 07.07.2023 tarihli ve 2023/48 no'lu karar ile olumsuz cevap vermiştir⁵⁰.

Konuya ilişkin incelemeler ilçe Belediyesi tarafından yapılmış olup, belediye meclisince karar alınmıştır. 07.07.2023 tarihli ve 2023/48 karar no'lu sarıyer belediye meclis kararı imar –bütçe ve hukuk komisyonu müşterek raporuna göre;

“...Sarıyer Belediyesi tarafından öncelikle alan tespiti yapılmıştır ve Gümüşdere, Kısırkaya, Rumelifeneri ve Garipçe mahalleleri bütünlüğünde 4. Maddede belirtilen hususları karşılamamasından dolayı, on bin metrekareden az olmamak kaydıyla, köy yerleşik alan (Köyiçi) sınırları dikkate alınarak, “Kırsal Yerleşik Alan” olarak düzenlenmiştir. Alan belirlemede 1984 yılında İl İmar Müdürlüğüne belirlenen ve onaylanan köy yerleşik sınırları ile 1988 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesince onaylanan 1/5000 ölçekli Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri Nazım İmar Planı Revizyonu paftaları etkili olmuştur. Kırsal yerleşik alan sınırları, mümkün olduğunca parselleri bölmeyecek şekilde, mevcut yapıları koruyarak geçirilmiş olup, bazı parsellerde yapılaşma olmayan kısımlar kırsal yerleşik alan sınırının dışında bırakılmıştır. İmar plan fonksiyon sınırlarına dikkat edilerek sınır belirlenmiştir”.

Sarıyer belediyesi meclisince yapılan değerlendirmede alınan karara göre kırsal mahalle statüsü için başvuru yapılan Gümüşdere ve Kısırkaya “kırsal mahalle” veya “kırsal yerleşik alan” olarak uygun görülmemiştir. Yönetmelik kapsamındaki değerlendirme ile sonuca ulaşamayan Gümüşdere ve Kısırkaya mahalleleri kısmen korudukları kırsal özelliklerini yitirme tehlikesi altındadır.

6360 sayılı kanun ile vergi ve harçların artmış olması tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini zorlamaktadır. 2464 sayılı belediye gelirleri kanununca alınması gereken vergi, harç ve katılım payları ek muafiyet süreleri tanınarak ötelenmiş olsa da bu geçici bir çözümdür. Bu anlamda, Gümüşdere mahallesi arsa harçlarının, arazinin DOP kesintisi yapılmamış büyüklüğüne göre ödeneceği; muafiyetlere ek süreler verilmişse de bu ve benzer konularda ilerisi için endişe duyulmaktadır (Görüşme 13).

Her ne kadar çalışma alanımızda karşılığını bulamasa da bu yönetmelik ile birtakım indirim ve muafiyetlerden faydalanma yolu açıktır. Ancak, bu yönetmelik, köylerin tüzel kişiliklerinin ortadan kalkmasının önemli sonuçlarından biri olan ortak

⁵⁰ ‘Gelen kurum görüşlerinin tamamına yakınının kırsal alan çalışmasına konu edilen mahallelerin kırsal alan niteliği taşımadığı, ilçe ve büyükşehir belediyesi hizmetlerinden faydalandığı yönünde olması nedeniyle kırsal mahalle/yerleşik alan olarak uygun görülmemiştir.’ bkz URL 24, Erişim:10.12.2023

taşınmazların belediyelere devredilmesi konusunda ve mera alanların durumundaki belirsizliğe dönük çözümler içermemektedir.

5.1.5.2 Mera alanları ve mera kanunu (28.02.1998 tarih ve 23272 sayılı)

Meralar; otlak, meyilli, engebeli ve taban suyunun derinde olduğu yem bitkilerinin yetiştiği, hayvancılık amacı ile kullanılan alanlardır. Mera alanları, 23272 sayılı Mera Kanunu kapsamında yönetilmektedir. Bu kanun; mera, kışlak, yaylak alanlar ile umuma açık çayır ve otlak arazileri içermektedir. Kanunun amacı, 1'inci maddesinde açıklanmaktadır. Buna göre;

‘..daha önce çeşitli kanunlarla tahsis edilmiş veya kadimden beri kullanılmakta olan mera, yaylak, kışlak ve kamuya ait otlak ve çayırların tespiti, tahdidi ile köy veya belediye tüzel kişilikleri adına tahsislerinin yapılmasını, belirlenecek kurallara uygun bir şekilde kullandırılmasını, bakım ve islahının yapılarak verimliliklerinin artırılmasını ve sürdürülmesini, kullanımlarının sürekli olarak denetlenmesini, korunmasını ve gerektiğinde kullanım amacının değiştirilmesini sağlamaktır..’ .

Kanunun 14'üncü maddesinde ‘tahsis amacı değiştirilmedikçe mera, yaylak ve kışlaktan bu kanunda gösterilenden başka şekilde yararlanılamayacağı’ belirtilmiştir. Tahsis amacı değişikliğinin ise sadece zaruri durumlarda; kamu yatırımları yapılması için gerekli olan hallerde; imar planlarının hazırlanması, toprak muhafazası, gen kaynaklarının korunması, milli park ve muhafaza ormanı kurulması, doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, sel kontrolü, akarsular ve kaynakların düzenlenmesi için ihtiyaç duyulan yerlerde yapılabileceği hüküm altına alınmıştır.

Ancak, mera alanlarının tahsis amacı 2004, 2005, 2007, 2008 ve 2011, 2013, 2016, 2017, 2018 yıllarında yapılan kanuni düzenlemeler ile genişletilmiştir.

Kanunda 2004 yılında yapılan değişiklik ile belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde kalan ve 01.01.2003 tarihinden önce kesinleşen imar planları içerisinde yerleşim yeri olarak işgal edilerek mera olarak kullanımı teknik olarak mümkün olmayan yerlerin tahsis amacının değiştirileceği hüküm altına alınmıştır (Değişik: 27.05.2004-5178/3 md.).

Bu doğrultuda yapılan değişiklikler, sonraki yıllarda da devam ederek, tahsis amacının kapsamı belirli durumlara göre genişletilmiştir. Buna göre;

1)- (Değ. 03.07.2005-5403/27 md.), ‘Köy yerleşim yeri ile uygulama imar plânı veya uygulama plânlarına ilave imar plânlarının hazırlanması, toprak muhafazası, gen kaynaklarının

korunması, millî park ve muhafaza ormanı kurulması, doğal, tarihî ve kültürel varlıkların korunması, sel kontrolü, akarsular ve kaynakların düzenlenmesi, bu kaynaklarda yapılması gereken su ürünleri üretimi ve termale dayalı tarımsal üretim faaliyetleri için ihtiyaç duyulan'

2) (Ek: 26.03.2008-5751/3 md. Değ: 09.07.2008-5784/26 md.) '*Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun talebi üzerine, Elektrik Piyasası Kanunu, Doğal Gaz Piyasası Kanunu ve Petrol Piyasası Kanunu hükümlerine göre, petrol iletim faaliyetleri ile elektrik ve doğal gaz piyasası faaliyetleri için gerekli bulunan*';

3) (Ek: 26.03.2008-5751/3 md.) '*Jeotermal kaynaklı teknolojik seralar için ihtiyaç duyulan*' ;

4) (Ek: 10.09.2014-6552/112 md.) '*Cumhurbaşkanınca kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilen*';

5) (Ek: 28.11.2017-7061/53 md.) '*Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında ilan edilen teknoloji geliştirme bölgeleri, Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu kapsamında kurulan organize sanayi bölgeleri ve Serbest Bölgeler Kanunu kapsamında kurulan serbest bölgeler için kuruluş ve genişleme aşamalarında ihtiyaç duyulan*'

6) (Ek: 15.02.2018-7099/11 md.) '*Evrensel Hizmet Kanunu kapsamında Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca kurdurulacak veya Elektronik Haberleşme Kanunu kapsamında yetkilendirilmiş işletmeciler tarafından kurulacak veya kurdurulacak elektronik haberleşme altyapıları için ihtiyaç duyulan*' ,

hallerde meraların tahsis amaçlarının da önemli değişiklikler yapılmıştır.

Ek: 15.02.2018-7099/11 madde hükmü ile ayrıca, 'bu yerlerde ilgili müdürlüğün talebi, komisyonun ve defterdarlığın uygun görüşü üzerine, valilikçe tahsis amacı değiştirilebilir ve söz konusu yerlerin tescilleri Hazine adına, vakıf meralarının tescilleri ise vakıf adına yaptırılır' denilmektedir.

Kanunun tahsis amacı değişikliği daha önce ilgili bakanlığın Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın talebi, Maliye Bakanlığı'nın ve valiliğin uygun görüşü üzerine Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılabilirken, yeni değişikliğe göre, 'ilgili müdürlüğün talebi mera komisyonunun ve defterdarlığın uygun görüşü üzerine valilikçe tahsis amacı değiştirilebileceği' hükmü konulmuştur. Konu baskıya açık hale getirilmiştir. Bakanlar Kurulunca kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilen mera, yaylak ve kışlakların tahsis amacı değişikliğinin önü açılmıştır⁵¹. Ayrıca, 30.04.2014 tarihli ve 28987 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 24.02.2014 tarihli ve 2014/6028 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı

⁵¹ URL 15, Erişim tarihi:10.03.2024

yetkili kılınmıştır. İlgili kanun hükmünde, ‘İstanbul İli Avrupa Yakası Proje Alanı içerisinde yer alan mera, yaylak ve kışlak gibi orta mallarının vasıfları, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca bu Kanun hükümlerine bağlı kalınmaksızın resen kaldırılır ve bu taşınmazlar Hazine adına tescil edilir’ denilmektedir.

Kısırkaya Mahallesi’ne yakın mesafedeki İstanbul Havaalanı projesi kapsamında da mera alanları dönüştürülmüştür. Mera alanları köy tüzel kişiliğine ait ortak alanlardandır ve daha önce köy olan Kısırkaya’nın mahalle statusüne geçirilmesinden sonra, burada bulunan mera alanı köy tüzel kişiliğine ait olmaktan çıkmıştır. 209 numaralı parselde yer alan yaklaşık 72 hektar büyüklüğündeki mera alanının önemli bir kısmı (yaklaşık 56 ha), 6360 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile ‘sokak hayvanları geçici barınağı’na dönüştürülmüştür. Bu değişiklik mahallelerin tarım ve hayvancılığa dayalı faaliyetlerini sınırlandırmış, kırsal peyzaj üzerinde değişim etkisi yaratmıştır. Bununla birlikte, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun düzenlemesi (9.11.2023 tarihli) ile rezerv alanların çerçevesinin genişletilmiş olduğu ve meraların tahsis amacına yönelik düzenlemeler (Ek: 10.09.2014-6552/112 md.) göz önüne alındığında Kısırkaya için daha büyük ve kalıcı bir değişim yaratacağı düşünülmektedir.

Şekil 5. 4: Kısırkaya'da 'sokak hayvanları barınağı'na dönüştürülen mera alanı.

(Kaynak: Büyükköz H. 2023)

5.1.6 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak orman kanunu

Ülkemizde, ormancılık politikaları alanında çalışmalar, orman kadastro suna ve sınırlarına ilişkin düzenlemeler ile başlamıştır. 08.02.1937 tarih ve 3116 Sayılı Orman Kanunu ile ‘*orman sınırlarının tespiti*’ işlemlerine başlanmıştır ve ormanların sınırlandırılmasının beş yıl içinde, orman kadastro sun için gerekli orman haritalarının ise on yıl içinde yapılması hedeflenmiştir. Çalışmaların bu sürede tamamlanamayacağı

anlaşıldığında, gerçek ve tüzel kişilere ait ormanlar devletleştirilmiştir. Ancak, bir yıl içerisinde başvuru yapmayanlara, devletleştirme bedeli ödenmemiş ve tepkiler oluşmuştur, oluşan tepkiler üzerine kamulaştırılan ormanlardan bir kısmı eski sahiplerine iade edilmiştir. Öte yandan, 3116 sayılı kanunla başlayan orman sınırlarının tespitleri istenilen sürede tamamlanamamıştır ve orman arazilerinde işgaller meydana gelmiştir. Böylece işgal kullanımların orman sınırı dışına çıkarılması gündeme gelmiştir. 1956 tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanununun 2'nci maddesinin (b) bendiyle, işgal alanların orman sınırları dışına çıkarılması yasalaşmıştır ve sonraki yıllarda yapılan 'anayasal' düzenlemeler ile yeni içerikler kazanmıştır (Aslan, 2015). Anayasal düzenlemeler bağlamında, öncelikle 1961 anayasasının 131. Maddesi ile orman ve ormancılığı koruma altına alan hükümler oluşturulmuştur. Bu maddede;

'...Devlet ormanlarının mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesi özel kişilere devrolunamaz. Bu ormanlar, zamanaşımıyla mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanlar içinde veya hemen yakınında oturan halkın kalkındırılması ve ormanı koruma bakımından gerekirse, başka yere yerleştirilmesi kanunla düzenlenir. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir ve bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Orman suçları için genel af çıkarılamaz; ormanların tahribine yol açacak hiçbir siyasi propaganda yapılamaz...'

Ancak, 1961 anayasasının 131.Maddesinde 1970 yılında 1255 sayılı yasa ile düzenleme yapılarak yeni bir hüküm eklenmiştir. Bu hükme göre;

"Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvalık, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında hiçbir daraltma yapılamaz".

Bu hüküm ile orman alanlarında belirli sınıf araziler tanımlanmış ve bu araziler dışında kalan alanların orman rejimi dışına çıkarılmasının yolu açılmış, yani '2B' uygulamalarının önü açılmıştır. Böylece, devlete ait orman arazileri yasal düzenlemeler yolu ile orman rejimi dışına çıkarılarak bozulmaya ve azalmaya başlamıştır. Aynı kanun maddesindeki önemli bir değişiklik, (a) bendine 'orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler' ifadesi eklenmiş olmasıdır. Bu madde 15.07.1997 tarihli 2924 sayılı 'Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik' ile düzenlenmiş olup, Hazine adına orman sınırları dışına çıkarılan 'orman' olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından yarar

görülmeyip tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar bulunan yerlerin değerlendirilmesine yönelik kurallar düzenlenmiştir (Eryılmaz ve Tolunay 2015).

Daha sonraki yıllarda 19.08.1974 tarihli “Orman Kadastro Yönetmeliği”, 20.05.1984 tarihinde “6831 Sayılı Orman Kanununa Göre Orman Kadastro ve Aynı Kanunun 2/B maddesinin Uygulanması Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. 15.7.2004 tarihinde ise “6831 sayılı Orman Kanununa Göre Orman Kadastrounun Uygulanması Hakkında Yönetmelik” 25523 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Günümüzde 20.11.2012 tarihli 28473 sayılı resmi gazetede yayınlanan “Orman Kadastro ve 2/B Uygulama Yönetmeliği” yürürlüktedir (Şahin, 2014).

2B’ye göre orman sınırları dışına çıkarılabilecek araziler belirtilmiştir. Buna göre, 31.12.1981 tarihinden önce orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanları, orman sınırları dışına çıkartılmaktadır.

2000 sonrası dönemde güçlenen sermaye baskısı altında ormanları ‘*orman sınırı dışına çıkarma*’ ve bu alanlara herhangi bir kent toprağı olarak yaklaşarak büyük inşaat alanlarına dönüştüren bir süreç yaşanmaktadır. Yalnızca yapılaşma sorunu ile sınırlı olmayan bu durum tüm ekosistemi tahrip etmektedir. İstanbul’da başta Beykoz olmak üzere, Sarıyer, Çatalca ve Şile 2/B sorunu ile karşı karşıya kalmıştır (Girtilioğlu, 2020).

Ülkemizde orman kanununa getirilen 2B ve 2A değişiklikleri dışında, ormanların zarar görmesine neden olan bir diğer etken bir takım özel izinler verilmesi ile meydana gelmektedir. Bu izinler, “*Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkındaki Yönetmelik*” hükümlerine göre yürütülmektedir ve madencilik, enerji üretimi ve diğer alanlarda verilen izinler olmak üzere 3 çeşittir (Eryılmaz ve Tolunay, 2015).

Araştırma alanımızda açık maden işletmeciliği yapılmış olması sebebiyle maden işletmeciliğine ilişkin izinlerin düzenlenmiş olduğu kanun maddesi üzerinde durulacaktır. 6831 sayılı Orman Kanununun 16’nci maddesinin madencilik faaliyetlerine ilişkin izinler düzenlemelere açıklık getirmektedir. Bu kanun maddesinde;

‘ (Değişik birinci fıkra:23.03.2023-7442/10 md.) '*Devlet ormanları içinde maden aranması ve işletilmesi ile madencilik faaliyeti için zorunlu; tesis, yol, enerji, su, haberleşme ve altyapı tesislerine, fon bedelleri hariç, bedeli alınarak Tarım ve Orman Bakanlığınca izin verilir.*

Ancak, temditler dahil ruhsat süresince müktesep haklar korunmak kaydı ile Devlet ormanları sınırları içindeki tohum meşcereleri, gen koruma alanları, muhafaza ormanları, verimli orman alanları, orman parkları, endemik ve korunması gereken nadir ekosistemlerin bulunduğu alanlarda maden aranması ve işletilmesi, Tarım ve Orman Bakanlığının muvafakatine bağlıdır. Genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinin; baraj, gölet, liman ve yol gibi yapılarda dolgu amaçlı kullanacağı her türlü yapı hammaddesi üretimi için yapacağı madencilik faaliyetleri ile zorunlu tesislerinden bedel alınmaz. Ruhsatname veya imtiyaz almış olanlarla, ruhsatname veya imtiyaz alacaklar, işe başlamadan evvel çalışma sahalarını orman idaresine haber vermeye ve ormana zarar gelebilecek hallerde, orman idaresinin göstereceği tedbirleri almaya ve yapmaya mecburdurlar. (Ek fıkra: 26.05.2004-5177/34 md.) (Değişik üçüncü fıkra:23.03.2023-7442/10 md.) Madencilik faaliyetlerinin ve faaliyetlerle ilgili her türlü yer, yol, bina ile tesislerin hükmi şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait ormanlarda veya özel ormanlarda yapılmak istenmesi halinde Tarım ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir. Bu takdirde kullanım bedeli, kullanım süresi, yapılan bina ve tesislerin devri gibi hususlar genel hükümlere uygun olarak taraflarca tespit edilir. (Ek fıkra: 10.06.2010-5995/19 md.) (Değişik dördüncü fıkra:23.03.2023-7442/10 md.) Madencilik faaliyetlerinin sona ermesi neticesinde idareye teslim edilen veya terk edilen doğal yapısı bozulmuş orman alanları rehabilite edilir. Rehabilite maksadı ile bu alanların orman yetiştirilmek üzere inşaat, yıkıntı ve hafriyat atıkları ile doldurularak ağaçlandırmaya hazır hale getirilmesi için büyükşehir mücavir alanlarında büyükşehir belediyelerine, diğer yerlerde ise il ve ilçe belediyelerine bedeli karşılığında izin verilebilir veya Bakanlıkça uygun görülmesi halinde ihale mevzuatına göre gerçek ve tüzel kişilere yaptırılabilir. (Ek fıkra: 10.06.2010-5995/19 md.)'

Araştırma alanındaki nüfus yoğunluğunda önemli bir etken olan Koç Üniversitesi ile ilgisi bağlamında orman kanununda yapılan bir düzenleme önemlidir. Buna göre, Orman Kanunu'nun 17'nci maddesinin sadece bedeli karşılığında arazi tahsislerine izin vermesine rağmen, 26.4.1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Sarıyer ilçesi, Rumelifeneri Köyü sınırları içerisinde yer alan 160 hektarlık devlet ormanının, bedelsiz olarak tahsis edilmesi tartışmalara yol açmıştır (Yalçıntan, 2005).

Orman kanununun 17'inci maddesinde, 17.06.2004 tarihinde 5192 sayılı yasa değişikliği yapılmıştır. Buna göre, kamu yararı ve zaruret olması halinde, orman arazilerinde savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı ve katı atık bertaraf tesisleri sanatoryum, baraj, gölet ve mezarlıklar devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesisleri ve bunlarla ilgili yer ve bina için gerçek ve tüzel kişilere bedeli karşılığında izin verilmektedir. Ayrıca, Çevre ve Orman Bakanlığınca verilecek izin süresinin kırk dokuz yılı geçemeyeceği, fakat bazı özel durumlar halinde doksan dokuz yıla kadar uzatılabileceği belirtilmiştir. Bu düzenleme ormanlarda özel üniversite yapımını da yasal hale getirmiştir. Bu anlamda; Rumelifeneri Mevkii'ndeki

Mavramoloz Devlet Ormanı içerisinde Koç Üniversitesi Kampüsü'nün kurulması yasal zemine dayandırılmıştır (Giritlioğlu, 2020).

Üniversite yerleşkeleri için yaklaşık 20 hektarlık bir alanın yeterli olduğu bilinmesine rağmen tahsis edilen alanın 160 hektar olması ayrıca, yerleşkenin orman alanının içinde yer seçim kararı alınmış olması ve kentin kuzeye doğru gelişim ve yayılım eğilimlerini tetikleyecek olması planlama ve kentsel gelişim süreci açısından sorunludur. Üniversitenin kurulabilmesi için önce alanın idari sınırları değiştirilmiş, üst ölçek planlarda yer almayan üniversite kullanımı, Belde Belediyesi (Bahçeköy) üzerinden planlara eklenmiş, alanda yapılaşmayı engelleyici doğal sit statüsünün düşürülmesi için adımlar atılmış, alt ölçek planlarda değişikliğe gidilerek yasal süreç tamamlanmıştır. (Yalçınan, 2005). Üniversite yerleşkesi civarında, çeşitli kapalı site gelişmeleri ve üniversiteye hizmet veren ticari faaliyetler yer almıştır ve kuzeye yayılma eğilimini artırıcı etki sağlamıştır. Üniversitenin gelişimi tetikleyici etkisinin, 3. köprü projesinin Avrupa Yakası'ndaki Garipçe ayağına olan yakınlığı nedeniyle daha da artacağı öngörülmektedir (Yalçınan, 2014).

5.1.7 Kırsal Peyzaj değişim dinamiği olarak madencilik ve turizm faaliyetleri

5.1.7.1 Açık maden işletmeciliği

Ülkemizde 1960'lı yıllardan sonra, madencilik yöntemi olarak 'açık ocak işletmeciliği' yaygın olarak tercih edilmektedir ve madencilik saha rezervleri içinde önemli bir payı olan İstanbul'un kıyı kesimlerinde açık maden işletmeciliği yapılmıştır (Ulusoy ve Ayaşlıgil, 2012).

Madencilik faaliyetleri İstanbul'un kıyı kesimlerinden Kilyos-Uskumruköy-Gümüşdere-Kısırkaya-Karaburun arasında geniş bir alana yayılmaktadır. Kilyos-Karaburun kömür üretimi 1800'li yıllara dayanmaktadır. Bölgede taş kömürü üretimi 1914 yılında Almanlar tarafından yapılmış, Ağaçalı linyit kömürleri Zonguldak kömürünün 1/3'ü karıştırılarak kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızlar ve Etibank tarafından kısmi üretimler yapılmış, madencilik, Etibank sahalarında özel şirketler tarafından yapılmasına karar verilmiştir (Yıldız ve diğ., 2016).

Linyit (taş kömürü) üretiminin hızlandığı 1970'li yıllara kadar bölgede orman, tarım, mera-otlak alanları, fundalık alanlar, sebze bahçeleri ile köy yerleşmeleri yaygındır (Tüzün, 1993). Bölgedeki madencilik faaliyetleri, linyit, kil ve mıcır ürünlerine dayalı

devam etmiş, ancak tarımsal arazilerden bağımsız noktalarda yürütülen bu faaliyetlerin tarıma direk bir etkisi olmamıştır. Bu faaliyetlerden linyit 1992 yılında doğalgazın devreye girmesinden sonra hava kirliliği nedeniyle terk edilmiştir.

Orman arazilerinde yapılan madencilik faaliyetleri Orman Genel Müdürlüğü'nün kısa ve orta mesafeli havza koruma kuşakları dışında, ÇED'in izin verdiği koşullarda yapılabilmektedir (Yıldız ve diğ, 2016).

04.06.1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanunu'nun "Madencilik Faaliyetlerinde İzinler" başlıklı 7'inci maddesinin 4'üncü fıkrasında, madencilik faaliyetlerinin yapılmasına ait izinler orman kanununa dayandırılmıştır. Buna göre;

"..Devlet ormanları içinde yapılacak maden arama ve işletme faaliyetleri ile bu faaliyetler için zorunlu ve ruhsat süresine bağlı olarak yapılan geçici tesislere 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu hükümlerine göre izin verilir..." (Ek fıkra: 10.06.2010-5995/3 md.)

Devlet ormanları içinde yapılacak maden arama ve işletme faaliyetleri ile bu faaliyetler için zorunlu ve ruhsat süresine bağlı olarak yapılan geçici tesislere 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu hükümlerine göre izin verilmektedir.

Ormanlık alanlarda kamu yararının gözetilerek maden çıkartılmasına izinler verilmiş ve bir süre bölge ekonomisine katkı sağlamıştır. Ancak, orman alanları maden ocaklarından zarar görmüş; sahil, maden ocaklarının atıkları yüzünden şekil değiştirmiştir. Kilyos-Karaburun arasındaki kıyı şeridi boyunca başta linyit kömürü olmak üzere kil, silt, vb. madencilik faaliyetleri açık maden işletmeciliği ile çıkarılmıştır. Madencilik faaliyetleri kapsamında çıkarılan toprak örtüsü hafriyatı denize dökülerek kıyı çizgisi değişmiştir.

Madencilik faaliyetlerinde madenler ekonomiye kazandırılırken, çevre zarar görmekte; topografya, jeolojik yapı, rölyef, su rejimi, iklim değişmekte, bitki örtüsü tahrip olmakta ve peyzaj değişmektedir (ÇED Rehberi, 2006). Böylece madencilik sonrası bozulan arazilerin onarılması gerekmektedir.

Madencilik sonrası bozulan arazilerin "onarılması" ile bağlantılı olarak restorasyon, rehabilitasyon ve değiştirme terimleri genellikle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak bu kavramların her biri, çevresel hasarın onarılmasına ilişkin ıslahın farklı yoğunluklarını tanımlamaktadır. Restorasyon, peyzajın, ekosistemlerin tüm yapı ve işlevlerinin orijinal durumuna göre yeniden inşasını ifade eder. Ancak tam olarak orijinal durumuna getirilmesi belirli zorluklar taşır. Restorasyon, orijinal

peyzajın bazı yapı ve işlevlerini geri getirmeyi amaçlamaktadır. Rehabilitasyon ise restorasyonun zor olduğu durumlarda, peyzaj yapısının gerekliliği ve fizibilitesi ile fonksiyon onarımı arasında bir uzlaşmayı amaçlamaktadır. Değiştirme, madencilik sonrası peyzajı, belirli peyzaj işlevleriyle alternatif bir peyzaja dönüştürerek orijinal peyzajdan en uzağa hareket eden seçenektir (Von Döhren ve Haase, 2023).

Madencilik faaliyetleri sonrasında onarımlara veya iyileştirmelere dönük, ülkemizde ‘2007 tarihli Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği (23.01.2010, RG.27471)’ önem kazanmaktadır. Yönetmelik madencilik faaliyetlerine bağlı olarak bozulan doğal yapının doğaya yeniden kazandırılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığında, Maden Bölgelerine ve Ruhsatların Taşınmasına İlişkin Yönetmelikte yapılan 23.05.2018 tarihli 30429 sayılı değişiklik ile ruhsatlar taşınarak, faaliyetler kısıtlanmıştır. I. Grup⁵² ve II. Grup⁵³ bazı ruhsat sahalarında yürütülen madencilik faaliyetlerinin şehirleşme, çevresel ve benzeri etkileri dikkate alınarak bazı durumlarda madencilik faaliyetlerine sınırlama getirilmiştir. Buna göre;

‘ 1) I. Grup ve II. Grup (a) bendi bazı ruhsat sahalarında yürütülen madencilik faaliyetlerinin şehirleşme, çevresel ve benzeri etkileri dikkate alınarak;

(a) Madencilik faaliyetlerinin şehrin içinde kalması ve madencilik faaliyetlerinin yapılamaz duruma gelmesi, şehrin projelendirilmesini ve planlanmasını etkilemesi.

b)Delme, patlatma, üretim, kırma-eleme, yükleme, nakliye, stoklama gibi madencilik faaliyetleri sonucunda oluşan çevresel etkilerin yıllık ortalama değerinin, belirlenen limit değerlerin üzerinde olması.

c)Madencilik faaliyetlerinin işletme güvenliği açısından tehlike oluşturması, kurumlardan herhangi birinin, Genel Müdürlük koordinasyonu ile valilik veya ilgili belediyenin, üniversite ve/veya ihtisaslaşmış devlet kuruluşlarına yaptıracığı çalışma sonucunda tespiti halinde valiliğin görüşü, Genel Müdürlüğün teklifi ve Bakan onayı ile kısıtlanabilir.

(2) Alınan kısıtlama kararı ilgili ruhsat sahiplerine, rüdevansçılara, valiliğe ve belediyeye

⁵² I. Grup madenler a) İnşaat ile yol yapımında kullanılan ve tabiatta doğal olarak bulunan kum ve çakıl. b) Tuğla-kiremit kili, çimento kili, Marn, Puzolanik kayalık ile çimento ve seramik sanayilerinde kullanılan ve diğer gruplarda yer almayan kayalar.

⁵³ II. Grup madenler (Değişik: 4.2.2015-6592/1 md.) Kalsit, Dolomit, Kalker, Granit, Andezit, Bazalt gibi kayalardan agrega, hazır beton ve asfalt yapılarak kullanılan kayalar. b) Mermer, Traverten, Granit, Andezit, Bazalt gibi blok olarak üretilen taşlar ile dekoratif amaçla kullanılan doğal taşlar. c) (Ek: 4/2/2015-6592/1 md.) Kayalardan entegre çimento, kireç ve kalsit öğütme tesisinde kullanılan kayalar. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3213.pdf>, Erişim: 14.12.2023.

bildirilir.

(3) Genel Müdürlük koordinasyonu ile valilik ve ilgili belediyenin, üniversite ve/veya ihtisaslaşmış devlet kuruluşlarına yaptırılacak proje ile kısıtlanacak alana alternatif yeni alanlar belirlenir.

(4) Kısıtlama getirilen alandaki madencilik faaliyetleri, yeni ruhsat sahasındaki üretim faaliyetlerinin başladığı tarihte sona erdirilir ve bu tarih kısıtlama getirilmesinden itibaren altı ayı geçemez.

(5) Üretim faaliyetleri sona erdirilen kısıtlanan alanlara ilişkin, Kanunun 32 nci maddesi kapsamında işlem tesis edilir...?

Bu kapsamda çalışma alanındaki bazı taş ocağı işletmeleri faaliyetlerini tamamladıktan sonra yeni bir saha açma izni olmamaktadır.

Araştırma alanında madencilik faaliyetlerine bağlı olarak bozulan arazilerden bir kısmı, '2007 tarihli Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği' kapsamında ağaçlandırılmıştır. Bir kısım arazide oluşan çukurlarda ise yağmur suları birikerek göletler oluşturmuştur.

Bölgede madencilik faaliyetlerine bağlı oluşan göletler zamanla yakınındaki göletle birleşerek genişlemiş, bazıları ise diğer maden sahalarından çıkan hafriyatlar ile doldurulmuş ve küçülmüştür ya da tamamen kapanmıştır (Uça Avcı, 2019).

5.1.7.2 Turizm faaliyetleri

Ülkemizin planlı dönem öncesinde (1923-1962) içte ve dışta çözmesi gereken ekonomik siyasal ve toplumsal sorunların bulunması bu dönemde turizm sektörüne yönelik çalışmalar yapılmasına engel olmuştur. Ancak 1950'li yıllarda yapılan bazı hamleler turizm alanındaki gelişmelere temel oluşturmuştur. Türkiye 1963 yılından itibaren planlı karma ekonomi politikası ilkelerini beş yıllık kalkınma planları ve yıllık programlar aracılığıyla uygulamaktadır. 1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan dönemi ve sonrasında yabancı sermaye girişleri, alt yapı yatırımlarının önem kazanması, sosyal kitle turizmi, tanıtım ve turizm eğitime önem verilmesi turizm amaçlı gelişmeler açısından önemlidir (Dalgın ve diğ, 2015).

Turizmdeki yatırımlar 1980 yılından sonra belirgin olmuştur. Şöyle ki, 1981 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı kurulmuş; 1982 yılında 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bakanlık, 1989 yılında Turizm Bakanlığı şeklinde yeniden örgütlenmiştir. 1986 yılında Turizm Bankası, KİT'lerin özelleştirilmesine

ilişkin kanuna tabi tutulmuştur. Bu dönemde önemli bir gelişme olarak da, Turizm Bankası'nın işletmecilik faaliyetleri için Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile TURBAN A.Ş. kurulmuştur⁵⁴ (Dalgın ve diğ., 2015). 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ve 1983 tarihli “Kamu Arazilerinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkındaki Yönetmelik” turizm amaçlı yatırım yapmak isteyen yerli/yabancı şirketlere arazilerin tahsisini kolaylaştırmıştır. Marmara Denizi kıyı yerleşmelerinde, iç ve dış turizme hizmet eden tesisler gelişmeye başlamıştır (Yazgan, 2018).

Turizm faaliyetlerine katılım yalnızca turizm tesisleri yolu ile sağlanmamış, ikinci konutlar da turizm işlevi görmüştür. Ülkemizde orta ve üst gelir gruplarının sosyo-ekonomik yapısı ve yaşam biçimindeki değişim ikinci konuta olan talebi artırmış kıyı alanlarında yapılaşmalara ve kentlerin doğal alanlara doğru saçaklanmalarına neden olmuştur. İkinci konutlara ‘konut kredisi’ verilmesi ve 3194 sayılı yasanın belediyelere plan yapma ve onama hakkı tanınması bu süreci hızlandırmıştır. İstanbul’un kuzeyinde kıyıya paralel olan yeni ulaşım aksları, kıyıdaaki alanlara erişimi kolaylaştırmış, arazi ve arsa spekülasyonlarını artırmıştır. Özellikle Şile ve Sarıyer’de, kıyıyla bağlantısı olan orman köyleri, ikinci konut ve hafta sonu evi olarak gelişmeye başlamış, eski kıyı köyleri (Riva, Şile ve Ağva, Kilyos) geleneksel ve özgün küçük yerleşme özelliklerini yitirerek kontrolsüz bir kentleşme sürecine girmiş (Yazgan, 2018).

Konuyu çalışma alanı bağlamında ele alırsak, Kilyos mahallesi, 1950’li yıllarda TURBAN tesislerinin açılması ile turizm faaliyetlerinde öncü olmuştur. 1983 Tarihli Turizm Teşvik Yasası ile bölgedeki turistik otellerin ve pansiyonlar çoğalarak Kilyos turizm alanında merkez olmuştur. Bölgede, yasal ve yasa dışı yollarla yapılan bazı tesis ve konutlar İslah İmar Planları ile iskan kazanmıştır.

Kilyos mahallesinde yazlık deniz turizmi devam etmekte, mekansal planlar turizmi teşvik etmektedir. Bu bağlamda, koruma amaçlı uygulama imar planlarında piknik rekreasyon alanlarına yer verilmiştir.

⁵⁴ Turban, 1989 yılında Kalkınma Bankasına devredilmesiyle Turizm Bankası A.Ş.’ye bağlı işletmelerin idaresi amacıyla kurulan kamu iktisadi işletmesidir. 1955 yılında Türkiye’de turizm ve otelcilik sektörünün teşviki amacıyla kurulan Turizm Bankası, 1960 yılından sonraki adıyla Turizm Bankası A.Ş.’nin, 1989 yılında bankacılık ve işletmecilik faaliyetleri birbirinden ayrıldı. <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/turban-turizm-as#:~:text=>

Türkiye Turizm Bankası A.Ş’nden, TURSAN TURİZM A.Ş’ne, 1 955 yılından 1991 yılına kadar olan süre içinde TURSAN’ın işletmeciliklerinden. Kilyos İşletmesi 1956 yılında plaj ve restoran olarak hizmete açılan ve İstanbul - Kilyos’ta bulunan tesis, Banka’nın ilk işletmesidir. Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1009840> Erişim Tarihi: 14.12.2023

Uskumruköy’de günübirlik piknik dinlenme alanları; Gümüşdere’de tarımsal günübirlik ziyaretler, turistik çiftlikler; Kısırkaya’da seyir terasları, lokantalar ve hayvan barınakları kentin farklı yerlerinden gelen ziyaretçilere hizmet vererek turizm ve rekreasyon imkanı sağlamaktadır.

Gümüşdere’de 6360 sayılı yasanın etkisi ile azalan hayvancık yerini turizm amaçlı çiftliklere bırakmaktadır. Gümüşdere’de atlı turlar, çiftlik kahvaltı ve rekreasyon alanları giderek popüler olmaktadır. Cüce Keçi Çiftliği, Mavi At Binicilik, Atlı Tur, İstanbul Atlı Okçuluk, Gümüşdere Kıyam At Çiftliği, Mavi At, Hotel Blue Horse, Koşan Atlar Çiftliği bunlara örnektir. Bölgede ayrıca, kır düğün bahçeleri de açılmıştır.

Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerinde plaj işletmeleri yaz döneminde bölge turizmini canlandırmakta, bir yandan mahalle halkının kıyıda faydalanmasını sınırlandırmaktadır. Turizm faaliyetlerine olan talepler imar planlarına yansımaktadır. Örneğin, Kısırkaya’da 273,255 m²’lik bir alanın turizm imarının zaman içerisinde yetersiz kalacağı öngörüldüğünden plan değişikliğine gidilmiş, turizme dayalı emsal artışları olmuştur ⁵⁵.

Ülkemizde, turizm sektörü ekoturizm, tabiat turizm, yayla turizmi, agro turizm rekreasyon turizmi, tabiat turizmi gibi çok çeşitli farklılaşan biçimlerde kendini göstermektedir.

Kırsal turizmin geliştirilmesi kalkınma ve istihdam açısından önemli görülmekte ve ülkenin ekonomik politikalarında turizm sektörü ile ilgili düzenlemeler yapılmaktadır. Bu bağlamda, 1985 yılından sonra beşinci ve altıncı beş yıllık kalkınma planlarında turizmin çeşitlendirilmesine önem verilmiştir ve golf, kış, dağ, yayla, yat turizmi ve termal turizm gibi alternatif turizm alanlarının çeşitlendirilmesine yönelik teşvikler sağlanmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1996-2000) turizm sektörünün yaşadığı sorunların çözümü ve Avrupa Birliği’nde uygulanan turizm politikalarından uygun olanlarına yer verilmesi konularına odaklanılmıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) döneminde doğal ve tarihi çevrenin tahribatını önlemek, turizm merkezleri üzerindeki kentleşme baskısını azaltmak, turizm eğitim ve kalitesinde belgelendirmeler ve turizmin tanıtılması konusunda çalışmalar yapılmıştır (Sözen, 2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (2007-2013)

⁵⁵ Bu değişiklikle, Gumusdere-Kisirkaya-Bolgesi-2.-Etap-1-5000-Olcekli-Koruma-Amacli-Nazim-İmar-Plani-İle-1-1000-Olcekli-Koruma-Amacli-Uygulama-İmar-Plani Hazırlanmıştır.

uluslararası turizm eğilimlerini yakalamak ve kitle turizmi dışında yeni turizm tarzlarını teşvik etmek için adımlar atılmıştır. Bu anlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında yayınlanan turizm politikası belgesi olan “Türkiye Turizm Stratejisi 2023” önem taşımaktadır (Dalgın ve diğ., 2015).

Türkiye Turizm Stratejisi belgesinde, ülkenin kıyı, kırsal ve eko turizm olanaklarına sahip olmasının alternatifler yaratarak turizm sektöründeki payı artıracağına vurgu yapılmıştır (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007).

Turizmin gelişmesi yol, su, elektrik, kanalizasyon, otopark, iletişim ve telekomünikasyon gibi fiziksel altyapı yatırımlarının gelişmesi ile bağlantılıdır. Bu altyapılara ilave edilebilecek yeni bir biçim ise, 2022 yılında gündeme gelen Lüks Çadır Yönetmeliğine göre hazırlanan, doğada lüks ve konforlu konaklama imkânı sunan tesislere özgü alt yapılarda görülmektedir.

23 eylül 2022 tarih, 31962 sayılı Lüks Çadır Yönetmeliği, 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanuna göre ilan edilen kültür ve turizm koruma gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde ya da dışında, lüks çadır tesislerinin yerleşim ve kurulum koşullarının belirlenmesine, tesislerin yönetim, personel ve işletme özellikleri ile uymak zorunda oldukları fiziki şartların ve işletmecilik esaslarının belirlenmesi ile belgelendirme, kiralama ve ruhsatlandırma süreçlerine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır (madde 2).

Lüks çadır doğada konforlu konaklama imkânı sunan, temelsiz ahşap platform üzerine, doğal ışık alacak şekilde düzenlenen, doğa ve hava etkilerine karşı korunaklı, ilgili akreditasyon kuruluşlarından sertifika almış yangına dayanıklı, ses ve su geçirmeyen çadır malzemesi kullanılan, nitelikli tefriş dekorasyon malzemeleri kullanılan bez çadırlar, safari çadırı, çatısı açılabilen ya da yarı açık çadırları ifade etmektedir. Lüks çadır tesisi ise yerleşim tasarım ve yönetim planı ile koşulları belirlenen, doğal çevre ile uyumlu, doğal peyzajların çeşitli şekilde değerlendirildiği, kalıcı yapı içermeyen, temelsiz, gerekli güvenlik tedbirleri alınan iyi donanımlı geçici lüks çadırlarda hizmet sunan, aralarında en az yirmi metre mesafe bırakılmak koşulu ile en fazla kırk dokuz konaklama ünitesi içeren tesisleri kapsamaktadır. Bu yönetmelik, belirli şartlar dahilinde konumlandırılan mutfak, çamaşırhane, atık biriktirme ekipmanları, atık geçici depolama alanı, ahır alanları ve benzeri hizmet ünitelerine büyüklüğü 50 m²'yi geçmeyen prefabrik, sökülüp takılabilir çelik konteyner kullanılmasına izin

vermektedir (mevzuat.gov.tr).

Bu koşullar göz önüne alındığında Lüks Çadır Yönetmeliği'nin, belirli sınırlamalar getirirse de orman alanlarının yapılaşmanın önünü açtığını söylemek mümkündür. Ayrıca, İstanbul İli Tabiat Turizmi Master Planı (2013-2023)'na göre İstanbul'da kırsal turizm tabiat yürüyüşü, trekking, oryantiring, botanik turizmi, bisiklet turizmi, çadırlı kamp, yaban hayatı gözlemciliği, kuş gözlemciliği, fotosafari, av turizmi, golf turizmi gibi çeşitleri kapsamaktadır. Bu aktivitelerden trekking, kamp aktiviteleri araştırma sahamızda yer alan Kısırkaya'da gerçekteşmektedir.

Lüks çadır yönetmeliği düzenleme kapsamına alınacak yerlerin mülkiyetine göre belirli detaylar içermektedir. Buna göre; hazinenin özel mülkiyetindeki alanlar⁵⁶ lüks çadır tesisleri kurulmaya uygun yerlerdendir. Özel mülkiyete konu alanlarda lüks çadır tesisi kurulması mümkün ancak bu alanlarda imar planında yer alma şartı aranmaktadır. Yönetmelik milli park ve tabiat parkı sınırları içerisindeki alanlarda da lüks çadır tesisi yapılabileceğini düzenlemiştir. Lüks çadır yönetmeliği ve turizm master planı birlikte düşünöldüğünde, çalışma alanı sınırında orman arazilerin varlığına bağlı olarak turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin, kırsal peyzajda yeni kentleşme baskılarına yol açacağını söylemek mümkündür. Belki, orman alanlarına yapılmakta olan günübirlik ziyaretler, bu yönetmeliğin uygulanmasına bağlı olarak birkaç günlük konaklamalara dönüşebilecektir.

şekil 5. 5: Fotoğraf Gümüşdere'de bir turizm çiftliği.

(Kaynak: Büyökköz H.,2024)

⁵⁶ Yönetmeliğe göre hazinenin özel mülkiyetindeki alanlar lüks çadır tesisleri kurulmaya uygun yerlerdendir.

Şekil 5.6: Kısırkaya göller bölgesinde doğa yürüyüşleri

Kaynak: (Kaya S, 2024)

5.1.8 Peyzaj değişiminin itici gücü olarak toprak koruma kanunu ve bölgedeki tarımsal faaliyetlerin durumu

Bu kanun Türkiye'de tarım topraklarının korunmasına ilişkin yasal düzenlemedir. Amacı; toprağın korunması, geliştirilmesi, tarım arazilerinin sınıflandırılması, asgari tarımsal arazi ve yeter gelimli tarımsal arazi büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi, tarımsal arazi ve yeter gelimli tarımsal arazilerin çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak planlı kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir. Bu kanun; arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak sınıflandırılması, tarımsal arazi ve yeter gelimli tarımsal arazilerin asgari büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi, arazi kullanım planlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulması ile görev, yetki ve sorumluluklara ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

Tarım alanları arazi kullanım kanunu bağlamında; mutlak tarım arazisi, özel ürün arazisi, dikili tarım arazisi, marijinal tarım arazisi, sulu tarım arazisi olarak sınıflara ayrılmaktadır. Arazilerin bu sınıflandırmaya göre ekilip dikilme potansiyeli ‘Arazi Kullanma Kabiliyet Sınıflaması’ ile yakından ilişkilidir⁵⁷.

⁵⁷ Arazilerin verimliliklerine göre kullanım şeklini belirleyen ‘arazi kullanma kabiliyet sınıflandırması’ sekiz gruptan oluşmaktadır. Bu sınıflardan ilk dördü traktörün girebileceği ve işleyebileceği işlemeli tarıma uygun arazi kabiliyet sınıflarını oluşturmakta, diğer sınıflar işlemeli tarıma uygun olmayan sınıfları oluşturmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz URL 25 Erişim tarihi: 10.05.2023

5403 Numaralı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'na göre, mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ile sulu tarım arazileri tarımsal üretim amacı dışında kullanılamaz. Ancak, alternatif alan bulunmaması ve kurulun uygun görmesi şartıyla; amaç dışı kullanımlara izin verileceği kanunun 13. maddesi ile düzenlemiştir. Buna göre;

- a) Savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlara,*
- b) Doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacına,*
- c) Petrol ve doğal gaz arama ve işletme faaliyetlerine,*
- ç) İlgili bakanlık tarafından kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetlerine,*
- d) Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlara,*
- e) (Ek: 31.01.2007-5578/3 md.) Kamu yararı gözetilerek yol altyapı ve üstyapısı faaliyetlerinde bulunacak yatırımlara,*
- f) (Ek: 26.03.2008-5751/1 md.) Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun talebi üzerine 20.02.2001 tarihli ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu uyarınca yenilenebilir enerji kaynak alanlarının kullanımı ile ilgili yatırımlara,*
- g) (Ek: 26.03.2008-5751/1 md.) Jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları için bu arazilerin amaç dışı kullanım taleplerine'*

Bakanlık tarafından izin verilmekte, Bakanlık bu yetkisini valiliklere devredebilmektedir (Ek cümle: 31.01.2007-5578/3 madde).

Aynı kanunun yönetmeliğinde, imar planlarının yapılması ve değiştirilmesindeki izinler 8. madde ile açıklanmış olup *'Her ölçekteki imar ve çevre düzeni planlarının yapılması ve değiştirilmesinde tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı faaliyetlere ayrılmasına kurulun uygun görüşü alınarak Bakanlık veya valilikler tarafından izin verilebileceği'* ifade edilmekte⁵⁸, böylece tarım arazilerinin planlanması esneklik kazanmaktadır.

Tarımsal araziler çeşitli yollarla bölünerek parçalı hale gelmektedir. Miras ve intikal yoluyla parçalanma, hisseli ve bölünerek yapılan satışlar, sulama, karayolları ve demiryolları gibi tarım arazilerinden geçen kamu yatırımları, sermaye ve işgücü yetersizliğinden dolayı yapılan kısmi kiracılık ve ortakçılık, sel, taşkın ve heyelan gibi doğal afetler, tarım kesimindeki yüksek nüfus yoğunluğu baskısı arazilerin parçalanmasına yol açmaktadır. Bu, tarımsal faaliyetlerin ekonomik olarak yapılmasını zorlaştırmaktadır. Çeşitli nedenlerle parçalanmış, dağılmış, bozuk şekilli parsellerin modern tarım işletmeciliği esaslarına göre ve sulama hizmetlerinin

⁵⁸ Bakanlar Kurulu Kararının Tarih 29.6.2009, No: 2009/15154, değişiklik 22.12.2015 tarihli 6020, 6202 sayılı danıştay kararlar

geliştirilmesi için uygun biçimde birleştirilmesi, şekillendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi işlemine “Arazi Toplulaştırması” denilmektedir⁵⁹.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda, 6537 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle (değişiklik: 30.04.2014) , asgari tarımsal arazi büyüklüğü ve yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğü belirlenmiş ve belirlenen asgari büyüklüğe erişmiş tarımsal araziler, bölünemez nitelik kazanmıştır. 5403 sayılı kanuna 8/a ile 8/k maddeleri ve 8/a maddesine ek (1) sayılı liste eklenmiştir.

8. maddenin (a) bendinde;

‘Madde 8/a – İl ve ilçelerin yeter gelirli tarımsal arazi büyüklükleri bölge farklılıkları göz önünde bulundurularak bu Kanuna ekli (1) sayılı listede belirlenmiştir. Tarımsal araziler bu Kanuna ekli (1) sayılı listede belirlenen yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin altında ifraz edilemez, bölünemez. Tarımsal arazilerin bu niteliği şerh konulmak üzere Bakanlık tarafından ilgili tapu müdürlüğüne bildirilir. Yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin hesaplanmasında, aynı kişiye ait ve Bakanlıkça aralarında ekonomik bütünlük bulunduğu tespit edilen tarım arazileri birlikte değerlendirilir. Yeter gelirli tarımsal arazilerin ekonomik bütünlüğe sahip olmayan kısımları Bakanlığın izni ile satılabilir. Bilimsel gelişmeler ve günün koşullarına göre bu Kanuna ekli (1) sayılı listede Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile değişiklik yapılabilir...’

denilmekte ve belirli durumlara esneklik kazandırılmaktadır.

Gümüşdere’de tarım yapılmaktadır ve tarım arazilerinin mülkiyet yapısı genellikle çok hisseli. Çok hisseli arazi yapısı ve kadastral sorunların da etkisi ile uygulama imar planlarına son şekli verilememiştir. İmar planlarının gecikmesine de bağlı olarak yasal yolla yapılaşma gerçekleşmemiştir, ancak bazı erişilmesi zor ve az görünür yerlerde küçük çaplı kaçak yapılaşmalar olmuştur.

Mahallede tarım yapılan arazilerin önemli bir kısmı hazine mülküdür. Hazine arazilerinde tarım yapan Gümüşdere halkı araziye ‘kullanıcı’ ve ‘kiracı’ statüsündedir. Bu arazilerin hazineden satışı ve kiraya verilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Satışa ve kiraya konu arazilerin kapsamı 4706 sayılı ‘Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ ile belirlenmiştir.

4706 sayılı kanuna göre, belediye ve mücavir alan içinde kalan Hazineye ait tarım arazileri 30.03.2014 tarihi itibarıyla en az üç yıldan beri kiralayan ve kira sözleşmesi

⁵⁹ <https://ankara.tarimorman.gov.tr/Belgeler/liftet/arazitoplulastirmasi.pdf> , Erişim Tarihi: 10.09.2023

halen devam eden kiracılarına, yine aynı süre boyunca kullanan ve kullanımı devam eden kullanıcılarına ve kullanım ve süre şartına bakılmaksızın hissedarına doğrudan satılmaktadır. Hazine adına orman sınırları dışına çıkartılan araziler 4706 sayılı kanunda yapılan ek düzenleme ile 4'üncü maddesinde açıklanmıştır. Buna göre;

'Hazineye ait taşınmaz mallar; Belediye ve mücavir alan sınırları içinde olup, Bakanlıkça tespit edilen, Hazineye ait taşınmazlardan, 30.03.2014 tarihinden önce üzerinde yapılanma olanlar; Hazine adına tescil tarihine bakılmaksızın öncelikle yapı sahipleri ile bunların kanunî veya akdi haleflerine satılmak ya da genel hükümlere göre değerlendirilmek üzere ilgili belediyelere bedelsiz olarak devredilir. Bu şekilde devredilen taşınmazlar, haczedilemez ve üzerinde üçüncü kişiler lehine herhangi bir sınırlı ayni hak tesis edilemez. Bu taşınmazlar belediyelerce öncelikle talepleri üzerine yapı sahipleri ile bunların kanunî veya akdi haleflerine, rayiç bedel üzerinden doğrudan satılır...' (Ek cümle:04.07.2019-7181/17 md.)'

2012 tarih 6292 sayılı 'Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun', 4706 sayılı kanun kapsamındaki hazineye arazilerinin satın alma hakkını arazide tarım yapan çiftçilere tanımaktadır. Buna göre, kamu hizmetine ayrılmamış veya bu amaçla kullanılmayan, imar planı bulunmayan veya kamu kurum ve kuruluşlarının hazırladıkları planlarda tarımsal amaca ayrılan, deniz kıyı kenar çizgisinden 5000 m uzaklıkta olan, tabii ve suni göl kıyı kenar çizgisinden 500 m uzaklıkta olan, içme suyu amaçlı barajların mutlak ve kısa mesafeli koruma alanları dışında kalan, özel kanunlar kapsamında değerlendirilmesi gerekmeyen, kadastrosu yapılmış olan taşınmazlar satışa konu edilmektedir. Buna göre; Gümüşdere Mahallesi'nde 764 parsel üzerinde yer alan hazineye ait 590 dönüm tarım arazisi, üzerinde kullanım hakkı olan çiftçiye kiralanabilecek ve satılabilecektir.

Gümüşdere halkı çiftçi kayıt sisteminde olup, bu yasadan yararlanabilmek adına, ikametgahını mahalleye taşımıştır (Görüşme 13). 3. Bölümde nüfus verilerinde de görüldüğü gibi 2014 yılında 2746 olan nüfus 2015'de 4003 olmuştur.

Gümüşdere'de hazineye ait 764 parsel üzerinde seralar bulunmakta, örtü altı tarımı yapılmakta ve arazinin tamamında damla sulama ile sebze ve süs bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu doğrultuda Gümüşdere arazileri 'sulu tarım arazisi' olarak sınıfta yer almaktadır. Ancak, tarımsal sınıf özelliklerine rağmen, 590 dönüm tarım alanında "İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi" yapılması gündeme gelmiştir. Şöyle ki, toplam yüzölçümü 590 dönüm olan 764 parsel numaralı arazinin 79 dönümü kaplayan bölümüne İSKİ tarafından "İleri Biyolojik Atık Su Arıtma Tesisi" yapılmak üzere

girişimler olmuş, İstanbul Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından düzenlenen Etüt Raporu'nda arazi "Kuru Marjinal Tarım Arazisi" olarak tanımlanmış, arazinin tarım dışı amaçlı kullanımı yönünde karar verilmiştir. Bunun üzerine, Gümüşdere köylüleri Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesine başvurarak arazi sınıflandırılmasına ilişkin yanlışlığının düzeltilmesi için destek talep etmişlerdir. İstanbul Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından gerekli incelemeler yapıldıktan sonra arazinin "*sulu özel ürün arazisi olarak değerlendirildiği*" kanununun 13. maddesi kapsamında tarım dışı amaçla kullanılmasının uygun görülmediği kararı verilmiş, proje iptal edilmiştir⁶⁰.

5.1.9 Peyzaj değişiminin itici gücü olarak arazilerde el değişikliği

Bölgeyi çekici kılan bahçeli konut tipleri, mega projeler ve erişim olanaklarının gelişmesi gibi sebepler bölgeyi yatırım alanı haline getirmiştir. Bu da arazilerde kıymet artışına ve arazilerin yatırım amaçlı değerlendirilmesine yol açmıştır. Bazı çiftçiler kendilerine ait arazilerini başka şehirlere göre yüksek fiyattan satarak farklı şehirlerden yatırımlar yapmaktadır.

Şahıs arazilerinde yaşanan mülkiyet değişiklikleri, belediye arazilerinde de yaşanmaktadır. Bu anlamda, Uskumruköy Mahallesi'nde daha önce köy tüzel kişiliğine ait olan 1450 Ada 11 parsel numaralı arazi ile 1453 ada 2 parsel tarım arazisi olarak kullanılırken belediye mülkiyetine geçirilmiştir ve konut imarı verilerek 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu kapsamında özelleştirilmiş, (27.04.2023 tarihli ilan)⁶¹, yapılaşmaya açılmıştır.

Kısırkaya ve Gümüşdere mahallelerindeki arazilerin mülkiyet yapısı ağırlıklı olarak, hazine arazisidir. Hazine arazileri de belirli dönemlerde Hazine ve Maliye Bakanlığı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'ndan satışa çıkmaktadır.

19.05.2022 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 5591 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile özelleştirme kapsamında satışa çıkarılan araziler arasında Gümüşdere Mahallesi'nde 13 parselden (43, 61, 131, 136, 138, 166, 230, 374, 535, 537, 540, 712, 745) oluşan toplam 67 568 582 m² arazi yer almaktadır⁶².

2022 tarihinde, Gümüşdere Mahallesi 131 parseldeki 9120 m² arazi, 138 ve 540

⁶⁰ URL 26, Erişim tarihi: 10.05.2023

⁶¹ URL 27, Erişim tarihi: 28.11.2023

⁶² URL 28, Erişim tarihi: 25.11.2023

parseldeki toplam 7080 m² çalılık-tarla arazi, 712 parseldeki 420 m² arazi Hazine ve Maliye Bakanlığı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'ndan 4046 sayılı kanun hükümleri kapsamında satış yöntemi ile özelleştirilmek üzere ihaleye çıkmıştır⁶³. Gümüşdere'de tarım arazisi 764 parselin 590 343,72 m²'lik bölümü 2014 yılında Hazineden satışa sunulmuştur⁶⁴. Bu arazideki tarımsal faaliyetler devam etmektedir.

Bölgede arazilerde el değişikliği yaşanması çeşitli yollarla olabilmektedir. Bu anlamda bir örnek, Uskumruköy sınırında yer alan Zekeriyeköy mahallesindeki 15'nci Füze Üs Komutanlığı'na tahsisli arazinin (yaklaşık 51,3 hektar) 2010 yılında TOKİ'ye devredilmesi ile başlamıştır⁶⁵. 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu ile "iskân projelerinin gerçekleştirilmesi için" kamulaştırma yapma yetkisi TOKİ veya idareye verilmektedir. Bu doğrultuda, askeriyeden TOKİ'ye devredilen arazide Emlak Konut ve TOKİ iş birliğiyle Zekeriyaköy Toki köy Projesi etaplar halinde başlatılmıştır (Erbaş, 2021). Bu proje, bölge gelişiminde önemli etkiye sahiptir.

Cumhurbaşkanlığı'nın 1 no'lu KHK'sında da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilen '*risk alanı*' olan alanlarda ve 'imar mevzuatına, plan, proje ve eklerine aykırı' yerleşim alanlarında yapılacak projeler' için acele kamulaştırılma yetkileri tekrar edilmektedir. Riskli ve rezerv yapı alanlarında olup hazinenin özel mülkiyetinde bulunan taşınmazlardan Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu kapsamında bulunan yerler⁶⁶ belediyelere veya TOKİ'ye bedelsiz devredilebilmektedir (Erbaş, 2021). Cumhurbaşkanlığı'nın 1 no'lu Kararnamesinde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görev ve yetkilerini kanununun 106'ncı maddede belirlemiştir⁶⁷.

⁶³ URL 29. Erişim tarihi: 25.11.2023

⁶⁴ URL 30. Erişim tarihi: 28.11.2023

⁶⁵ Kamu yararının gerektirdiği hallerde devlet veya kamu tüzel kişileri tarafından taşınmaz malın, tamamı veya bir kısmı kamulaştırılabilir. Kısmen, trampa yolu ile acele olmak üzere üç çeşit kamulaştırma bulunmaktadır. Acele kamulaştırma, yurt savunmasının gerektirdiği hallerde, özel kanunlarda yer alan olağanüstü durumlarda ve bakanlar kurulunun acil kararı ile yapılabilen bir uygulamadır.

⁶⁶ Bkz: 28.12.1960 tarihli ve 189 sayılı Millî Savunma Bakanlığı İskân İhtiyaçları İçin Sarfiyat İcrası ve Bu Bakanlıkça Kullanılan Gayrimenkullerden Lüzumu Kalmayanların Satılmasına Salâhiyet Verilmesi Hakkında Kanun ile 18.12.1981 tarihli ve 2565 Sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu.

⁶⁷ Kanun maddesine göre; 'vasfının bozulmasından dolayı orman ve mera dışına çıkarılan alanlara ilişkin iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları ile afet riski altındaki alanların dönüştürülmesine ilişkin mevzuat ve 775 sayılı Kanun uyarınca ıslah, tasfiye, dönüşüm ve iyileştirme bölgelerinin tespitine, ilanına, program ve öncelik sırasına dair usul ve esasları belirlemek' görevi Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir(106. Madde (ç) bendi). Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, Erişim Tarihi:10.10.2023.

Kısırkaya’da daha önce mera alanı olarak kullanılan ve ‘sokak hayvanları geçici barınağı’na dönüştürülen yaklaşık 56 ha arazi için de rezerv alanı olarak değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. 9.11.2023 tarihli kanun düzenlemesi ile 2012 tarihli 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’un belirli hükümlerinde değişiklik yapılarak, yeni hükümler eklenmiştir⁶⁸. Kanun düzenlenmesi ile Kentsel Dönüşüm Başkanlığı’nın görev ve yetkileri, gelir kalemleri belirlenmekte, kentsel dönüşüm sürecinde yürütülen riskli alan, riskli yapı ve rezerv yapı alanları tespitine ve bu alanlardaki uygulamalara ilişkin yenilikler getirilmektedir. Bu kapsamda, kanunun 3’üncü maddesi ile TOKİ’ye ve idareye bedelsiz devir konusuna da açıklık getirilmektedir.

Mülkiyet hakkı, peyzaj değişiminde önemli bir dinamiktir. Kırsal peyzajda arazilerin el değiştirmesi, arazilerin yeni sahiplerinin tercihlerine ve yeni taleplere bağlı olarak yeni fonksiyonlar kazanmasını sağlamaktadır. Kırsal peyzajın yeni kullanımlar kazanarak dönüşmesi, arazilerin yeni sahipleri ile birlikte oluşan toplumsal bir değişim sürecini içermektedir. Daha önce kırsal toplulukların yaşam sürdürüldüğü ve yaşam biçimlerine göre şekillendirdikleri peyzaj, değişen toplumsal yapının talepleri doğrultusunda organize olarak değişir. Bu değişim süreci işlevsel, mekansal ve toplumsal özellikler içermektedir.

5.1.10 Peyzaj değişiminin itici gücü olarak biyolojik salgınların etkisi

Kentlerden kırsal alanlara göçü tetikleyen güncel bir olay tüm dünyayı etkisi altına alan Yeni Koronavirüs Hastalığı (Covid-19) pandemisidir.

Yeni Koronavirüs Hastalığı (Covid-19), ilk olarak Çin’in Vuhan Eyaleti’nde 2019 yılı Aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13.01.2020 tarihinde tanımlanan bir virüsdür. Salgın başlangıçta bu bölgedeki deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunanlarda tespit edilmiştir. Daha sonra insandan insana bulaşarak Vuhan başta olmak üzere Çin Halk Cumhuriyeti’nin diğer eyalet ve şehirlerine ve tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Covid-19’u pandemi ilan etmiştir ve 2 Ağustos 2023

⁶⁸ (Değişik cümleler:7.11.2023-7471/10 md.) Hisseleri oranında paydaşların salt çoğunluğu ile alınan karara katılmayanların arsa payları, Başkanlıkça rayiç değeri tespit ettirilerek ve bu değerden az olmamak üzere anlaşma sağlayan diğer paydaşlara açık artırma usulü ile satılır. Bu suretle paydaşlara satış gerçekleştirilemediği takdirde bu paylar, riskli alanlar ve rezerv yapı alanlarında tespit edilen rayiç bedeli dönüşüm projesini gerçekleştirecek olan Başkanlık, İdare veya TOKİ tarafından ödenmek suretiyle satın alınır (mevzuat.gov.tr)

itibariyle dünya çapında 768 983 095 vaka ve vakalara bağlı 6 953 743 ölüm olduğunu ilan etmiştir⁶⁹.

Dünyayı etkisi altına alan bu salgın birçok kısıtlamayı beraberinde getirmiştir ve bu kısıtlamalar kent merkezinden nüfusun çekilmesini hızlandırmıştır. Öyle ki Nüfusun toplu yaşam alanlarından virüs nedeniyle kaçma eğilimi gösterdiği, uzaktan çalışma ve eğitim olanaklarının da kırsalı cazip hale getirdiği güncel araştırmalar tarafından ortaya konulmuştur (Özdede ve diğ., 2021).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile kırsalda uygun altyapıların varlığı, 'tele çalışma'ya da imkân verdiği için, kentten kopmadan kırsaldaki avantajlara sahip olmayı mümkün hale getirmektedir.

Bu dönemde ayrıca, geçici ve küçük ölçekli yapılanmalar olarak dikkat çeken 'tiny haus' tipi yerleşim üniteleri kent çeperlerinde özellikle Çatalca'da yaygınlaşmıştır.

5.2 Sarıyer İlçesinde Kırsal Peyzaj Değişikliğinin DPSİR Yöntemi Çerçevesinde Analizi ve Araştırma Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde İstanbul'un Sarıyer ilçesinde yer alan bazı mahallerin (Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya) kırsal peyzaj değişim süreci DPSİR çerçeve yöntemi kapsamında analiz edilmektedir. Araştırmanın bu bölümü nitel ve nicel yöntemlere dayalı analizler olmak üzere iki alt bölümden oluşmaktadır.

-Nitel yöntemlere dayalı analizler, kırsal peyzajdaki değişim dinamiklerinin/ itici güçlerin (driving force) ve baskıların(pressure) neler olduğuna dair çalışma alanında yaşayanların düşünceleri; kırsal peyzajdaki değişim etkilerini nasıl algıladıkları/değişimden nasıl etkilendikleri (impact); değişim etkilerine yönelik tutumları (react) yarı yapılandırılmış mülakatlar yolu ile araştırılmasına dayanmaktadır.

-Nicel yöntemlere dayalı analizler ise, kırsal peyzajda arazi örtüsündeki değişikliklerin yıllara (2000, 2012, 2024) göre, Corine arazi örtüsü sistemine göre tespit edilmesine dayanmaktadır (State).

Ayrıca, saha gezilerinde yapılan gözlemler ve fotoğraflamalar ile yapılan analizler desteklenmiştir.

⁶⁹ <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus>- Erişim tarihi:2.2.2023

5.2.1 Nitel yönteme dayalı analiz ve analiz bulguları

Bu bölümde katılımcıların kırsal peyzaj değişim dinamiklerini (driving force), değişim baskılarını (pressure) ve değişim etkilerini (impact) nasıl algıladıkları ve değişim etkilerine yönelik tutumları (react) analiz edilmektedir.

Nitel araştırmalarda evren büyüklüğüne dair belli bir sınırlama olmamakla (Cohen ve diğ. 2007) birlikte, dört mahalle için 37 kişi ile görüşülmüştür. Saha çalışmaları sırasında katılımcılar grubu, çalışma alanında uzun süre yaşayan mahalle muhtarları ve yerel yönetim görevlileri ile başlatılmış ve onların da yönlendirmesi doğrultusunda diğer katılımcılar yani mahalle sakinleri, emlakçılar, inşaat şirketleri, çiftçiler, STK'lar, site yöneticileri, esnaf ve işletmecilik faaliyetleri yapan bireyler 'kartopu örnekleme'⁷⁰ yöntemine uygun olarak gruba eklenmiştir.

Gruba eklenen kişilerin yaşları, değişime tanık olma durumu, değişimle ilgili bilgi sahibi olmaları, peyzajdaki rolleri ve bakış açılarının çeşitliliği gibi etkenler belirleyici olmuştur. Böylece, peyzaj değişiklikleri ile ilgili durumları neden ve sonuçlarıyla somutlaştırabilecek taraflar öne çıkmıştır.

Görüşmeler mahallelerde bizzat yerinde gerçekleşmiş, araştırmacı ortamı ilk elden görebilmiş ve çalışma alanında yaşayanların günlük yaşantısı hakkında fikir edinebilmiştir. Böylece, insanların bakış açılarına ve deneyimlerine odaklanılmış, genellemeler yapmak yerine ayrıntıları kavrayan bir araştırma yürütülmüştür. Saha çalışmalarında görüşülen katılıcı grup özellikleri Şekil 5. 7'de verilmiştir.

⁷⁰ Bu örneklemede, araştırmacılar ilgilendikleri özelliklere sahip az sayıda birey belirlerler. Bu kişiler daha sonraki bireylerin belirlenmesi konusunda fikir verir, belirlenen kişilerle irtibat kurulur ve onlar da sonraki bireylerin seçilmesinde fikir verir. Bu nedenle bu örnekleme 'kartopu örnekleme' olarak adlandırılmaktadır (Cohen ve diğ. 2007).

Gruplara Göre Katılımcılar /Yaşadıkları Mahalle ve Yaşadıkları Sürelere Göre Dağılım										
Katılımcı grupların dağılımı (37) kişi		Yörede Yaşama Süresi				Top- lam	Yaşadıkları Mahalleler			
		20 yıl üzeri	16-20 yıl	11-15 yıl	5-10 yıl		Uskumruköy 1590,58 ha nüfus:9864	Kilyos 368,63 ha nüfus:3860	Gümüşdere 941,04 ha nüfus 3680	Kısırkaya 1005,2 ha nüfus: 353
Mahalle Muhtarları	Uskumruköy,Kilyos,Gümüşdere, Kısırkaya	4				4	1	1	1	1
Çiftçi	Gümüşdere,Kısırkaya	3				3			2	1
Emlakçı	Uskumruköy , Kilyos , Gümüşdere	1	1	1		3	1	1	1	
STK	Kilyos Güzelleştirme Derneği , Kuzey Ormanları Savunması	2				2	1	1		
Yerel Yönetim	1999-2005 Dönem Belediye Başkanı, 1984-1987 İmar Müdür Yardımcısı	2				2	2			
İşletmeci	Turizm Çiftliği Sahibi, Plaj İşletmecisi			1	1	2			1	1
Resmi Kurum Emekli/Çalışan	A. Sadullah Polis Okul Emeklisi, Orman Bölge Emeklisi, Ali Akkanat İ.Okul Çalışanı.		2	1		3	1	1	1	
İnşaat Firmaları	Uskumruköy, Kilyos		1	1		2	1	1		
Esnaf (Bakkal, yapı malzemeleri)	Gümüşdere , Kısırkaya , Uskumruköy	3				3	1		1	1
Site yöneticileri	Uskumruköy , Kilyos	2		1		3	2	1		
Mahalle Sakinleri	Genel	2	3	2	3	10	4	3	2	1
TOPLAM		19	7	7	4	37	17	8	8	4

Şekil 5.7: Saha çalışmalarında görüşülen katılımcı grup özellikleri

5.2.1.1. Kırsal peyzaj değişim dinamikleri/itici güçler

Öncelikle, ilgili literatür bilgileri ışığında çalışma alanında yer alan mahallelerin (Uskumruköy, Gümüşdere, Kısırkaya, Kilyos) fiili durumuna göre ve literatür bilgileri ışığında 2000-2024 tarihleri arasında peyzaj değişikliğinden sorumlu itici güçler/değişim dinamikleri yazar tarafından belirlenmiştir.

Buna göre peyzaj değişim dinamikleri/itici güçler: Ülkenin ekonomi politikaları, tarım ve ormancılık politikası, yeni yaşam tarzları, ulaşım ve altyapı olanaklarının gelişmesi, depremlere (1999 Marmara depremi, 6 şubat Kahramanmaraş depremleri) dayalı güvenli konut arayışları, kentsel nüfusun turizm/rekreasyon talepleri, yasal yönetsel değişiklikler (6360 sayılı yasa), mekansal gelişme politikaları (imar planları), mega projelerin etkisi (İYH, KMO Yavuz Sultan Selim Köprüsü), emlak piyasası ve arazi geliştirme, turizm faaliyetlerinin etkisi, madencilik faaliyetlerinin etkisi, teknolojik gelişmeler, mülkiyet hakları, halkın tutum/değer ve inançları, biyolojik salgınlar covid 19'den oluşmaktadır.

Katılımcılardan peyzaj değişikliğinden sorumlu itici güçlerin kendilerine sunulanlar içerisinde seçmesi ve etki derecesine göre numaralandırması istenmiştir. İlave etmek istedikleri varsa eklemeleri istenmiştir. Bununla birlikte açık uçlu mülakat soruları ile

katılımcı algılarının daha kapsamlı olarak analiz edilmesi sağlanmıştır.

Böylece araştırma hipotezinin alt sorularına cevaplar aranmıştır.

Katılımcıların algılarına göre, ‘yeni yaşam tarzları’ ve kapalı konut sitelerinin bu talepleri karşılayacak donatılara sahip olması, bölgede kapalı konut sitelerine olan talebi başlatmıştır. 2000’li yıllara gelmeden bölgede daha önce yapılmış olan konut alanları (Zekeriyaköy Garanti Koza, Uskumruköy Arıköy) çekim etkisi yaratarak yeni konut projelerini tetiklemiştir.

Depreme karşı güvenlik arayışları; 1999 Marmara Depremi’nden sonra Sarıyer ilçesinin depreme dayanıklılığı ile öne çıkması; bölgenin az katlı/bahçeli imar koşullarına sahip olması depremlere karşı güven duygusu yarattığından İstanbul’un farklı ilçelerinden yöreye göçler yaşanmıştır. Buna bağlı olarak bölgede konut üretimi artarak devam etmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı, kırsal peyzaj değişikliklerinin 3. köprü inşaatı ile belirgin hale geldiğini ama aslında ‘1999 Marmara depremi’nin önemli bir kırılma noktası olduğunu ifade etmiştir. Depremlere karşı güvenli konut arayışı, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinden sonra da devam etmiş, bölgeye olan ilgi devam etmiştir. Covit 19 pandemi sürecinde izole yaşam tercihleri de bölgeye olan ilgiyi canlı tutmuştur. Katılımcıların peyzaj değişim dinamiklerine dair algılarını yansıtan görüşmelerden bazı kesitler aşağıda sunulmaktadır.

*‘...Bölge peyzajının değişmeye başlaması 2000 öncesine yani Uskumruköy Arıköy Sitesi hatta Zekeriyaköy’deki Garanti Koza Site inşaatına dayanıyor. O dönem bahçeli konut sevenler bölgeye taşınyordu, ama Marmara depremi sonra bu arttı, bu bölge depreme dayanıklı ve az katlı yapılaşmaya izin verdiği için kentin farklı bölgelerinden insanlar buraya göç etti, ilerleyen dönemde özellikle de 3. Köprü inşaatından sonra daha da artmaya devam etmiştir...’
Emekli polis memuru, 4 Kasım 2023, (Görüşme 1).*

Mekansal Planlar; az katlı yapılaşma önermektedir ve bahçeli konut tipi yapılaşmalar hem yeni yaşam tarzlarını desteklemekte hem de depreme karşı güvenlik sağlamaktadır.

‘...Bölgede konut üretimini artışı sınır mahalle olan Zekeriyaköy’de Garanti Koza inşaatı-kapalı site kültürünün gelişmesi ile başlamıştır. Uskumruköy Arıköy sitesi de bu anlamda önemli bir yere sahiptir ancak bölgeye olan ilgi 1999 depremiyle daha fazla hız kazanmıştır. Tabi, bunların önünde imar planı ile belirlenen yapılaşma koşullarının müsaitliği var, daha önce meclis üyeliği görevindeydim ve özellikle Büyükşehir kabul ettirdiğimiz Nazım İmar Planları az katlı bahçeli konut tipi bölgede yeni yaşam tarzlarının başlamasında önemli oldu. Uskumruköy’de Uygulama imar planlarının olmadığı dönemlerde Mevzi İmar Planları da

buna göre hazırlandı ve konutlar inşa edildi. Başka bir neden var; Uskumruköy'ün geçmişte ilçe olması da hızlı kentleşmesinde önemlidir...' Emekli yerel yönetim görevlisi, 04.11. 2023, (Görüşme 2).

'...İmar planları yapılaşmaya yön verir, mesela bu bölgede 2000 öncesi konut siteleri yapılmaya başlamıştı. İmar planları bahçeli az katlı yapılar öneriyor ve buna uygun hem müstakil hem de kapalı site konutları yapılıyordu. 1999Marmara depreminden sonra bölgedeki az katlı yapılaşma güvenli bulunduğundan, hem Sarıyer zemini bilimsel raporlarda sağlam kabul edildiğinden buralarda konutlar daha çok arttı. Tabi bu durum imar planları ile gerçekleşti, imar planı olmayan yerde geçici yapılanma koşulları işledi, bir dönem mevzi imar planları da yapıldı, Uskumruköy ve Kilyos'un imar planları olduğu için orada değişim daha hızlı oldu. Kısırkaya ve Gümüşdere mahalleri'nde imar planı olmadığından daha yavaş bir yapılaşma var. Mesela Gümüşdere Ramkent Sitesi mevzi imar planları ile yapıldı, ada parsel bazında planlar Gümüşdere'de var ve Kısırkaya'dan taşınan afet evleri bunlardan biri...' Mimar/Emekli yerel yönetim görevlisi, 04.11. 2023, (Görüşme 3).

Katılımcıların bölgede yaşama tercihleri, kent karşıtı sebeplere de dayanmaktadır. Kent yoğunluğuna karşı kırsal ortamın sakinliği ve temiz havası, kapalı sitelerin sunduğu sosyal olanaklarla birleşmekte ve hem çekici hem de güvenli bir yaşam ortamı sağlamaktadır.

'...2005 yılında taşındık Uskumruköy'e, kır ortamı sakin ve insana huzur veriyor, geldiğimizde daha da güzeldi şimdiki haline göre, İstanbul'un yoğunluğundan yorulmuştuk ve eşimle burdan ev aldık, çocuklarımız burada büyüdü, site güvenli ve geniş yeşil alanları var. İçimiz daha rahat ve güvenli olduğu için huzurluyuz, ayrıca yüzme, yürüyüş gibi sosyal olanaklarımız var...' Tiyatro sanatçısı, 2.11.2023, (Görüşme 4).

Çalışma alanında ve yakınında yer alan '**Mega Projeler**'den 3. Köprü bölgenin tanınırlığını ve erişimini artırmış, ayrıca bölgenin yatırım alanı olarak görülmesinin de önünü açmıştır. Etkisi; arazilerde el değişikliği, nüfus artışı, konut alanlarında artış olarak görülmektedir. Havaalanının etkisi ise şimdilik nüfus artışına yansımıştır. Fakat hem köprü hem de havaalanının peyzaj değişikliğindeki asıl etkisinin ilerleyen zamanda artacağı düşünülmektedir:

'...Mega projelerden köprü bölgeyi çok değiştirdi, çok konut yapıldı, gelen giden hareketliliği de arttı, havaalanının ise şimdilik nüfus hareketliliği gibi bir etkisi oldu. Ama havaalanının da köprüününün de asıl etkisi şimdiden sonra çok artacak. Özellikle daha önce uygulama imar planı olmayan Kısırkaya ve Gümüşdere planları hızla çözülür, özellikle Kısırkaya İstanbul Havaalanı'na çok yakın, bu da demektir ki ileride orada bir yapılaşma ihtimali yüksek, üstelik orada hayvancılığı bitiren adımlar da atıldı, köyün merası kaldırıldı mesela...' Mimar/Emekli yerel yönetim görevlisi, 04.11.2023, (Görüşme 3).

İstanbul Yeni Havalimanı'nın bölgeye yakın olması da, havaalanı çalışanlarının bölgeye taşınmasında etkili olmuştur:

'...Bölgeye yıllar öncesinden gezme amaçlı gelirdim, kırsal yaşamı sevmem taşınmamda önemli olmuştur. Atatürk havaalanı Yeşilköy'den taşınınca yeni havaalanındaki işime kolay gidip gelirim diye havaalanı yapılmaya başlayınca hemen taşındım...' Pilot, Uskumruköy site sakini, 20.11.202, (Görüşme 5).

'...Duyduğum kadarıyla havaalanından sonra da buralara taşınanlar çok arttı, mesela karşımızdaki sitedeki villalardan birinde hostes oturuyor ...' Kilyos mahalle sakini, 04.10.2023 (Görüşme 6).

'...İstanbul Havaalanı buraya yakın ve orda çalışanlar bölgeye taşınıyor, bizim sitede pilot (2), 1 hostes komşum var...' Mimar/Emekli yerel yönetim görevlisi, 4.11.2023, (Görüşme 3).

Katılımcıların algılarına göre, kırsal peyzajdaki değişim 2012-2024 yılları arasında 3.köprü inşaatından sonra özellikle 2015 yılından sonra hızlanmıştır. Bu bağlamda; 37 katılımcıdan 14'ü 2005 yılından sonra kırsal peyzajda her dönem artan bir değişiklik olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan diğer 23 kişi ise; 2012-2024 döneminde kırsal peyzajda önemli değişiklikler olduğunu ifade etmiştir, böyle düşünenlerden 10 kişi ise 2015 yılından sonra değişikliklerin daha fazla olduğunu ifade ederek 2015 yılından sonraki döneme işaret etmiştir. Ayrıca, 3. köprü inşaatının yapılması da bölgede nüfus yapısını ve yoğunluğunu etkilemiştir.

'...Özellikle 3. Köprüden sonra bölge peyzajı çok değişti, yeni yeni evler yapıldı, yeni konutlar yeni ve güzel peyzajlar yaratıyor, bahçe düzenlemeleri de daha farklı oluyor...' plaj işletmecisi, 20.11.2023, (Görüşme 7).

'...3. Köprüden önce de önemli değişiklikler vardı ama köprü inşaatı kamuoyuna duyurulmasından sonra arazi satışları daha çok, Zekeriyaköy'de orman arazisinde TOKİ projesi de bu dönemde yapıldı, Kilyos ve Uskumruköy'de villalar yapılmaya hızla devam etti, özellikle 2015'ten sonra inşaatlar çok arttı...' Emlakçı,20.11.2023 (Görüşme 8).

'... 3 köprü daha yapılmadan bölgenin tanınırlığını daha çok artırdı ve köprü erişim sağladığından bölgeye talep oluştu, inşaat firmaları da bu bölgeye yöneldi firmaların düşünmesiydi karar almasıydı derken 2015'ten sonra tam hareketlilik başladı inşaatlarda...' İnşaat firma yöneticisi, 01.11.2023,(Görüşme 9).

'Ulaşım olanaklarının gelişmesi'; yöreye erişim sağlayan önemli bir dinamiktir ve erişim arttıkça nüfusun yöreye yöneleceği yönündeki öngörüler katılımcıların ifadelerine yansımaktadır:

'...Erişim kolaylaştıkça yöreye ilgi daha da artar diye düşünüyorum, bu da beraberinde konut ve konutla ilgili yapılanmaları getirecektir mutlaka. Birçok yerde de örneği var bunun..'

Mimar/Emekli yerel yönetim görevlisi, 4.11. 2023 (Görüşme 3).

'... Bu projelerle trafik belli noktalarda rahatlayacak, ulaşım kolay diye bölgede yerleşim alanları artar, peyzaj bozulmaya devam eder..' Site yöneticisi, 02.11.2023,(Görüşme 10).

'...Erişimi artıran tüm projelerin bölgeyi çekici kılacağını, konut artışı devam ettikçe peyzajın daha çok bozulacağını düşünüyorum (10 yıl içerisinde).. ' Spor kulübü başkanı, 02.11.2023, (Görüşme 11).

'...Ulaşım projeleri yapıldıkça yöreye ulaşım kolaylaşmakta, bu da özellikle kırsal yaşamı tercih eden insanları doğal olarak bu tarafa yönlendirmekte...' Emlakçı, 20.10.2023, (Görüşme 8).

6360 sayılı kanun; kırsal peyzaj değişikliğinde önemli bir dinamik olarak görülmektedir. Sahada yapılan mülakatlarda, 6360 sayılı kanunun etkileri ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerin sınırlandırılması olarak öne çıkmaktadır:

'...Kısırkaya'da hemen herkes bahçesinde bir iki hayvan bakardı, bunun haricinde hayvancılıkla ciddi olarak ilgilenenler vardı. Ancak, 6360 sayılı yasa uygulamaya girdiğinde Kısırkaya mahallesi'nde daha önce köydeki hayvanların otladığı yaklaşık 600 dönüme yakın mera alanı, 2014 yılında İBB tarafından 'sokak hayvanları barınağı' na dönüştürüldü. Hayvanların otlayacağı alanlar sınırlandırınca, hayvancılık sürdürülemez hale gelmiştir. Mera tarıma katkı sağlıyor masrafları azaltıyordu, hayvanlar yılın önemli bir kısmı merada otliyordu, gübresi faydalı oluyordu. Şimdi mera kalmadı hayvanlar köyde sıkıştı, bazen özel bahçelere girip otlamaya çalışıyorlar. Hayvancılıkla uğraşan birkaç aile kaldı ama çoğu aile bıraktı, kıyı balıkçılığı devam ediyor ...' Muhtar, 27.10.2023 ,(Görüşme 12).

'...6360 sayılı yasadaki dolaylı harçlar arttı, su vergi indirimleri sadece çiftçilere tanındı. Arsa harçlarında da arazinin yüzde altmış değil tamamının harcı isteniyor, yüzde kırkı zaten imarla yola, parka yani kamuya ayrılacak onu niye kesiyor ki? Ek muafiyet süreleri tanınıyor ama nereye kadar. Yeri olan huzursuz, mutlaka vergi harç ödemek zorunda bir gün, kimse burada kalmak istemiyor, ekili arazilerini satanlar çoğaldı, haliyle tarım alanları da azalmış oldu. Yer satın alanlar da tarım yapmak için değil ileride fırsatını bulup inşaat yapmak için alıyor. Gümüşdere 'kırsal yerleşik alan' olsaydı harçları ödememize gerek kalmayacaktı ama belediye harç alabilmek için kabul etmedi...' Muhtar, 27.10.2023, (Görüşme 13).

'...6360 sayılı yasa Uskumruköy'ü pek etkilemedi, burada tarım kalmadı, birkaç kesme çiçek üretimi yapılan yer var sadece. Vergi artışları da zaten olmalı Uskumruköy artık bir mahalle, kapalı konut sitelerimiz de çok fazla ama yaşayanların bazılarının ikametgahları farklı ilçelerde, ...' Muhtar, 27.10.2023 , (Görüşme 14).

'...6360 sayılı yasadaki sonra köy tüzel kişiliği kalkınca Kilyos plajları belediyenin eline geçti, yabancı insanlar yönetiyor, bizim halkımız köyün plajına para ödeyerek girebiliyor ...' Muhtar, 27.10.2023,(Görüşme 15).

'...6360 sayılı yasadaki sonra Kısırkaya'daki mera alanımız gitti, köyde ciddi olarak

hayvancılık yapanlar azaldı, önceden hemen herkes bahçelerinde birkaç hayvan mutlaka bakar, süte yoğurda para ödemezdi, mera alanımız 2014 yılında 'sokak hayvanları için geçici barınağa' dönüştürüldü, hayvanlarımızın gezecek, yemlenecek yeri kalmadı, hayvancılık yapamaz oldu insanlar...' Kısırkaya mahalle sakini, 28.11.2023, (Görüşme 16).

'..6360 sayılı yasadan sonra Uskumruköy ve Kilyos çok fazla etkilenmedi ama Gümüşdere ve Kısırkaya etkilendi, harçlar vergiler arttı, Gümüşdere'de de tarımsal üretim durdu, araziler satılıyor....' Site sakini, 28.11.2023, (Görüşme 17).

Covit 19–Pandemi; nüfus artışında önemli olmuştur. Nüfusun artması kalıcı yerleşimleri ve yapılaşmayı getirerek kırsal peyzajda değişim dinamiği etkisi yaratmaktadır.

'...2020'de Pandemi etkisi ile bölgede yaşayan nüfus çok arttı, evler artık sezonluk değil tüm yıl kullanılıyor...' Kilyos mahalle sakini, 28.11.2023, (Görüşme 18)

'...Uskumruköy Arıköy Sitesi'ne ilk taşındığımızda (2001) evlerin bir kısmı ikinci konut olarak kullanılıyordu, şimdi kalıcı kullanıyorlar. Covit 19 ve Kahramanmaraş depremleri çok önemli bir etken oldu ...' Uskumruköy site sakini, 28.11.2023, (Görüşme 19).

'...Sitemizde (Arıköy Sitesi) 1050 adet konut var. Evlerin bir kısmı daha önce ikinci konut olarak kullanılıyordu ama artık tüm yıl kullanılıyor. Böyle olmasında, Covit-19'un etkisi oldu ama ekonomik sorunlara bağlı olarak merkezde evini kiraya verip buradaki evine kalıcı olarak yerleşenler de çok oldu. Ama yine de yaşayanların bir kısmının ikamet adresi Şişli vb yerlerde görünüyor. Merkezle bağları kopmuş değil...' Site yöneticisi, 01.11.2023, (Görüşme 20).

'... Bizim sitede (Ormanada Sitesi) konutların önemli bir kısmı satılmıştı ama pandemi sonrası tamamı satıldı. Bebek veya Nişantaşı'nda konutu olan üst düzey iş sahipleri konut aldı, ama ikamet adreslerini taşımadılar. Azeri, Türkmenistan ve Özbekistan uyruklular 2015-2018 yılları arasında Türk vatandaşlığı almak için ev satın aldı ve taşındı. Vatandaşlık elde ettikten sonra bazıları evlerini önce kiraya verip, sonra sattılar, el değiştirmeler oldu. Otoban açılması ile Bursa ve İzmit'te fabrikası olan iş insanları, çocukları Koç Üniversitesi'nde okuyan aileler de ev satın alıp buraya taşındı...' inşaat firma yöneticisi, 01.11.2023, (Görüşme 9).

Madencilik faaliyetleri; konusunda katılımcıların büyük bir kısmı özellikle site sakinleri bilgilerinin olmadığını ifade etmiş, ya da bu konuyu direk geçmiştir. Ancak, yerli halk ve muhtarların bu faaliyetlerle bağlantılı olduğu ve bilgi sahibi olduğu görülmüştür. 1970'li yıllardan sonra 2000'li yıllara kadar mahallelerde madencilik faaliyetleri faal olarak yapıldığı, şimdi ise Belgrat Ormanları'nda birkaç yerde devam ettiği belirtilmiştir (Görüşme 21). Faaliyetleri sona eren bazı ocaklarda yasal mevzuat gereği ağaçlandırma yapılarak düzenlenmiş, bazılarında ise oluşan çukurlar doğal göletler oluşturmuştur. Bununla birlikte bu faaliyetlerin kırsal peyzajda değişim etkisi yarattığına yönelik bir algı yakalanmamıştır.

'...Kısırkaya'da köyün merkezinde linyit ocakları vardı ve 2000'li yıllarda da devam etmişti; Kilyos, Gümüşdere mahallelerinde hala işletilen ocaklar var, ama eskisi kadar yoğun değil, bunlar yerleşim alanlarından daha uzakta ...' Emekli memur, 02.11.2023, (Görüşme 21).

'...Madencilik önceden yaygındı. Öncelerden burada özel bir kil vardı tuğla yapımında kullanılan hatta ailemizin tuğla fabrikası var Uskumruköy'de ama atıl, ormana doğru taş ocakları var, benim de faal bir işletmem var. Bir de kapanan ocaklar var bazılarında Orman müdürlüğü ağaç diktirmiş; bazılarında da açılan çukurlarda göletler oluşmuş, turistlerin de ziyaret ettiği göller bölgesinde. Ama madenciliğin peyzajda önemli bir değişikliğe sebep olduğu söylenemez.' Emekli yerel yönetim görevlisi, 4.11.2023 (Görüşme 2).

'...Kısırkaya'da oduna kömüre para vermezdik, köyden linyit çıkarılır biz oradan alır sobamızda yakardık. Odun da ormanlardan alırdık. Doğalgaz getirildikten sonra linyit ocakları devam etmedi, ama Kısırkaya'nın orman sınırında devam eden taş ocakları var...' Muhtar, 27.10.2023, (Görüşme 12).

Turizm; Kilyos Turban tesisleri sebebiyle Kilyos'ta önemlidir. Ancak diğer mahallelerde de turizm faaliyetleri giderek artmaktadır. Uskumruköy'de piknik alanları, Kısırkaya'da ve Gümüşdere'de ormanlarda doğa yürüyüşleri yapılmakta ve turizm çiftlikleri ve bostanlar ziyaret edilmektedir.

'Turizm Turban tesisleri ve pansiyon otellerden dolayı Kilyos'ta yoğundu, ancak son zamanlarda Kısırkaya ve Gümüşdere'de konaklama olmasa da günübirlik geziler yaygınlaştı, plajlar yoğun olarak kullanılmaktadır. Mesela, Kısırkaya'da yazın nüfus normalinden 10 kat fazla artıyor. Yollar da yoğunlaşıyor. Barınağa gelenler buradan geçiyor. Gümüşdere'de bostanlara gelenler de buraya bir uğruyorlar...' Muhtar, 27.10.2023, (Görüşme 12).

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinden Sorumlu Dinamikler/ İtici Güçler Sıralaması-1							
Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süresi	Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralaması						Gruplara göre İtici güçler
	1. İtici güç	2. İtici güç	3. İtici güç	4. İtici güç	5. İtici güç	6. İtici güç	
Muhhtarlar (4)	20 Yıldan Fazla	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mekansal gelişme politikaları-imar planları	Ülkenin ekonomi politikaları	6360 sayılı kanun	2023 Maraş Depremleri	*Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara Depremi) *Mekansal politikalar-imar planları *Yeni yaşam tarzları *Mega Projeler *Ekonomik Politikalar, *Ormancılık politikaları *Emlak arazi piyasası, *6360 sayılı kanun
	20 Yıldan Fazla	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri) Yeni yaşam tarzları	Mekansal gelişme politikaları	Mega projeler Emlak arazi piyasası	6360 sayılı kanun	Ulaşım/ altyapı	*Yeni yaşam tarzları *Mega Projeler *Ekonomik Politikalar, *Ormancılık politikaları *Emlak arazi piyasası, *6360 sayılı kanun
	20 Yıldan Fazla	Mekansal gelişme politikaları (imar planları)	Ülkenin ekonomi politikaları Mega Projeler	Ulaşım/ altyapı 6360 sayılı kanun	Emlak arazi piyasası Ulaşım/ altyapı	Yeni yaşam tarzları, Covid 19,	2023 Maraş Depremleri *Maraş Depremleri *Ulaşım Altyapı Olanakları
	20 Yıldan Fazla	Depremler/güvenli konut arayışları Yeni yaşam tarzları	Mekansal politikaları (imar planları)	Ormancılık politikalar	6360 sayılı kanun	Madencilik faaliyetleri	*Covid 19 *Maraş Depremleri *Ulaşım Altyapı Olanakları *Yeni yaşam tarzları ' 1999 Marmara depremi' imar planları ' ile birinci ve aynı derecede, ardından değişen önceliklerle mega projeler ve diğer itici güçler önemli kabul edilmiştir.
Çiftçi (3)	20 Yıldan Fazla	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Ülkenin ekonomi politikaları	Mega projeler	Emlak arazi piyasası	6360 sayılı kanun	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri) , Ülkenin Ekonomi Politikası Mega Projeler, 6360 sayılı kanun Mekansal planlar
	20 Yıldan Fazla	Ekonomik politikalar Mega Projeler	6360 sayılı kanun	Mekansal planlar	Maraş depremleri	Covid 19	Son depremler ve Covid 19
	20 Yıldan Fazla	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremi)	Mekansal politikaları (imar planları)	6360 sayılı kanun			

Şekil 5.8: Katılımcıların algılarına göre kırsal peyzaj değişim dinamikleri.

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinden Sorumlu Dinamikler/İtici Güçler Sıralaması -2								
Katılımcı gruplar/yörede yaşama süreleri		Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralanması						İtici güçler sıralaması
		1. İtici güç	2. İtici güç	3. İtici güç	4. İtici güç	5. İtici güç	6. İtici güç	
Emlakçı (3)	20 Yıldan Fazla	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mekansal gelişme politikaları (imar p.)	Ekonomik politikaları	Mega projeler (3. köprü, İstanbul havaalanı)			*Depremler/güvenli konut arayışları *Mekansal Gelişme Politikaları (İmar Planları) *Covid 19
	(16-20) Yıl	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremi ve son Maraş depremleri)		Emlak arazi piyasası Ulaşım altyapı olanaklarının kolaylıkları	Yeni yaşam tarzlarına özlem	Mega projeler		*Ekonomik Politikalar *Emlak- Arazi Piyasası *Ulaşım Alt Yapı Olanaklarının İyileşmesi, *Mega Projeler (3. Köprü, Havaalanı) *Yeni Yaşam Tarzları
	(11-15) Yıl	Depremler/ güvenli konut arayışları (Maraş depremleri)	Covit 19	Emlak arazi piyasası	Yeni yaşam tarzları	Mega projeler		*Turizm
Yerel Yönetim (2)	20 Yıldan Fazla	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri) Yeni yaşam tarzları	Mekansal gelişme politikası (imar p)	Mega projeler Emlak arazi geliştirme piyasası	6360 sayılı kanun Ulaşım altyapı olanakları		Covit 19 2023 Maraş depremleri	*Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara Depremi) *Yeni Yaşam Tarzları *Mekansal Politikalar (İmar Planları)
	20 Yıldan Fazla	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Yeni yaşam tarzları-	Mekansal politikalar (imar planları)	Emlak arazi geliştirme piyasası	Mega projeler	Ulaşım olanakları	*Mega Projeler *6360 sayılı kanun *Emlak Arazi Geliştirme *Ulaşım Ve Altyapı Olanaklarının İyileşmesi *Covid 19, 2023 Kahramanmaraş Depremleri

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinden Sorumlu Dinamikler/İtici Güçler Sıralaması - 3

Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri			Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralanması						İtici Güçler Sıralaması
			1. İtici güç	2. İtici güç	3. İtici güç	4. İtici güç	5. İtici güç	6. İtici güç	
İşletmeci (2)	Turizm çiftlik sahibi	(5-10) Yıl	Mega Projeler	Covit 19	Kırsal çekicilik	Maraş Depremleri			*Mega Projeler (3. Köprü) *Mekansal Gelişme Politikaları (İmar Planları) *Covid 19
	Plaj işletmeci	(11-15) Yıl	Mega Projeler (3. köprü)	Mekansal politikalar (imar planları)					*Kırsal Çekicilik *Maraş Depremleri
Resmi kurum çalışan/emekli (3)		(16-20) Yıl	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mekansal politikalar (imar planları)	Ülkenin ekonomik politikaları				*Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremi)
		(16-20) Yıl	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mekansal politikalar-imar planları	Emlak arazi piyasası Ulaşım altyapı olanaklarının kolaylıkları	Yeni yaşam tarzlarına özlem	Mega projeler	Madencilik faaliyetleri	*Mega Projeler (3. Köprü) *Mekansal Gelişme Politikaları (İmar Planları) *Yeni Yaşam Tarzları
		(11-15) Yıl	Yeni Yaşam Tarzları	Mega Projeler (3. Köprü)	Depremler/ güvenli konut arayışları (Maraş depremleri)				*Ülkenin ekonomik politikaları *Emlak Arazi Piyasası, ulaşım altyapı olanakları *Depremler/ güvenli konut arayışları (Maraş depremleri)

Şekil 5.8 (devam): Katılımcıların algılarına göre kırsal peyzaj değişim dinamikleri.

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinden Sorumlu Dinamikler/ İtici Güçler Sıralaması - 4							
Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri		Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralanması					İtici Güçler Sıralaması
		1. İtici güç	2. İtici güç	3. İtici güç	4. İtici güç	5. İtici güç	
STK (2)	20 Yıldan Fazla	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Yeni yaşam tarzları	Ulaşım kolaylıkları- İmar planları – mega projeler-emlak arazi piyasası	Turizm Plajlara baskı		*Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri) *Yeni Yaşam Tarzları *Ekonomik politikalar *Ulaşım Kolaylıkları, Mekansal Planlar (İmar Planları), Mega Projeler, Arazi-emlak Piyasası *Turizm-plajlara İliği
	20 Yıldan Fazla	Ekonomik politikalar Mega Projeler Mekansal Planlar	Yeni Yaşam tarzları	Arsa spekülasyonları, yatırım amaçlı			
İnşaat firmaları (2)	(16-20) Yıl	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri) Yaşamsal Tarzları ,	Mega projeler (3. köprü inşaatı) bölgenin tanınırlığı	Mekansal gelişme politikaları (imar planları)	Covit 19		*Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri) *Yaşamsal Tarzları , *Mega Projeler *Mekansal Gelişme Politikaları (İmar Planları) *Covit 19 *Yeni Depremler
	(11-15) Yıl	Yaşam Tarzları	İmar planları	Covit 19, Maraş depremleri			
Esnaf (3)	20 Yıldan Fazla	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mega projeler	Emlak arazi piyasası	6360 sayılı Kanun	Covit 19	*Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri) *Mega Projeler *Ülkenin Tarım Ve Ormanlık Politikası *Emlak Arazi Piyasası *Bireysel talepler, *Covit 19 *Mekansal Planlar
	20 Yıldan Fazla	Ülkenin tarım ve ormancılık politikası	Mega projeler	Emlak arazi piyasası	Mekansal planlar		
	20 Yıldan Fazla	Mega Projeler,	6360 sayılı yasa	Emlak arazi piyasası	Bireysel talepler, depremler	Mekansal planlar	
Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinden Sorumlu Dinamikler/ İtici Güçler Sıralaması - 5							
Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri		Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralanması					İtici Güçler Sıralaması
		1. İtici güç	2. İtici güç	3. İtici güç	4. İtici güç	5. İtici güç	
Site Yöneticileri (3)	20 Yıldan Fazla	Depremler/ güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mekansal gelişme politikaları- imar planları	Ülkenin ekonomi politikaları	2023 Kahramanmaraş depremleri		Birbirine göre değişen öncelik sıralaması ile; *Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)
	20 Yıldan Fazla	Depremler	Mega projeler Emlak arazi piyasası	Ülkenin Ekonomi politikaları	Mekansal Planlar		*Mega Projeler, /Emlak Arazi Piyasası *Yeni Yaşam Tarzları *Covit 19 *Ülkenin Ekonomi Politikaları *Mekansal Gelişme Politikaları (İmar Planları)
	(11-15) Yıl	Depremler, Covit 19	Yeni yaşam tarzları	Mega projeler (3. köprü)			

Şekil 5.8 (devam): Katılımcıların algılarına göre kırsal peyzaj değişim dinamikleri.

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinden Sorumlu Dinamikler/İtici Güçler Sıralaması 6							
Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri	Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralanması						İtici güçler sıralaması
	1. İtici güç	2. İtici güç	3. İtici güç	4. İtici güç	5. İtici güç	6. İtici güç	
Mahalle Sakinleri (10)	20 Yıldan Fazla	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mekansal gelişme politikaları-imar planları	Ülkenin ekonomi politikaları	2023 Kahraman maraş depremleri		*Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)
	(11-15) Yıl	Mega projeler	Emlak arazi piyasası	Ülkenin Ekonomi politikaları			*Mega Projeler, *Ülkenin Ekonomi Politikaları
	(5-10) Yıl	Depremler, Covit 19	Yeni yaşam tarzları	Mega projeler (3. köprü)			*Mekansal Gelişme Politikaları (İmar Planları)
	(16-20) Yıl	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara d.)	Yeni yaşam tarzlarına özelem	Kent yoğunluğu Kırsal çekiciliği	Turizm (plajlar)	Kırsal çekicilik	*Emlak arazi piyasası *Kahramanmaraş depremleri *Covit 19 etkisi
	(16-20) Yıl	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Yeni yaşam tarzları, kapalı konut olanakları	Kent yoğunluğundan kaçış	Mekansal gelişme politikası-imar planları		*Turizm *Kent yoğunluğundan kaçış, kırsal çekicilik

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinden Sorumlu Dinamikler/İtici Güçler Sıralaması 7							
Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri	Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralanması						İtici güçler sıralaması
	1. İtici güç	2. İtici güç	3. İtici güç	4. İtici güç	5. İtici güç	6. İtici güç	
Mahalle Sakinleri (10)	20 Yıldan Fazla	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara depremleri)	Mekansal gelişme politikaları-imar planları	Mega projeler (3. köprü 3. Havaalanı)	Yaşam tarzları	Kahraman maraş depremleri	Covit 19
	(11-15) Yıl	Mega projeler (3. köprü)	Kırsal çekicilik /bahçeli ev yaşam tarzı	Turizm plajlar	Ulaşım/altyapı olanakları	Kahraman maraş depremleri	Covit 19
	(5-10) Yıl	Mekansal gelişme politikaları (imar planları)	Ekonomik politikalar	Mega Projeler	Arsa Emlak Piyasası	Maraş depremleri	
	(16-20) Yıl	Depremler/güvenli konut arayışları (1999 Marmara ve 2023 Maraş Depremleri)	Mekansal gelişme politikaları-imar planları	Mega projeler (3. köprü 3. Havaalanı)	Yaşam tarzları	Kent yoğunluğundan kaçış	
	(5-10) Yıl	Mega projeler (3. köprü)	Kırsal çekicilik /bahçeli ev yaşam tarzı	Turizm plajlar	Ulaşım ve altyapı olanakları	Covit 19	2023 Maraş depremleri

Şekil 5.8 (Devamı): Katılımcıların algılarına göre kırsal peyzaj değişim dinamikleri.

5.2.1.2 Kırsal peyzaj değişikliğinde baskılar (pressures)

Artaştırmanın bu bölümünde, öncelikle ilgili literatür doğrultusunda çalışma alanında yer alan mahallelerin (Uskumruköy, Gümüşdere, Kısırkaya, Kilyos) fiili durumuna göre ve literatür bilgileri ışığında 2000-2024 tarihleri arasında peyzaj değişikliğinden sorumlu itici güçlere bağlı oluşan baskılar yazar tarafından belirlenmiştir.

İtici güçlere bağlı oluşan kentsel baskılar; nüfus yoğunluğu, konut alanlarında artış, yolların artması, ticari alanların artması, turizm baskısı, trafik yükü,

orman/çayır/mera/tarım/kumul alanlarında bozulma, su kaynaklarının bozulması, olarak seçenekler halinde mülakat sorularında yer almıştır. Katılımcılardan, değişim dinamiklerine/ itici güçlere bağlı oluşan baskıların neler olduğunun; kendilerine sunulan seçenekler içerisinde seçmesi ve etki derecesine göre numaralandırması istenmiştir. İlave etmek istedikleri varsa eklemeleri istenmiştir.

Bununla birlikte açık uçlu mülakat soruları ile katılımcı algılarının kapsamlı olarak analiz edilmesi sağlanmıştır. Katılımcıların peyzaj değişim baskılarına dair algılarını yansıtan görüşmelerden kesitler aşağıda sunulmaktadır.

'...Bölgede önceden tarım alanları yaygındı, Uskumruköy'de 2000 yılından sonra tarım kısmen devam etmiş, günümüzde tarım olarak sadece kesme çiçek üretimi yapılıyor. Gümüşdere'de tarım arazisi var, Kısırkaya'da 6360 sayılı kanundan sonra mera köpek barınağı oldu ve hayvanların otlayacağı yer kalmadı, hayvancılık zorlaştı ama devam ediyor. Çayır ve meralar, ekilebilir tarım arazileri, orman alanları yok olmuştur. Konutlar giderek artıyor, yaşayanlara ne lazımsa onlar da geliyor okul, market gibi. Eskiden sadece bir bakkalı olan Uskumruköy'de Şok, File, Carrefour, Migros, Bim, A101, Sarıyer Market gibi zincir marketlerden birçoğu bulunmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren yerleşim alanları ve yollar arttı...' Mimar/Emekli yerel yönetim görevlisi, 04.11.2023, (Görüşme 2).

Ulaşım alt yapıları bölgeye erişimi artırması sebebiyle önemli bir değişim dinamiği olarak algılanmaktadır.

'...Her türlü ulaşım kolaylıkları bölgeye erişimi artırdı, artırmaya devam ediyor, bu da konut ve konutla ilgili ne varsa onu getiriyor, inşaatlar arttıkça peyzaj da bozulmuş oluyor. Şimdi yapılmakta olan Sarıyer Kilyos tüneli de rahat erişim sağlayacak elbette, ama konut artışını tetikleyerek yeni yoğunluklar da yaratacak...' STK Görevlisi, 2.11.2023 (Görüşme 22).

'...Tarım alanları yerine, evler inşa edildi, yollar yapılıyor, bir taraftan da şehir merkezine bağlantı sağlayan tüneller yapılıyor, Çırçır tüneli yapılmıştı şimdi Kilyos tüneli inşaat halinde. Bölgeye gelenler çoğalır, konutlar artar...' Site yöneticisi, 1.11 2023, (Görüşme 20).

Kırsal peyzajda doğal arazilerden konut/ticari alanlar/yolların artmasına doğru bir değişim baskısı oluşmuştur.

'...Uskumruköy'de, önceden orman fazla yoktu çalı örtüsü, tarımsal araziler vardı. Şimdi onların yerine villalar, yollar yapıldı, makro Migros gibi zincir marketler, kafeler, restoranlar, fidanlıklar, dekorasyon mağazaları açıldı. Değişim 2012-2024 döneminde ve bilhassa 2015 yılında arttı. Uskumruköy sonra Kilyos'da peyzaj değişti. Kilyos'ta kumul alanlar da vardı azaldı. Yeni konutlar da güzel, bahçeleri geniş, güzel, çok ağaç dikildi...' Yapı malzemeleri firma sahibi, 02.11.2023 (Görüşme 23).

Yapı yoğunluğu Uskumruköy ve Kilyos mahallelerinde toplanmasına rağmen, yapı

yoğunluğunun yarattığı ‘atık su arıtma tesisi’ ihtiyacı daha dış konumda yer alan ve şimdilik böyle bir gereksinimi olmayan Gümüşdere’de çözülmeye çalışılmaktadır. 2012 yılında Gümüşdere’de tarım yapılan arazide ‘atık su arıtma tesisi’ inşa edilmesi gündeme gelmiş, arazinin ‘sulu tarım arazi’ vasfına sahip olması sebebiyle, ziraat odasının girişimleri ile proje iptal edilmiştir⁷¹. Ancak, bu proje tekrar gündeme gelmiştir ve mahallede rahatsızlık ve endişelere sebep olmuştur.

‘...Atık su arıtma tesisi için Büyükşehir Belediye başkanı geldi Mahalle’ye, bir ihtiyaç bu, ama neden diğer mahallelerin sorunu mahallemizde tarım yapılan araziden geçsin, korkarım seçimden sonra bu projeyi uygulatırlar...’, Muhtar, 27.10.2023, (Görüşme 13).

Araziyi daha çok ‘ekonomik değeri’ açısından gören baskılar ortak arazilerin satışı yoluyla özelleştirilmesini hızlandırmaktadır. Örneğin; daha önce ‘köy tüzel kişiliği’ne ait bazı araziler belediye mülkiyetine geçtikten sonra, resmi gazete ilanları ile satılmaktadır⁷². Arazilerin el değiştirmesi şahıs arazilerinde de görülmektedir.

‘...Gümüşdere ve Kısırkaya’da de araziler çok sık el değişiyor, üstelik imarsız tarım arazileri çoğu. Bu yakında emlak ofisleri de arttı zaten, bölge kıymetlendi mesela bazıları arsasını satın başka yerlerden arazi satın alıyor. Buradan arazi satın alıp hobi çiftliği yapanlar var, kahvaltı bahçeleri açılıyor şehirden insanlar geliyor, ama imar planı tamamlanmadı, eğer planlar tamamlanırsa çok daha kalıcı şekilde yapılaşma olur esas değişim o zaman olur ...’ Emlakçı, 1.11.2023,(Görüşme 24).

‘...Hem özel yerler satılıyor hem de devlete ait yerler. Köy tüzel kişiliği kaldırıldıktan sonra köyün arazileri belediye mülkü oldu ve maalesef satıldığını duyuyoruz. Diğer taraftan Kısırkaya ve Gümüşdere’de arazisinde önceden tarım ve hayvancılık yapan insanların kimisi hayvanlarını sattı çünkü Kısırkaya’da mera alanı yok artık, barınağa dönüştürüldü. Tarım da hayvancılık da masraflı hale geldi. Burada tarım yapmak bir yana yaşamak masraflı artık, vergi harçlar arttı, ek sürelerle uzatıyorlar ama kırsal mahalle olarak kabul edilse belki bu kadar sorun olmayacak...’ Muhtar, 27.10.2023 , (Görüşme 13).

‘..Gümüşdere mahalle olduktan sonra yaşayanlar endişeli ve bir kısmı arazilerini bu yüzden satıyor, bir de köprüden sonra arazi fiyatları arttı ve bu artıştan faydalanmak isteyenler arazilerini satıyor, yeni arazi sahiplerinin çoğu görünürde yok, belki yatırım amaçlı satın aldıkları için belki ileride imar planı tamamlandıktan sonra belki birşeyler yapacaklar...’, Çiftçi, 1.11.2023 (Görüşme 25).

Katılımcı algılarına göre bölgede peyzaj değişim sürecinde oluşan baskılar; konut ağırlıklı yapılaşma, yollar ve trafik yükü, ticari alanların artması, 6360 sayılı kanuna

⁷¹ URL 31, Erişim tarihi 10.09.2023

⁷² URL 32, Erişim: 10.09.2023

bağlı olarak tarım ve hayvancılığın sınırlandırılması, arsa spekülasyonları, plaj yoğunluğu ve kumul tahribatı, orman ve tarım alanlarında tahribatlar, doğal bitki örtüsünün bozulması olarak öne çıkmıştır. Ayrıca, hem çevresel etki, hem de baskı olarak yansıyan bir konu ise; nüfusun gereksinimlerine göre sonradan ortaya çıkan ‘atık su arıtma tesisi’ konusudur.

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğinin Baskıları - 1							
Katılımcı gruplar /yörede yaşama süreleri	Değişim Baskılarının Sıralaması						Gruplara göre Baskılar
	1. Baskı	2. Baskı	3. Baskı	4. Baskı	5. Baskı	6. Baskı	
Muhatarlar (4)	20 Yıllan Fazla	Göçe bağlı nüfus artışı Uskumruköy ve Kilyos'ta konut alanları ve yolların artması	Uskumruköy' de ticari alanların artması	Çayır /tarım/orman arazilerinde azalma Arsa spekülasyonları	Mega projelerin bölgede değer artışı yaratması, yatırım baskıları	Trafik gürültüsü Hava /su/toprak kirliliği,	*Nüfus artış hızı *Konut alanları ve yolların artması (Uskumruköy ve Kilyos) *Gümüşdere ve Kısırkaya'da 6360 sayılı kanuna bağlı plaj tarım ve mera alanlarda baskılar *Arazilerde değer artışı ve el değışikliğı baskısı *Mega projelerin bölgede değer artışı yaratması, yatırım baskıları *Çayır /tarım/orman arazilerinde azalma *İmar planı olmayışı kaçak yapılaşma Trafik gürültüsü Hava /su/toprak kirliliği,
	20 Yıllan Fazla	Göçe bağlı nüfus artışı Uskumruköy ve Kilyos'ta konut alanları ve yolların artması	Mega projelerin bölgede değer artışı yaratması, yatırım baskıları	Çayır /tarım/orman arazilerinde azalma	Trafik gürültüsü , Hava /su/toprak kirliliği,		
	20 Yıllan Fazla	Kısırkaya'da 6360 sayılı kanuna bağlı olarak plajlarda , mera alanlarında baskılar	Arsa spekülasyonları, arazilerde el değışikliğı	İmar planı olmayışı kaçak yapılaşma	Trafik gürültüsü , Hava /su/toprak kirliliği,		
	20 Yıllan Fazla	Gümüşdere tarım arazilerinde 6360 sayılı kanuna bağlı baskılar	Arazilerde değer artışı ve el değışikliğı baskısı	İmar planı olmayışı kaçak yapılaşma	Trafik gürültüsü	Hava /su/toprak kirliliği,	
	20 Yıllan Fazla	Gümüşdere'de 6360 sayılı kanuna bağlı baskılar, vergi harç artışları	Arazilerde değer artışı ve el değışikliğı baskısı	Trafik gürültüsü Hava /su/toprak kirliliği,			
Çiftçi (3)	20 Yıllan Fazla	Kısırkaya'da 6360 sayılı kanuna bağlı baskılar, vergi harç artışları	Mera alanın dönüştürülmesi	Nüfus yoğunluğu	Plajlarda yoğunluk ve kirlilik		*Gümüşdere'de 6360 sayılı kanununun etkilerine bağlı vergi harç ve diğer oluşan baskılar *Mera alanının dönüştürülmesi *Mega projelere bağlı değer artışı ve arazilerde el değışikliğı
	20 Yıllan Fazla	6360 sayılı kanuna bağlı baskılar, vergi harç artışları	Mega projelere bağlı değer artışı ve arsa spekülasyonları	Nüfus Yoğunluğu			*Nüfus artış hızı
	20 Yıllan Fazla						

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliği Baskıları -2							
Katılımcı gruplar /yörede yaşama süreleri	Değişim Baskılarının Sıralaması						Gruplara göre Baskılar
	1. Baskı	2. Baskı	3. Baskı	4. Baskı	5. Baskı	6. Baskı	
Emlakçı (3)	20 Yıllan Fazla	Bölge genelinde yaz ve kış mevsiminde göçe bağlı nüfus artışı	Konut artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Trafik gürültüsü Hava /su/toprak kirliliği,		*Bölge genelinde yaz ve kış mevsiminde göçe bağlı nüfus artışı *Mega projeler *Arsa spekülasyonları *Konut/ticari alan/resmi kurum/egitim tesislerinin artması *Yolların artması *Orman ve tarım arazilerinde azalma ve tahribatlar *Turizm baskısı ve kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler *6360 sayılı kanuna bağlı vergi ve harçlardaki artışlar *Hava/su/trafik kirliliği
	(15-20) Yıl	Mega projeler Arsa spekülasyonları	Ticari alanlar/Eğitim tesisleri /Resmi kurum tesisleri	Konut artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	6360 sayılı kanuna bağlı vergi /harçlardaki artışlar	
	(11-15) Yıl	Mega projeler Arsa spekülasyonları	Konut artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Hava/su/trafik kirliliği		
Yerel Yönetim (2)	20 Yıllan Fazla	Bölge genelinde yaz ve kış mevsiminde göçe bağlı nüfus artışı	Konut artışı Yolların artması	Ticari alanlar /Resmi kurum tesislerinin artması	Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma	6360 sayılı kanuna bağlı vergi ve harçlardaki artışlar	*Bölge genelinde yaz ve kış mevsiminde göçe bağlı nüfus artışı *Mega Projeler ve Arsa spekülasyonları *Konut yoğunluğu *Yolların artması *Ticari alanların artması Çayır/mera /orman arazilerinde azalma ve tahribat *6360 sayılı kanuna bağlı vergi harçlarda artış *Trafik gürültüsü *Hava /su/toprak kirliliği,
	20 Yıllan Fazla	Mega projeler ve Arsa spekülasyonları	Nüfus artış hızı Yolların artması	Konut artışı, Ticari alanlar /Resmi kurum tesisleri	Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma ve tahribat	6360 sayılı kanuna bağlı vergi ve harçlardaki artışlar	

Şekil 5. 9: Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değışim baskıları

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliğim Baskılarının Sıralaması - 3

Katılımcı gruplar /yörede yaşama süreleri			Değişim Baskılarının Sıralaması						Gruplara göre Baskılar
			1. Baskı	2. Baskı	3. Baskı	4. Baskı	5. Baskı		
İşletmeciler (2)	Turizm çiftliği	(5-10) Yıl	Nüfus/konut/yolların artışı	Ormanlarda azalma ve tahribatlar	Emlak piyasası	Turizm baskısı	6360 sayılı kanuna bağlı vergi harçlardaki artışlar	*Hava/su/trafik kirliliği	*Nüfus yoğunluğu *Konut/ticari alanların artması *Yolların artması *Orman ve tarım arazilerinde azalma ve tahribatlar *Turizm baskısı ve Kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler
	Plaj tesisi	(11-15) Yıl	Nüfus /Konut / yol ve ticari alanların artması	Orman ve çayır/arda azalma	Turizm baskısı ve kumul arazilerinde yoğunlaşan faaliyetler	Arsa spekülasyonları	*Hava/su/trafik kirliliği		*6360 sayılı kanuna bağlı vergi ve harçlardaki artışlar *Hava/su/trafik kirliliği
		(16-20) Yıl	Mega projeler Arsa spekülasyonları	Konut artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Emlak piyasası	Turizm baskısı ve kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler	*Hava/su/trafik kirliliği	
Resmi kurum çalışan emekliler (3)		(16-20) Yıl	Nüfus ve Konut artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Emlak piyasası	Turizm baskısı ve kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler	*Hava/su/trafik kirliliği		
		(16-20) Yıl	Nüfus ve konut artışı	ticari yerlerin artması Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Emlak piyasası	Turizm baskısı ve kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler		
		(11-15) Yıl	Nüfus ve konut artışı	ticari yerlerin artması Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Emlak piyasası	Turizm baskısı ve kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler		

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişim Baskılarının Sıralaması - 4

Katılımcı gruplar/yörede yaşama süreleri		Değişim Baskılarının Sıralaması						Gruplara göre Baskılar
		1. Baskı	2. Baskı	3. Baskı	4. Baskı	5. Baskı		
STK (2)	20 Yıldan Fazla	Bölge genelinde nüfus yoğunluğu	Konut alanların artması (Uskumruköy ve Kilyos) Yolların artması	Turizm baskısı	Çayır/Orman ve kumul arazilerde azalma ve tahribat	Trafik gürültüsü	Hava /su/toprak kirliliği,	*Bölge genelinde Nüfus artış hızı *Konut alanların artması (Uskumruköy ve Kilyos) *Yolların artması *Turizm baskısı *Çayır/Orman ve kumul arazilerde azalma ve tahribat *Trafik/Hava /su/toprak kirliliği,
	20 Yıldan Fazla	Bölge genelinde nüfus yoğunluğu	Konut alanların artması(Uskumruköy ve Kilyos) Yolların artması	Trafik gürültüsü	Hava /su/toprak kirliliği,			
İnşaat firmaları (2)	(16-20) Yıl	Bölge genelinde nüfus yoğunluğu ve Konut ağırlıklı yapılaşma	Yol/ticari/ eğitim tesislerinin artması (Uskumruköy ve Kilyos)	Bölgede yatırım tercihlerinin çoğalması	Trafik gürültüsü	Hava /su/toprak kirliliği		*Bölge genelinde nüfus yoğunluğu ve konut ağırlıklı yapılaşma
	(11-15) Yıl	Konut alanlarının artması	Ticari ve eğitim tesislerinin artması (Uskumruköy ve Kilyos)	Bölgede yatırım tercihlerinin çoğalması	Yolların artması orman arazilerinde tahribat	Trafik gürültüsü	Hava /su/toprak kirliliği	*ticari alanlar ve eğitim tesislerinin artması (Uskumruköy, Kilyos)
Esnaf (3)	20 Yıldan Fazla	Mega projeler Ve arsa spekülasyonları	Nüfus artış hızı Konut ve yolların artışı	Emlak piyasası	6360 sayılı kanuna bağlı vergi /harç artışları	Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma	Trafik gürültüsü Hava/su/toprak kirliliği,	*Mega projeler *Arsa spekülasyonları *Nüfus artış hızı *Konut ve yolların artışı *6360sayılı kanun baskıları
	20 Yıldan Fazla	Mega projeler	Nüfus artış hızı Konut ve yolların artışı	Bölgede artan yatırım tercihleri	Turizm baskısı	Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma	Gürültü, hava /su/toprak kirliliği,	*Bölgede yatırım tercihlerinin çoğalması *Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma
	20 Yıldan Fazla	Mega projeler/ arsa spekülasyonları	6360 sayılı Kanuna bağlı baskılar, vergi artışları	Nüfus artış hızı Konut ve yolların artışı	Bölgede artan yatırım tercihleri	Turizm baskısı	Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma	*Trafik gürültüsü *Hava /su/toprak kirliliği,

Şekil 5. 9 (devam):Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değişim baskıları.

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişim Baskıları Sıralaması -5

Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri	Değişim Baskıları Sıralanması						Değişim Baskıları sıralaması
	1. Baskı	2. Baskı	3. Baskı	4. Baskı	5. Baskı	6. Baskı	
Site Yöneticileri (3)	20 Yıldan Fazla	Mega projeler Arsa spekülasyonları Nüfus artışı	Konut artışı	Yol/ticari alanlar/Eğitim /Resmi kurum tesislerinin artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Trafik gürültüsü Hava /su/toprak kirliliği,	*Mega projeler *Nüfus artış hızı *Konut ağırlıklı yapılaşma; yol ve ticari alanların artması *Mega projeler *Arsa spekülasyonları *Orman ve çayırarda azalma
	20 yıldan fazla	Mega projeler Arsa spekülasyonları	Konut artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	6360 sayılı kanun/ vergi harçlarda artış	Turizm baskıları	*Tarım alanlarında azalma *Turizm baskıları, kumul endemiklerinde yoğun kullanımlar *6360 sayılı kanuna bağlı vergi /harçlardaki artışlar *Trafik gürültüsü
	(11-15) Yıl	Yaz kış nüfus artışı Mega projeler	Konut artışı	Emlak piyasası	Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma	Trafik gürültüsü	*Hava /su/toprak kirliliği,

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişim Baskıları Sıralaması - 6

Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri	Değişim Baskıları Sıralanması						Değişim Baskıları sıralaması
	1. Baskı	2. Baskı	3. Baskı	4. Baskı	5. Baskı	6. Baskı	
Mahalle Sakinleri (10)	20 Yıldan Fazla	Mega projeler Arsa spekülasyonları Nüfus artışı	Konut artışı	Yol/ticari alanlar/ eğitim tesisi /resmi kurumların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	Trafik gürültüsü Hava /su/toprak kirliliği,	*Mega projeler *Nüfus *Konut ağırlıklı yapılaşma; yol /resmi kurum /ticari alanların artması *Arsa spekülasyonları *Orman ve çayırarda azalma
	(11-15) Yıl	Mega projeler Arsa spekülasyonları	Konut artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	6360 sayılı kanun/ vergi harçlarda artış	Turizm baskıları	*Turizm baskıları, kumul endemiklerinde yoğun kullanımlar *6360 sayılı kanuna bağlı vergi /harçlardaki artışlar *Trafik gürültüsü
	(5-10) Yıl	Yaz kış nüfus artışı Mega projeler	Konut artışı	Emlak piyasası	Çayır/mera/orman /tarım alanlarında azalma	Trafik gürültüsü	*Hava /su/toprak kirliliği,
	(16-20) Yıl	Nüfus artış hızı	Konut artışı Yolların artması Ticari alanlar /Resmi kurum tesisleri	Çayır/tarım alanlarında azalma	Trafik gürültüsü Hava /su/toprak kirliliği,	Turizm baskıları	Kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler
	(16-20) Yıl	Nüfus artışı Turizm baskısı	Konut artışı Yolların artışı	Plajların yoğunluğu	Kumul endemiklerin tahribatı	Orman ve çayırarda azalma	

Katılımcı Grupların Dağılımına Göre Peyzaj Değişikliği Baskılar - 7

Katılımcı gruplar ve yörede yaşama süreleri	Değişim Dinamikleri /İtici Güçlerin Sıralanması						Değişim Baskıları sıralaması
	1. Baskı	2. Baskı	3. Baskı	4. Baskı	5.Baskı	6.Baskı	
Mahalle Sakinleri (10)	20 Yıldan Fazla	Nüfus artışı Konut ve yol alanların artması	Orman ve çayırarda azalma				*Nüfus artışı *Konut ağırlıklı yapılaşma; yol ve ticari alanların artması
	(5-10) Yıl	Mega projeler Arsa spekülasyonları	Konut ve ticari alanların artışı Yolların artması	Çayır/tarım alanlarında azalma	6360 sayılı kanuna bağlı vergi /harçlardaki artışlar		*Mega projeler *Arsa spekülasyonları *Orman ve çayırarda azalma *Tarım alanlarında azalma
	(5-10) Yıl	Nüfus artışı Konut ve yol alanların artması	Orman ve çayırarda azalma	*Turizm baskıları	*Kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler		*6360 sayılı kanuna bağlı vergi /harçlardaki artışlar
	(11-15) Yıl	Nüfus artışı Konut, ticari alanlar ve yol alanların artması	Orman ve çayırarda azalma	Turizm baskısı	Kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler		*Turizm baskıları /Kumul arazilerde yoğunlaşan faaliyetler *Trafik gürültüsü
	(16-20) Yıl	Nüfus artışı Konut ve yol alanların artması	Orman ve tarım arazilerinde azalma	6360 sayılı kanun baskıları:vergi harçlar	Emlak piyasası	Hava kirliliği	*Hava /su/toprak kirliliği,

Şekil 5. 9 (devam):Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değişim baskıları.

5.2.1.3 Kırsal peyzaj dinamikleri ve değişim baskıları arasında algılanan ilişki

Katılımcı algılarına göre peyzaj değişim dinamikleri ve sahada gözlenen baskıların birbiri ile ilişkisi, herhangi bir gruba göre farketmeksizin genel olarak aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

Depremlerden korunma güdüsü konut (az katlı) artışı ile; mega projeler yol ve konut artışı ile; imar planları konut üretiminde artış olarak; yeni yaşam tarzları kapalı site konutların üretimi; ulaşım alt yapı olanakları kolay erişim (bazı durumlarda ifade edilmiş olan dolaylı kentleşme etkisi); emlak arazi piyasası konut ve arazilerde el değiştirme; Covit 19 etkisi hızlı nüfus artışı; kentsel turizm talepleri plajların yoğunlaşması ile; 6360 sayılı yasa vergi ve harçlardaki artışa bağlı olarak arazilerde el değiştirme ve tarım alanların azalması; tarım ormancılık politikaları ormanların tahrip edilmesi; ekonomik politikalar konut ve yolların artması ile; madencilik faaliyetleri orman tahribatı ile ilişkilendirilmiştir.

Ayrıca, Gümüşdere Mahallesi'nde öne çıkan bir sebep sonuç olarak '*imar planı olmamasına bağlı kaçak yapılaşma*' seçeneği mevcut şıklara eklenmiştir. Kırsal peyzaj değişim dinamikleri ve baskıları arasında algılanan ilişki Şekil 5.8'de gösterilmektedir.

Kırsal Peyzaj Değişim Dinamikleri / İtici Güçler	Kırsal Peyzajda Algılanan Baskılar										Değişim Dinamikleri ve Değişim Baskıları Arasında Algılanan İlişki	
	Konut	Ticari tesis, eğitim tesis alanları	Yol	Turizm	Nüfus artışı	Orman tahribatı	Tarım alanlarında tahribat	Kırsal alanlarda tahribat	Merca alanlarında azalma	Mülkiyet değişikliği		Kaçak yapılar
Depremlerden Korunma güdüsü (199 Marmara depremi, 6 Şubat Maraş depremleri)	■	■	■									Depreme güvenli bölge ve az katlı yapılaşmalara bağlı konut artışı. Konut ile ilişkili ticari alanların, eğitim tesislerinin ve yolların artması.
Yeni yaşam Tarzları	■	■	■									Yeni yaşam tarzları- kapalı site konut artışı, kırsal alanlara göçler
Mega projelerin etkisi	■	■	■									Mega projeler -yol , konut
Mekansal politikalar (imar planları)	■	■	■									İmar planları - konut üretimi
Ulaşım ve altyapı olanakları	■	■	■									Erişim - yol
Emlak piyasası ve arazi geliştirme	■	■	■						■			Emlak arazi piyasası-mülkiyet değişimi, konut artışı
Biyojik salgınlar Covit 19	■				■							Covit 19- göçlerle gelen nüfus
Turizm/rekreatiyonel kullanımlar				■								Kentsel nüfus baskısı, Plajların yoğunlaşması
6360 sayılı kanun						■		■	■	■		Tarım ve hayvancılığın sınırlanması, Mülkiyet değişikliği
Tarım ve ormancılık politikası						■						Tarım ormancılık politikaları- ormanlardaki tahribat
Ülkenin ekonomik politikaları			■									Politikalar-ulaşım altyapıları
Madencilik faaliyetleri						■						Madencilik-orman tahribatları
Sahada Eklenen : İmar planı olmayışı			■								■	İmar planı olmamasına bağlı kaçak yapılaşmalar (Gümüşdere)

Şekil 5. 10 :Kırsal peyzaj değişim dinamikleri ve baskıları arasında algılanan ilişki.

5.2.1.4 Değişim etkileri (impact) ve tutumlar (react)

Kırsal peyzajdaki değişim durumu yalnızca fiziki olarak düşünülmemelidir. Kırsal peyzaj değişim süreci hem mekansal, hem toplumsal etkiler yaratmaktadır. Kırsal peyzajda meydana gelen değişiklikler, günlük yaşam rutinlerini, alışkanlıkları, peyzaj ve insan arasındaki etkileşim ve anlam bağına da değiştirme özelliğine sahiptir.

Çalışmanın bu bölümü araştırma sahasındaki değişim etkileri ve değişime karşı tutumlar araştırılmakta ve sahada yapılan görüşmelerden kesitler sunulmaktadır.

6360 sayılı kanuna bağlı meydana gelen etkiler ve etkilere yönelik tutumlar;

'...Gümüşdere mahalle olduktan sonra hep tedirginiz, inekleri gönderdiğimiz Kısırkaya merası kapandı, vergi harçlar artacak, tarım masraflı hale geldi ve sınırlı yapılmaya başlandı. Biz bunu istemiyoruz mahalle olarak, kırsal mahalle veya yerleşik alan statüsü için başvuru yaptık, o da ilçe belediyesinde kabul edilmedi...' Muhtar, 27.10.2023 (Görüşme 12).

'...6360 sayılı kanun Uskumruköy'ü çok etkilemedi, çünkü burada tarım çok az, hayvancılık ada öyle...' Muhtar, 27.10.2023, (Görüşme 14).

'...Daha önce temizliğine güvendiğim süt satın aldığım aile vardı, masraflarına altından kalkamadıkları için ineklerini satmışlar ben 6360 sayılı kanuna bağlı olduğunu düşünüyorum, köylüler tarım arazilerini de satıyor...' Spor kulübü başkanı, 2.11.2023, (Görüşme 11).

Bölgede arazi satışları hareketlenmiş, bölgenin yatırım özelliği artmıştır. Kısırkaya'da mera alanının farklı bir kullanıma dönüştürülmesi ve 6360 sayılı kanuna bağlı birçok etken tarımın maliyetli hale gelmesine neden olmuştur. Yükselen arazi fiyatları ve tarımın masraflı hale gelmesi çiftçiyi arazisini satmaya yöneltmektedir:

'...Daha önce tarım yaparak geçimini sağlayan birçok çiftçi, bölgede arsalar artan taleplerden sonra, arazi fiyatlarının da tarıma göre daha iyi para getirmesinden dolayı tarım yaptıkları arazileri satmış, bazıları bölgeden daha uzaklara göç etmiştir, örneğin bu şekilde arazisini satıp daha uygun fiyata Tekirdağ'dan arazi satın alanlar ve bölgeden göç edenler olmuştur...' Emlakçı, 1.11.2023,(Görüşme 24).

6360 sayılı kanunun bir etkisi de köy tüzel kişiliğine ait arazilerin ve plajların belediye devredilmesidir. Belediyeye devredilen araziler satılarak özelleştirilmekte, plajlar belediye tarafından işletilmektedir. Bölge halkı özelleştirilen plajları ücret karşılığında kullanabilmektedir.

'...Köylere ait mülkler belediye mülkiyetine geçti, buradaki plajları belediye özel işletmelere kiraya veriyor, halkımız faydalanamıyor, muhtarların bu konuda artık yetkisi yok, halkın faydalanabileceği yeni bir plaj açmayı düşünmekteyiz...' Muhtar, 27.10.2023, (Görüşme 15).

Mega projelerden KMO Yavuz Sultan Selim Köprüsü bölgeye erişimi artırmıştır ve bölgeyi cazibe merkezi haline getirmiştir. Buna bağlı olarak bölgede araç trafiği daha da artmış ve gürültü, kirlilik gibi çevresel sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Daha önceleri sakin ve temiz havası ile ilgi gören bölgede istenmeyen etkiler oluşmuştur:

'Kilyos çocukluğumuzda turizm köyü idi, kışın sakin yazın hareketli olurdu, ama köydü. Şimdi kentleşti yaz kış kullanılan bir mahalle oldu. İyi mi dersiniz, kalabalıklaştı, doğal ve sakin sessiz değil artık, köprü inşaatı yapıldıktan sonra kilyos kavşağında yoğun trafik oluyor, sadece Kilyos değil bölgenin her şeyi değişti, her taraftan gelen giden oluyor, önceki gibi insanların birbiriyile samimi ilişkileri olan bir yer olma özelliği de hiç kalmadı. Köprü inşaatına bağlı olarak, ormanlar tahrip olmuştu evet ama önceki huzurlu köy ortamı da yok, bu mevsimde biz ormandan kestane toplar sobamızda pişirirdik, mantar toplardık, onlar kalmadı, zamanla birçok şey değişti ...' Site Yönetimi, 01.11.2023, (Görüşme 26).

'...Yakın zamanda merkeze giderken otobüs kullandım, otobüste hiçbir tanıdık olmadığını farkettim, halbuki çok değil 10- 15 yıl önce bile herkesi birbirini tanır, konuşurdu ve yolculuk da kısa sürerdi sohbetler yapıldığı için...' STK Görevlisi, 2.11.2023, (Görüşme 22).

Bu ifadeler kırsal peyzajda değişimin mekansallığı aştığını ortaya koymaktadır.

Bölgede artan trafik kirliliği ve gürültüsü çoğu görüşmede ifade edilmiştir. Hatta Belediye meclis kararı ile köprü ve tünel inşaatında çalışan kamyonların köy merkezinden geçişi engellenmiştir. Ancak, köprü trafiğine bağlı oluşan gürültü ve kirlilik genel bir rahatsızlık yaratmaktadır. Buna bağlı olarak Gürültü ve kirlilik önleyici bariyerler yapılması için bölge halkı girişimlerde bulunmaktadır.

'...Köprü trafiğinin gürültüsünden rahatsız oluyoruz, köprü inşaatını yapan firma ile görüştük, gürültü bariyeri oluşturması için ama sorumluluk ve yetki alanı dışında olduğunu belirterek ilgilenmedi, şimdi kendi çabalarımızla bitkilendirme vb. gürültü önleyici çalışmalar yapmayı düşünmekteyiz...' Uskumruköy Site sakini, 01.11.2023, (Görüşme 27).

Tarımsal araziler azalmakta, ormanlardaki biyolojik çeşitlilik azalmaktadır.

'...Burada yapılacak olan her yeni şey eskisinin yerini alacak, eskisinde kırsal bir yaşam vardı, meralarda otlayan koyunlarımız vardı, ormana kestane, kocayemiş toplardık, mantar toplardık, kekik var hala. Ama birçoğu yok, bazı hayvanlar (domuzlar) bile yiyecek bulamıyor ormanlarda. Önceden sahip olduklarımız çok hızlı değişti, kaygılarımız da arttı, kendine ait tarlası olan tarlasına gelecek imarı düşünüyor, bizim gibi devletin yerini ekip biçen çiftçiler elimizden alınır mı diye korkuyoruz. Hazine arazilerinin çiftçiye kullandırılması ile ilgili kanuni düzenlemeler yapılıyor ama ne zaman ne olacağı belli olmuyor...' Esnaf ve çiftçi, 02.11.2023, (Görüşme 28).

Kumul endemiklerinin tahrip edilmiş, kaynak sular ise zarar görmüş, trafik artmıştır.

'...2000'den önce 'Marenegro' sitesinin bulunduğu yer kumsaldı, sonra marenegro villaları

yapıldı. Kumul endemikleri zarar gördü. Eskiden kaynak suyu içebiliyorduk, 'Tatlısu' diye kaynak suyumuz vardı oradan su alır şehre bile götürürdük, ama kurudu, çevre bozuldu, trafik yükü arttı. Uskumruköy tarım yeriydi ve orada tarım alanları bozuldu, Kilyos'ta daha çok çalılık ve kumul alanlar, ormanlık alanlar bozuldu. Konut alanları arttı, yollar, eğitim tesis alanları, kentsel hizmet alanları arttı...' Kilyos mahalle sakini, 02.11.2023, (Görüşme 29).

'...Arıköy Sitesi'nin Kilyos'a bağlandığı yerde bir kaynak suyumuz vardı, yakında tahlil yaptırarak kirli çıktı.' Spor kulübü başkanı, 2.11.2023, (Görüşme 11) .

'...Kısırkaya'da önceleri suya, yakacağa para ödenmezdi doğadan gelen kaynak kullanılıyordu, Soğukpınar İncirlikaya'dan gelen içme suyumuz 3. Köprü inşaatı yapılırken kaynak su kurudu ya da yolu değişti, ICA yani köprü inşaatını yapan firma 5000 metre boru döşeyerek içme suyu bağladı, ama 1,5 yıl sonra kaynak kurudu zaten... Yeni bir kaynak bulup getirdik, ama zayıf...' Muhtar, 27.11. 2023, (Görüşme 12).

'... Şu gördüğümüz karşıdaki sitenin olduğu yerde kaynak suyu vardı. Kilyos halkı gelip su alırdı, yok oldu, inşaatlar yapılmadan kurumuştur, site yapıldıktan sonra iyice kayboldu...' Kilyos mahalle sakini, (Görüşme 21), 2.11.2023.

Kumul endemik bitkisi olan kum zambakları, yörenin önemli bir peyzaj değeri olarak görülmektedir. Ancak, Plajların yoğun kullanılması, plajlarda yakın yerlerde konut siteleri yapılmış olmasına bağlı olarak zarar görmüş nesli tükenme tehdidi altındadır. Sarıyer Belediyesi ve bazı STK'ların işbirliği ile düzenlenen geniş katılımlı festivaller düzenlenerek korunması yönünde farkındalıklar oluşturulmaktadır.

Bir başka rahatsızlık, Uskumruköy Mahallesi Gümüşdere yolu üzerinde inşa edilen beton santrali ile ilgilidir. Bu santral, Kilyos Maden Tüneline beton ve malzeme taşımak amacıyla kurulmuştur. Su kaynaklarına ve tarım arazilerine yakın olması sebebiyle çevre kirliliğine yola açabileceği ve sevkiyat yolunun kaza riski taşımaya bağlı olarak yöre halkı tarafından tepki ile karşılanmıştır.

'Beton santrali ÇED raporu olmayan, ruhsatsız ve kaçak yolla yapılmış bir santral, çevreye ne kadar zarar verebileceğini hesaplamak bile mümkün değil, beton mikserlerinin güzergahı kazalara sebep olabilecekti, değiştirdiler. Betonun üretim aşamasıyla ilgili çevreyi kirlüten durumlar oluyormuş, santralin tozu dumanı zehri havaya karışacak. Zararlarının Gümüşdere tarım arazilerini de etkileyebileceği, toprağı kirliteceği konuşulmakta...' Gümüşdere mahalle sakini, 8.11.2023, (Görüşme 30).

'Sarıyer Kilyos Tünel inşaatına malzeme taşımak amacıyla Uskumruköy'de beton santrali kurulmuş, tesis daha çok Gümüşdere'ye yakın ve tarım alanlarına zehir saçacak, denizi de kirliletecek. Santrale çalışan kamyonlar bölgede trafik sıkışıklığı yaratıyor ve kazalara sebep oluyordu, güzergahı değişti, taş ocağı sokağına yöneldi, ama çevre kirliliği devam, ayrıca beton üretim aşamasında mikserin yıkandığı su tesis önünde havuzlarda bekletiliyor...' STK

görevlisi, 10.11.2023, (Görüşme 31).

'...Beton santrali ruhsatsız, ÇED raporu yok ve kurulduğu yerin bir kısmı kamu arazisi. Çevre kirliliğine sebep oluyor, üstelik Çed raporu olmadığından bu etki belirsiz, denizi, suyu, tarım topraklarını, havayı kirletecek. Bu çok kötü...' Mimar/Emekli yerel yönetim görevlisi, 04.11. 2023, (Görüşme 3).

Arazilerde yaygın olarak yaşanan mülkiyet değişikliği hemen her mahallede görülmektedir. Ancak, Gümüşdere ve Kısırkaya'da diğer mahallelere göre daha yeni bir hareketlilik vardır. Daha önce, onaylı uygulama imar planlarının olmayışına bağlı olarak yoğun talep görmeyen bu mahalleler son dönemlerde, mega projelerin bölgeye yakınlığına bağlı olarak yatırım bölgesi olarak görülmeye başlanmıştır. Ayrıca, 6360 sayılı kanuna bağlı gelişmeler de bu hareketliliğin artmasına zemin hazırlamıştır.

Gümüşdere ve Kısırkaya için mahalle bütünü kapsayan uygulama imar planı olmayışının bir sonucu olarak özellikle Gümüşdere'de kaçak yapılaşmalar meydana gelmiştir. Hazineye ait tarım arazisi de dahil bazı izole noktalarda kaçak yapılaşmanın arttığı mülakatlara yansımaktadır.

'...Gümüşdere'de hazineye ait arazide tarım yapılması için çiftçiler tarafından kullanım hakkı verildi, ama az görünen yerlerde kaçak yapılaşmalar var, imar planları ile ilgili belirsizlik bunlara sebep oluyor, mevcut binalara eklentiler yapılıyor, bu konuda kontrolsüzlük var...' İşletmeci-Turizm çiftlik sahibi, 8.11. 2023, (Görüşme 32).

Genellikle, 'orman arazilerindeki tahribatlar' hemen hemen her katılımcının rahatsızlık duyduğu bir konu olarak öne çıkmıştır. Mega projelerin eksilerinin artılarından çok olduğunu ifade edenler olduğu gibi, ormanlardaki tahribatların köprü inşaatı için kaçınılmaz olduğunu, köprünün çok önemli ve yapılması gereken bir proje olduğunu yani orman arazilerindeki tahribatları hoş gören yaklaşımlar da görüşmelere yansımıştır:

'...Ulaşım arttıkça, bölgeye gelenler artıyor, inşaatlar görmekteyiz, belki bir on yıl içerisinde tanınamayacak hale bile gelecek. İstanbul'un akciğeri ormanlar azalıyor, ormandaki canlı yaşamı etkileniyor, oksijen üretimi azalıyor, su kaynaklarımız, havamız kirleniyor. Toprak bile kalmadı her yer asfalt ya da beton oldu. Hepsi köprüden de havaalanından, yapılan konut sitelerinden daha yaşamsal değil mi...' Ev hanımı, 08.11.2023 (Görüşme 33).

'...Ormanlar azaldı, ilk başta insana kötü geliyor ama köprü inşaatı için başka yolu yoktu. Köprü ülkemiz için gerekli bir projedir...' Çiftçi, 08.11.2023, (Görüşme 34).

'...Ulaşım alanında yapılan hizmetleri iyi buluyoruz, buraya ulaşmamızı kolaylaştırıyor, havaalanı, köprü önemli kıymetli projeler peyzaja etkisi olacaktır ama eskiden de insanlar

tarafından bireysel talanlar vardı maalesef sonradan kurumsallaştı bunlar, şimdi de büyük devlet projelerinin hiç değilse ülkemize yararı var ama kentleşmeyi de artırıyor...' Emekli polis memuru, 04.11.2023, (Görüşme 1).

'...Köprüden sonra gürültü arttı, hava kirliliği arttı, ormanlar azaldı, ormandaki hayvanlar yuvalarını şaşırıyor bazen evlerin yakınına geliyor, geçiş ücretleri de ucuz değil hiç, ama ülke geleceği için önemli bir yatırım...' Orman müdürlüğü emekli memur, 02.11.2023,(Görüşme 21).

Kırsalın sakinliği, temiz havası için bölgede yaşamayı seçen birçok insan, bölgede giderek artan nüfus yoğunluğu ve yapılaşmadan rahatsızlık duymaktadır.

'...Önceleri 'Bahçeşehir' güzeldi ama yoğunlaştıktan sonra eski güzelliği kalmadı, bu bölgenin de öyle olacağı konusunda endişelerim var, giderek beklentilerimize ters düşen bir değişim görüyoruz, yapılaşmalar artıyor sürekli...' Pilot, Uskumruköy site sakini, 20.11.202, (Görüşme 5).

Peyzaj değişikliğinde bitki örtüsüne uymayan 'düzenlenmiş peyzajların' kırsal peyzaja tercih edilebildiğini ortaya koyan ifadeler olduğu gibi sürdürülebilir peyzajlara yönelimin de arttığı görülmektedir:

'...Önceden dikenlik gibi otlar vardı Uskumruköy'de, bizim inşaatların eski yeri öyleydi, villalar yapıldıktan sonra bahçelerinde güzel ağaçlar dikildi, derli toplu peyzajlar yapıldı, yeşil de arttı...' İnşaat firma yöneticisi, 01.11.2023, (Görüşme 9).

'...Daha önce peyzaj yaptım ama olmadı, çevreye uymadı, süs bitkileri bitlendi, ilaç yaptım ama zararlı o da, bir süre permakültür kurslarına katıldım birkaç komşu ile. Şimdi bahçemde süs bitkisi yok meyve her yer ve çim yerine de çayır, bahçe daha doğal..' Mimar/Emekli yerel yönetim görevlisi, 04.11.2023, (Görüşme 2).

Mahallelerde göç baskısı kırsal peyzajı dolaylı olarak değiştirmektedir. Nüfus hem 'peyzaj değişim dinamiği', hem de 'peyzajdaki değişim izi' yani baskı unsurudur. Nüfus göçlerle arttıkça konut üretimi tetiklenmektedir. Nüfus göçünde, yukarıda ifade edilen dinamiklerin dışında, dikkat çeken etkenlerden bazıları çalışma alanında yaşayan emlakçı ve diğer katılımcıların ifadelerine yansımaktadır. Buna göre;

'...TC vatandaşlığı almak üzere Rusya, İran başta olmak üzere yabancı uyruklulardan konut satın alıp bölgeye yerleşenler oldu..' Emlakçı, 03.11.2023, (Görüşme 35).

'...Ortadoğu savaşları ile ilişkili olarak zengin Ortadoğu nüfusu bölgeden ev satın almış, daha fakir Afganistanlıların da Gümüşdere civarında tarım işçisi olarak çalışmaktadır, işçilerin bazıları yörede yaşıyor bazıları da sezonluk geçici olarak çalıştığından ikametgah adresleri burası değil ...' Spor kulüp başkanı, 02.11.2023 (Görüşme 11).

'...Köprü ve havaalanı zaten bundan sonra daha çok hissettirecektir varlığını, taşınanlar

olacak inşaatlar belki daha çok yoğunlaşacak, Uskumruköy doldukça Gümüşdere yapılaşmaya devam edecek ama şimdi dikkatimi en çok çeken Covit 19 dönemi ile boş evler siteler doldu, merkezde yaşayanlar buraya taşındı, Maraş depremlerinden sonra da aynı şekilde oldu...’
Memur 10.11.2023, (Görüşme36) .

‘3. Köprü bayağı hareketlendirdi, yeni inşaatlar yapılıyor, yeni göçler olacak, yaşayanların profili de değişiyor, havaalanı inşaatından sonra pilotlar da hostesler de çok taşındı buraya...’
Öğrenci, 10.11.2023, (Görüşme 37).

Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değişim etkileri ve etkilere yönelik tutumların katılımcı gruplara göre farklılaştığı gözlemlenmiş olup; etkiler ve etkilere yönelik tutumlar arasındaki ilişkiler katılımcı grupları da kapsayacak şekilde Şekil 5.11’de sınıflandırılmıştır.

Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişiminin Etkileri ve Algılanan Değişim Etkilerine Yönelik Tutumlar 1		
Gruplar/Yörede Yaşama Süreleri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkileri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkilerine Yönelik Tutumları
Muhtarlar (4)	1-6360 sayılı kanun vergi ve harçlarda artış olması, mera alanının dönüşümü, tarım ve hayvancılığın kısıtlanmasına sebep olmuştur.	1-Kısırkaya ve Gümüşdere’de tarım ve hayvancılığın sınırlanmasına bağlı memnuniyetsizlik var ve ilçe belediyesine dilekçe verilerek kırsal mahalle statüsü için başvuru yapılmıştır. Kanun, Uskumruköy Muhtarlığı için tepki ye yol açmamıştır. Ayrıca, kanun ile plajların belediyeye devredilmesi ve özelleştirildiği için halkın erişimine açık olmaması Kısırkaya,Kilyos, Gümüşdere’de sıklıkla ifade edilmiş, nitekim Kilyos Mahallesi’nde yeni plaj açılmaktadır.
	2-Çevre kirliliği (gürültü kirliliği, toprak kirliliği, su kaynaklarında kuruma)	2-Gümüşdere ve Kısırkaya’da köprü inşaatı kapsamında çalışan kamyonların köyden geçmesi Büyükşehir Belediyesi UKM kararı ile yasaklanmıştır. Gümüşdere’de tarım arazisinde daha önce yapılması planlanıp iptal edilen biyolojik artırma tesisi tekrar gündemde ve rahatsızlık yaratmaktadır. Kısırkaya’da köprü inşaatı kapsamında kuruyan bir kaynak olmuştur ve Köprü inşaat firmasını ICA’nın boru döşeyerek köye su getirmiştir., ancak bu kaynak suyu eskisine göre cılız akmaktadır.
	3-Mekansal Planların etkileri	3-Kısırkaya ve Gümüşdere’de mahalle genelini kapsayan uygulama imar planının olmayışı belirsizlik yaratmaktadır. Ancak bazı ayrıcalıklı planların yapılması tepki yaratmaktadır, Kilyos’ta bir plan için dava açılmış olduğu ve ayrıcalıklı planın iptal edildiği bilinmektedir.
	4-Nüfus ve yapılaşma yoğunluğu	4-Kayıtlı nüfusun gerçek nüfusu yansıtmadığına vurgu yapılmaktadır. Yapılaşma artışı konusunda ise, daha çok ilerlerse doğal kaynakların tamamen yok olabileceği konusunda endişe duyulmaktadır.
	5-Madencilik faaliyetlerine bağlı arazi değişiklikleri	5-Madencilik faaliyetlerinden sonra oluşan çukurlarda biriken sular gölet oluşturmuştur, turistik amaçlı gelenler bu göletlerde fotoğraf çekmektedir, ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Kısırkaya’da bir gölete 5 bin adet saz balığı bırakılmıştır.
Çiftçi (3)	1-6360 sayılı kanun etkileri	1-Vergi ve harçlarda yaşanan artışlar, ek süreler tanınmasına rağmen sorun olarak görülmektedir, tarımsal faaliyetler mera alanının dönüşümünden sonra da zorlaşmış, masraflı hale gelmiştir. Çiftçiler bu etkiyi direkt hissetmekte ve çareler aramakta ve bazıları arazilerini satmaktadır.
	2-Çevre kirliliği	2-Tünel inşaatı kapsamında faaliyete giren ve Gümüşdere’ye yakın konumda olan Beton santralinin Gümüşdere’deki tarım arazilerini kirlilemesi endişeleri var, köprü trafik gürültüsü de rahatsızlık vermektedir.
	3-Orman alanlarında bölünmeler	Biyolojik artırma tesisinin Gümüşdere tarım arazisine yakın yerde tesis edilmesine dönük endişeler yaşanmaktadır.
	4-Nüfus ve yapılaşma yoğunluğu	3-Orman ile etkileşimlerin azalması , ormandan daha önce elde edilen mantar vb ürünlerde azalma olması memnuniyetsizlikle karşılanmakta ve orman ile etkileşimleri sınırlanmaktadır. 4-Doğal kaynakların tükenmesi konusunda endişeler var.

Şekil 5. 11 : Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değişim etkileri, tutumları

Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişiminin Etkileri ve Algılanan Değişim Etkilere Yönelik Tutumlar 2

Gruplar/Yörede Yaşama Süreleri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkileri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkilerine Yönelik Tutumları
Emlakçı (3)	<p>1-Nüfus ve konut yoğunluğu</p> <p>2-Nüfus yapısındaki değişiklik ve çeşitlilik</p> <p>3-Çevre kirliliği</p>	<p>1-Giderek artan bir kentleşme süreci ve doğal kaynakların yok olma süreci olarak görülmekte ve endişe duyulmaktadır. Bu konuda üç emlakçı tarafından da ifade edilen konu; bölge az katlı yapılaşma ve depreme dayanıklılığı ile bilinmesinden dolayı, depremlere ve salgınlara karşı güvenli görüldüğünden göç almaktadır ve bu da yapılaşmayı arttıracaktır.</p> <p>2-Emlakçıların üzerinde durduğu bir konu, yabancı bireylerin TC vatandaşı olabilmek için gerekli şartları sağlamak üzere bölgeden konut satın alması üzerinedir. Bu durum, bölgenin özgün yapısını bozulması olarak değerlendirilmektedir.</p> <p>3-Trafik yoğunluğuna bağlı hava kirliliği ve gürültüler memnuniyetsizlikle karşılanmaktadır.</p>
Yerel Yönetim (2)	<p>1-6360 sayılı kanun etkileri</p> <p>2-Bölgenin yatırım alanı haline gelmesi ve hareketlenen emlak piyasası</p> <p>3-Çevre kirliliği</p> <p>4-Nüfus ve konut yoğunluğu</p> <p>5-Mekansal Planların Etkileri</p> <p>6-Arazi değerlerinin artması, arazilerde el değışikliği artışları</p> <p>7-Arazi örtüsünde değışiklik</p>	<p>1-Tarım ve hayvancılığın sürdürülemez hale gelmesi üzerinde durulmakta ve doğal kaynakların tükenmesi endişelere sebep olmaktadır. Köy tüzel kişiliğine ait arazilerin belediyeye geçtikten sonra özelleştirilmesi tepki yanlı olarak değerlendirilmektedir.</p> <p>2-Giderek artan bir kentleşme süreci olarak görülmektedir.</p> <p>3-Çevre kirliliği hem yeni göçlere bağlı araç sayısının artması hem de köprü trafiğine bağlı olarak algılanmakta, olumsuz karşılanmaktadır. Su kaynaklarının kirlenmesi, hava kirliliği ve beton santralinin çevresel etkilerinden endişe edilmektedir.</p> <p>4-Giderek artan bir kentleşme süreci ve doğal kaynakların yok olma süreci olarak görülmekte ve endişe duyulmaktadır</p> <p>5-Mekansal planların gelişmeye yön verdiği ve bölge planları az katlı yapılaşma şartlarının doğayı da koruduğu düşünülmekte, fakat planlamanın hiyerarşik olarak düzgün işletilmediği durumların doğal kaynakları tüketmesine dönük endişeler söz konusudur.</p> <p>6-Bölgede giderek artan rant baskısı ve arazilerde sıklıkla el değışikliği yaşanması bölgenin kırsallık özelliklerini bozmasından endişe ile karşılanmaktadır.</p> <p>7-Arazi örtüsünde değışiklik orman arazilerin azalması, tarım alanların azalması olarak algılanmakta ve doğal kaynakların tüketilmesine yol açacağından sorun olarak değerlendirilmektedir</p>

Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişiminin Etkileri ve Algılanan Değişim Etkilere Yönelik Tutumlar 3

Gruplar/Yörede Yaşama Süreleri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkileri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkilerine Yönelik Tutumları
İşletmeciler (2)	<p>1-Çevre ve gürültü kirliliği</p> <p>2-Nüfus ve yapılaşma yoğunluğu</p> <p>3-Mekansal Planların etkileri</p>	<p>1-Doğal su kaynaklarında bozulmalar ve köprü taşıt trafiğini gürültüsü rahatsızlık yaratmakta,</p> <p>2-Yapılaşmanın yoğunlaşması bu haliyle sorunsuz ancak devam ederse sorunlu hale geleceğinden endişe edilmekte, nüfus artışı konusunda mevsimsel olarak özellikle yaz döneminde aşırı kalabalık yaşamakta ve kırsal ortam diyerek işletmelere gelen müşteriler için de rahatsızlık yaratabileceğinden endişe edilmektedir.</p> <p>3-Mekansal planların Gümüşdere'de uygulanabilir aşamaya gelmemesine bağlı olarak belirsizlik ve işletmedeki yapılaşmaya devam edilemediği ifade edilmiştir</p>
Resmi kurum çalışan emekli (3)	<p>1-6360 sayılı kanun etkileri</p> <p>2-Çevre kirliliği</p> <p>3-Nüfus ve yapılaşma yoğunluğu</p> <p>4-Arazilerde değer artışı ve el değışikliği</p>	<p>1-Bu gruptaki katılımcılardan biri Gümüşdere'de diğerleri Kısırkaya ve Uskumruköy'de yaşamakta ancak hepsi de 6360 sayılı kanunun etkilerine karşı bilgi sahibidir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sınırlandırdığı ve tarımsal arazilerin sonu geldiği ifade edilmekte ve olumsuz bir gelişme olarak kabul edilmektedir.</p> <p>2- Doğal su kaynaklarında bozulmalar, beton santralinin olumsuz çevresel etkileri, eğer gerçekleşirse biyolojik arıtma tesisinin Gümüşdere tarım arazilerini yok edeceği konusunda endişeler var.</p> <p>3-Giderek artan bir kentleşme süreci ve doğal kaynakların yok olma süreci olarak görülmekte ve endişe duyulmaktadır.</p> <p>4-Bölgede giderek artan rant baskısı ve arazilerde sıklıkla el değışikliği yaşanması bölgenin kırsallık özelliklerini bozmasından endişe ile karşılanmaktadır.</p>

Şekil 5. 11 (devamı): Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değışim etkileri, tutumları.

Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişiminin Etkileri ve Algılanan Değişim Etkilere Yönelik Tutumlar 4		
Gruplar/Y örede yaşama süreleri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkileri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkilerine Yönelik Tutumları
STK (2)	<p>1-6360 sayılı kanun</p> <p>2-Mega projelere bağlı oluşan arsa spekülasyonları ve bölgenin yatırım alanı haline gelmesi</p> <p>3-Nüfus ve konut yoğunluğu</p> <p>4-Çevre kirliliği (gürültü kirliliği, toprak kirliliği, su kaynaklarında kuruma)</p> <p>5-Kumul endemiklerinde tahribatlar</p> <p>6-Kıyı erişiminin sınırlanması</p> <p>7-Arazi örtüsünde değişiklik</p> <p>8-Kanun düzenlemeleri ve mera alanların 'rezerv alanı' olarak ilan edilme riski</p> <p>9-Ayrıcalıklı imar planları yapılması</p>	<p>1-6360 sayılı kanun vergi ve harçlarda artış olması, mera alanının dönüşümü, tarım ve hayvancılığın kısıtlanmasına sebep olmuştur.</p> <p>2-Bölge doğal bir ortamdan çıkarak rant alanı haline gelmesi sakıncalı görülmektedir.</p> <p>3-Giderek artan bir kentleşme süreci ve doğal kaynakların yok olma süreci olarak görülmekte ve endişe duyulmaktadır</p> <p>4-Gümüşdere'de tarım arazisinde daha önce yapılması planlanıp iptal edilen biyolojik arıtma tesisi tekrar gündemde ve rahatsızlık yaratmaktadır.</p> <p>Tünel inşaatı kapsamında tesis edilen beton santrali ÇED raporu olmayan ve çevreyi kirleten etkilere sahip, kapatılması için toplantılar düzenlenmektedir, 19.04.2024 tarihine kadar bölgede 34. kez oturma yapılmıştır</p> <p>5-Kumul endemiklerine karşı hassasiyet /STK ve belediyelerce düzenlenen farkındalık etkinlikleri yapılmaktadır</p> <p>6-Kıyı erişiminin sınırlanması bireylerin denizden yararlanma hakkını engellemekte, memnuniyetsizlik yaratmaktadır.</p> <p>7-Arazi örtüsünde değişiklik orman azalması, tarım alanların azalması olarak algılanmakta ve doğal kaynakların tüketilmesine yol açacağından sorun olarak değerlendirilmektedir</p> <p>8-Kanun düzenlemeleri ve mera alanların 'rezerv alanı' olarak ilan edilme riski, Kısırkaya'da barınağa dönüştürülen mera alanı için böyle bir risken endişe edilmektedir.</p> <p>9-Kilyos ve Kısırkaya için ada parsel bazında özel emsal koşullarına sahip planlar yapılması eşitsizlik olarak değerlendirilmekte, bunlardan birine Büyükşehir Belediyesi'nin açtığı dava ile iptal edilmiştir.</p>
İnşaat firmaları (2)	<p>1-Nüfus ve konut yoğunluğu</p> <p>2-Çevre kirliliği</p> <p>3-Bitki örtüsü değişimi</p>	<p>1-Bölgenin çekim etkisi yarattığı ve İstanbul yoğunluğundan kaçmak isteyenlere alternatif kaçış alanı sunduğu ifade edilmekte.</p> <p>2-Trafığe bağlı çevre kirliliği, gürültü kirliliği rahatsızlık vermekte ve inşa edilen konut alanlarının çevresinde yoğun bitki dikimleri yapılarak çevre kirliliğine karşı önlem alınmaktadır.</p> <p>3-Öncekine göre düzenli ve 'derli toplu' olarak ifade edilen peyzaj düzenlemeleri yapılmakta, eskisine göre artan bitkiler ile çevrenin güzelleştiği ifade edilmektedir.</p>

Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişiminin Etkileri ve Algılanan Değişim Etkilere Yönelik Tutumlar 5		
Gruplar/Y örede yaşama süreleri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkileri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkilerine Yönelik Tutumları
Esnaf (3)	<p>1-6360 sayılı kanun</p> <p>2-Nüfus ve konut yoğunluğu</p> <p>3-Çevre kirliliği</p> <p>4-Gümüşdere'de kıyı erişiminin özel işletmelerle sınırlanması</p>	<p>1-Esnaflardan biri atarım ilaçları bayisi ve çiftçidir buna bağlı olarak 6360 sayılı kanunun etkilerini iyi bilmektedir. Ve Tarım ve hayvancılığın sınırlanmasına karşı tarımın terk edildiğini, müşterilerinin azalması ile ifade etmiştir. Diğer esnaf da köyde bakkalı olan bir esnaf ve aynı zamanda çiftçilik yaptığından 6360 sayılı kanunun vergi ve harçları artırması ve mera alanının kapanmasına karşı memnuniyetsizliğini ifade etmiştir.</p> <p>2-Bölgede göçler ve nüfus artışı yaşanmış dolayısıyla konut üretimi tetiklenmiştir. Buna bağlı olarak yapı malzemelerine ihtiyaç duyulduğundan bu tarz bir işletmeler açılmıştır.</p> <p>3-Çevre kirliliği hissedilecek ölçüde arttığı ve su kaynaklarının kurumasına karşı memnuniyetsizlik yaşanmaktadır</p> <p>4-Kıyı erişimi ve denizden özgürce faydalanamama rahatsızlık yaratmaktadır.</p>
Site Yöneticileri (3)	<p>1-6360 sayılı kanun</p> <p>2-Çevre kirliliği</p> <p>3-Nüfus ve konut yoğunluğu</p> <p>4-Ulaşım altyapılarının erişimi artırması ve yoğunluk artışları</p> <p>5-Hayvancılık faaliyetlerin yeni gelenler üzerindeki olumsuz etkileri</p> <p>6-Sitelerin sağladığı sosyal ve sportif olanaklar</p>	<p>1-Tarım ve hayvancılığın sınırlandırılması ve daha önce köyden temin edilen mutfak ürünlerinin sınırlanması açısından sorun olarak değerlendirilmiştir.</p> <p>2-Köprüye bağlı trafik gürültü ve kirliliğine karşı, 'gürültü bariyeri' amaçlı bitki dikim çalışmaları başlatılmakta, su kuyularında tahkiler yaptırılarak kontroller edilmektedir.</p> <p>3-Konut yoğunluğu daha da artarsa endişe konusudur.</p> <p>4-Konutlar nüfus arttıkça artmaktadır ve ulaşım olanakları geliştikçe bölgeye daha çok göç yaşanacağından erişime dayalı memnuniyetler ve erişimin yoğunluğu artacağına dair endişeler,</p> <p>5-Azalmış da olsa hayvancılık faaliyetlerine bağlı koku vb konulardan yeni gelenlerin rahatsızlığı,</p> <p>6-Sitelerin sağladığı sosyal ve sportif olanaklar, site sakinlerinin yaşam tarzı beklentilerini karşılamaktadır.</p>

Şekil 5. 11 (devamı): Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değişim etkileri, tutumları

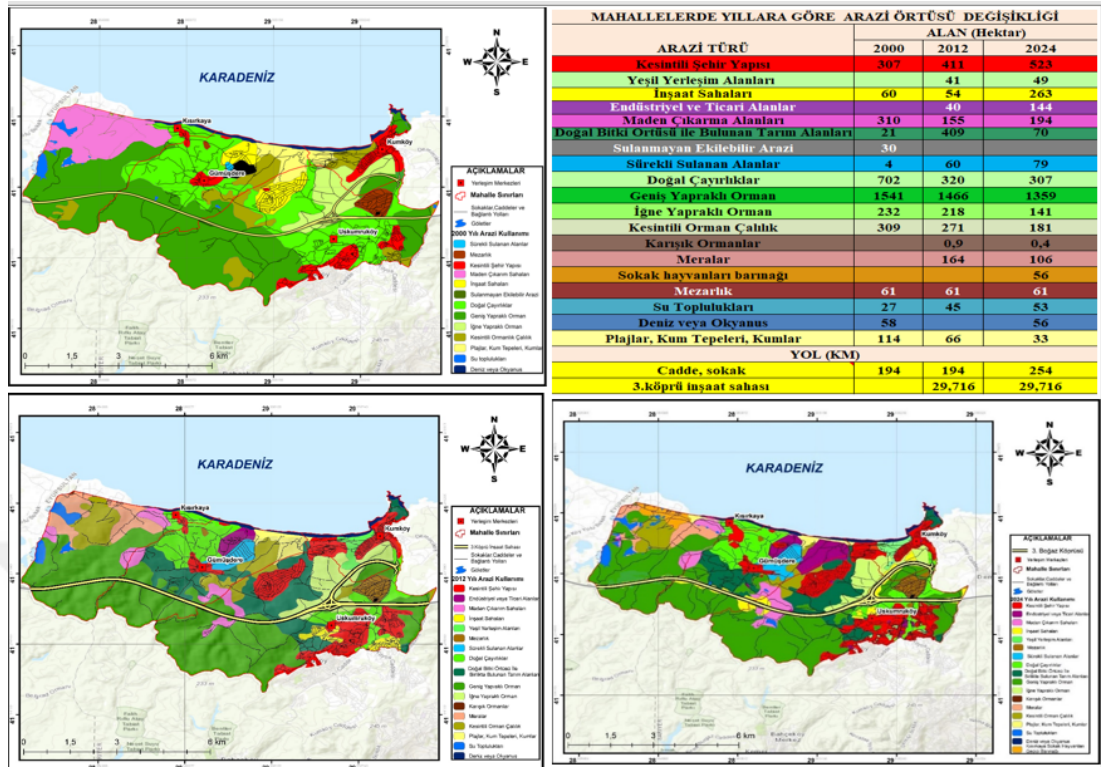
Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişiminin Etkileri ve Algılanan Değişim Etkilere Yönelik Tutumlar 6		
Gruplar/ Yörede yaşama Süreleri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkileri	Katılımcı Gruplara Göre Kırsal Peyzaj Değişim Etkilerine Yönelik Tutumları
Mahalle Sakinleri (10)	1-6360 sayılı kanun vergi ve harçlarda artış olması, mera alanının dönüşümü, tarım ve hayvancılığın kısıtlanmasına sebep olmuştur.	1-Tarım ve hayvancılığın sınırlandırılması ve daha önce köyden temin edilen mutfak ürünlerinin sınırlandırılması
	2-Çevre kirliliği (gürültü kirliliği, toprak kirliliği, su kaynaklarında kuruma) ve geçirimsiz yüzeylerin artması	2-Doğal su kaynaklarında bozulmalar, hava kirliliği, toprak kirliliği, toprağın geçirimsiz hale gelmesine bağlı taşkınlar ve beton santralinin olumsuz çevresel etkileri konusunda endişeler var.
	3-Kırsal sakinliğin azalması	3-Kırsal sakinliğin azalmasına karşı mutsuzluk, güvensizlik
	4-Bitki örtüsüne uyumsuz peyzajlar	4-Bitki örtüsüne uyumsuz peyzajların takdir edilmesi / yöre dokusuna uyumlu dayanıklı sürdürülebilir peyzaj arayışları: Permakültür kursları,
	5-Doğal kaynakların azalması	5-Doğal kaynakların azalmasına bağlı mutsuzluk
	6-Yerel halk için oluşan yeni iş alanları	6-Yerel halk için oluşan yeni iş alanları (bahçevanlık, hizmet işleri vb) hem iş veren hem de çalışan açısından genel bir memnuniyet yaratmakta,
	7-Arazi örtüsünde değişiklik	7-Arazi örtüsünde değişiklik orman arazilerin azalması, tarım alanların azalması olarak algılanmakta ve doğal kaynakların tüketilmesine yol açacağından sorun olarak değerlendirilmektedir

Şekil 5. 11 (devamı): Katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değişim etkileri, tutumları

5.2.2 Nicel yöntemlere dayalı analiz ve analiz bulguları: Kırsal peyzajdaki değişim durumu

Bu bölümde kırsal peyzaj değişim durumu (State), yıllara göre (2000,2012, 2024) CORINE arazi örtüsü veri tabanı kullanılarak nicel yolla analiz edilmiştir. CORINE arazi örtüsü veri tabanı 3. Düzeyine göre alana özgü eklemeler yapılarak sınıflandırılmıştır. 2000,2012 yılına ait Corine verileri ‘<https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover>’ sitesinden ulaşılmıştır. 2000, 2012 yıllarına ait uydu görüntülerine ait Corine verileri ArcGIS 10.4.1’de sayısallaştırılıp Corine’nin 3. Düzeyine göre, sahanın durumuna göre revizeler yapılarak arazi örtüsü sınıflandırılmıştır. 2024 yılına ait CORINE verisi henüz yayınlanmamış olduğundan, güncel veriler Open Street Map Programı kullanılarak gerekli revizeler yapılarak güncel arazi örtüsü verisi elde edilmiştir.

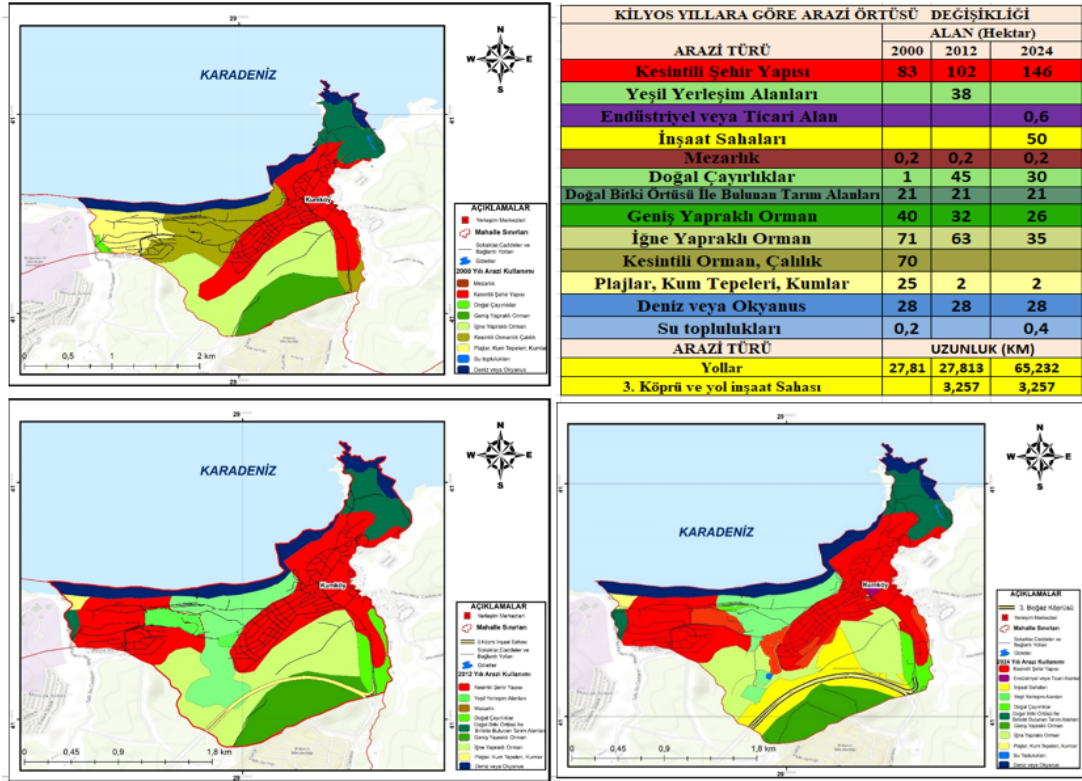
5.2.2.1 Araştırma alanı bütününde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.

Şekil 5. 12: Araştırma alanı bütününde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.

Mahallerin tamamının arazi örtüsü değişiklikleri Şekil 5.12’de görüldüğü üzere şöyledir: Konut alanları 2000-2012 arasında 307 ha’ dan 411 ha olarak değişmiş; 2012-2024 yılları arasında 523 ha olmuş, ama bir yandan 263 ha alan büyüklüğünde inşaatlar devam etmektedir. Endüstriyel ve ticari alanlar 2000 yılında yer almamakta, 2012 yılında 40 ha, 2024 yılında 140 ha olmuştur. Kumul alanlar 2000-2012 yılları arasında 114 ha’ dan 33 ha’ a düşmüştür. Mera alanları 2012-2024 yılları arasında 164 ha’ dan 106 ha alan düşmüştür. Şekil 5.12’te görüldüğü üzere; doğal çayır/doğal bitki örtüsü ile birlikte olan tarım alanları/meralar/orman-çalılık/kumul alanlarda azalma olmuştur.

5.2.2.2 Kilyos'ta yıllara göre arazi örtüsü değişikliği

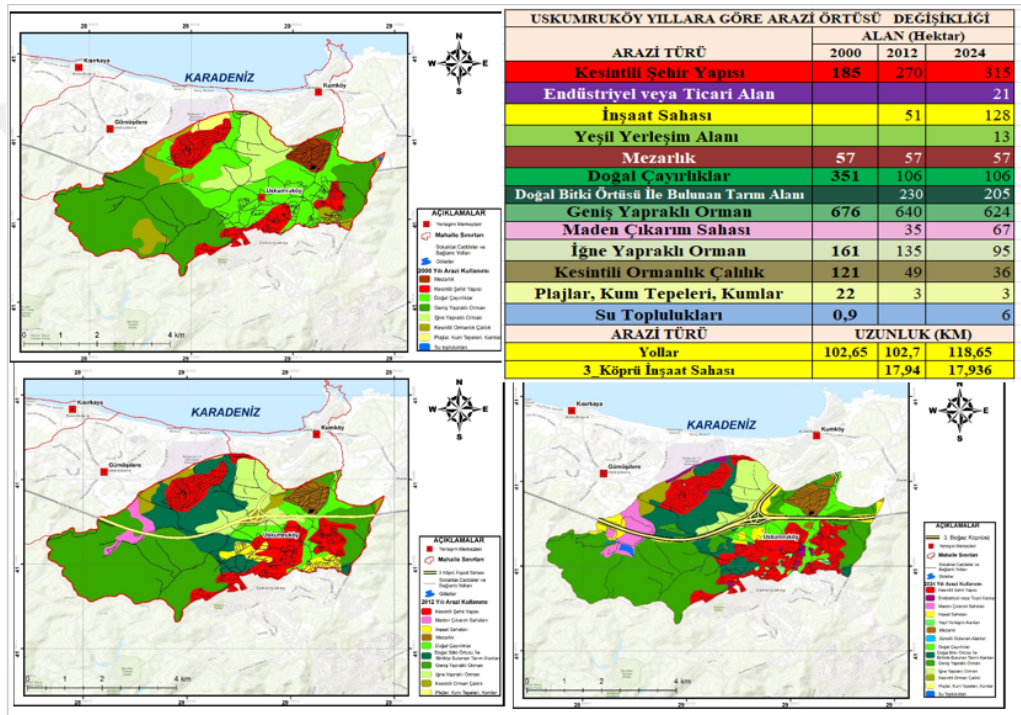
Şekil 5.13 : Corine göre Kilyos Mahallesi'nde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.

Şekil 5.13'de görüldüğü üzere; Kilyos'ta kesintili şehir yapısı veya konut alanı 2000 yılında 83 ha iken; 2012 yılında 102 ha alana yükselmiş, 2024 yılında 146 ha alana yükselmiştir. Mevcutta devam eden inşaat alanları 50 ha alan kaplamaktadır. Geniş yapraklı orman araziler 2000 yılında 40 ha iken; 2012 yılında 32 ha alana imiş, 2024 yılında ise 26 ha alana inmiştir. Plaj ve kumullar 2000 yılında 25 ha iken 2012 ve 2024 yılında 2 ha olmuştur. Kesintili orman çalılık araziler 2000 yılında 70 ha iken; 2012 ve 2024 yılında tamamen yok olmuştur. İğne yapraklı orman arazileri 2000 yılında 71 ha iken; 2012 yılında 63 ha alana inmiş, 2024 yılında ise 35 ha alana inmiştir. 2000 ve 2012 yılında 27,8 km olan yollar, 2024 yılında 65,2 km olmuş, 3. Köprü inşaatı 3,250 olmuştur. Konut, inşaat alanları ve ticari alanlar olmak üzere yapılaşmış alanlar Kilyos'ta 2000 yılında 83 ha olan alan, 2024 yılında 196 ha'dır.

5.2.2.3 Uskumruköy'de yıllara göre arazi örtüsü değişikliği

Şekil 5.14'de görüldüğü üzere; Uskumruköy'de arazi örtüsünün yıllara göre değişen durumunda 2000 yılında 185 ha olan şehirleşmiş alanlar 2012 yılında 270 ha, 2024 yılında 315 ha olarak artmıştır. 2024 yılında yeşil yerleşim alanları 13 ha, devam eden

inşaatlar 128 ha alan kaplamaktadır. Ticari ve endüstriyel alanlar 2000,2012 yıllarında yer almamakta ve 2024 yılında 21 ha olarak görülmektedir. Yani; konut, inşaat alanları ve ticari alanlar olmak üzere yapılaşmış alan 2000 yılında 185 ha'dır, 2024 yılında ise 464 ha'dır. Bu %150'lik yapılaşma artışını göstermektedir. Yapılaşma artarken çayır ve orman arazilerin azaldığı görülmektedir. 2000 yılında 451 ha alana sahip doğal çayır arazileri 2012 ve 2024 yılında 106 ha alana düşmüş; 2000 yılında 161 ha olan iğne yapraklı orman araziler 2012 yılından sonra köprü inşaatına bağlı olarak hızla azalarak 2024 yılında 95 ha alana düşmüştür. 2000 yılında 22 ha olan plaj ve kumul alanlar 2012 ve 2024 yılında 3 ha'a düşmüştür.

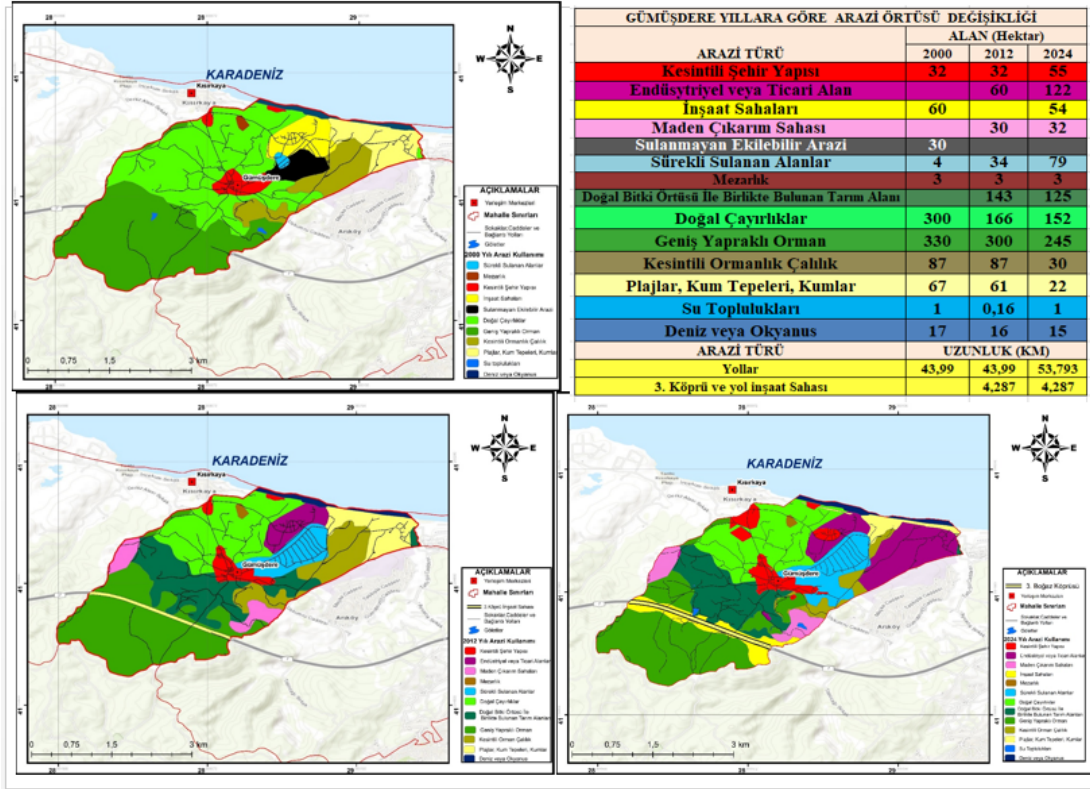

Şekil 5. 14: Corine göreUskumruköy mahallesi'nde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.

5.2.2.4 Gümüşdere mahallesinde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği

Şekil 5. 15'de görüldüğü üzere; Corine sistemindeki konut alanları içine alan kesintili şehir yapısı 2000 ve 2012 yıllarında 32 ha olarak sabit kalmış, 2012-2024 yılları 55 ha'a yükselerek %71 artış göstermiştir. Endüstriyel veya ticari alan 2000 yılında yok, 2012 yılında 60 ha olmuş, 2024 yılında 122 ha olmuştur yani 2012-2024 yılları arasında %101 artış göstermiştir. Doğal çayır araziler 2000-2024 yılları arasında 300 ha'dan 152 ha'a inmiştir. 2000 yılında sulanmayan Tarımsal üretim, 2012 yılında 34 ha, 2024 yılında 79 ha sürekli sulanan alana yükselmiş yani 45 ha alan daha artmıştır. Doğal

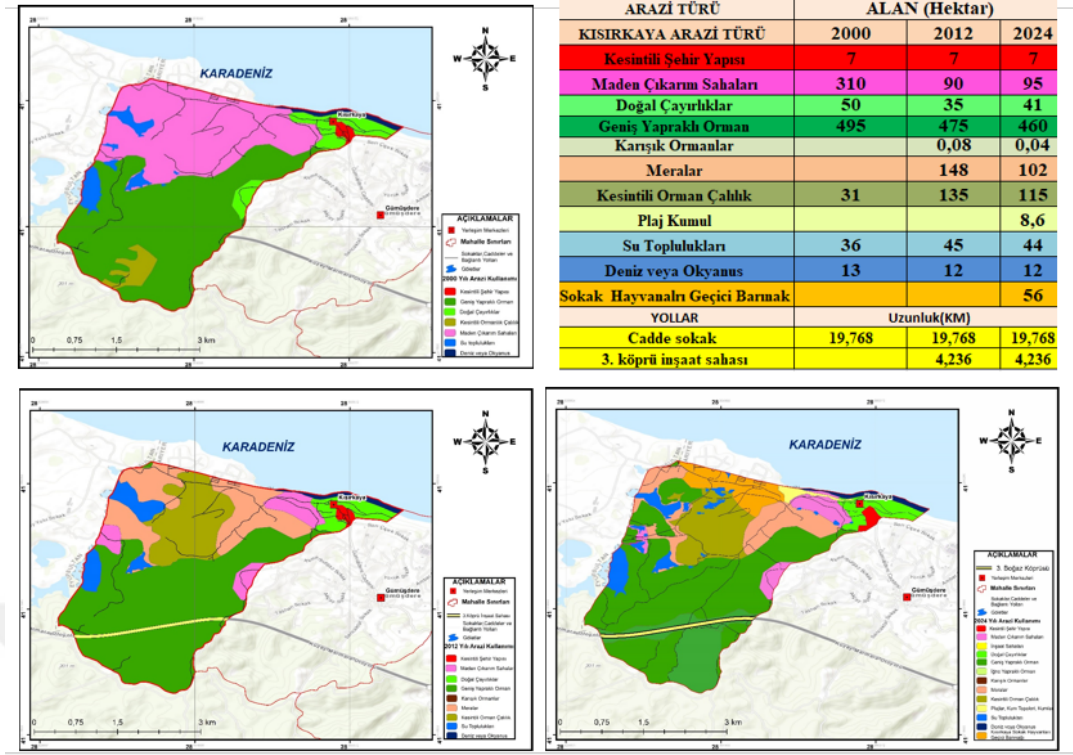
bitki örtüsü ile birlikte bulunan tarım alan ile kesintili orman çalılık alanın bir bölümü (yaklaşık 45 ha) sürekli sulanan alana dönüşmüştür. Tarımsal üretimde sürekli sulanan alanlar artmış olması kentsel nüfusun taleplerini karşılamaya dönüktür.

Şekil 5. 15: Corine göre Gümüşdere’de yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.

5.2.2.5 Kısırkaya mahallesinde yıllara göre arazi örtüsü değişikliği

Şekil 5. 16’da yer alan Corine sonuçlarına göre, Kısırkaya’da kesintili şehir yapısı her dönem 7 ha yani konut artışı olmamıştır. Maden sahaları 2000 yılında 310 ha, 2012 yılında 90 ha, 2024 yılında 95 ha alan olarak değişiklik göstermektedir. Doğal çayır alanlar 2000 yılında 50 ha, 2012 yılında 35, 2024 yılında 41 ha olarak yıllara göre değişiklik göstermiştir. 2012 yılında 148 ha olan mera arazisi 2024 yılında 102 ha alana düşmüştür. Köprü inşaatına bağlı olarak 2012 yılında 4,236 km yol artışı olmuştur.

Şekil 5. 16: Kısırkaya mahallesi yıllara göre arazi örtüsü değişikliği.

6. DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde her bir mahallede değişim sürecinin dinamikleri, baskıları, etkileri, tutumlar, değişim durumu hem bölge genelinde hem de mahalleler özelinde değerlendirilmektedir.

6.1 Mahallelere Göre Kırsal Peyzaj Değişikliğinin Değerlendirmesi

Araştırma Alt Sorusu: Kırsal peyzaj değişim süreci mahallelere göre nasıl farklılaşmaktadır?

6.1.1 Kilyos mahallesinde kırsal peyzaj değişikliğinin değerlendirilmesi

6.1.1.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)

1950'li yıllarda Turban tesislerinin kurulması ile turizm kimliği kazanan Kilyos, 1983 turizm teşvikleri kapsamında otel ve pansiyonların artması ile turizm kimliği artmıştır. İlerleyen süreçte, yeni yaşam tarzlarının öne çıkması ve kapalı konut sitelerinin 1990'lı yıllarda yaygınlaşması ile ikinci konut kullanımları artmıştır. Bölgede az katlı ve bahçeli yapılaşma koşullarının olması, kent yoğunluğundan uzaklaşmak isteyenler için caziplik sağlamıştır. Daha sonra 1999 Marmara depremi'nin etkisi ile İstanbul'un farklı ilçelerinden ve kent merkezinden güvenli konut arayışları sonucunda bölgeye olan göçler daha çok artmış, beraberinde konut inşaatları çoğalarak devam etmiştir. Mekansal planlar da bu gelişmeleri teşvik etmiştir. Bölgede 2007 tarihli koruma amaçlı uygulama imar planları onaylanıncaya kadar 5.7.1991 tarihli ilave imar planları ile yapılaşma sağlanmış; mevcut kaçak yapılar ise 21.02.1989 tarihli ıslah imar planları ile resmîyet kazanmıştır. Mega projeler, ulaşım olanaklarının gelişmesi, Covit 19 salgını, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nden sonra da bölgeye nüfus artışı devam etmektedir. Ancak, yörede yaşayanların bir bölümünün resmi adreslerinin farklı ilçelerde olmasına bağlı olarak resmi nüfus verilerinin, gerçek nüfusa göre az olduğu çalışma alanında yapılan mülakatlarda özellikle site yöneticileri ve muhtarlar tarafından belirtilmiştir (Görüşmeler: 9, 12, 14, 20).

Nüfus artışına bağlı olarak artan konut ve konutla ilgili diğer fonksiyonlar, kırsal peyzajda dönüşümlere yol açmıştır. Özellikle, yöreye özgü 'kumul endemikleri'nin yer aldığı kumul alanlar, kapalı site konutları ve yoğun turizm faaliyetlerinden zarar görmüş; 3.Köprü inşaatına bağlı çevre yolları kapsamında orman arazilerde tahribatlar yaşanmıştır.

- 2000-2024 yılları arasında kırsal peyzaj değişikliğinin itici güçleri Kilyos'ta yaşayanlar tarafından ağırlıklı olarak; başta depremlerden korunma güduları ve yeni yaşam tarzları olmak üzere, imar planları, mega projeler, ulaşım olanaklarının gelişmesi, Covit 19 salgını olarak ifade edilmiştir. Kilyos'ta 2000-2024 yılları arasında kırsal peyzaj değişikliğinin baskıları bu mahallede yaşayanlar tarafından kumul endemiklerinde tahribatlar, çayır örtüsü ve orman arazilerinin azalması olarak öne çıkmıştır.

6.1.1.2 Kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impacts) ve çalışma alanında yaşayanların tutumları (reacts)

Köprü projesinin Kilyos Mahallesi'ndeki etkileri değerlendirildiğinde, ormanlık alanlarının bölündüğü ve ormanların azaldığı görülmektedir. Bu durum başta biyolojik çeşitliliğin azalması olmak üzere birçok olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bunlar hem orman arazilerinde küçülme ve bölünme, hem de biyolojik çeşitlilikte azalma olarak ifade edilmiştir. Ormanların otobana dönüştürülmesi daha az oksijen, daha çok hava kirliliği, gürültü, trafik, daha az yeşil arazi örtüsü anlamına gelmektedir. Bunların yanında, orman arazilerindeki bölünme (fragmentasyon), ormandaki bitki türleri ve canlı yaşamını etkilemiştir. Orman arazilerinde mantar, kocayemiş, kestane gibi bitki ve canlı türleri giderek azalmakta, domuz, sincap gibi hayvan türleri de besin aramak için yerleşik alanlara inmektedir.

Kilyos Mahallesi'nde plajlara yakın arazilerde kapalı site konutları inşa edilmiş ve kumul endemiklerinin hasar görmesine yol açmıştır. Plajlardaki turizm baskısı da kumul endemiklerinde hasara yol açmıştır. Bölgede, Sarıyer Belediyesi ve STK'ların ortaklığı ile her yıl düzenlenen ve çalışma alanında yaşayanların da katılım sağladığı '*kum zambakları festivali*' bu konuda farkındalık geliştirici bir tutumdur.

Kilyos'ta bazı su kaynaklarında kurumalar yaşanması, mahallede yaşayanlar tarafından kırsal peyzajdaki değişikliğin olumsuz yansıması olarak algılanmaktadır (Görüşme 12, 21, 29).

6360 sayılı kanun ile köy tüzel kişiliğine ait plajların belediyeye geçmesi ve plajların özelleştirilmesi, mahalle halkının plajlardan ücretsiz yararlanmasını engellemiştir ve buna karşılık mahallede halkın ücretsiz yararlanabileceği yeni bir plaj (Çukurdeniz Plajı) açılmıştır.

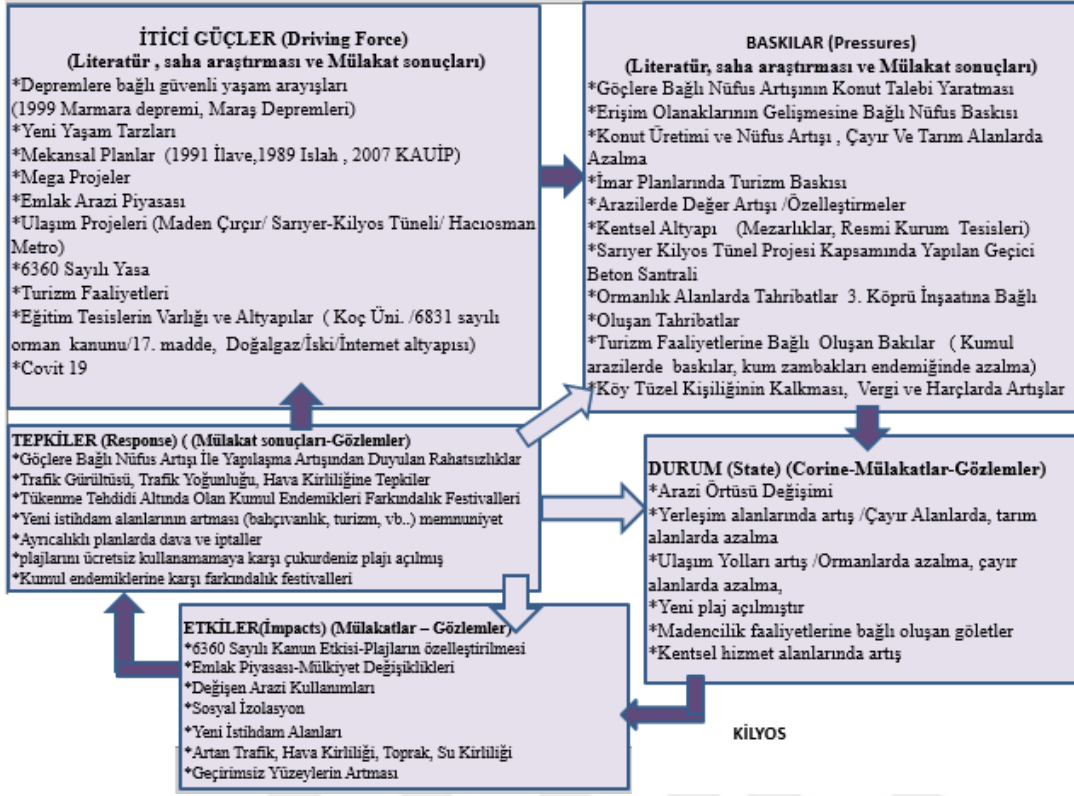
6.1.1.3 Değişim durumu

Kilyos Mahallesi'nde kırsal peyzaj değişikliği arazi kullanımını değiştirmiştir. Corine sonuçlarına göre; kesintili şehir yapısı veya konut alanı 2000 yılında 83 ha iken; 2012 yılında 102 ha alana yükselmiş, 2024 yılında 146 ha alana yükselmiştir. Halihazırda devam eden inşaat alanları 50 ha alan kaplamaktadır. Geniş yapraklı orman araziler 2000 yılında 40 ha iken; 2012 yılında 32 ha alana, 2024 yılında ise 26 ha alana inmiştir. Plaj ve kumul alanlar 2000 yılında 25 ha iken 2012 ve 2024 yılında 2 ha olmuştur. Kesintili orman çalılık araziler 2000 yılında 70 ha iken; 2012 ve 2024 yılında tamamen yok olmuştur. İğne yapraklı orman arazileri 2000 yılında 71 ha iken; 2012 yılında 63 ha alana inmiş, 2024 yılında ise 35 ha alana inmiştir. 2000 ve 2012 yılında 27,8 km olan yollar, 2024 yılında 65,2 km olmuş,3.Köprü inşaatı 3,25 km olmuştur. Özetle orman ve kumul araziler konut ve yol alanlarına dönüşmüştür.

Katılımcı algılarına göre; arazi örtüsünde çayır/orman/kumul alanlardan konut ve yol alanlarına doğru dönüşüm olmuştur. Katılımcı algıları Corine sonuçları ile karşılaştırıldığında uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Kilyos işlevsel olarak kentsel süreçlerden etkilenmektedir ve kırsal üretime dayalı ekonomik yapıdan çıkmıştır. 2007 öncesindeki ilave imar planları ve 2007 yılı onaylı Koruma amaçlı Uygulama İmar planları kırsal peyzajda konut fonksiyonunun ağırlıkta olduğu bir dönüşüm yaratmıştır. Bununla bağlantılı ticari fonksiyonları, eğitim tesislerinde, yollarda artışlar olmuştur. Ancak mahallede 1950'li yıllara dayanan turizm kimliği de devam etmektedir. Lokal plan değişikliklerinde turizm emsallerinin arttığı görülmektedir. Mahallede yer alan Belediyeye ait Turban turizm tesislerinin yönetimi değişirse buranın turizm kimliği ortaya çıkacaktır. Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen ve "yoğun kent, orta yoğun kent ve kır" ayrımında oluşturulan yeni kent-kır sınıflamasında 'orta yoğun' kentleşme derecesine sahip Kilyos'ta yoğun kentleşmeye doğru bir süreç görülmektedir.

6.1.1.4 Kilyos mahallesi kırsal peyzaj değişikliğinin DPSİR çerçevesi

Şekil 6. 1: Kilyos mahallesi değerlendirme sonuçlarının DPSİR

(Kaynak: Araştırma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır).

6.1.2 Uskumruköy Mahallesi'nde kırsal peyzaj değişiminin değerlendirilmesi

6.1.2.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)

Uskumruköy'de ve yakınında daha önce yapılmış konut siteleri yeni yaşam tarzlarına uygun donanımları ile çekim alanı etkisi yaratmış, bölgede yeni konut projeleri yapılmasını tetiklemiştir. Bölgede az katlı ve bahçeli yapılaşma koşullarının varlığı 1999 Marmara Depremi'nden sonra güvenli konut arayışlarını da karşıladığından, İstanbul'un farklı ilçelerinden bölgeye göçler artmış, beraberinde konut inşaatları çoğalarak devam etmiştir. Daha önce tarımsal üretime ve kısmen madencilik faaliyetlerine dayalı ekonomiye sahip olan Uskumruköy imar planlarının etkisiyle kentleşme sürecini hızlı yaşamıştır. 2003 onay tarihli 1/1000 ölçekli Uskumruköy Koruma Amaçlı Uygulama İmar planları'nın da tetiklediği konut ağırlıklı yapılaşma yaşanmıştır. Mega projeler, ulaşım olanaklarının gelişmesi, Covid 19 salgını, 2023 Kahramanmaraş depremleri'nden sonra da bölgeye nüfus artışı hızla devam etmiştir.

Katılımcı algılarına göre, Uskumruköy'de 2000-2024 yılları arasında kırsal peyzaj

değişim dinamikleri/itici güçleri ağırlıklı olarak depremlerden korunma güdülerini ve 'yaşam tarzları' olarak öne çıkmaktadır. İmar planları bu değişimin mekansal aracı olarak ikinci derecede etkili değişim dinamiği olarak algılanmakta, diğer dinamikler değişen sıraya göre mega projeler, ormancılık politikası, emlak piyasası, ulaşım altyapılarının gelişmesi, Covit 19 salgını olarak ifade edilmiştir.

6.1.2.2 Uskumruköy kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impact) ve çalışma alanında yaşayanların tutumları (react)

Daha önce sakin, sessiz, temiz havası ile tercih sebebi olan Uskumruköy giderek artan konutlarla yoğunlaşmaktadır. Bu durum mahalleye daha önce taşınmış olanlar tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmaktadır.

Ulaşım altyapılarının gelişmesi bölgeye erişimi artıracığından dolayı bir kentleşme yaratacağı düşünülmekte ve Sarıyer-Kilyos Tünel inşaatı endişe ile karşılanmaktadır.

Uskumruköy-Gümüşdere yolu üzerinde inşa edilmiş olan Beton santrali bölge genelinde tepkilere yol açmıştır. Arıköy Çevre Gönüllüleri Derneği'nin beton santraline 20.06.2023 tarihli itiraz dilekçesinde itiraz konuları; trafik sıkışıklığı, güzergaha bağlı kaza riskleri, Gümüşdere tarım arazilerinde kirlilik yaratma riski, Kilyos turizminin yaz aylarında olumsuz etkileneceği, imar planının 15. Maddesine uyumsuzluk olarak yer almaktadır. İtirazlar sonucunda beton santraline ait taşıtların güzergahı değiştirilmiştir, ancak, ÇED raporu olmayan bu ruhsatsız işletme faaliyetlerine devam etmektedir. Santral, beton üretimi ve sonraki aşamalarda toprak, hava, deniz ve su kaynaklarında kirliliğe yol açacaktır (Görüşme 2,30, 31,37).

Uskumruköy'ün yerel halkından hayvancılık yapan son birkaç ailenin sahip olduğu hayvanlar, buraya sonradan yerleşenlerden bazıları tarafından hayvan gübresi, koku vb. nedeni ile rahatsız edici olmaktadır.

Uskumruköy'ün mahalle statüsüne geçirilmesi köy tüzel kişiliğinin sona ermesi ve mülkiyeti köye ait arazilerin belediyeye geçmesine neden olmuştur. Belediye tarafından satılarak özelleştirilen araziler konuyu takip edenler (Görüşme 3) tarafından olumsuzluk olarak ifade edilmiştir. Mülkiyet değişikliği Uskumruköy'de giderek artmaktadır ve kırsal peyzaj değişikliğine yol açan bir durum yaratmaktadır.

6.1.2.3 Değişim durumu

Corine arazi örtüsü sonuçlarına göre; 2000 yılında 185 ha olan konut alanları 2024

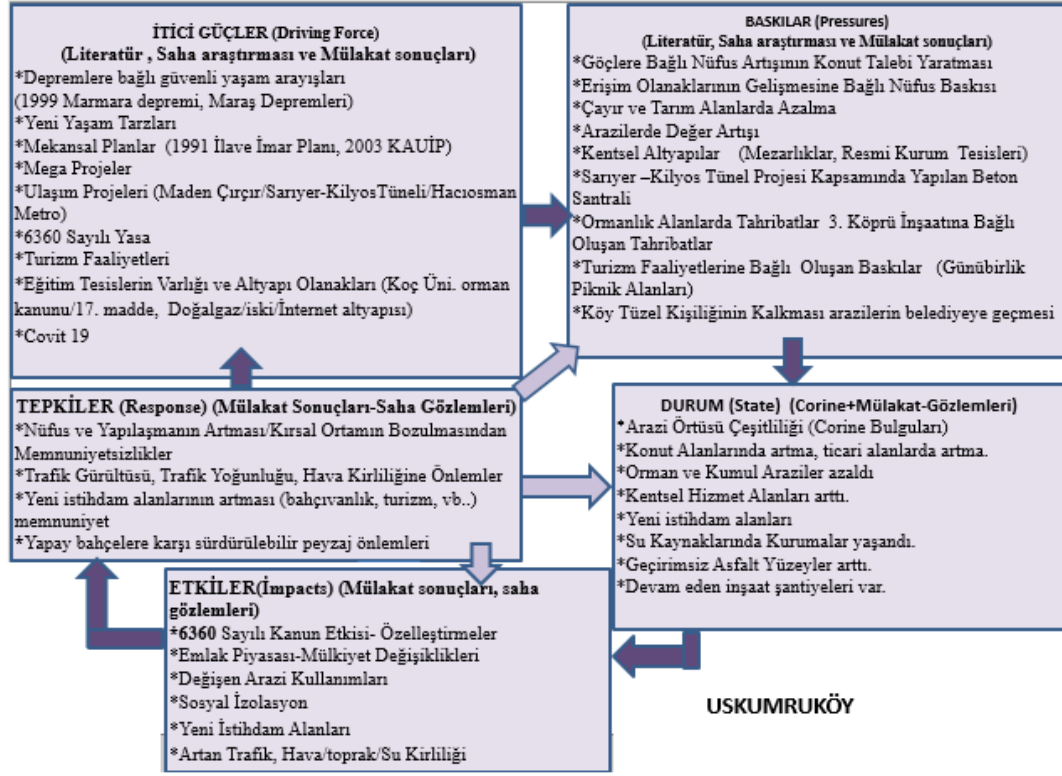
yılında 185 ha'dan 315 ha alana yükselmiştir. Ayrıca 315 ha alan inşaat halindedir 2000 ve 2012 yıllarında Corine'de yer almayan endüstriyel ve ticari alanlar 2024 yılında 21 ha olmuştur. 2000 yılında 161 ha olan iğne yapraklı ormanlar; 2012 yılında 135 ha; 2024 yılında 95 ha alana düşmüştür. Yol ve caddeler 2012 yılında 16 km; köprü ve bağlantı yolları 17,9 km olarak artmıştır. Uskumruköy'de 2000-2024 yılları arasında konut alanlar %70 artmış, doğal çayır alanlar %43, orman araziler %60 azalmıştır.

Katılımcı algılarına göre Uskumruköy'de kırsal peyzaj yoğun düzeyde değişmiştir ve çayır/ orman /tarım arazilerinden konut /ticari /yol alanlarına doğru değişim olmuştur. Corine sonuçları plaj alanlarında azalma (22 ha'dan 3 ha alana) olduğunu ortaya koymuştur, ancak, katılımcılar tarafından ifade edilmemiştir.

Uskumruköy'de doğal çayır/orman/kumul arazilerden konut ağırlıklı yapılaşma ve konutla ilgili yeni fonksiyonlara dönüşüm olmuştur.

Uskumruköy kırsal üretime dayalı ekonomik yapıdan uzaklaşmıştır ve burada bazı kesme çiçek üretim seraları dışında tarımsal anlamda önemli bir faaliyet bulunmamaktadır (Görüşme 14). 2003 öncesindeki lokal planlar ve 2003 yılı onaylı Koruma amaçlı Uygulama İmar planları ve öncesindeki imar planları kırsal peyzajda konut fonksiyonunun ağırlıkta olduğu bir dönüşüm yaratmıştır. Bununla bağlantılı ticari fonksiyonlar, eğitim tesislerinde, yollarda artışlar olmuştur. Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen ve "yoğun kent, orta yoğun kent ve kır" ayrımında oluşturulan yeni kent-kır sınıflamasında 'orta yoğun' kentleşme derecesine sahip Uskumruköyde yoğun kentleşmeye doğru giden bir süreç görülmektedir.

6.1.2.4 Uskumruköy mahallesi kırsal peyzaj değişikliğinin DPSİR çerçevesi

Şekil 6. 2: Uskumruköy mahallesi değerlendirme sonuçlarının DPSİR

(Kaynak: Araştırma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır).

6.1.3 Gümüşdere Mahallesi'nde kırsal peyzaj değişikliğinin değerlendirilmesi

6.1.3.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)

Gümüşdere, Uskumruköy ve Kilyos'a göre kent merkezine uzak konumdadır. Mahallenin merkeze göre konumu ve mülkiyet yapısı mekansal olarak kentleşmesini geciktirmiştir. Örneğin Gümüşdere ve Kısırkaya'nın 1/1000 ölçekli uygulama imar planları diğer mahallelere göre daha geç hazırlanmış (2023 yılında), ancak kadastral sorunlardan dolayı uygulanma imkanı bulamamıştır. Böylece yapılaşma mevzi ve lokal imar planları ile sınırlılıkla devam etmiştir. Ayrıca, izole alanlarda kaçak yolla bazı eklenti yapılar da yapılmıştır.

Gümüşdere'de kırsal peyzaj değişikliğinde 6360 sayılı kanun önemlidir. Bu yasa ile köy tüzel kişiliğinin kaldırılması, vergi ve harçların artması kırsalda yaşamayı ve tarımsal üretimi masraflı hale getirdiğinden tarımsal arazilerin satılmasına yol açarak farklı amaçlarla kullanılmasının önünü açmıştır. Her ne kadar 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu kapsamında ek düzenlemeler (6537 sayılı

düzenleme değ. 30.04.2014)⁷³ ve mahallede hazine mülkiyetindeki tarım arazilerinde tarımsal üretimi teşvik etmeye yönelik yerel üreticiyi koruyan politikalar⁷⁴ uygulanmaya çalışılmışsa da 6360 sayılı kanun tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sınırlandırmıştır.

Gümüşdere’de mega projelerin de önemli etkileri olmuştur, bölge yatırımlar açısından önemli hale gelmiş, bu da emlak piyasasında hareketliliğe ve mülkiyet değişikliklerine yol açmıştır.

Turizm ve rekreasyon Gümüşdere’de giderek önemli hale gelmektedir. Daha önce tarımsal araziler giderek turizm amaçlı kullanımlara dönüşmektedir.

Gümüşdere’de kırsal peyzajın madencilik faaliyetlerine bağlı peyzaj değişikliği çalışma alanında yaşayan tarafından bariz bir şekilde hissedilmemektedir. Genellikle sahaların yerleşim alanlarından uzak ve izole orman arazilerinde yer almasına da bağlı olarak çoğu kişinin bildiği bir konu olmaktan uzak durmaktadır.

6.1.3.2 Kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impacts) ve tepkiler (reacts)

Mega projeler ve 6360 sayılı kanundan sonra bölgedeki ekonomik yapıya ve arazi satışlarına yansıyan etkiler gözlemlenmiştir. 6360 sayılı yasa ile Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerinin tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik yapısı etkilenmiş, köy tüzel kişiliği kaldırıldıktan sonra mera alanlarının vasfı değişmiştir. 6360 sayılı yasa ile vergi ve harçlarda artışlar yapılması, içme ve kullanma suyunda artan vergiler, çayır ve mera alanlarının belirsizliği, ortak kullanım alanlarının belediyeye devri ile köylünün kontrolünden çıkması, tarım ve hayvancılığın belirsiz bir konuma düşmesi, tarım alanlarının imar planlarıyla konuta açılması gibi baskılar tarımın sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Vergi ve harçlarda artışlarında geçici olarak ek muafiyet süreleri tanınmış olsa da ilerisi için endişe yaşanmaktadır. Bu endişelerle özellikle Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerinde şahıs arazileri satılarak el değiştirmekte, önceden tarım yapılan araziler turizm çiftlikleri, binicilik çiftlikleri gibi

⁷³ 6537 sayılı Kanun değişikliği (30.04.2014), asgari tarımsal arazi büyüklüğü ve yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğü belirlenmiş ve belirlenen asgari büyüklüğe erişmiş tarımsal araziler, bölünemez nitelik kazanmıştır. 5403 sayılı kanuna 8/a ile 8/k maddeleri ve 8/a maddesine ek (1) sayılı liste eklenmiştir.

⁷⁴ 4706 sayılı ‘Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ belediye ve mücavir alan içinde kalan Hazineye ait tarım arazileri 30.03.2014 tarihi itibarıyla en az üç yıldan beri kiralayan ve kira sözleşmesi halen devam eden kiracılarına, aynı süre boyunca kullanan ve kullanımı devam eden kullanıcılarına ve kullanım ve süre şartına bakılmaksızın hissedarına doğrudan satılmaktadır.

kırsal turizm amaçlı kullanımlara yönelmektedir.

6360 sayılı yasa kapsamında görüşülen önemli bir odak noktası ‘kırsal mahalle’ statüsüdür. Bu çerçevede görüşülen muhtarlardan Gümüşdere ve Kısırkaya muhtarları, kırsal mahalle statüsünü elde etmek için ilçe belediyesine dilekçe verdiklerini, bu statüyü elde ederlerse eskiden köy tüzel kişiliğinde oldukları gibi bazı haklardan yararlanacaklarını, bu durumun tarımsal üretim maliyetlerini olumlu etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Muhtarlar, kırsal mahalle/kırsal yerleşik alan statüsü için ilçe belediyesine müracaat etmiştir. Ancak, ilçe belediye meclisi bu konuda olumsuz/red karar vermiştir⁷⁵.

Gümüşdere’de tarım yapılmakta, İBB l fide desteği vermekte, ilçe belediyesi ürün satış için pazar sağlamak amacıyla ürünlerini satmaktalar. Bu durum memnuniyetle karşılanmaktadır.

Gümüşdere’de çiftçiler hazineye ait sulu tarım arazisinde, 2013 yılında ‘*atık su arıtma tesisi*’ kurulması için Büyükşehir Belediyesi girişimde bulunmuştur. Mahalle halkı ve Ziraat Odası’nın bu girişime karşı resmi yollarla itirazlarda bulunması ile tesisin kurulması önlenmiştir. Ancak aynı projenin İBB tarafından tekrar gündeme gelmesine bağlı olarak, mahallede tepkiler olduğu gözlemlenmiştir.

Gümüşdere’de yer alan Adile Sadullah Mermerci ve Boğaziçi ve Mimar Sinan Üniversitelerine ait tesislerin yöreye ekonomik katkısı olmadığı, okul nüfusunun gıda vb genel ihtiyaçlarının merkezi olarak dışarıdan firmalardan temin ediliyor olması bölgenin tarımsal ekonomisine yarar sağlamadığı çiftçiler tarafından ifade edilmekte ve artı etkisi olmayan bu tesislerin deniz ile olan bağlantıyı kesmesinden dolayı yöre halkında özellikle Gümüşdere halkında bir rahatsızlık yaratmaktadır. Gümüşdere halkı plajlardan ücretsiz faydalanamadığı için tepkilidir. Plajlar ve diğer özel plaj işletmeleri sahil boyunca kesintisiz olarak dışarı kapalıdır.

Gümüşdere’de arazilerin mülkiyeti ağırlıklı olarak hazine arazisi ve çok hisseli arazilerden oluşmaktadır. Çok hisseli arazilerde 3194 sayılı imar kanununun 18. Maddesindeki uygulama yapılmadan plan yapılamayacağı için, 1/1000 ölçekli uygulama imar planı onaylanmamıştır. Bu nedenle evini yaptırmak ya da onarmak isteyen olsa da imar olmadığı için yapamamaktadır, fakat buna rağmen kaçak yolla

⁷⁵ 07 Temmuz 2023 Tarih, 48 Nolu Karar - Gümüşdere ve Kısırkaya Mahalleleri Kırsal Yerleşik Alan Tespiti Hk. Bkz URL.24 Erişim tarihi: 12.12.2023

inşaat yapanlar olması da genel olarak rahatsızlıkla karşılanmaktadır.

Uskumruköy-Gümüşdere yolu üzerinde inşa edilmiş olan beton santrali çevresel etkileri açısından bölge genelinde tepkilerle karşılanmıştır. ÇED raporu ve ruhsatı olmayan bu santralin Gümüşdere tarım toprakları üzerinde ve atmosferde yol açacağı çevre kirliliği yanısıra kaza risklerine yol açabileceğinden dolayı beton santraline bağlı çalışan tankerlerin yolu değiştirilmiştir (Görüşme 31).

6.1.3.3 Değişim durumu

Corine arazi örtüsü sisteminde 2000 ve 2012 yıllarında 32 ha olan kesintili şehir yapısı (konut alanı) 2024 yılında 55 ha alana yükselmiştir. Endüstriyel veya ticari alan 2012 yılında 60 ha iken; 2024 yılında 122 ha alana yükselmiştir. Corine arazi örtüsü sisteminde 2000 yılında sulanmayan tarımsal araziler 30 ha, sürekli sulanan araziler 4 ha olarak yansımıştır. Sulanan araziler 2012 yılında 34 ha, 2024 yılında 79 ha sürekli sulanan alana yükselmiş yani 45 ha alan daha artmıştır. Doğal bitki örtüsü ile birlikte bulunan tarım alan ile kesintili orman çalılık alanın bir bölümü (yaklaşık 45 ha) sürekli sulanan alana dönüşmüştür.

Tarımsal üretim arazileri daha önce sulanmayan özellikte iken, sürekli sulanan alanlara dönüşmüş, ayrıca doğal bitki örtüsü ile bulunan tarım arazilerinden sulanan tarım arazilerine geçiş olmuştur. Sulanan arazilerdeki artış kentsel nüfusun taleplerini karşılamak üzere üretimin artırılma çabası olarak gözükmektedir.

Arazi örtüsündeki genel eğilim konut ve endüstriyel alanlardaki artış, kumul araziler ve doğal çayırlarda azalma yönündedir. Konut alanlarının yer aldığı corine sistemindeki kesintili şehir yapısı 2000 ve 2012 yıllarında 32 ha olarak sabit kalmış, 2012-2024 yılları 55 ha'a yükselerek %71 artış göstermiştir. Endüstriyel veya ticari alan 2000 yılında yok, 2012 yılında 60 ha olmuş, 2024 yılında 122 ha olmuştur yani 2012-2024 yılları arasında %101 artış göstermiştir. Doğal çayır araziler 2000-2024 yılları arasında 300 ha'dan 152 ha'a inmiştir.

Katılımcı algılarına göre Gümüşdere'de kırsal peyzaj az düzeyde değişmiştir sebep olarak mahalle genelini kapsayan uygulama imar planlarının olmaması görülmektedir. Yapılaşmalar mevzi imar planları yolu ile ve kaçak olarak ilerlemektedir.

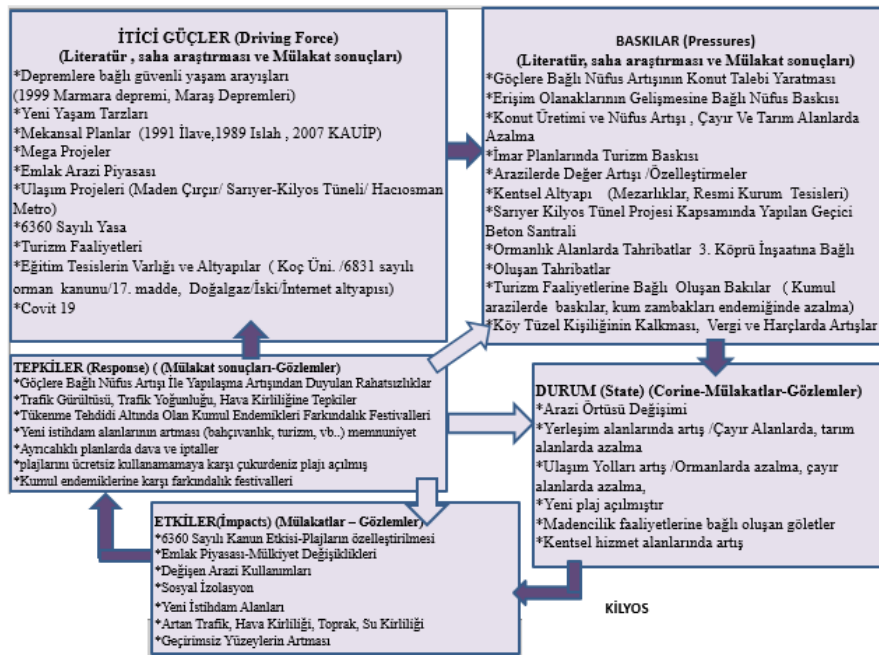
Gümüşdere'de 2000-2024 dönemi içerisinde mevzi imar planlarına göre yapılan konut alanları bulunmaktadır. Bununla birlikte mahallede bazı inşaat sahaları yer almaktadır.

Bunar, daha önce Kısırkaya’da yıkılan ‘afet evleri’ Gümüşdere’ye taşınmış ve 2023 yılında inşaatına başlanılmıştır; ayrıca Gümüşdere İlköğretim okulu yeniden inşa edilmektedir.

Ayrıca, saha gezileri aşamasında Gümüşdere’de Corine sistemine yansımayan birtakım değişiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Turizm çiftlikleri bunlardan bazılarını oluşturmaktadır ve turizm amaçlı kullanımlar Gümüşdere’de giderek çoğalmaktadır.

Gümüşdere kentsel süreçlerden etkilenmekte ancak, burada tarımsal faaliyetler devam etmektedir. Hatta bu yönüyle turist veya ziyaretçiler de almaktadır. Ancak, 6360 sayılı kanuna bağlı artan vergiler, harçlar her ne kadar muafiyet süreleri tanınmış olsa da burada tarımı masraflı hale getirmektedir. Sınırdaki yer alan Kısırkaya’daki mera alanının kapanması tarımsal faaliyetleri daha da zorlaştırmıştır. Gümüşdere’de mevcut durumda konut fonksiyonlarının hakim olduğu lokal planlar yapılmış ve uygulanmıştır. Bununla birlikte Kısırkaya’dan taşınan afet evleri Gümüşdere’de inşa edilmektedir. Mahallede yarı resmi olarak turizm çiftlikleri hizmet vermektedir. Çevre mahallelerde yaşanan gelişmeler dikkate alındığında ve tarımsal zorluklar dikkate alındığında, Gümüşdere’de kırsal peyzajda kalıcı olarak kentleşme süreci yaşanacağını söylemek mümkündür.

6.1.3.4 Gümüşdere mahallesi kırsal peyzaj değişikliğinin DPSİR çerçevesi

Şekil 6. 3: Gümüşdere mahallesi değerlendirme sonuçlarının DPSİR

(Kaynak: Araştırma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır).

6.1.4 Kısırkaya Mahallesi'nde kırsal peyzaj değişikliğinin değerlendirilmesi

6.1.4.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)

Kısırkaya diğer mahallelere göre merkezden daha uzak konumda ve merkezin daha az etkisinde kalmıştır. Böylece, diğer mahallelere göre daha az değişim yaşamıştır. Gümüşdere ve Kısırkaya'nın 1/1000 ölçekli uygulama imar planları diğer mahallelere göre daha geç hazırlanmıştır (2023 yılında), ancak kadastral sorunlardan dolayı uygulanabilir aşamaya gelememiştir. Bu durum burada yapılaşmanın artmasını yavaşlatmıştır.

6360 sayılı kanundan sonra bölgede tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik yapı dönüşüme girmiştir. Mera alanlarının önemli bir bölümü '*sokak hayvanları geçici barınağı*'na dönüştürülmüş, tarım ve hayvancılık sınırlandırılmıştır.

Mega projelerin etkisi bölgeye taleplerin daha da artması Kısırkaya'da arazi satışlarını ve imar planlarını hareketlendirmiş, ada parsel bazında özel imar planları hazırlanmaya başlanmıştır.

Kısırkaya'da zaman zaman madencilik faaliyetlerine bağlı peyzaj değişimi gözlemlenmiş olsa da kalıcı bir yapılaşmaya dönüşmemiş ve toplumsal yapıyı da değiştirmemiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı tarafından madencilik faaliyeti değişim dinamiği olarak görülmemiştir.

6.1.4.2 Kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri (impacts) ve tepkiler (reacts)

Katılımcıların Kısırkaya'daki kırsal peyzaj değişim etkilerine dair algıları ve tutumları ağırlıklı olarak 6360 sayılı kanun ve Mega Projelerle bağlantılı olmuştur. Buna göre; 6360 sayılı kanundan sonra mera alanının önemli bir kısmının geçici hayvan barınağı'dönüştürülmesi ve hayvancılık faaliyetlerini sınırlamıştır. Kısırkaya'daki mera alanı '*geçici hayvan barınağı*' olarak kullanıldığından tarım ve hayvancılık faaliyetleri sürdürülemez hale gelmiştir. Mahalle muhtarı kırsal mahalle için müracaatlarda bulunmuştur. Ancak, ilçe belediye meclisi bu konuda olumsuz/red karar vermiştir⁷⁶.

Mega projelerin bölgede ekonomik değer artışı yaratması arsa satışlarını

⁷⁶ 07 Temmuz 2023 Tarih, 48 Nolu Karar - Gümüşdere ve Kısırkaya Mahalleleri Kırsal Yerleşik Alan Tespiti Hk , bkz. URL 24. Erişim tarihi:10.12.2023

hareketlendirdiğinden mülkiyet yapısı giderek değişmektedir. Yeni mülk sahiplerinin gücüne bağlı olarak ada parsel bazında planlar hazırlanmaktadır. Mahalle bütününü kapsayan bir planlamanın yapılamamış olması, mevcut yapıların onarımını zorlaştırmakta ve planların yapılması için beklentiye yol açmaktadır.

Kısırkaya'nın önemli bir bölümü için hazırlanmış olan 2023 tarihli uygulama planı turizmi geliştirmeye dönüktür. Halihazırda Gümüşdere ve Kısırkaya turizm çiftlikleri kent merkezinden akın edilen yerlerdendir ve Kısırkaya Eyüp sınırındaki yürüyüş parkurları ve göletler de rekreatif amaçlı kullanılmaktadır.

Kısırkaya'ya daha önceleri Soğukpınar İncirlikaya'dan gelen kaynak içme suyu 3. Köprü inşaatı yapılırken kurumuş ya da yolu değişmiştir. Mahalle muhtarlığının girişimi ile köprü inşaatını yapan firma (ICA) 5000 metre boru döşeyerek içme suyu bağlamışsa da 1,5 yıl sonra kaynak kurumuştur, mahalleye yeni bir kaynak bulup getirilmiş ama zayıf akmıştır (Görüşme 12).

Daha önce köy tüzel kişiliğine ait olan ve köy halkının faydalandığı ve işlettiği plajlar 6360 sayılı kanun ile Belediye mülkü olduktan sonra, özel işletmecilere kiraya verilmiştir ve mahalle halkı tarafından ücretsiz kullanımı sona ermiştir. Bu bir rahatsızlık konusudur ve buan karşılık Kilyos'ta halkın yararlanabileceği yeni bir plaj olan 'Çukurdeniz Plajı' açılmıştır.

Kısırkaya Mahallesi'nde linyit ocakları faaliyeti tamamlanmış, diğer mahallelerde ise devlete ait orman arazilerinde taş ocaklarındaki faaliyetler devam etmektedir. Değişim süreci günümüze kadar devam etmişse de direk orman örtüsünün tahribatı 2000'li yıllardan öncedir. Sonraki süreçte gözlemlenen ise maden sahalarının faaliyetlerinin sona ermesi ve arazi yapısındaki değişim olmuştur. Faaliyetleri tamamlanan bazı ocaklar toprakla kapatılarak bitkilendirilmiş, bazılarında ise çukurlarda yağmur suyu birikerek göletler oluşmuştur.

6.1.4.3 Değişim durumu

Katılımcı algılarına göre Kısırkaya'da kırsal peyzaj az düzeyde değişmiştir. Katılımcıların Kısırkaya'daki kırsal peyzaj değişikliğine dair algıları; şehir yapısının imar planının olmayışına bağlı olarak değişmediğini, mera alanının önemli bir kısmının kaybolduğunu, madencilik faaliyetlerinin belirli aralıklarla devam ettiğini ve buna bağlı oluşan göletlerin görsel güzellik oluşturduğunu ve turizm etkisi yarattığını yansıtmıştır. Göletlerden bir kısmının içerisinde kendi habitatu oluşmuş; bazılarında

ise, yaşam alanı oluşturulmaya çalışılmaktadır: Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2015 yılından bu yana ‘su kaynaklarının balıklandırılması’ projesi kapsamında Kısırkaya’da bir gölete 5 bin adet sazan balığı bırakılmıştır⁷⁷.

Corine sonuçlarına göre, Kısırkaya’da konut artışı olmamıştır, (7 ha konut alanı sabit) Maden sahaları 2000 yılında 310 ha, 2012 yılında 90 ha, 2024 yılında 95 ha alan olarak değişiklik göstermektedir. Doğal çayır alanlar 2000 yılında 50 ha, 2012 yılında 35, 2024 yılında 41 ha olarak yıllara göre değişiklik göstermiştir. 2012 yılında 148 ha olan mera arazisi 2024 yılında 102 ha alana düşmüştür. Köprü inşaatına bağlı olarak 2012 yılında 4,236 km yol artışı olmuş, karışık orman arazilerinde azalma olmuştur.

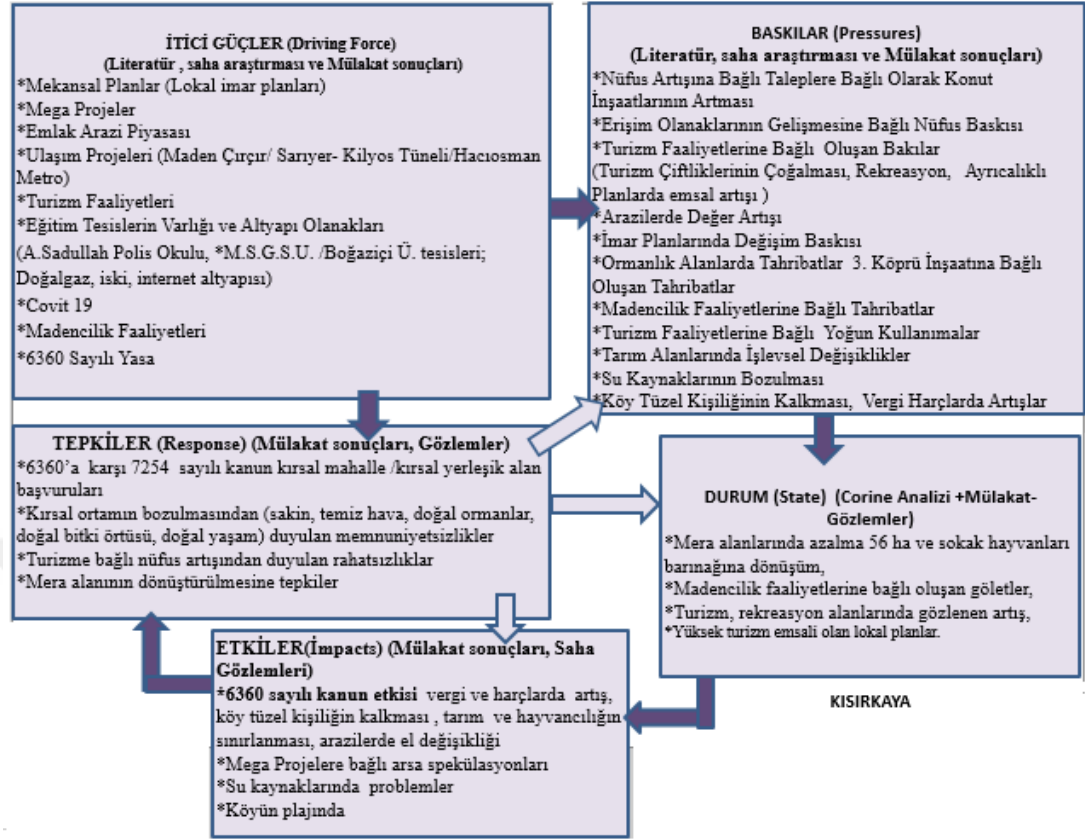
Corine’den elde edilen bulgular kentsel yerleşim alanında değişiklik olmadığını, mera alanlarının kentsel ‘sokak hayvanları geçici barınağı’na dönüştürdüğünü göstermektedir ve katılımcıların peyzaj değişikliğine dair algıları ile uyumludur.

Kısırkaya daha önce kent merkezine uzakta olması ve uygulama imar planlarının yokluğuna bağlı olarak kırsal peyzajda değişim belirgin değildir, bazı maden ocaklarının işletilmesi araziye değiştirmişse de toplumsal bir değişim yaratmamış, kırsal özellik devam etmiştir. Ancak Mega projelerin mahalleye yakınlığı ve 6360 sayılı kanun mahallede farklı bir süreç çizmektedir. Mera alanı 2014 yılında İBB tarafından ‘sokak hayvanları geçici barınağı’na dönüştürülmüştür.

Kısırkaya işlevsel olarak kentsel süreçlerden etkilenmekte ancak, kırsal yönü ağırlıklıdır. Rezerv alanların çerçevesinin genişletildiği (Değişik cümleler:07.11.2023-7471/10) ve mera alanlarının tahsis amacı değişikliklerinin valilikçe yapılabileceği (Ek: (10.09.2014-6552/112 md.) dikkate alındığında, Kısırkaya’da şimdilik ‘geçici’ olarak adlandırılan değişikliğin merkezi kararlarla birlikte büyük ve kalıcı bir dönüşüme dönüşeceği söylenebilir. Bununla birlikte; Corine sonuçlarına da yansıyan plaj alanlarındaki 8.6 ha’lık artış, lokal imar planlarında ‘Karadenize kıyısı olması sebebiyle’ artan turizm emsalleri ve mevcut durumda mahalleye komşu Eyüp ilçesinde yer alan kamp alanları, mahalle sınırındaki Belgrat ormanlarında doğa yürüyüşü aktiviteleri ve çevre mahallelerdeki yoğunluğun arttığı dikkate alındığında Kısırkaya’da kırsal peyzajda turizm odaklı bir değişim süreci yaşanacağı söylenebilir.

⁷⁷ URL 16, Erişim tarihi: 10.11.2023

6.1.4.4 Kısırkaya mahallesi kırsal peyzaj değişikliğinin DPSİR çerçevesi

Şekil 6. 4: Kısırkaya mahallesi değerlendirme sonuçlarının DPSİR

(Kaynak: Araştırma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır.)

6.2 Araştırma Alanı Genelinde Kırsal Peyzaj Değişikliğinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde mahallelerde kırsal peyzaj değişim dinamikleri/itici güçler, değişim baskıları, değişim etkileri ve etkilere yönelik tutumlar ve değişim durumu değerlendirilmektedir.

6.2.1 Değişimden sorumlu itici güçler (driving force), baskılar (pressure)

Araştırma kapsamında kırsal peyzaj değişim sürecinin analiz edildiği mahallelerden Uskumruköy ve Kilyos'ta yeni yaşam kültürlerinin etkisiyle başlayan ve 1999 Marmara depreminin etkisiyle hızlanan bir konutlaşma gözlemlenmiştir. Bölgede nüfus artışına bağlı yeni kullanım alanları gelişmiştir. Ulaşım altyapı olanakları bölgeye ulaşım süresini kısaltarak erişimi kolaylaştırmıştır. Ayrıca bazı kurum ve tesislerin bölgede inşa edilmiş olması kent merkezine olan bağımlılığı azaltmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak bölgedeki bazı ikinci konut kullanımları da daimi hale

gelmiştir. Bu süreçler Mega Projeler, 6360 sayılı kanun etkisi ile daha büyük bir ivme kazanmıştır ve Covit 19 salgını, Kahramanmaraş depremleri ve yaşamsal tercihler de bölgeye olan ilgiyi canlı tutmuştur.

Hipotez alt sorusu: 2000-2024 yılları arasında araştırma alanındaki kırsal peyzaj değişim dinamikleri/itici güçleri ve baskıları çalışma alanında yaşayanların tarafından nasıl algılanmaktadır?

- Katılımcıların algılarına göre, '**depremler**' (17 Ağustos 1999 Marmara depremi, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri) ve '**yeni yaşam tarzları**' çalışma alanındaki peyzaj değişikliğinde önemli itici güçler olarak görülmektedir. Bölgeye depremlere bağlı göçler 1999 Marmara depreminden sonra başlamıştır. Bölgenin az katlı ve bahçeli konut imarı depremlere karşı güvenlik arayışlarını karşılamış, yeni yaşam tarzlarına olan taleplerle birleşerek, bölgede ağırlıklı olarak kapalı konut siteleri şeklinde bir yapılaşmayı teşvik etmiştir. Kapalı konut sitelerinin güvenli, bahçe içinde olması ve sağladıkları sosyal olanaklar yeni yaşam tarzları sunduğundan talep görmüştür. Değişim dinamiklerine dönük katılımcı algılarında çalışma alanında uzun süre yaşayanlar özellikle '**1999 Marmara depremi**'nin etkisine değinmiş, bundan sonraki süreçte 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinin de aynı etkiyi yarattığı/yaratacağı birçok katılımcı tarafından vurgulanmıştır. Kahramanmaraş depremlerinden sonra da bölge İstanbul'un farklı yerlerinden göç almıştır ve bu göçlerin yeni konut alanlarının gelişmesine öncülük edeceği mülakatlarda da ifade edilmiştir. Katılımcı cevaplarının önemli bir bölümünde '**depremler**' ve '**yeni yaşam tarzları**' aynı derecede puanlanmıştır. Bununla birlikte 'depremlere karşı güvenli yaşam arayışı' katılımcıların hepsinin öncelik verdiği bir değişim dinamiği olmuştur.
- '**Mekansal gelişme politikaları (imar planları)**' peyzaj değişikliğine yön veren çok önemli bir dinamik olarak yorumlanmıştır (ağırlıklı olarak ikinci sıradadır). Mekansal Planlar '20.10.2003 onay tarihli 1/1000 ölçekli Sarıyer Uskumruköy – Zekeriyaköy Mevkii Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı' , '11.04.2007 onay tarihli 1/1000 Ölçekli Kilyos ve Demirciköy Yerleşim Alanları ile Çevresi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Planı' ve öncesindeki mevzi ve ıslah imar planları Kilyos ve Uskumruköy'de yapılaşmalara yön vermiştir. Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerinde henüz

uygulama imar planları onaylanmadığından, uygulama planları yapılıncaya kadar Gümüşdere’de Nazım İmar Planına göre mevzi imar planları halinde yapılaşma sınırlılıkla olmuştur. Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerini bütün olarak kapsayan uygulama imar planının olmayışı özellikle Gümüşdere’de izole parsellerde kaçak yapılaşmalara neden olmuştur.

- **‘Mega projeler’, ‘emlak arsa piyasası’, ‘ülkenin tarım ve ormancılık politikaları’**, katılımcı algılarına göre çoğunlukla üçü birlikte ele alınmış ve peyzaj değişikliğinden sorumlu önemli itici güç (ağırlıklı olarak ikinci ve üçüncü sırada) olarak ifade edilmiştir. Bu bakış açısı, bireysel taleplerin yönlendirmesi ile değil devletin gücü ile yönlendirilen bir kırsal peyzaj değişiklik durumunu ortaya koymuştur.

Bölgeye erişimin artması, bölgenin cazibe merkezine dönüşmesi, tanınırlığının artması gibi birçok çekicilik sağlayan Mega projeler (*KMO Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve İstanbul Yeni Havalimanı*) kamuoyuna duyurulmasından itibaren bölgeye göç artışları olmuştur ve konut üretimi tetiklenmiştir. Ayrıca, bölgede Koç Üniversitesi’nin bulunmasına bağlı nüfus akışı Mega projelerden sonra daha da artma eğilimindedir (Yalçın, 2014).

Bu gelişmeler doğrultusunda, Mega projelerin şimdilik göç artışlarına sebep olduğu ve yapılaşmayı teşvik ettiği, ancak esas görünür etkilerinin zaman içerisinde ortaya çıkacağını söylemek mümkündür. Bölgede öncelikle kent merkezine yakın olan Zekeriyaköy Mahallesi hem nüfus olarak hem de yapılaşma açısından yoğun kent özelliği kazanmış, ardından Uskumruköy ve Kilyos yoğunlaşmaya devam etmiştir.

Benzer şekilde, bu iki mahalle yoğunlaştıktan sonra ise, kentleşmenin Kısırkaya ve Gümüşdere mahallelerine yöneleceği düşünülebilir. Ayrıca, bölgede Mega projeler yapılıncaya kadar olan kentleşme sürecinde ‘kent merkezine göre konum’ önemli olmuştur. Ancak, Mega projelerin yapılmasından sonra yeni mesafe bağlantıları önem kazanmaya başlamış; havaalanına yakınlık, yakın şehirlere (Bursa, İzmit) erişim de önem kazanmıştır. Bölgede özellikle inşaat geliştirici ve emlakçılık yapan katılımcıların ifadelerine de yansıyan bu konu yeni ve hızlı bir alt kentleşme yaşanacağını düşündürmektedir.

- **‘Diğer ulaşım alt yapıları’** (Maden Çırcır tüneli, Hacıosman Metro Durağı, Sarıyer-Kilyos Tüneli) bölgeye ulaşım mesafesini kısaltarak erişim sağlayan

bu projeler katılımcılar tarafından ağırlıklı olarak dördüncü sırada işaretlenmiştir. Ulaşım ve altyapı olanakları hem değişim dinamiği hem de değişim baskısı olarak algılanmaktadır. Bu olanaklar bölgeyi erişilebilir ve yaşanılabilir kıldığından bölge cazip hale gelmiş, nüfus almaya devam etmiştir. Bölgeye olan nüfus akışları devamlılık sağladıkça yapılaşmalar artmaya, yapılaşmalar arttıkça da erişim sağlanmaya ulaşım ve altyapı olanakları geliştirilmeye devam edecektir.

- **‘Covit-19 pandemi’** çalışma alanındaki nüfus artışı ve çeşitliliği ile ilişkilendirilmiş ve konut talebini artırmakta olduğu ifade edilmiştir. Bu zamana kadar olan kırsal peyzaj dönüşümünde tam bir sebep yaratmasa da önümüzdeki yıllarda bölgede önemli bir peyzaj değişim dinamiği olacağı katılımcıların çoğu tarafından ifade edilmiştir.
- **‘Turizm faaliyetleri’**; bölgede özel işletilen tesisler ve plajlar bulunmaktadır. Deniz turizmi için yaz mevsiminde kentin farklı yerlerinden nüfus akışları yaşanmaktadır. Plajların yoğun olarak kullanılması kumul alanların bozulmasına yol açmaktadır. Bölgede turizm ve rekreasyon potansiyeli oluşturan diğer alanlar, Kısırkaya ve Gümüşdere’de turizm çiftlikleri ve kamp yerleri, bostanlar; Uskumruköy’de gününbirlik piknik alanlarıdır. Turizm imar planları ile de teşvik edilmekte ve Kısırkaya ve Kilyos’ta bazı imar plan tadilatları ile turizm emsalleri artırılmaktadır. Katılımcı algılarına göre turizm kırsal peyzajda önemli bir değişim dinamiği olarak görülmüştür, ancak diğerlerine göre sonraki sıralarda yer almıştır.
- **‘Madencilik faaliyetleri’** 1920’li yıllardan itibaren özellikle 1970’li yıllarda artan bir yoğunlukla devam etmiştir. Kısırkaya’da linyit ocakları, diğer mahallelerde ise taş ocakları faaliyetleri yapılmaktadır. Kısırkaya’da madencilik faaliyetleri özellikle linyit işletmeciliğine dayalı olarak yapılmış ve mahallenin ekonomisine katkı sağlamıştır. Bu nedenle Kısırkaya halkı için önemli bir değer olarak karşılandığı gözlemlenmiştir. Faaliyeti tamamlanan ocakların bazıları kapatılarak bitkilendirilmiş; bazı ocaklarda oluşan çukurlarda su birikerek göletler oluşmuş ve bu göletler kendi biyotik ortamını da oluşturmuştur. Madencilik faaliyetleri kırsal peyzajda belirli noktalarda değişim yaratmıştır, ancak toplumsal bir dönüşüm yaratmadığı için katılımcıların algılarına göre dönüştürücü bir etki yapmamıştır. Katılımcı

algılarına göre kırsal peyzaj değişim sıralamasında genelde yer almamıştır.

- **‘6360 sayılı kanun’**, baskılarının Gümüşdere ve Kısırkaya’da hissedilmesine bağlı olarak o mahallelerde etkili olmuştur. Katılımcı algılarına göre önemli bir değişim dinamiği olarak görülen 6360 sayılı tarım ve hayvancılığı sınırlandırması ve daha sonraki süreçte tarımsal faaliyetleri tamamen yok edeceği endişesi yer almaktadır ve katılımcı algılarına göre değişen önceliklerle önemli bir değişim dinamiği olarak kabul edildiği görülmüştür.
- **‘Mülkiyet’** konusuna, arazilerin sıklıkla el değiştirmesi ve buna bağlı oluşan hareketlilik bağlamında değinilmiştir. Özellikle Mega projelerden dolayı hareketlenen arsa yatırımları, 6360 sayılı kanunun etkilerine bağlı oluşan baskılardan sonra tarım arazilerinin satılarak el değiştirmesi, köy tüzel kişiliğine ait arazilerin özelleştirilme süreci gibi birçok durumda, mülkiyet konusunun kırsal peyzaj değişikliğine olan etkisi örtük olarak ifade edilmiştir.
- **‘Teknoloji’**, katılımcı algılarına göre değişim dinamiği olarak dikkate alınmamıştır.

Hipotez alt sorusu: ‘Daha önce idari yapısı ‘Köy’ olan yerleşimlerin ‘Mahalle’ olarak değiştirilmesi kırsal peyzajı nasıl değiştirmektedir?’

- **6360 sayılı kanun**, konut ağırlıklı yapılaşmalar ile kentleşme sürecine girmiş olan ve tarımsal üretim yapısını korumayan Kilyos ve Uskumruköy’de, Gümüşdere ve Kısırkaya’daki gibi belirgin değildir. Hatta Gümüşdere ile Kısırkaya ve Uskumruköy ile Kilyos peyzaj değişim sürecindeki farklılaşmalar sebebiyle iki grup oluşturmaktadır. Kanun, kırsallıklarını kısmen koruduğundan Gümüşdere ve Kısırkaya’da daha fazla etkili olmuştur. Nitekim bu iki mahallede yaşayan katılımcıların tamamı ve bölge genelinde yaşayan yasayla ilgili gözlemlere sahip olan katılımcılar, 6360 sayılı kanunu gelecekteki kentleşmenin tetikleyicisi ve kırsal peyzaj değişiminde önemli bir değişim dinamiği olarak algılamaktadır. Bu mahallelerde mekana yansıyan değişiklik düzeyi çok belirgin değildir, ancak mekansal değişim sinyallerini veren baskılar vardır. Mega projeler ve 6360 sayılı kanunun sonucu olarak bu iki mahallede vergi, harçlar artmış, geçimini çiftçilikle kazananlara artı yükler gelmiştir. Bu mahallelerde tarım arazileri giderek satılmakta, kentsel amaçlarla kullanılmak üzere el değişikliği yaşanmaktadır. Ayrıca,

Kısırkaya'da daha önce mera olarak kullanılan arazinin önemli bir bölümü (56 ha) 2014 yılından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kararı ile 'sokak hayvanları geçici barınağı' olarak kullanılmaktadır. Mera alanındaki bu dönüşüm Gümüşdere ve Kısırkaya mahallelerindeki tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sınırlandırarak, hem ekonomik yapıyı hem de kırsal peyzajları değiştirmektedir.

6.2.2 Mahalleler genelinde algılanan değişim etkileri (impacts) ve çalışma alanında yaşayanların tutumları (reacts)

Bu bölümde katılımcı algılarına göre kırsal peyzaj değişim etkileri ve etkilere yönelik katılımcı tutumları yer almaktadır.

Hipotez alt sorusu: Araştırma alanında kırsal peyzaj değişikliğinin etkileri çalışma alanında yaşayanlar tarafından nasıl algılanmaktadır?

Hipotez alt sorusu: Araştırma alanında kırsal peyzaj değişimine çalışma alanında yaşayanların tutumları nasıldır?

Göç baskısı ve konut artışı: Bölgede nüfus yoğunluğu ve yapısı 2000-2024 döneminde değişikliğe uğramıştır. Adrese dayalı resmi nüfus verileri ikametgah adresine göre hazırlanmış olduğundan, nüfus hakkında kesin bir söyleyememektedir. Nitekim saha çalışmalarında, özellikle muhtarlar ve site yöneticileri ile yapılan görüşmelerde, bölge nüfusunun önemli bir bölümünün ikametgahının kentin farklı ilçelerinde kayıtlı olduğu ifade edilmiştir (Görüşmeler: 9, 12, 14, 20). Ancak, çalışma alanında yer alan mahallelerde göç ve göçe bağlı nüfus artışı konut üretimini tetiklemektedir. Bölgeye olan göçler ve nüfus artışı 2000'li yıllara doğru yeni yaşam tarzlarının keşfedilmesi ve kapalı konut sitelerinin yapılması ile başlamıştır. 1999 Marmara depreminden sonra az katlı yapılaşma koşullarının güvenli konut taleplerini karşılaması bölgeye olan talebi daha da artırmış; bölgeye erişimi artıran ulaşım projeleri ve alt yapı olanaklarının geliştirilmesi, Mega Projeler, Covid-19, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin etkisi ile bölgeye olan ilgi daha da artarak yoğun nüfus baskısı oluşmuştur. Bölgede daha önce kırsal toplulukların baskın olduğu nüfus hem yapı olarak hem de yoğunluk olarak değişmiştir. Beraberinde konut üretimi ve konutla ilgili fonksiyonlar da artmıştır. Katılımcıların geneli kırsal peyzaj değişikliğindeki baskıları göçlere bağlı konut ağırlıklı yapılaşma ve tarımsal arazilerde bozulma olarak

algılamıştır. Ardından ticari alan/yollarda artış; orman ve kumul arazilerde azalma ve 6360 sayılı kanuna bağlı baskılar ve yeni tanımlanan baskılar gelmiştir.

Tepkiler/Tutumlar: Bölgede nüfus artışı, kırsal arazilerde konut artışı ve kentleşmeyi artırdığından, çalışma alanında yaşayan katılımcılar tarafından kırsal peyzajı tehdit edici unsur olarak görülmektedir. Nüfus yapısındaki değişiklik ise; otobüs, meydan veya birçok yerde tanıdık insanların azalmış olması, güvenlik duygusunun azalması ile ilişkilendirilmiştir (Görüşme 22, 26).

Mega Projeler ve Orman arazilerinde tahribatlar: Mega projelerden KMO Yavuz Sultan Selim Köprüsü özellikle Kilyos'ta orman arazilerinin azalmasına ve bölünmesine neden olmuştur. Bu bölünmeler ormandaki canlı yaşamını olumsuz etkilemiş, biyolojik çeşitliliği azaltmış, çevresel sorunları tetiklemiştir. Orman arazilerin ve ormandaki canlı yaşamının bozulması, çalışma alanında yaşayanların ormanlarla bağını da zayıflatmıştır. Önceden ormanda var olan yenilebilir ürünlerin de azalması, bu ürünleri toplayan ve mutfağına katkı sağlayan insanların ormana gidiş gelişlerini zayıflatmıştır. Bir yandan ormanların azalması bir yandan trafik yoğunluğunun artması ise çevre kirliliği ve gürültü yaratmaktadır.

Yavuz Sultan Selim Köprüsü Kuzey Marmara Otoyolu Projesi ile bölgenin tanınırlığının ve şehirlerarası erişilebilirliğinin artması yöreye göçü özendirmiştir. Zekeriyaköy Koç Üniversitesi'nde eğitim alan öğrenci aileleri için ikincil bir konaklama ve İstanbul'daki iş bağlantılarını takip eden iş insanları için ikinci bir konut adresi olarak İzmit, Bursa gibi şehirlerden nüfus akışları yaşandığı saha çalışmalarındaki bazı mülakatlarda da ifade edilmektedir (Görüşme 9).

Mega projelerden önce, erişim mesafeleri merkeze göre tanımlanırken, projelerden sonra, yeni merkezler oluşmuştur ve 'Havaalanına yakınlık', 'Bursa veya İzmit'e yakınlık gibi yeni mesafe tanımları ortaya çıkmıştır. Yani, çalışma alanını sadece merkeze göre konumlandırılan erişimsellik bölgesel bir anlam kazanmıştır. Bu gelişmeler kent merkezine yakın veya uzak farketmeksizin çalışma alanındaki tüm mahalleleri yatırımlar açısından cazip hale getirmiştir. Bu durum, hem nüfus göçleri hem de yatırımlar açısından çalışma alanına yönelimleri artırmaktadır.

Tepkiler/Tutumlar: Orman arazilerin azalması ülke genelinde bazı meslek odaları ve STK'ların tepki ve eylemlerine yol açmıştır. Şimdi ise, ormanların azalmasına ve köprü trafiğinin yarattığı gürültüye bağlı oluşan gürültüye karşı girişimler

başlatılmakta; bazı siteler bitki bariyerleri oluşturmak için çalışmalarda bulunmaktadır. Örneğin, Arıköy Çevre Gönüllüleri Derneği 2018 yılında gürültü ölçümü yaptırmasının ardından gürültü bariyeri yapılması için girişimler başlatmıştır⁷⁸.

Sarıyer-Kilyos Tüneli Etkileri ve etkilere bağlı tutumlar: Sarıyer-Kilyos Tüneli inşaat aşamasındadır. Projenin İstanbul trafiğini hafifleteceği ve bölgeye rahat erişimi sağlayacağı yöre halkı tarafından kabul edilmesine rağmen, yeni nüfus akışına sebep olacağı ve kentleşmeyi artıracacağı endişesi saha çalışmalarında yapılan mülakatlara yansımıştır (Görüşme 20, 22, 34). Sarıyer-Kilyos projesi kapsamında yapılan beton santrali bölgede trafik ve çevre kirliliği yaratmakta ve protestolara sebep olmaktadır.

Arazilerde el değişikliği yaşanması: önemli mega projelerin bölgede yer alması ve yakınlığı bölgenin yatırım alanı olarak değerlendirilmesini daha fazla artırmıştır. Bunun yanı sıra, 6360 sayılı kanunun Gümüşdere ve Kısırkaya'da tarım/hayvancılık faaliyetlerini sınırlandırmasına dayalı olarak, çiftçilerin tarımsal arazilerini satmakta olduğu görülmektedir. 6360 sayılı kanun Kilyos ve Uskumruköy mahalleleri açısından değerlendirildiğinde, her iki mahalle diğerlerine göre daha erken kentleşmeye başlayıp tarımsal üretimlerden uzaklaşmış olduğundan böyle bir endişeleri bulunmamaktadır.

Tepkiler/Tutumlar: Gümüşdere ve Kısırkaya'da 6360 sayılı kanunun yarattığı zorluklara karşı 'kırsal mahalle/yerleşik alan yönetmeliği'nin çözüm olması beklenmektedir. Bu yönetmelik kapsamında değerlendirilmek üzere Gümüşdere ve Kısırkaya muhtarları ilçe belediyeye müracaat etmiştir. Ancak, olumlu sonuç alınamamıştır.

Kumul endemiklerinde tahribat: Kumul alanlar ve kumul endemik bitkileri Kilyos ve Gümüşdere'de hem turizm faaliyetlerinden hem de konut yapımından olumsuz etkilenmiştir. Deniz kenarındaki plajlar ve Kilyos Marenegro villaları ve Uskumruköy arıköy sitesi de kumul alanlarda kumul endemik bitkileri üzerinde tahrip edici etkiler bırakmıştır. Kumul endemiklerindeki tahribatlar, özellikle STK grubunda yer alan katılımcıların tamamının ve genelleme yapılmaksızın diğer gruplarda yer alan katılımcılardan çalışma alanını bilen, tanıyan ve duyarlılık taşıyanların üzerinde durduğu bir etki olarak öne çıkmıştır.

⁷⁸ Bkz URL 9, Erişim tarihi: 10.04.2024

Tepkiler/Tutumlar: Kumul endemikleri bölgede kırsal peyzajın sembolik unsuru olarak karşılanmaktadır. Katılımcılardan özellikle STK grubunda yer alanların tamamı olmak üzere, çalışma alanını iyi bilen tanıyan ve hassasiyet gösterdiği görülmüştür. Ayrıca, bu hassasiyetlerin bir yansıması olarak STK ve ilçe belediyesince yaz dönemlerinde bölgede geniş katılımlı ‘Kum Zambakları Festivali’ düzenlenmektedir.

Kuruyan ve kirlenen su kaynakları: Sahada yapılan mülakatlarda ifade edildiği üzere bölgede bazı kaynak sularında kurumalar yaşanmış, bazı içme suları da kirlenmiştir. Kaynak suların bazıları yol, konut inşaatları sürecinde kaybolmuştur. (Görüşme12,21,29). Bunun dışında Gümüşdere’de sulanan tarım arazilerinin artmasına bağlı olarak su tüketimi artmaktadır. Nitekim arazi örtüsünde daha önce kuru tarım arazisi ağırlıkta iken sulu tarım alanı artmıştır. Yeraltı sularının azalması ekolojiyi olumsuz etkilemektedir.

Tepkiler/Tutumlar: Su kaynaklarındaki kuruma ve kirlilik, özellikle çalışma alanında uzun süre yaşayanların ifade ettiği bir değişim etkisidir. Arıköy site yönetimi siteye yakın su kaynaklardan birinde su tahlili yaptırmıştır ve kirlilik olduğu görülmüştür (Görüşme 11). Su kaynaklarının kirlenerek kullanılamaz hale gelmesi; bazılarının da kuruyarak yok olması kırsal peyzajdaki bozulma ve eksiklik olarak sıklıkla ifade edilmiştir. Sulu tarım faaliyetlerine bağlı olarak yeraltı sularının tüketiminin artması da kaynakların dengeli kullanılmasının önemini göstermektedir.

Bitki örtüsüne uyumsuz plantasyonlar: Yeni konut alanlarının inşa edilmesinden sonra konutların bahçe düzenlemelerinde bitki örtüsü dışında egzotik bitki türleri kullanılmıştır, bunlar aynı zamanda ilave su ve bakım gerektiren bitkilerdir ve doğal kaynakları tüketmektedirler.

Tepkiler/Tutumlar: Peyzajda meydana gelen bitki örtüsüne uyumsuz yapay bitkilendirmeler, bazı katılımcılar tarafından eskisine göre daha iyi kabul edilmekte (Görüşmeler: 7, 23, 30) hatta daha yeşil ve ‘derli toplu peyzajlar’ olarak da ifade edilmektedir (Görüşme 9). Ancak, sitelerde yaşayan bazı katılımcıların ise, süs bitkileri yerine yerel meyve bitkileri ve çim yüzeyleri yerine çayır kullanarak ‘doğal ve sürdürülebilir peyzaj düzenlemelerine’ yöneldiği görülmüştür. Ayrıca bu tür eğilimlerin bölgede popülerlik kazandığı bilgisine ulaşılmıştır (Görüşme 3).

Trafik, gürültü ve hava kirliliği: 3. Köprü inşaatından sonra oluşan trafiğe bağlı hava

kirliliği, köprünün trafik gürültüsü rahatsızlık kaynağıdır.

Tepkiler/Tutumlar: Hava kirliliği, araçların tehlike ve gürültüsü bölgede genel bir rahatsızlık konusudur. Buna tepki olarak, çalışma alanında yaşayan talepleri doğrultusunda, köy yollarından kamyon geçişleri taşıt ve yaya güvenliğini risk ettiğinden İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Koordinasyon Müdürlüğü (UKM) kararı ile yasaklanmıştır (Görüşme 13).

Yeni iş olanakları: Bölgeye olan göçler ve nüfus artışı konut ve konutla bağlantılı fonksiyonların yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Bu anlamda ticari ve turizm işletmelerinin sayısında artış olmuştur ve bu da yerel halk için yeni istihdam yaratmıştır. Tarımsal arazilerin azalmasına bağlı olarak tarımda çalışanların payında da bir azalma olmuştur ve hizmetlere yönelim olmuştur. Bununla birlikte merkeze bağlı kamu kurumlarının belirli noktalarda şube açması da istihdam sağlamıştır. Özellikle ticari, turizm tesisleri ve yeni konut sitelerindeki bahçe bakımı ve ev işlerinde çalışan yerel nüfus artmıştır.

Tepkiler/Tutumlar: Yeni iş alanları işveren ve işçi tarafından genellikle güvenli ve olumlu karşılanmaktadır.

Madencilik faaliyetlerine bağlı değişim etkileri: Bölgede madencilik faaliyetleri (linyit ve taş ocakları faaliyetleri) yapıldığından, peyzaj üzerinde değişiklikler oluşmuştur. Mevcut durumda bazı taş ocakları aktif olarak faaliyet göstermekte, bazıları ise kapatılmıştır. Madencilik faaliyetlerinden sonra değişen arazi yapısı bazı yerlerde düzeltilerek bitkilendirilmiş; bazı yerlerde ise oluşan çukurlarda su birikerek göletler oluşturmuştur.

Tepkiler/Tutumlar: Madencilik faaliyetleri özellikle Kısırkaya'da linyit madenciliği yerel halkı ekonomik olarak desteklediğinden sevilen bir faaliyet olarak algılanmıştır. Madencilik faaliyetlerine bağlı meydana gelen peyzaj değişikliği ise; çukur yüzeylerde oluşan göletler olarak öne çıkmaktadır. Yöreyi ziyaret eden turistler göletlerde fotoğraf çekirmekte, göletler görsel peyzaj değeri yaratmaktadır. Bununla birlikte göletler hayvanların su içtiği, balıkların yüzdüğü doğal ekolojik bir ortam sağlamaktadır.

Katılımcı grubu oluşturan muhtarlar, STK'lar, çiftçiler, yerel yönetim grubundaki katılımcılar, site yöneticileri, emlakçılar, esnaflar, resmi kurum çalışan veya emeklileri ile diğer gruptakilerin tutumları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu farklılık muhtarlar,

çiftçiler, yerel yönetim görevi yapmış olanlar ve STK'ların tepkilerinde net olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Muhtarların değişim etkilerine karşı algıları ve tutumları, bağlı buldukları mahallelerin özelliklerine göre de ayrılmaktadır. Örneğin, Gümüşdere ve Kısırkaya muhtarları, 6360 sayılı kanunun etkilerini diğer muhtarlardan daha fazla öne çıkarmakta ve tutumlarını bu yönde ortaya koymaktadır. Tarımsal faaliyetlerin sınırlandırılması 6360 sayılı kanunun etkisidir ve bunu önlemek amacıyla kırsal mahalle başvuruları olmuştur. Çiftçi grubunda yer alan katılımcıların algıları da 6360 sayılı kanunun etkilerine yoğunlaşmıştır. STK katılımcı grubundaki katılımcıların değişim etkileri ve etkilere yönelik tutumları tüm katılımcılara göre daha kapsamlı ve tüm çalışma alanındaki durumu özetler niteliktedir. Bu grupta yer alan katılımcılar kırsal peyzaj değişikliğinin çevresel sosyal, ekonomik alanlardaki etkilerine değinmiştir. Bu gruptaki katılımcılar 6360 sayılı kanun etkileri, çevre kirlilikleri, arazi örtüsündeki değişiklikler, kıyı peyzajına erişimin sınırlı olması, arsa spekülasyonları planlara bağlı etkiler üzerinde yoğunlaşan tutumlar ortaya koymuştur. Bu tutumlar doğayı, yerel olanı ve eşitlikçi yaklaşımlar temeline dayanmaktadır. Yerel yönetim grubunda yer alan katılımcılar da benzer şekilde değişim etkilerini geniş çerçeveden ele almış ve tutumlarını bu yönde ortaya koymuştur. Bu anlamda imar planları, arazilerdeki el değişiklikleri, özelleştirmeler, yasal düzenlemelerin etkileri ve bu yönde tutumlar ortaya konmuştur. Bu tutumlar özellikle 6360 sayılı kanun, planların düzgün işlememesi, arazilerdeki el değişiklikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Emlakçı, site yöneticileri ve muhtarlar grubunda yer alan katılımcılar kırsal peyzaj değişikliğinde nüfus yoğunluğunu ve çeşitliliğini öne çıkaran bilgiler sağlamıştır. Bununla birlikte bu grupta yer alan katılımcılar değişikliğe karşı tutumları kentleşmenin artacağına dönük endişelerde birleşmektedir. Bu gruplarda yer almayan diğer katılımcıların değişim etkilerine yönelik algıları ve tutumları belirli bir bütünlük veya zıtlık taşımamaktadır. Algılanan değişim etkileri katılımcıların kırsal peyzajı anlamlandırma biçimleri, değişime tanık olma ile hissetme durumları, süreçteki rolleri ve değişimin sonuçlarından etkilenimlerine göre çeşitlilik yansıtmaktadır.

6.2.3 Mahaller geneli için kırsal peyzaj değişim durumu (state)

Bu bölümde çalışma alanındaki kırsal peyzaj değişim durumu CORİNE sonuçları, katılımcı algıları ve saha gözlemleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Hipotez alt sorusu: Araştırma alanında kırsal peyzaj değişikliğinin belirgin olduğu

zaman dilimi nasıl karakterize edilir?

Katılımcı algılarına göre; 37 katılımcıdan 14'ü 2005 yılından sonra kırsal peyzajda her dönem artan bir değişiklik olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan diğer 23 kişi ise; 2012-2024 döneminde kırsal peyzajda önemli değişiklikler olduğunu ifade etmiştir, böyle düşünenlerden 10 kişi ise 2015 yılından sonra değişikliklerin daha fazla olduğunu ifade etmiştir (Görüşmeler: 7, 8, 9, 23).

Corine sonuçlarına göre; yapılaşma artışları dikkate alınarak bu soruya cevap aranmıştır. Yapılaşma alanı hesaplanırken; kesintili şehir yapısı, yeşil yerleşim alanı, inşaat sahaları, ticari alanlar hesaba katılmıştır. 2000 yılında toplam yapılaşma alanı 367 ha; 2012 yılında toplam yapılaşma alanı 546 ha; 2024 yılında toplam yapılaşma alanı 979 ha. 2000-2012 döneminde 367 ha'dan 546 ha alana yükselmiş % 45 artış; 2012-2024 döneminde 546 ha'dan 979 ha alana yükselmiş % 75 artış olmuştur. Ayrıca, 2012 yılından sonra cadde, sokaklar artmış ve 3. köprü yolları oluşmuştur.

Corine sonuçlarına göre 2012-2024 dönemi kırsal peyzaj değişikliğinin yoğun olduğu dönemdir ve katılımcıların algıları da bu yöndedir.

Hipotez alt sorusu: Kırsal peyzaj değişikliği arazi kullanımını nasıl değiştirmiştir?

Katılımcıların algılarına göre kırsal peyzaj değişikliği, mahallere göre farklılaşan iki grup oluşturmaktadır. Bu durum mahalle peyzajlarının özelliklerine bağlıdır ve Kısırkaya ve Gümüşdere mahallelerinin kırsallık özellikleri diğerlerine göre daha fazla olduğundan 6360 sayılı kanundan daha fazla etkilendikleri görülmüştür.

Mahallelerde değişime uğrayan alanlar; Uskumruköy'de 'tarım alanları', 'bitki örtüsü' ve 'dikenlik alanlar' olarak algılanmış iken; Kilyos'ta 'kumul alanlar' ve 'ormanlık alanlar' olarak algılanmıştır. Her iki mahallede başta konut olmak üzere, yol/ticari alan/eğitim tesisleri gibi fonksiyon alanlarının arttığı algılanmıştır. Gümüşdere ve Kısırkaya'de peyzaj değişikliği mekansal olarak belirgin değildir. İmar planlarının son şeklini almamasına bağlı olarak bu mahallede yapılaşma artmamış, Gümüşdere'de özel planlar ile yapılan konut siteleri dışında bir yapılaşma olmamıştır.

Kısırkaya'da, mera arazisinin önemli bölümünün '*geçici hayvan barınağı*' na dönüştürülmesi burada da kırsal peyzaj değişim sürecinini başladığının göstergesidir. Bu değişimin itici gücü 6360 sayılı kanun olmuştur. 6360 sayılı kanunun yarattığı baskılar ve etkiler mahallelerin özelliğine göre olmuştur ve üretim ekonomisi tarım ve

hayvancılığa dayalı mahallelerde daha fazla etki yaratmıştır Kısırkaya işlevsel olarak kentsel süreçlerden etkilenmekte ancak, kırsal yön ağırlıklıdır. 6360 sayılı kanuna bağlı değişmekte olan sosyo ekonomik yapı ve çevre mahallelerde yaşanan gelişmeler dikkate alındığında ilerleyen zaman içerisinde Kısırkaya’da önemli mekansal değişiklikler yaşanabileceğini söylemek mümkündür.

Araştırma sahasında yapılan gözlemlerde corine arazi örtü sistemine yansımayan daha çok işlevsellikle ilgili olan bazı detaylara ulaşılmıştır. Bunlar;

Bölgede kırsal peyzaj dönüşümü hem tarımsal arazilerin sıfırdan yapılaşması yolu ile hem de yapılı kırsal peyzaj unsurlarının yeni işlevler kazanması ile gerçekleşmektedir. İkinci türden dönüşüm örnekleri uydu görüntülerine genellikle yansımamaktadır ve saha çalışmaları sırasında gözlemlenen bir örnek; Gümüşdere’de daha önce geleneksel yapıda olan bir çiftliğin turizm çiftliğine dönüşmesidir.

Uskumruköy ve Kilyos mahallelerinde ağırlıklı olmak üzere yörenin bitki örtüsü yeni yapıların etrafında düzenlenen bahçeler ile birlikte değişmiştir. Bu bahçe peyzajları yerleşik alan içerisinde kaldığından uydu görüntülerine yansımamıştır. Bunlar, yerel peyzaj örüntüsünden yani kırsal peyzajdan farklıdır ve genellikle bakım gerektirmektedirler. Yerel bitki türleri yerine ithal bitki türlerin kullanıldığı bu bahçelerde, bazı durumlarda çim zeminindeki bitkisel toprak bile dışardan temin edilmektedir. Fakat son zamanlarda bu peyzajların yerine daha sürdürülebilir peyzajlara yönelim olduğu da gözlemlenmiştir.

6.3 Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Çizelge 6. 1: Mahalleler genelinde DPSİR sonuçları

Değişim Dinamikleri (DF)	Baskılar (P)	Durum (S)	Etkiler (I)
Depremlere bağlı güvenli yaşam arayışları (1999 Marmara depremi, 6 Şubat 2023 K. Maraş depremleri)	Göç ve Nüfus baskısı Konut ağırlıklı yapılaşma artışı Kentli nüfusun yeni yaşam tarzlarına göre şekillenen peyzajlar: Kapalı site ve müstakil villaların artması	Konut /yol/ticari alanlarda artış, Doğal çayır/orman //kumul arazilerinde azalma. Kesintili şehir yapısı 2000-2012 arasında 307 ha iken 411 ha olarak değişmiş; 2012-2024 yılları arasında 523 ha olmuş, ama bir yandan 263 ha alan büyüklüğünde inşaatlar devam etmektedir. Endüstriyel ve ticari alanlar 2000 yılında yer almamakta. 2012 yılında 40 ha 2024 yılında 140 ha olmuştur. Kumul alanlar 2000-2012 yılları arasında 114 iken 33 ha'a düşmüştür. Mera alanları 2012-2024 yılları arasında 164 ha'dan 106 ha alan düşmüştür.	Nüfus değişikliği -tamidik insanların azalması Arazi kullanım/arazi örtüsü değişikliği ve çeşitliliği, Bitki örtüsüne uyumsuz bahçe düzenlemeleri Artan asfalt yollar ve geçirimsiz yüzeylerin artması Nüfus yoğunluğuna bağlı çevre kirliliği, denizlerde atık su kirliliği Su kaynaklarında kirlilik ve azalma Kapalı konut sitelerindeki olanaklardan yararlanma Kırsal toplulukların geçim kaynaklarında değişim, Sosyal izolasyon, değişen geçim kaynakları
Yeni yaşam tarzları			
Tepkiler/Tutumlar (R)			
Sitelerin sağladığı olanaklar yeni gelenlerin yaşamsal beklentilerini karşılamaktadır, kırsal sakinliğin azalmasına karşı mutsuzluk, Bitki örtüsüne uyumsuz peyzajların takdir edilmesi / bitki örtüsüne uyumlu sürdürülebilir peyzaj düzenlemelerine yönelimler, Gümüşdere'de atıksu arıtma tesisi yapılıma olasılığı ve halkın endişeleri, Doğal kaynakların azalmasına bağlı mutsuzluk, su kaynaklarında bozulmalar/kirlenmelere karşı hassasiyetler, su tahhillerinin artması Kumul tahribatına yönelik festivaller.			
Yerel halk için oluşan yeni iş alanlarına (bahçıvanlık, hizmet işleri gibi) bağlı memnuniyet, Hayvancılık faaliyetlerine bağlı kokudan yeni gelenlerin rahatsızlığı			

Çizelge 6. 1 (devam): Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Değişim Dinamikleri (DF)	Baskılar (P)	Durum (S)	Etkiler (İ)
Mekânsal planlar (Metropoliten Alan Nazım İmar Planı; Kilyos Köy içi İslah ve İlave İmar Planları, Koruma amaçlı Nazım İmar planları ve plan değişiklikleri, Koruma amaçlı uygulama İmar planları, ÇDP değişiklikleri, 2014 onay tarihli (KMO) Uskumruköy-Demirciköy Geçiş KANİP ve KAÜİP	Uskumruköy ve Kilyos ağırlıklı olmak üzere Konut alanlarında artış, Göçe bağlı nüfus artışları Doğal çayırlar/orman //kumul Kilyos ve Kısırkaya'da turizm öncelikli planlar Bölgede ayrıcalıklı hazırlanan planlar, emsal artışları ve kaçak yapılaşma	Uskumruköy ve Kilyos ağırlıklı olmak üzere Konut alanlarında artış, Doğal çayırlar/orman //kumul arazilerinde azalma. Kilyos ve Kısırkaya'da turizm öncelikli planlar Bölgede ayrıcalıklı hazırlanan planlar, emsal artışları ve kaçak yapılaşma	Uskumruköy ve Kilyos'ta yapılaşmanın artması ve çayır/tarım arazileri/ kumul alanlarda azalmalar Nüfus yoğunluğu ve çevre kirliliği Gümüşdere ve Kısırkaya'da İmar planlarının son şeklini almamış olması sebebiyle yapılaşma yasağı var ancak, izole noktalarda kaçak ek yapılar yapılmakta.
Değişikliği	↑	↑	↑
Tepkiler/Tutumlar (R)	↓	↓	↓
Planlı yapılaşma olumlu karşılanmakta ancak bitişik konut ve yüksek emsaller konut yoğunluğunu artırdığından hoş karşılanmamaktadır. Daha önceden bölgeye gelenler, artan nüfus ve konut yoğunluğunu istememektedir. Gümüşdere ve Kısırkaya İmar planlarının netleşmemesinden mutsuzluk, ayrıcalıklı planlardan genel mutsuzluk, ayrıcalıklı planlara davalar- iptaller (Kilyos 305,306 ve 309 parseller)			Ayrıcalıklı planlar ve artan emsal yoğunlukları

Çizelge 6. 1 (devam): Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Değişim Dinamikleri (DF)	Baskılar (P)	Durum (S)	Etkiler (İ)
Mega projeler (Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve KMO / İYHA)	Orman arazilerinde tahribatlar, Yolların artması Ekolojik bozulma Göç baskısı Arsa spekülasyonları, Konut ağırlıklı yapılaşma	Orman arazilerinde (geniş yapraklı orman, kesintili çalılık), ekosistem hizmetlerinde azalma Yollarda artış Artan nüfus ve yapılaşma	Orman arazilerinde bölünme, azalma ve biyolojik çeşitlilik kaybı, Orman hayvanlarının yerleşim alanlarına inmesi, Trafik gürültü ve kirliliği, hava ve su kirliliği Arazilerde işlevsel değişiklik, arazi kullanım değişikliği
Tepkiler/Tutumlar (R)			Bölgede yatırımların artması, arazi değerlerinin artması, arazilerde artan el değışikliği, Geçirimsiz yüzeylerin artması
Ormanla bağının zayıflaması ve doğal kaynakların azalmasına bağlı memnuniyetsizlik, Köprüye bağlı trafik gürültü ve kirliliğine karşı, 'gürültü bariyeri' amaçlı bitki dikim çalışmaları, Erişime dayalı memnuniyetler/ erişimin yoğunluğu artıracığına dair endişeler, Artan arazi fiyatlarının arazi sahipleri tarafından memnuniyet Yoğunluk artışına dayalı endişeler			

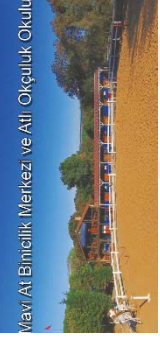

Çizelge 6. 1 (devam): Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Değişim Dinamikleri (DF)	Baskılar (P)	Durum (S)	Etkiler (İ)
Ulaşım Altyapısı	Erişime bağlı göç baskısı ve konut taleplerinin artması,		Erişim kolaylığına bağlı göç artışı
Hacıosman Metro Duracağı 2011	Tünel inşaatına bağlı trafik yoğunluğu,	Metro Duracağı 2011'de, Çayırbaşı-Maden Çırcır tüneli 2012'de faaliyete geçmiş, özellikle tünel erişim kolaylığı sağlayarak bölgeye nüfus göçünü desteklemiştir.	Bölgede yatırımların artması ve arazilerde değer artışları Göçlere bağlı konut ihtiyacı ve yapılaşma etkisi
Çayırbaşı-Maden Çırcır tüneli 2012	Tünel inşaatına bağlı trafik yoğunluğu,	Metro Duracağı 2011'de, Çayırbaşı-Maden Çırcır tüneli 2012'de faaliyete geçmiş, özellikle tünel erişim kolaylığı sağlayarak bölgeye nüfus göçünü desteklemiştir.	Tünel çalışan araçların beton taşıdığı santralin çevre kirliliği yaratması, Trafik yoğunluğu, hava, toprak su kirliliği,
Sarıyer Kilyos Tüneli	Tünel inşaatına beton temini için bölgede açılan beton santrali	Sarıyer-Kilyos Tüneli 2022'de başlamış 2026 yılında tamamlanması planlanmaktadır	Tünele taşınacak malzemelerin 8 km mesafede yer almasına bağlı oluşan trafik ve kaza riskleri.
Tepkiler/Tutumlar (R)			
Erişim kolaylığına bağlı olarak mahallelere göç ve yoğunluk artışına dayalı endişeler,			
Tünel inşaatı için bölgede kurulan beton santrali trafik yoğunluğu ve kaza riskleri, hava/toprak/su kirliliğine yol açtığından memnuniyetsizlik ve 19.04.2024 tarihine kadar bölgede 34. kez oturma yapılmıştır. Tesisten malzeme taşıyan araçların yolu değiştirilmiştir			

Çizelge 6. 1(devam): Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Değişim Dinamikleri (DF)	Baskılar (P)	Durum (S)	Etkiler (İ)
6360 sayılı kanun			
Vergi, harçlarda artış.	Kırsal peyzajda dönüşüm süreci	Mera alanların azalması tarım ve hayvancılığın sınırlanması	
Mera alanının dönüştürülmesi	Kısırkaya'da mera alanının 'sokak hayvanları geçici barınağına dönüştürülmesi(56 ha),		
			
Köy tüzel kişiliğinin kalkması,	Köy tüzel kişiliğinin kalkması, köpeklerin bırakılabileceği bir yer olduğu algısı ve Kısırkaya'da başboş köpek sorunu yaşanması	Barınak varlığına bağlı mahalledeki her yerin sahipsiz köpeklerin bırakılabileceği bir yer olduğu algısı ve Kısırkaya'da başboş köpek sorunu yaşanması	
Tepkiler/Tutumlar (R)			
Vergi harç ödemelerinde Muafiyet sürelerinin uzatılması, 16.10.2020 tarih 7254 sayılı torba yasa 'kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan yönetmeliği' Gümüşdere ve Kısırkaya Muhtarlıkları kırsal mahalle başvurusu ve olumsuz meclis kararı,			
Plajların özel işletmelere kiraya verilmesi halkın denizden ücretsiz faydalanmasını engellemiştir ve Kilyos'ta mahalle halkı için plaj 'Çukurdeniz Plajı' açılmaktadır.			

Çizelge 6. 1 (devam): Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Değişim Dinamikleri (DF)	Baskılar (P)	Durum (S)	Etkiler (İ)
Turizm, Rekreasyon	İmar planlarında turizm emsal artışları İstanbul Tabiat Turizmi Master Planı (2013-2023)ve ormanlarda turizm çeşitliliği Yaz sezonunda ve hafta sonlarında artan nüfus.	Kırsal peyzajda dönüşüm süreci Günümüzde kullanılan turizm çiftlikleri, kamp ve piknik alanları. 	Çevre kirliliği, Plajlarda ve kumul endemiklerinde tahribatlar Rekreasyonel çeşitlilik, Rekreasyon çeşitliliğine bağlı olarak yöreye artan ilgi, ağırlıklı olarak sezonluk/hafta sonu nüfus akışı ve buna bağlı çevre kirliliği, trafik.
		Ormanlarda yoğun kullanım Plajlarda yoğun kullanımlar Turizme dayalı işlevsel dönüşümler	
Tepkiler/Tutumlar (R)			
		Rekreasyon çeşitliliğine bağlı olarak kent merkezinden ve yakın kentlerden günlük ziyaretler, Kumul alanların ve kumul endemiklerin tahribatına karşı hassasiyet /STK ve belediyelerce düzenlenen farkındalık etkinlikleri, Plajlarda, kumul arazilerde kirlenmeye sebep olan kullanımlara karşı Sarıyer Belediyesi temizlikler yapmaktadır.	

Çizelge 6. 1 (devam): Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Değişim Dinamikleri -DF	Baskılar(Pressure)	Durum (State)	Etkiler(Impact)
Eğitim tesisleri ve teknik alt yapı varlığı	Çalışma alanı yakınında Koç Üniversitesi'nin varlığı-Çekim yaratması ve Uskumruköy'e yayılan nüfus baskısı		Bölgenin çekim etkisi yaratmasına bağlı konut ağırlıklı yapılaşma, nüfus artışı, çayır ve tarım alanlarda azalma, (üniversite yerleşkesinde orman arazilerinde tahribat)
Tepkiler/Tutumlar (React)	Gümüşdere Adile Sadullah Polis okulunun ve Mimar Sinan Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi'ne ait tesislerin nüfus ve hareketlilik etkisi ve tesislerin kumul alanlara baskısı		Nüfus hareketliliği ve Kumul arazilerinde tahribat
	Teknik alt yapı-bölgeye olan talep		Özellikle Gümüşdere'de, kıyıda bazı tesislerin artmasına bağlı olarak kıyı peyzajına erişimin kısıtlanması
			Uzaktan çalışma olanaklarının gelişmesi,bölgeye göçlerin artması

Eğitim tesisin varlığına bağlı olarak olumlu kabul edilmekte ancak; nüfus ve yapılaşma yoğunluk baskısı yaratması sonucu memnuniyetsizlikle karşılanmaktadır.

Tesislerin yöreye ekonomik katkısı olmadığı, gıda gibi ihtiyaçların merkezi olarak dışarıdaki firmalardan temin edilmesi bölgenin tarımsal ekonomisine yarar sağlamaması çiftçiler tarafından ifade edilmekte ve artı etkisi olmayan bu tesislerin, kıyı peyzajına erişimi kısıtlanması iyi karşılanmamaktadır.

Özellikle Kısırkaya ve Gümüşdere için doğal daha önce para ödenmeyen su, yakacak için para ödenmekte ve hem olumlu hem de olumsuz karşılanmaktadır.

Altyapı kırsal mahalle/yerleşik alan statüsünde kabul edilmeyi engellemiş, (Belediyelerin yol, su, atık su, katı atık, toplu taşıma gibi hizmetlerinden en az birine erişebilme imkânı ile ilgili madde

Çizelge 6. 1 (devam): Mahalleler Genelinde Dpsir Analiz Sonuçları

Değişim Dinamikleri -DF	Baskılar(Pressure)	Durum (State)	Etkiler(İmpact)
Covit 19	Göç ve Nüfus artışı Konut artışı	Boş konutların doluluk oranı artmıştır. Kırsal alanda geniş arazilerin varlığına bağlı güvenli yaşam.	Nüfus artışına bağlı arazi kullanımları ve genel etkileri
Tepkiler/Tutumlar (React)			
Kırsalda güvenli yaşama duygusu.			
Değişim Dinamikleri -DF	Baskılar (Pressure)	Durum (State)	Etkiler (İmpact)
Madencilik faaliyetleri	Orman arazilerde ocak işletmeciliği	Madencilik faaliyetleri orman arazilerinde devam etmektedir.	Orman örtüsü, arazi yapısında değişim
		Faaliyeti tamamlanan ocaklarda arazilerdeki çukurlarda su birikintisine bağlı gölet oluşmuştur.	Arazi çukurlarında oluşan göletlerin görsel çekiciliği, turizm etkisi
Tepkiler/Tutumlar (React)		Göletlerde doğal habitat oluşturmaya dönük projeler.	
2005 yılına kadar Madencilik geçmişte bölge ekonomisine katkı sağlamış, ancak linyit madenciliği devam etmediğinden mahallede ekonomik katkı yok, Madencilğe bağlı oluşan göletlerde görsel güzelliği beğenilmekte, turistlerin ilgisini çekmektedir.			

7. SONUÇ VE TARTIŞMALAR

Son dönemlerde kent merkezleri büyüyerek, kent çeperlerindeki kırsal araziler üzerinde peyzajı hızla dönüştüren ve geri dönüşü olmayan etkiler yaratmaktadır. Bu durum, metropoliten kent kırsalında yer alan peyzajların sürdürülebilir yönetimi ile ilgili önlemlerin alınması adına daha fazla araştırılmasını önemli hale getirmektedir.

Bu tez çalışması ile İstanbul kent çeperinde yer alan Sarıyer kırsalındaki bazı mahallelerde (*Uskumruköy, Kilyos, Gümüşdere, Kısırkaya*) 2000-2024 tarihleri arasında kentsel gelişmeler etkisinde kırsal peyzaj değişim süreci analiz edilmiştir. Bu kapsamda değişim dinamikleri, değişimin baskıları, peyzaj değişim durumu, değişimin etkileri ve değişime olan tutumlar nicel ve nitel yöntemler ile ölçülerek, sebep sonuç ilişkisi içerisinde DPSİR çerçevesinde değerlendirilmiştir

Çalışma sonuçları değişim sürecinin yöntemsel ele alınışındaki avantajları, değişim sürecinin dönemsel özelliklerini, değişim sürecinin yönü olarak üç başlık altında sınıflandırılmıştır.

7.1 Kırsal Peyzaj Değişim Sürecinin Yöntemsel Ele Alınışındaki Avantajlar

Kırsal peyzaj değişim sürecinin DPSİR çerçevesinde sebep sonuç ilişkileri içerisinde ele alınması, peyzaj değişikliğinde karar vericilerin ve değişiklikten etkilenenlerin birbiriyle bağlantılarının görülmesi açısından önem taşımaktadır. Değişim sürecinin analiz edildiği bu tez çalışmasında Yöntem olarak literatür, gözlemler, katılımcı algıları, harita ölçümleri kullanılmış olup değişikliğe karar vericilerin ve değişiklikten etkilenenlerin bağlantılarına ışık tutulmuştur.

Bulgular değerlendirildiğinde kırsal peyzaj değişim dinamikleri ve baskılarına yönelik algıların katılımcıların çalışma alanında yaşama süreleri ve peyzajla kurdukları bağa göre belirli öncelik sırası taşıdığı ancak birbirinden çok farklı olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, değişim dinamikleri ile baskılara dönük algıların saha özelinde yapılan literatür araştırmalarını desteklediği ancak önceliklendirmelerin beklenilenden farklı olduğu görülmüştür.

‘Depremlerden korunma güdüsü/güvenli konut arayışları’ ve ‘yeni yaşam tarzları’ katılımcı algılarının büyük çoğunun öncelik verdiği genellikle birlikte ele aldıkları değişim dinamikleri olarak öne çıkmıştır. Sarıyer’in 3. Deprem bölgesinde yer alması ve çalışma alanının mekansal planlarında az katlı yapılaşma koşullarının varlığı, bu alanları güvenli ve tercih edilir kılmıştır. Bölgeye olan ilgi, hem deprem güvenliği açısından hem de yeni yaşam tarzlarını destekleyen olanakların varlığından kaynaklanmıştır. ‘Depremlere karşı güvenlik arayışları ve yeni yaşam tarzları’ bahçeli ve güvenli konut alanları mekansal planları ile belirlenmiş olduğundan bu üç değişim dinamiği bağlantılıdır. Ancak, katılımcılar mekansal planları genellikle bağımsız olarak ele almıştır. ‘Mega projeler’ çalışma alanında çok önemli değişim dinamikleri olmakla birlikte, değişimi başlatan dinamiklerden olmayıp daha ziyade değişimi hızlandıran dinamikler olarak algılanmaktadır. ‘Depremlerden korunma güdüsü/güvenli konut arayışları’ ve ‘yeni yaşam tarzları’ başta olmak üzere farklılaşan öncelik sırası ile ‘Mekansal planlar’, ‘Mega Projeler’, ‘6360 sayılı kanun’, ‘arsa spekülasyonları’, ‘orman politikaları’, ‘Covit 19’, ‘turizm’, algılanan değişim dinamikleri olarak öne çıkmıştır. ‘Madencilik faaliyetleri’ ise, daha az değişim etkisi olan bir dinamik olarak değerlendirilmiştir.

Değişim sürecinin baskıları değişen önceliklendirmeler ile nüfus baskısı, konut ağırlıklı yapılaşmalar, yeni ulaşım alt yapıları, nüfus yoğunluğuna bağlı gelişen yeni baskılar (atık su arıtma tesisleri, vb), orman/çayır/mera/tarım arazilerinde azalma, 6360 sayılı kanununa bağlı artan vergi ve harçlar, arsa spekülasyonları olarak öne çıkmıştır.

Etkiler ve etkilere yönelik tutumlar ise katılımcı gruplarda farklılaşmakla birlikte sosyal, çevresel, mekansal çeşitlilik içermektedir. Değişimden etkilenimler ile değişim etkilerine yönelik tutumların ise, katılımcıların kırsal peyzajı anlamlandırma şekli, değişime tanık olma ve değişimi hissetme durumları, süreçteki rolleri ve değişimin sonuçlarından etkilenimlerine göre çeşitlilik içerdiği görülmüştür.

Hem corine arazi örtüsü değişim yöntemi hem katılımcı algıları ile değerlendirilen değişim durumunda; Kilyos ile Uskumruköy’de konut ağırlıklı yapılaşmalar, Gümüşdere’de konut ve eğitim tesislerine yönelik yeni yapılaşmalar, Kısırkaya’da bazı işlevsel değişiklikler tespit edilmiştir. Çalışma alanı genelinde konut ağırlıklı yapılaşma örüntüsü ile çayır/mera/tarım/kumul arazilerinde azalma tespit edilmiştir. Kırsal peyzaj değişim durumuna yönelik saha gözlemleri ve mülakatlarda Corine’e

yansımayan bazı detay bilgilere ulaşılmıştır. Turizm hareketliliği, tarımsal alanlarda işlevsel değişiklikler, sosyal ve çevresel etkilerden kaynaklanan durumlar bunlardan bazılarıdır ve mahallelerin özelliklerine göre farklılık içermektedir.

Değişim sürecine yönelik çalışma alanında yaşayan katılımcıların algıları literatür kapsamında yapılan araştırmalar, gözlemler ve Corine arazi örtüsü değişimini destekleyici bilgiler sağlamıştır. Yani, bulguların niteliksel ve niceliksel yöntemler kullanılarak elde edilmesi sonucunda her iki yöntemin birbirlerini tamamladığı görülmüştür. Arazi örtüsü tespiti ve literatür bilgilerine katılımcı algılarının eklenmesi kırsal peyzaj değişim sürecinde öngörülmemiş olan parametreleri de ele almak için bir görüş sağlamıştır. Tam tersi bir şekilde katılımcı algılarına diğerlerinin eklenmesi de farklı bilgiler ortaya koymuştur. Bu anlamda, Corine ile tespit edilen arazi örtüsü değişikliğine yansımayan bazı işlevsel değişiklikler katılımcı algıları ve gözlemlerden elde edilmiştir.

7.2 Değişim Sürecinin Dönemsel Olarak Karakterize Edilmesi

Kırsal peyzajdaki değişim süreci, peyzajın özelliklerine göre farklılık içermektedir. Bu anlamda, çalışma alanındaki mahallelerin kırsallık özellikleri, mülkiyet ve planlama yapısı, konumları ve merkezle etkileşimleri farklı değişim oranları ve aşamaları ortaya koymuştur.

Çalışma alanında kırsal peyzaj değişim süreci 2000-2012 zaman periyodunda yerel ölçekte ve kentin farklı merkezlerinden özellikle Kilyos ve Uskumruköy'e olan göç hareketleri ile yani 'karşı kentleşme' süreçleri ile bağlantılı olmuştur. Gümüşdere ve Kısırkaya'nın kent merkezine göre uzak konumda yer almalarına da bağlı olarak merkezin etkisi diğer mahallelere göre özellikle Kısırkaya'da daha az hissedilmiştir. Uygulama imar planlarının son şeklini almamış olması da bu mahallelerde önemli bir değişiklik yaşanmasını geciktirmiştir.

2012-2024 zaman periyodunda Kilyos ve Uskumruköy'de karşı kentleşme süreci devam etmektedir ve emsal artışlarına yönelik plan ve plan tadilatları ile yoğunluk artışları gerçekleşmektedir. Diğer mahallelerde ise, merkezi kararlar etkisinde değişen sosyo ekonomik yapı peyzaj değişikliğine zemin hazırlamıştır. 6360 sayılı kanun mahallelerin tamamını kapsamına rağmen, etkisi kırsallıklarını kısmen koruyan Gümüşdere ve Kısırkaya'da daha fazla hissedilmiştir. Bu mahallelerde tarımsal

faaliyetlerin masraflı ve sürdürülemez hale gelmesi, çiftçilerin arazilerini satmasına yol açmakta ve dış yatırımcıları bölgeye çekmektedir. Çalışma alanında ve yakınında gerçekleştirilen uluslararası öneme sahip Mega Projeler ve diğer ulaşım projeleri hem erişimi, hem de bölgenin cazibesini artırmaktadır. Bu durum, nüfus göçleri ve yatırımlar açısından çalışma alanına yönelimleri artırmaktadır.

2012-2024 zaman periyodunda, hem karşı kentleşme süreçleri ile ilgili dinamikler, hem 6360 sayılı kanun ile oluşan sosyo ekonomik değişiklikler, hem de ülkenin uluslararası kalkınma politikaları (mega projeler) hızı artan ve mahallelerin tamamına yayılan bir değişim süreci yansıtmaktadır.

7.3 Değişim Sürecinin Yönü

Uskumruköy ve Kilyos'ta konut ağırlıklı yapılaşmalar yoğunlaşarak devam ederken Gümüşdere'de de konut, eğitim fonksiyonlu inşai faaliyetler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Kırsal peyzajdaki bu değişikliğin Kısırkaya ile devam edeceği düşünülebilir. Nitekim bölgede son 20 yıl içerisinde yaşanan deneyimler, Zekeriyaköy'ün kentsel yoğunluğa⁷⁹ ulaştığını ve sonraki aşamada yoğunluğun komşu mahallelere (Kilyos, Uskumruköy) yöneldiğini göstermiştir.

Benzer şekilde Uskumruköy ve Kilyos yoğunlaştıkça Kısırkaya ve Gümüşdere değişim baskılarına maruz kalacak, kırsal peyzaj daha fazla değişime uğrayacaktır. Bazı işlevsel değişiklikler bu mahallelerde öngörülen değişimin sinyallerini de vermektedir. Gümüşdere'de daha önce tarımsal amaçlı kullanılan bir arazinin turizm çifliğine dönüştürülmesi hem yeni toplumsal talepleri hem de arazinin yeni sahibinin rolünü yansıtmaktadır. Tarımsal işlevinden uzaklaşmakta olan bu yer, onaylı imar planı olmasa da günübirlik ziyaretçilerin ağırlandığı rekreasyon alanı olarak kullanılmaktadır. Corine sonuçlarına yansıyan plaj alanlarındaki 8.6 ha'lık artış, lokal imar planlarında 'Karadenize kıyısı olması sebebiyle' artan turizm emsalleri ve mevcut durumda mahalleye komşu Eyüp ilçesinde yer alan kamp alanları ve çevre mahallelerdeki yoğunluğun artmakta olduğu dikkate alındığında Kısırkaya'da ve Gümüşdere'de 6360 sayılı kanun ve mega projelerin etkisinde artacak olan bir peyzaj

⁷⁹ Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen ve "yoğun kent, orta yoğun kent ve kır" ayrımında oluşturulan yeni kent-kır sınıflamasında "Kentleşme Derecesi" esas alınarak yapılan sınıflandırmada Zekeriyaköy 'yoğun kent' diğer mahalleler 'orta yoğun kent'dir.

değişikliği öngörülmektedir.

Araştırma bulguları, istenmeyen bazı faaliyetlerin belirli bir yerleşim hiyerarşisi içerisinde dış çeperlerde arttığını göstermiştir. Bu anlamda bir örnek, çalışma alanı geneli için gerekli 'atık su arıtma tesisi' için, merkeze göre daha dış çeperde yer alan ve şimdilik böyle bir gereksinimi olmayan Gümüşdere'de yer aranmaktadır. Benzer şekilde 'sokak hayvanları geçici barınağı' da merkezde istenmeyen bir faaliyet olarak dış çeperdeki Kısırkaya'da tesis edilmiştir. Bu faaliyetlerden ikincisi 'geçici' özellik taşımaktadır ve gelecekte Kısırkaya'nın kentleşmesinden sonra başka bir dış çepere taşınacağı öngörülmektedir. Sokak hayvanları geçici barınağı projesinin 3. Etap aşamasının yapılmaktan vazgeçilmesi ve Işıklar Köyüne taşınma kararı da bunun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Araştırma bulguları, kırsal peyzajın eşitsiz ve parçalı olarak değiştiğini de göstermektedir. Örneğin, Kısırkaya ve Gümüşdere'de mahalle bütününe kapsayan bir plan olmamasına rağmen son yıllarda merkezi kararlar ile yapılan lokal imar düzenlemeleri artmıştır. Ayrıca, çalışma alanı genelinde belirli parsellerde plan tadilatları ile emsaller artırılmaya çalışılmaktadır. Bu durum, peyzajdaki değişimin, değişimde rolü olan grupların gücüne bağlı olduğunu göstermektedir.

Mülkiyet, peyzaj değişikliğinde önemli bir kriterdir ve katılımcı algılarına göre arazilerde el değişikliğine vurgu yapılarak ele alınmıştır. Bazı durumlarda şahıs veya kamuya ait mülkiyetlerde peyzaj değişikliği çarpıcı örnekler yansıtmaktadır. Kanun düzenlemeleri ile kamuya ait yerlerin özelleştirilmesi giderek yaygınlaştırılmaktadır. Çalışma alanı sınırında yer alan Zekeriyaköy'deki Askeri Füze Üssü'nün TOKİ'ye devri ve yüksek inşaat emsalleri ile konut projesine dönüştürülmesi önemli örnektir. 6306 sayılı kanun ile gelen 'Rezerv alan' kavramı da bu anlamda önemli bir araç olarak görülmektedir. 6306 sayılı 'Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'da yapılan 9.11.2023 tarihli düzenlemeler ile rezerv alanların çerçevesi genişletilmiştir⁸⁰. Benzer bir düzenleme mera kanununda da yerini almıştır ve mera alanlarında tahsis amacı değişikliği yapılabileceği (Ek: 10.09.2014 6552/112

⁸⁰ (Değişik cümleler: 07.11.2023-7471/10 md.) Hisseleri oranında paydaşların salt çoğunluğu ile alınan karara katılmayanların arsa payları, Başkanlıkça rayiç değeri tespit ettirilerek ve bu değerden az olmamak üzere anlaşma sağlayan diğer paydaşlara açık artırma usulü ile satılır. Bu suretle paydaşlara satış gerçekleştirilemediği takdirde bu paylar, riskli alanlar ve rezerv yapı alanlarında tespit edilen rayiç bedeli dönüşüm projesini gerçekleştirecek olan Başkanlık, İdare veya TOKİ tarafından ödenmek suretiyle satın alınır (mevzuat.gov.tr)

md.) ve bu yetkinin valilikte olabileceği (Ek: 15.02.2018-7099/11 md. hükmü) düzenlemeleri yapılmıştır. Kısırkaya ve Gümüşdere mahallelerinde Hazine arazileri yaygındır ve Kısırkaya’da mera alanından ‘geçici’ barınağa dönüştürülen yaklaşık 56 ha alanın gelecekte ne olacağı, çalışma alanı kapsamında elde edilen bulgulara göre endişe konusudur. 6306 sayılı kanun kapsamında Rezerv alanların çerçevesinin genişletildiği düzenleme (değişik cümleler: 07.11.2023-7471/10) ve mera alanlarının tahsis amacı değişikliği dikkate alındığında, çalışma alanındaki mera alanı dahil, bazı alanlarda kalıcı peyzaj değişiklikleri yaşanacağını düşündürmektedir. Yani bu konuyla ilgili katılımcı ön görüşleri tutarlı görülmektedir.

Gümüşdere’de tarım yapılan arazinin önemli bir kısmı hazineye ait olduğundan çiftçiler tarafından satışa konu edilememiş, arazilerin el değiştirme süreci bir süre gecikmiştir. 2012 tarih 6292 sayılı kanun ile hazineye ait tarım arazilerinin üzerinde tarım yapan köylülere satılmasına dönük yasal bir düzenleme yapılmış, bu düzenlemeye göre tarım arazileri üzerinde tarım yapan şahıslara satılabilecek veya kiralanabilecektir. Yasadan yararlanma koşulu olan çiftçi kayıt sisteminde yer alma kriteri Gümüşdere’nin resmi nüfusunda da değişikliğe sebep olmuş, ikametgahı mahallede olmayan bazı çiftçiler ikametgahını mahalleye taşımıştır. 3. Bölümde nüfus verilerinde de görüldüğü gibi 2014 yılında 2746 olan nüfus 2015’de 4003 olmuştur. Köylülerin kalkındırılması ve desteklenmesi alanında yapılan bu düzenleme şimdilik çiftçilere mülkiyet ve kullanım hakkı sağlamaktadır. Ancak, 6360 sayılı kanun kapsamındaki vergi ve harç artışları, çalışma alanındaki mera alanının dönüştürülmesi, tarımın sürdürülemez hale gelmesi, şahıs arazilerinde el değiştirme hareketliliği yaşanması hazineden özelleştirilen bu arazilerin de ilerleyen dönemde tarımsal olmayan kullanımlara dönüşeceğini düşündürmektedir.

Bu tez çalışması ile kırsal peyzaj değişim süreci ve sürecin algılanmasına dönük bilgiler aktarılmaktadır. Kırsal peyzajda meydana gelen değişimin; nedenleri, sonuçları, etkileri ve bu etkilere karşı olan tutumlar çerçevesinde analiz edilmesi sürecin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Sebep-sonuç ilişkilerinin vurgulanması, kırsal peyzaj değişikliğinde karar vericilerin, değişiklikten etkilenenlerin çevresel, ekonomik, toplumsal konularda birbiriyle bağlantılarının görülmesini sağlayacaktır. Böylece, gelecekte kırsal peyzaj değişikliğinde bir ön görüş sağlayarak peyzajın sürdürülebilir yönetimine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, araştırma bulgularının gösterdiği gibi kırsal peyzaj değişiklikleri, mekansal, çevresel toplumsal

ve ekonomik boyutlarda kendini göstermektedir. Peyzaj değişim sürecini analiz eden çalışmalarda, sürecin iyi anlaşılması için bu boyutların dikkate alınması önemlidir.

8. KAYNAKLAR

- Adamiak, C. & Pitkänen, K. & Lehtonen, O. (2017).** Seasonal residence and counter urbanization: the role of second homes in population redistribution in Finland *GeoJournal*. 82.10.1007/s10708-016-9727-x.
- Aguilar, A. & Flores, M. & Lara, L.(2022).** Peri-Urbanization and Land Use Fragmentation in Mexico City. Informality, Environmental Deterioration, and Ineffective Urban Policy. *Frontiers in Sustainable Cities*. 4. 790474.10.3389/frsc.2022790474.
- Ahmadnengroo, ZA. & Shah AH & Bhat MS. (2017).** Dynamics of Land Use Change in Rural-Urban Fringe: A Case Study of Srinagar City. *Environ Sci Ind J*. 2017;13(4):142
- Akın, O. (2011).** Yeni Büyüme Dinamikleri İlişkisinde İstanbul Kentinin Makroform Arayışı. *Mimarlık Eylül-Ekim 2011/361*, S:75-80, Issn 1300-4212, Ankara.
- Aksoylu, S. (2015).** Development of the urban periphery and issues related to urban landscape due to gated communities. *Journalism and Mass Communication*, 5, 415-427
- Antipova, A. (2018).** Urban Environment: The Differences between the City in Europe and the United States DOI: 10.1007/978-3-319-74198-7-2
- Antrop, M. (2004).** Rural–urban conflicts opportunities In Jangman, Editör p-83-91
- Aurambout, J-P. & Barranco, R & Lavallo, C.(2018).** Towards a Simpler Characterization of Urban Sprawl across Urban Areas in

Europe. *Land*. 7(1):33. <https://doi.org/10.3390/land7010033>

APS (2003). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", TBMM, 10 Haziran 2003, 4881 sayı, , 17 Haziran 2003 tarih ve 24141 sayılı Resmi Gazete. Ankara

Aslan, S.B. (2015). 6831 Sayılı Orman Kanununun 2'nci Maddesinin (B) Bendi Gereği Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Taşınmazların Durumu, Ombudsman Akademik Dergisi • Yıl: 2 Sayı: 3 Tarih: Temmuz-Aralık 2015 Ss: 173-188 Issn: 2148-256x

Ashiagbor, G. & Amoako C. & Asabere S. & Quaye-Ballard J. (2019). Landscape Transformations in Rapidly Developing Peri-urban Areas of Accra, Ghana: Results of 30 years. *Open Geosciences*. 11. 172-182. [10.1515/geo-2019-0014](https://doi.org/10.1515/geo-2019-0014).

Atay, İ. (1972). Kumulların Tesbiti ve Ağaçlandırılması Tekniği, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, İ.Ü. Yayın no:1749, O.F.Yayın no:187, Kutulmuş Matbaası.

Avşar, Y. (2020). 'Türkiye'de 6360 Sayılı Yasa Kapsamında Mahalle ve Köy Yönetiminde Yaşanan Değişim ve Dönüşüm' doktora tezi

Avcı, M. (2017). "Türkiye'nin Kıyı Kumulları, Bitki Örtüsü ve Önemi Coastal Dunes and Coastal Dune Vegetation in Turkey," *UJES 2017-International Symposium On Geomorphology-Uluslararası Jeomorofoloji Sempozyumu*. Elazığ, Turkey, pp.114-121, 2017

Awasthi, R.&Panmand, D.K., (2001). Ralegan Siddhi: A Model for Village Development, An introductory book that chronicles the development of Ralegan Siddhi and Anna Hazare's contribution to the process. <http://www.cfar.umd.edu/venu/ANNA/index.html>

Ayuga-Téllez, E. & Ramírez-Montoro, JJ. & Grande-Ortiz, MÁ. & Muñoz-Violero, D. (2021). Differences in Visual Preference in Rural Landscapes on the Plain of La Mancha in Spain. *Sustainability*. 2021; 13(24):13799. <https://doi.org/10.3390/su132413799>

Aydın, O. (2015). Karmaşık kent sistemi, kentsel büyüme kavramlarının anlaşılması ve kent modelleme teknikleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (64), 51-

60.DOI: 10.17211/tcd.69978.

Aydin, M. & Âkif Yılmaz, C. (2015). İBB Kültür A.Ş. (*Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi2015*).

Aysev, E. (2022). Urbanization Processes of Northern Istanbul in the 2000s: Yavuz Sultan Selim Bridge and the Northern Marmara Highway. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Volume 39*(Issue 1), 137–164. <http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/articles/metujfa2022107.pdf>

Bacqué, M. H. & Charmes, É. & Launay, L. & Vermeersch, S. (2016). Territories Caught Between Rise and Decline: Social Trajectories in the Peri-urban Mosaic. *Revue française de sociologie (English Edition)*, 57(4), 472-500.

Badia, A. & Estany, G. Otero L. & Boada M. (2010). Studying urban sprawl and landscape change in Matadepera (Barcelona Metropolitan Region). 301-321+445.

Balestrieri M. & Ganciu A. (2018). Landscape Changes in Rural Areas: A Focus on Sardinian Territory. *Sustainability*. 2018; 10(1):123. <https://doi.org/10.3390/su10010123>

Balta, S. & Atik, M. (2019). Köy tasarım rehberlerinin hazırlanmasında kırsal peyzaj karakterlerinin yeri: Antalya Elmalı örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32 (1), 1-9. DOI: 10.29136/mediterranean.475220

Barbosa, V. & Suárez P. M. & Rajendran, L.(2022). Peri-urbanization, dynamics, and challenges in developing countries towards sustainable urban growth–Special Section Editorial. *Urbe*. 14. 10.1590/2175-3369.014.e20220998.

Barkley, D. L. & Henry, M.S. & Bao, S. (1994). "Metropolitan Growth: Boone or Bane to Nearby Rural Areas?," *Choices: The Magazine of Food, Farm, and Resource Issues*, Agricultural and Applied Economics Association, vol. 9(4), pages 1-5.

Barrado, VJ. & Suckel, JL. & Olhabé, BT. & Cona, FC. (2020). Promoted

Urbanization of the Countryside: The Case of Santiago's Periphery, Chile (1980–2017). *Land*. 2020; 9(10):370. <https://doi.org/10.3390/land9100370>

Barros, JL & Tavares, AO. & Monteiro, M. & Santos PP. (2018). Peri-Urbanization and Rurbanization in Leiria City: the Importance of a Planning Framework. *Sustainability*. 2018; 10(7):2501. <https://doi.org/10.3390/su10072501>

Belanche, D.& Casaló A. L. & Rubio, M.(2021). Local place identity: A comparison between residents of rural and urban communities. *Journal of Rural Studies*. 82. 242-252.10.1016/j.jrurstud.2021.01.003.

Berdegué, J. & Rosada T. & Bebbington A. (2014). The Rural Transformation. 10.1093/acprofoso/9780199671656.003.0028.

Berube, A. & Singer, A. & Wilson, J. H. & Frey, W. H. (2006). *Finding exurbia: America's fast-growing communities at the metropolitan fringe*. Washington, DC: Metropolitan Policy Program, Brookings Institution.

Bijker, R.A. & Haartsen T.(2012). More than Counter-urbanisation: Migration to Popular and Less-popular Rural Areas in the Netherlands. *Population, Space and Place*18.10.1002/psp.687.

Bingöl, E. (2020). İzmir'de Üretilen Peyzajlar: J.B. Jackson'un Peyzaj Sınıfları Üzerinden İzmir Peyzajlarına Yeniden Bakış, *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 40-56.

Bódis, J. (2014). Analysis of landscape change in the Nagyberék (Somogy, Hungary) with the DPSIR Framework, ISSN 1587-1908 (Print); ISSN 2062-9990 (Online).

Bryant, C.R. & Ruswurm L.J. & McLellan A.G. (1982). The city's countryside. *Land and its management in the rural-urban fringe.*, 1982, xi + 249pp. ref. fig. 10 tab. 440

Bryant, C. R. (1995). The role of local actors in transforming the urban fringe, *Journal of Rural Studies*, Volume 11, Issue 3, page.255-267

Bryant, C. R. (2000). The Role Of Food, Agriculture, Forestry And Fisheries In

Human Nutrition –Vol. III-The Impact of Urbanization on Rural Land Use s. 60, Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS)

Bürge, M. & Hersperger, A.& Schneeberger, N.(2004). Driving forces of landscape change - Current and new directions. Landscape Ecology. 19. 857-868.10.1007/s10980-005-0245-3.

Bürge, M. & Bieling, C. & Hackwitz, K.& Kizos, T.& Lieskovsky, J. & Garcia-Martin, M. & Sarah, M. & Müller, M. & Palang, H. & Plieninger, T.& Printsman, A.(2017). Processes and driving forces in changing cultural landscapes across Europe. Landscape Ecology. 32.10.1007/s10980-017-0513-z.

Ceylan V. (2018), İstanbul Kuzey Marmara Otoyolu (3.Köprü) Kapsamında Yapılan Mülkiyet Edinimleri, Yıldız Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi, Harita Mühendisliği, Türkiye

Ceylan, S. & Somuncu, M. (2018). Kırsal Alanların Dönüşümünü Kavramsal Bakımdan Yeniden Düşünmek, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM 3-6 Ekim 2018 /3-6 October 2018, Ankara

Cohen, L. & Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6thed.).

Çarıkçı, Ç. (2014). Büyük Yatırım Projelerinin Ekonomi Politikası Ve Kentin Dönüşümü: İstanbul Deneyimleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. (Doktora Tezi)

Çelik F.H. & Karagöz B. & Akyaycı N. & Akçocuk A.C. & Ünal E.İ. (2019). İstanbul Havalimanı Projesi, İstanbul’da Büyük Ölçekli Kentsel Projeler ve Planlama Süreçleri, Editörler: H. Filiz Alkan Meşhur - Kıvanç Ertuğay Fatih Eren - Cansu Korkmaz, Yayın No: 2265 Isbn: 978-605-7895-74-5 Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2019 S:209-235

Çelikyay, H. (2014). Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası. SETA Dergisi, s.101, 2014. E. Dik. 6360 Sayılı Kanun

Bağlamında Köylerin Mahalleye Çevrilmesi Sorunu. Mülkiye Dergisi, 38 (1), 75 – 102, 2014.

ÇSED (2015). İstanbul Yeni Havalimanı ENVIRON Bath, Birleşik Krallık Tarih: Ağustos 2015 Proje/ Yayın No: UK14-21429

Dalgın, T. & Karadağ, L. & Bingöl, Z. (2015). Türkiye’de Turizm Girişimciliğinin Gelişimi ve Turizmle İlgili Sağlanan Teşvikler, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi / Cilt:4 / Sayı:1 / Haziran 2015

Davoudi, S. (2003). Polycentricity in European Spatial Planning: From an analytical tool to a normative agenda, European Planning Studies, Vol.11(8), pp.979-999

Di Fazio, S. & Modica G. (2018), Historic Rural Landscapes: Sustainable Planning Strategies and Action Criteria. The Italian Experience in the Global and European Context. *Sustainability*. 2018; 10(11):3834. <https://doi.org/10.3390/su10113834>

Dimopoulos, T. & Kizos, T. (2020). Mapping change in the agricultural landscape of Lemnos. *Landscape and Urban Planning*. 203. 10.1016/j.landurbplan.2020.103894.

Döker, M.F. (2012). ‘İstanbul Kentsel Büyüme Sürecinin Belirlenmesi, İzlenmesi ve Modellenmesi’, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. (Doktora Tezi)

Erbaş, İ.Y. (2021). Askeri Arazilerin Dönüşümü: İstanbul Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi

Erbaş Gürler, E. & Özer, B. (2012). Daily Landscapes As A Part Of Urban Identity. In E. Duyan & C. Öztürkcan (Eds.), House and Home from a Theoretical Perspective II, ARCHTHEO’12 Theory of Architecture Conference (pp.28–37). İstanbul: DAKAM Publishing.

Eggerickx T. & Capron C. (2001). Rurbanisation and periurbanisation in central Walloon: A socio-demographical approach. 123-137.

- Erdem, M. (2012).** Kırsal yerleşim peyzaj kimlik özelliklerinin tespiti, korunması ve geliştirilmesine yönelik değerlendirme matrisi önerisi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı (Doktora Tezi).
- Erdem Kaya, M. & Kaya H. Terzi F. & Alkay E. & Balcik F. & Tolunay D. & Güler E. & Şahin G. & Serdar S. (2017).** Kırsal yerleşmelerin incelenmesine yönelik bir yöntem: Kırsal peyzaj kimliği.
- Eryılmaz, A.Y. & Tolunay, A. (2015).** “Ormancılık Politikası”, 2015, Fakülte Kitabevi Yayınları, ISBN: 978-605-4324-65-1.
- ESDP (2016).** <https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/ESDP.pdf>
- ESPON (2013).** <https://archive.espon.eu/programme/espon/espon-2013-programme>, Erişim Tarihi:05.07.2022
- Firoz C, M. & Banerji, H. & Sen, J.(2014).** "A Methodology To Define The Typology Of Rural Urban Continuum Settlements In Kerala," Journal of Regional Development and Planning, Rajarshi Majumder, vol. 3(1), pages 49-60.
- Frumkin, H. & Frank, L. & Jackson, R. (2004).** Urban sprawl and public health, Island Press, Washington
- Follmann, A. (2022).** Geographies of peri-urbanization in the global south <https://doi.org/10.1111/gec3.12650> Citations: 7.
- Forman, R. (2008).** Urban Regions: Ecology and Planning Beyond the City. Urban Regions: Ecology and Planning Beyond the City. 1-556. [10.1017/CBO9780511754982](https://doi.org/10.1017/CBO9780511754982).
- Gallent, N. (2006).** The Rural–Urban fringe: A new priority for planning policy? Planning Practice & Research, 21:3, 383-393, DOI: [10.1080/02697450601090872](https://doi.org/10.1080/02697450601090872)
- Gallent N. & Andersson J. (2007).** Representing England’s Rural-Urban Fringe, Doi: [10.1080/01426390601097495](https://doi.org/10.1080/01426390601097495)
- Geist, H.J. & Lambin, E.F. (2002)** Proximate Causes and Underlying Driving Forces of Tropical Deforestation. BioScience, 52, 143-150.

[http://dx.doi.org/10.1641/00063568\(2002\)052\[0143:PCAUDF\]2.0.CO;2](http://dx.doi.org/10.1641/00063568(2002)052[0143:PCAUDF]2.0.CO;2)

Geneletti, D. & la Rosa, D. & Spyra, M. & Cortinovia, C.(2017). A review of approaches and challenges for sustainable planning in urban peripheries. *Landscape and Urban Planning*, 165, 231-243. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.01.013>.

Gennaio, M. & Hersperger, A. & Bürgi, M.(2009). Containing urban sprawl Evaluating effectiveness of urban growth boundaries set by the Swiss Land Use Plan. *Land Use Policy*. 26. 224-232. [10.1016/j.landusepol.2008.02.010](http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2008.02.010).

Giritlioğlu, P.P. (2020). Planlama Perspektifinden Orman Sınırı Dışına Çıkarılan Alanlar Sorunu: İstanbul Örneği, *Planlama* 2020;30(2):198–220 | doi: 10.14744/planlama.2020.93695.

Gül, P. & Batman, S. (2016). Dünya ve Türkiye Örneklelerinde Metropolitan Alan Yönetim Modelleri Ve 6360 Sayılı Yasa. *Yerel Politikalar*(3), 7-47.

Gülay, T. & Yıldırım S. & Erik Ö. & Erkek E. (2019). İstanbul Havalimanı Projesi, İstanbulda Büyük Ölçekli Kentsel Projeler ve Planlama Süreçleri, Editörler: H. Filiz Alkan Meşhur - Kıvanç Ertuğay Fatih Eren - Cansu Korkmaz, Yayın No.: 2265 Isbn : 978-605-7895-74-5 Basım Sayısı : 1. Basım, Mart 2019 S:209-235

Güler, A. C. (2019). Tarihi Kırsal Peyzaj Kavramının Getirdiği Yeni Açılımlar. *Mimar İst.*

Güllüpmar, F.(2012).Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 21, Sayı 3, s. 1-29.

Gündüz, A. (2013). Boğaziçi Kanununun Boğaziçi Öngörünüm Bölgesindeki Koru Alanlarına Etkisinin İrdelenmesi, *Bahçeşehir Üni*, Yüksek Lisans Tezi.

Han, N. (2011). Gayrimenkul Piyasasına Eleştirel Bakış: İstanbul Kent Örneği (1980-2010 Dönemi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi

- Hansen, T. M. & Francis, C. & Esseks, J. Dixon & Williams J. & Allen Jr., (2007).** "Multifunctional Rural Landscapes: Economic, Environmental, Policy, and Social Impacts of Land Use Changes in Nebraska" Theses, Dissertations, and Student Research in Agronomy and Horticulture. 45. <https://digitalcommons.unl.edu/agronhortdiss/45>
- Harvey, D.(2017).** Kent Deneyimi, Sel yayıncılık, 812, 09, 2. Baskı s 269
- Harris, C. D. & Ullman, E. L. (1945).** “Kentin Doğası”, Ayten Alkan, Bülent Duru (Der ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, 2002, s. 55-75.
- Hayrullahoğlu, G. & Aliefendioğlu, Y. & Tanrivermis, H.(2022).** Kentsel Yayılma Alanları ve Bu Alanlardaki Konut Talebi Üzerine Nitel Bir Araştırma. İDEALKENT. 12.10.31198/idealkent.873343.
- Heimlich, R.E. & Anderson W.D. (2001).** Development at the Urban Fringe and Beyond: Impacts on Agriculture and Rural Land, Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture. Agricultural Economic Report No. 803
- Hersperger, A. & Gennaio, M. & Verburg, P. & Bürgi M. (2010).** Linking Land Change with Driving Forces and Actors: Four Conceptual Models. Ecology and Society. 15. 10 5751/ES-03562-150401.
- Hölting, L. & Felipe-Lucia, M. & Cord, A. (2019).** Multifunctional Landscapes. 10.1016/B978-0-12-409548-912098-6.
- Hudalah, D. (2015).** Beyond the developmental state: Globalization and the politics of peri-urban Mega-projects in Jakarta Metropolitan Area, RC21 International Conference on “The Ideal City: between myth and reality. Representations, policies, contradictions and challenges for tomorrow's urban life” Urbino (Italy) 27-29 August 2015. <http://www.rc21.org/en/conferences/urbino2015/>
- ICOMOS (2017).** <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>, Erişim tarihi: 1005.2023

ICOMOS (2021). <https://www.icomos.org/en/focus/18-april-international-day-for-monuments-and-sites/91376-international-day-of-monuments-and-sites-18-april-2021-events> Erişim tarihi:10.05.2023

Idczak, P. & Mrozik, K. (2018). Periurbanisation-evidence from Polish metropolitan areas. *Economic and Environmental Studies*. 18. 10.25167/ees.2018.45.11.

Ivona, A. & Privitera, D. (2022).The rediscovery of characteristic rural landscapes. An opportunity to create new activities? Redécouvrir les paysages ruraux historiques: une opportunité de développement pour de nouvelles activités?

İBB (1995). 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu. İBB Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü.

İBB (2007). 1/50.000 Ölçekli İstanbul Büyükşehir Nâzım Plan Raporu Şubat 1994, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

İBB (2009). 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü.

İBB (2017). <https://Sehir.Planlama.Ibb.Istanbul/>

İÇDP (2009). <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/ust-olcekli-planlar/>

İÇDP (2021). <https://mpgm.csb.gov.tr/istanbul-ili-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plani-degisikligi-i-99492>

İUAP (2011). İBB Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü, İstanbul Metropolitan Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı

Quertamp, F. & Miras, C. (2012). Periurbanization And Governance Of Large Metropolises In Vietnam

Qviström, M. & Saltzman, K. (2006). Exploring landscape dynamics at the edge of the city: spatial plans and everyday places at the inner urban fringe of Malmö, Sweden. *Landscape research*, 31, 21-41.

Qviström, M. & Saltzman, K.(2007). Ephemeral Landscapes At The Rural-Urban

Fringe. In book: European landscapes and lifestyles: The Mediterranean and Beyond. (pp.165 - 172)

Jadwiga, B. & Sroda-Murawska, S. & Kruzmetra, Z. (2018). Peri-Urban Development As Significant Rural Development Trend. 37. 10.1515/Quageo-Year-00xx.

Jones, M. (2008). The elusive reality of landscape, concepts and approaches *In Landscape research s.242*

Juniyanti, L. & Purnomo, H. & Kartodihardjo, H. & Prasetyo, L. (2021). Understanding the Driving Forces and Actors of Land Change Due to Forestry and Agricultural Practices in Sumatra and Kalimantan: A Systematic Review. Land. 10. 463. 10.3390/land10050463.

Kaasik, A., & Sepp, K., & Raet, J., & Kuusemets, V. (2011). Transformation of rural landscapes in Hiiumaa since 1956 and the consequences to open and half-open semi-natural habitats. *Ekologia, 30, 257-268.*

Kajdanek, K. & Sikorski, D. & Szmytkie, R.(2022). Recent Transformation of Marginal Rural Areas in the Sudetes Mountains in Poland— Drivers and Effects of Changes in Perception of their Inhabitants. Rural Sociology. 87. 1155-1190. 10.1111/ruso.12454.

Kanbak, A. (2013). İstanbul ve Kentsel Saçaklanma, MSGSÜ Sosyal Bilimler , (8) , 11-30. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/msgsusbd/issue/46973/589468>

Kap Yücel, Seher. (2019). Kartografik analiz ve rehberli gezi yöntemleriyle peyzaj değişiminin tespiti: İzmir Selçuk Örneği. *Journal of Planning.* 10.14744/planlama.2018.94834.

Karadağ, R.E. (2003) Rumelifeneri Kalesi Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi https://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2006_10/eea_report_10_2006.pdf/view

Kaya, S. (2024) <https://tr.wikiloc.com/gezi-yuruyus-rotalari/kisirkaya-goller-bolgesi-114450307/photo-73509437>

- Kayserili, A. (2011).** Carl Ortwin Sauer Ve Kültürel Coğrafya. Doğu Coğrafya Dergisi, 15(24), 177-190.
- Keleş, R. (2012).** Kentleşme Politikaları, İmge Kitabevi Yayınları,12.Baskı, Ankara
- Kerkstra, K. (2004).** De wereld een tuin, naar een postagrarisches cultuurlandschap. Blauwe Kamer 1(54): 54-57
- Khabbazi, PA. & Yazgan, ME. (2019).** Kırsal Peyzaj ve Ekoturizm. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 5–9.
- Khanani, R.S. & Adugbila, E.J. & Martinez, J.A. & Pfeffer, K. (2020).** The Impact of Road Infrastructure Development Projects on Local Communities in Peri-Urban Areas: the Case of Kisumu, Kenya and Accra, Ghana. *International Journal of Community Well-Being*, 4, 33-53.
- Kizos, T. & Primdahl, J. & Kristensen, L. & Busck, A.(2010).** Introduction: Landscape Change and Rural Development. *Landscape Research*. 35. 571-576. 10.1080/01426397.2010.502749.
- Kizos, T. & Verburg, P. & Bürgi, M. & Gounaridis, D. & Plieninger, T. & Bieling, C. & Balatsos, T. (2018).** From concepts to practice: combining different approaches to understand drivers of landscape change. *Ecology and Society*, 23(1)
- Kleemann, J. & Inkoom, J.N. & Thiel M. & Shankar, S. & Lautenbach, S. & Fürst, C. (2017).** Peri-urban land use pattern and its relation to land use planning in Ghana West Africa. *Landscape and Urban Planning*, 165, 280-294.
- Klijn, J. (2007).** Avrupa'da peyzaj dönüşümünün arkasındaki itici güçler, kavramsal bir yaklaşımdan politika seçeneklerine. *Avrupa Manzarasının Yeni Boyutlarında*; Springer: Dordrecht, Hollanda, 2007; sayfa 201–218.[Google Akademik] [CrossRef]
- Koca, Y.K. (2006).** QuickBird uydu verileri kullanılarak ziraat fakültesi araştırma ve uygulama çiftliği arazilerinin güncel arazi kullanım haritalarının oluşturulması. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniv. Fen Bil. Enst. Adana.

- Koyuncu, A. (2011).** Sosyoloji Kuramlarında Kent Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal Of Faculty Of Letters Yıl/ Year: 2011, Sayı/Number: 25, Sayfa/Page: 31-56
- Köse, Y. & Şahin, Ş. (2017).** Bir kırsal yerleşim olarak evciler mahallesi peyzaj özellikleri. Ankara Araştırmaları Dergisi, 5(2): 257-272
- Krajewski, P. & Lebedzińska M. & Kolodyńska I. (2022).** Identification and Assessment of the Driving Forces Behind Changes in the Foothill Landscape: Case Studies of the Mysłakowice and Jelenia Góra Communities in Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022; 19(16):10462. <https://doi.org/10.3390/ijerph191610462>
- Kumar, C. & Sinha, B.R.K. (2019).** *Concepts and Approaches for Delineating the Rural-Urban Fringe*
- Kupidura, A. (2017).** The role of landscape heritage in integrated development of rural areas in the context of “Landscape legal regulation”.
- Kupková L, Bičík I, Jeleček L.(2021).** At the Crossroads of European Landscape Changes: Major Processes of Landscape Change in Czechia since the Middle of the 19th Century and Their Driving Forces. *Land*. 10(1):34. <https://doi.org/10.3390/land10010034>
- Kurt, E. & Hatacıköglü, Ç. & İpek A. (2023).** Kumköy Mahallesi 933 Ada 3 Parsel Gayrimenkul Değerleme Raporu, Körfez Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
- Kuzey Ormanları Teknik Raporu (2015).**
<https://kuzeyormanlariarastirma.org/category/raporlar/>
- Lagarias, A. & Sayas, J.(2018).** Urban sprawl in the Mediterranean: Evidence from coastal medium-sized cities. 15-32.
- Lebga, A.K. & Simone, N.L. & Yemmafouo A. (2018).** Peri-urban dynamics: The case of Yaounde town and its environs, *International Journal of Scientific & Engineering Research* Volume 9, Issue 11, November-2018 1952 ISSN 2229-5518 IJSER © 2018 <http://www.ijser.org>

- Leibenath, M. & Gailing, L. (2012).** Semantische Annäherung an "Landschaft" und "Kulturlandschaft". In W. Schenk, M. Kühn, M. Leibenath, & S. Tzschaschel (Hrsg.), *Suburbane Räume als Kulturlandschaften* (s. 58-79). Hannover: Verl. ARL. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-335942>
- Li, W. & Zhou, Y. & Xun, G. (2022).** Evaluation of Rural Landscape Resources Based on Cloud Model and Probabilistic Linguistic Term Set. *Land*. 2022; 11(1):60. <https://doi.org/10.3390/land11010060>
- Lichter, D. T. & Brown, D. & Parisi, D. (2020).** The rural–urban interface: Rural and small town growth at the metropolitan fringe, *Population, Space and Place*. 27. DOI:10.1002/psp.2415.
- Longley, P. & Batty, M. & Chin, N.(2002).** "Sprawling cities and transport: preliminary findings from Bristol, UK," ERSA conference papers ersa02p137, European Regional Science Association.
- Lupala, J.M. & Demu, M. & Butungo, S. (2015).** Effects of Peri-Urban Land Use Changes on Forest Ecosystem Services: The Case of Settlements Surrounding Pugu and Kazimzumbwi Forest Reserves in Tanzania. *Journal of Geography and Geology*. 6. 10.5539/jgg.v6n4p231.
- Madaleno, I. M. & Gurovich, A. (2004).** “Urban versus rural” no longer matches reality: an early public agro-residential development in periurban Santiago, Chile. *Cities*, 21(6), 513–526. <https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2004.08.001>
- Madsen, M. & Kristensen, S. & Fertner, C. & Busck, A.& Jørgensen, G. (2010).** Urbanisation of Rural Areas: A Case Study from Jutland, Denmark *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*. 110. 47-63. 10.1080/00167223.2010.10669496.
- Méndez-Lemus, Y. & Vieyra, A. & Poncela, L. & Tejera, B. & Ruiz-López, C. (2022).** Peripheralization, Ejidos and Agricultural Livelihoods in Intermediate Mexican Cities: The Importance of Collective

Agency to Reduce Vulnerabilities. *Frontiers in Sustainable Cities*, 4, 816649.

Meeus, S. & Gulinck, H.(2008). Semi-Urban Areas in Landscape Research: A Review. *Living Reviews in Landscape Research*. 2. 10.12942/irlr-2008-3.

Menteş, E. & Töre, E. (2020). Rant Etkisinde Zekeriyaköy: Çepere Yönelen Plan, Yatırım ve Kullanıcı Tercihlerine Dair Bir Araştırma, *Planlama* 2020;30(3):389–403 doi: 10.14744/planlama.2020.14622.

Memiş, L. (2022). “Ağ Yönetişimi: Kent Yönetimi Bağlamında Teorik Bir İnceleme”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), Nisan 2022, ss. 249-267

Mertens, B. & Sunderlin, W. & Ndoye, O.& Lambin, E. (2000). Impact of Macroeconomic Change on Deforestation in South Cameroon: Integration of Household Survey and Remotely-Sensed Data. *World Development*. 28. 983-999. 10.1016/S0305-750X(00)00007-3.

Mbiba, B. & Huchzermeyer, M.(2002). Contentious Development: Peri-urban Studies in Sub-Saharan Africa. *Progress in Development Studies*. 2. 113-131. 10.1191/1464993402ps032ra.

Mısırlı, N., Kiper, T., & Korkut, A. (2019). Kırsal Kalkınma Yaklaşımında Yerel Kimlik Değerlerinin Tespiti: Edirne İli Keşan İlçesi Gökçetepe Köyü Örneği. *Artium*, 7(1), 70-81.

Nitavska, N. (2011). The method of landscape identity assessment. *Research for Rural Development*. 2. 175-181.

OECD (1979). https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-observer/volume-1979/issue-1_observer-v1979-1-en, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-observer/volume-1979/issue-1_observer-v1979-1-en

OECD ((1997). <https://search.oecd.org/officialdocuments/years/1997>, Erişim tarihi:10.04.2022

- OECD (2001).** https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-annual-report-2001_annrep-2001-en, Erişim tarihi:10.05.2022
- Öktem, B. (2011).** “İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İzdüşümleri” , İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (2011/44)
- Öğdül, H. & Uluçay, H. & Öngel, S. (2007).** Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri. Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Grubu (SOBAG), İstanbul.
- Öğdül, H. & Kap Yücel D. & Ökten, B. & Aksümer G. (2018).** Kırsal mekanda yeni düzenleme araçları; köy tasarım şeması, köy tasarım rehberi ve eylem projeleri. Planlama, 1: 52–72.
- Öğdül, H. & Gül M. & Olgun İ. & Kap Yücel S.D. & Çalışkan Ç.O. (2018).** Küre-Ersizlere Köy Tasarım Rehberi; Süreç ve Yöntem Üzerine Bir Tartışma. Planlama, 1-14. doi: 10.14744/planlama.98700.
- Öğdül, H. (2019).** *Kırsal Alanların Değişimi ve Kırsal Planlama Çerçevesinde Bir Değerlendirme* S41, Yitirilen Köyler ve Dönüşen Peyzaj: Türkiye Kırsalının Geleceği, Mimar İst/3
- Özalp, N. Y., & Sonmez, O. (2022).** Havalimanlarının Kent Makroformuna Etkisi: Yeni İstanbul Havalimanı. İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji Ve Uygulamalı Bilimler Dergisi, 4(2), 205-226.
- Özdede, S. & Hazar Kalonya, D. & Aygün, A. (2021).** Pandemi Sonrası Dönemde Kişi Başına Düşen Kentsel Yeşil Alan İhtiyacını Yeniden Düşünmek. İdealkent (Covid-19 Sonrası Kentsel Kamusal Mekânların Dönüşümü), 362-388. <https://doi.org/10.31198/idealkent.843386>
- Özey, R. & Bilgili, M. & Kocalar, A. O. (2018).** Landscape theory in geography. International Journal of Geography and Geography Education, 38, 127-141.
- Özhatay, N. & Keskin, M. (2007).** Ömerli Havzasının 'İstanbul' Doğal Bitkileri, Doğal Hayatı Koruma Derneği, istanbul.

- Özhatay, N. & Dalgıç, G. & Byfield, A. (2005).** Kuzey Saros kıyıları. Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı (Eds. N. Özhatay, A. Byfield, S. Atay), Doğal Hayatı Koruma Vakfı, İstanbul: 41-42.
- Özsüle, Z. (2005).** Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi Mudanya Örneği, İÜ Doktora
- Paül, V. & Tort, J. & Trillo, J. M. (2020).** Presentation. Rural Landscapes Beyond the Idyll. *Documents d'anàlisi geogràfica*, 66(2), 245-255.
- Phadke, A. (2013).** Mumbai Metropolitan Region: Impact of Recent Urban Change on the Peri-urban Areas of Mumbai. *Urban Studies*. 51. 2466-2483. 10.1177/0042098013493483.
- Piorr, A. & Ravetz, J. & Tosics, I. (2011).** Peri-urbanisation in Europe: Towards a European Policy to sustain Urban-Rural Futures. University of Copenhagen / Academic Books Life Sciences. 144 p. ISBN: 978- 87-7903-534-8
- Plieninger, T. & Draux, H. & Fagerholm, N. & Bieling, C. & Bürgi, M., Kizos, T. & Kuemmerle, T. & Primdahl, J. & Verburg, P. H. (2016).** The driving forces of landscape change in Europe: A systematic review of the evidence. *Land Use Policy*. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.04.040>
- Pradato, W. & Seyitono, B. & Wahyono, H. (2017).** Peri Urbanization And The Dynamics Of Urban-Rural Linkage: The Case Of Sukoharjo Regency, Central Java, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 202 (2018) 012039, doi:10.1088/1755-1315/202/1/012039.
- Pradoto, W. & Mardiansjah, F.H. & Manullang, O. & Putra, A (2018).**Urbanization and the Resulting Peripheralization in Solo Raya, Indonesia. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 123. 012047. 10.1088/1755-1315/123/1/012047.
- Pratama, A.P. & Yudhistira, M.H. (2020).** Highway Expansion and Urban Sprawl in the Jakarta Metropolitan Area, LPEM FEBUI Working

Papers 202053, LPEM, Faculty of Economics and Business, University of Indonesia, revised.

Pribadi, D. & Pauleit, S. (2016). Peri-urban agriculture in Jabodetabek Metropolitan Area and its relationship with the urban socioeconomic system. *Land Use Policy*, 55, 265-274. 10.1016/j.landusepol.2016.04.008.

Primdahl, J. & Swaffield, S. (2006). Globalisation and Rural Landscape Change - Key Concepts, Development Trends and Some Implications for Policy. RPER.

Pryor, R.J. (1968). Defining the Rural-Urban Fringe. *Social Forces*, 47, 202-215.

Pun, D.P.(2004). Rural Landscape Change: Landscape Practices, Values and Meanings', Master of Philosophy in Social Change Department of Geography Norwegian University of Science and Technology (NTNU)

Rames, B. (2018). Characteristics of Rurbanization ISSN No:2456-6470 www.ijtsrd.com | Volume - 2 | Issue -671

Rahayu, P. & Mardiansjah F.H.. (2018). Characteristics of peri-urbanization of a secondary city: a challenge in recent urban development. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 126. 012164. 10.1088/1755-1315/126/1/012164.

Rajendran, L.P. & Raúl L. & Chen M. & Andrade J.C. G. & Akhtar R. & Mngumi L.E. & Chander S. & Srinivas S. & Roy M R. (2024).The 'peri-urban turn': A systems thinking approach for a paradigm shift in reconceptualizing urban-rural futures in the Global South.

RatcliffeM.(2022).https://www2.census.gov/geo/pdfs/reference/ua/Century_of_Defining_Urban.pdf, Erişim tarihi:10.052023.

Ravetz, J. & Fertner, C. & Nielsen, TAS (2013). The Dynamics of Peri-Urbanization. In *Peri-urban futures: Scenarios and models for land use change in Europe Peri-urban futures: Scenarios and*

models for land use change in Europe (pp.13-45). Springer PublishingCompany. <http://www.springer.com/earth+sciences+and+geography/geography/book/978-3-642-30528-3>

Roncken, P. (2006). Rural Landscape Anatomy. *JoLA - Journal on Landscape Architecture*. 1. 8-21. 10.1080/18626033.2006.9723360.

Sarker, M.N. & Hossin, A. & Wu, M. & Alam, M. & Shafi, M. & Pervez, A. & Rahman, A.A. (2018). Determinants and Pattern of Urbanization and Counter-Urbanization: The Case of South Asia. *The Journal of Social Sciences Research*.

Seevarethnam, M. & Rusli N. & Ling GHT. & Said I. A. (2021). Geo-Spatial Analysis for Characterising Urban Sprawl Patterns in the Batticaloa Municipal Council, Sri Lanka. *Land*. 2021; 10(6):636. <https://doi.org/10.3390/land10060636>

Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planning*. 2013; 23(2): 67-76.

Sezgin, D. & Varol, Ç. (2012). Ankara'daki Kentsel Büyüme ve Saçaklanmanın Verimli Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımına Etkisi. *METU JFA*, 29(1), 273-288.

Sezer, Y. & Torlak, S. (2005). “Belediye ve Büyükşehir Belediyesi Kuruluş Kriterleri ve Denizli Büyükşehir Yasa Tasarısı”, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, tebliğinin kısaltılmış ve güncel hali.

Schutz, A.B. (2010). Toward a More Multi-Functional Rural Landscape: Community Approaches to Rural Land Stewardship, *Fordham Environmental Law Review* Volume 22, Number 3 2010 Article

Shaw, Brian & van Vliet, Jasper & Verburg, Peter. (2020). The peri-urbanization of Europe: A systematic review of a multifaceted process. *Landscape and Urban Planning*. 196. 103733. 10.1016/j.landurbplan.2019.103733.

Sheng, W. B., & Sui, D. (2016). Modeling impacts of globalization on Desakota regions: A Case Study of Taipei Metropolitan

Area, Environment and Planning B: Planning and Design, 43(2), 320-340.
<https://doi.org/10.1177/0265813515605216>

Sit, V. & Yang, C.(1997). Foreign-investment-induced Exo-urbanisation in the Pearl River Delta, China. *Urban Studies*. 34. 647-677.
10.1080/0042098975961.

Šimon, M. (2013). Exploring Counter Urbanisation in a Post-Socialist Context: Case of the Czech Republic *Sociologia Ruralis*. DOI: 10.1111/j.1467-9523.2012.00576.x, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2266475>

Smith, C. & Papadopoulou, N. & Barnard, S. & Mazik, K. & Patrício, J. & Elliott, M. & Solaun, O. & Little, S. & Borja, A. & Bhatia, N. & Moncheva, S. & Gari, S. & Bizsel, K. & Eronat, H.(2014). Conceptual models for the effects of marine pressures on biodiversity.

Solecka, I. & Krajewski, P. & Krzyżanek, A. & Garczyńska, A. (2022). Citizens' Perceptions of Landscape Changes and Their Driving Forces: Evidence from Poland. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 Feb 1;19(3):1688. doi: 10.3390/ijerph19031688. PMID: 35162708; PMCID: PMC8834937.

Sönmez, M. & Köksal G. (2017). ‘Mega Projelerin Ekonomi Politikleri’ Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi • Yıl: 17 • Sayı: 58 • Kış 2017

Söztutar, M. (2022). Kırsal Alanlarda Tarımsal Üretim Ve Mülkiyet Yapılarının Dönüşümü: İzmir-Menderes Örneği, (Doktora Tezi). 2022; 20,27 (Özel Sayı); MCBÜ 30. Yıl Özel Sayısı | Sayfa 65-66

Standifer, J.W. (2019). Jakarta, Indonesia: Documenting Peri-Urban Land Use Change, A Thesis Submitted In Partial Satisfaction Of The Requirements For The Degree Master Of Arts In Geography, University Of California

Starchenko, O.M. (2005). Form and structure of the rural-urban fringe as a diagnostic tool of postmodern urban development in Canada.

- Stats, N.Z. (2020).** Urban accessibility – methodology and classification. Retrieved from www.stats.govt.nz Erişim Tarihi: 10.10.2023
- Stobbelaar, D. J. & Hendriks C.J.M. (2004).** Reading the Identity of Place. Multiple Landscape: Merging Past and Present.
- Stobbelaar, D. J. & Pedroli B. (2011).** Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge, *Landscape Research*, 36:3, 321-339, DOI: 10.1080/01426397.2011.564860
- Şahin, Ş.(2006).** Kırsal Peyzaj: Peyzaj Karakter Analizi. 10.13140/RG.2.2.14173.54245.
- Şahin, A. (2014).** 1970'den Günümüze İstanbul İlinde Arazi Kullanımı, Değişimi Ve Ormanlar, İstanbul Ormanlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri
- Şahin, C. (2015).** İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi Mekânsal Gelişimi, İstanbul un Cumhuriyet Dönemi Mekânsal Gelişimi, Çoşkun Yılmaz, Editör, İSAM, İstanbul, ss.456-477, 2015
- Şahin, C. (2020).** İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi Mekânsal Gelişimi Cilt 1, <https://istanbultarihi.ist/22-istanbulun-cumhuriyet-donemi-mekansal-gelisimi>
- Şenalp, S.Ö. (2023).** Exploring Resilience Of Socio-Ecological Productive Landscape Through Understanding Change, Impact And Response Among Farmers: The Case Of Northwestern Ankara, A Thesis Submitted To The Graduate School Of Natural And Applied Sciences Of Middle East Technical University
- Taşmektepligil, S. K. & Polat, E. (2021).** Planlama Hiyerarşisinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının Konumlanması: GERMİR-KAYSERİ ÖRNEĞİ. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 301-316. <https://doi.org/10.30785/mbud.567812>
- Tekeli, İ. (2009).** Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul.1.baskı
- Tekeli, İ. (2016).** Dünyada ve Türkiye'de Kent Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri. Ankara: İdealkent Yayınları.

- Tekin, Ö.F. (2016).** Adem-i Merkeziyetçi Kentleşme Politikaları ve Bölgesel Kalkınma: Türkiye Deneyimi | Decentralized Urbanization Policies and Regional Development: Experience of Turkey, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi Yıl:2016 Cilt:19 Sayı:1 ss.119-138
- Thuo, A.D. M.(2013).** Unsettled Settled Spaces: Searching for a Theoretical 'Home' for Rural-Urban Fringes.International Journal of Scientific and Research Publications.
- Thuo, A.D.M. (2020).** An analysis of role (s) of actors in land use change in the Nairobi rural-urban fringe, Kenya. 3. 318-332.
- Tılıç, H. R. (2017).** Anadolu Üniversitesi. Kent Sosyolojisi Ders Kitabı.Bölüm1,Murat Yayınları s.17.
- Tırnakçı, A. (2020).** Kırsal yerleşimlerde geleneksel kırsal kültürel peyzaj özellikleri. SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL (SSSJJournal)
- Tolunay, D. (2015).** İstanbul'daki Üçüncü Havalimanı ÇED Raporunun Değerlendirilmesi. 10.13140/RG.2.1.3923.7841.
- Tüzün, G. (1993).** İstanbul ili, Kilyos-Karaburun Arasında yer alan açık linyit işletmelerinin üretimi sona erdikten sonra sıhhileştirilmesi ve doğaya yeniden kazandırılması, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek lisans tezi,
- Uça Avcı, Z. D. (2019).** İstanbul'da Madencilik Faaliyetleri Nedeni ile Oluşan Riskli Zemin Alanlarının Belirlenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi.5(2): 293-306.
- Ulusoy, Y. & Ayaşlıgil, T. (2012).** Açık Maden Ocaklarının Rehabilitasyonu ve Doğaya Yeniden Kazandırılmasının “Şile-Avcıkoru” Örneğinde İrdelenmesi. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 62(2), 21-36. <https://doi.org/10.17099/jffiu.81694>
- Ünal, A. (2022).** Büyükşehir Belediye Yönetimlerine İlişkin Yasal Düzenlemelerin Kırsal Alanlara Etkileri: Muğla Büyükşehir Belediyesi Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi

- Van Vliet, J. & de Groot, H. L. & F. Rietveld P. & Verburg P. H. (2015).** Manifestations and underlying drivers of agricultural land use change in Europe. *Landscape and Urban Planning*, 133, 24-36. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.09.001>
- Van der Sluis, T. & Arts, K. & Kok, K. & Bogers, M. & Gravsholt, A. & Kalev Sepp, B. & Loupa-Ramos, I. & Pavlis, V. & Geamana, N. & Crouzat, E. (2019).** Drivers of European landscape change: Stakeholders' perspectives through Fuzzy cognitive mapping. *Landscape Research*, 44(4), 458–476. <https://doi.org/10.1080/01426397.2018.1446074>
- Von Döhren, P. & Haase D.(2023).** Ecosystem Services for Planning Post-Mining Landscapes Using the DPSIR Framework. *Land*. 2023; 12(5):1077. <https://doi.org/10.3390/land12051077>
- Wake, D. (1997).** A Greenbelt for Perth: a strategy for managing urban growth, Murdoch University; Honours, 991005541591007891, Thesis.
- Wang, L. & Hu, Q. & Liu, L. & Yuan, C. (2023).** Land Use Multifunctions in Metropolis Fringe: Spatiotemporal Identification and Trade-Off Analysis. *Land*. 2023; 12(1):87. <https://doi.org/10.3390/land12010087>
- Webster, D.R. & Muller, L. (2011).** Peri-Urbanization: Zones Of Rural-Urban Transition. Human Settlement Development – Vol. I - *Peri-Urbanization: Zones Of Rural-Urban Transition –Encyclopedia Of Life Support Systems* (Eolss) 281
- Weng, Y.C. (2007).** Spatiotemporal Changes of Landscape Pattern in Response to Urbanization. *Landscape and Urban Planning*, 81, 341-353. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.01.009>.
- Winarso, H. & Hudalah D & Firman T. (2015).** Peri-urban transformation in the Jakarta metropolitan area *Habitat International*, 49 pp 221-9, <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.05.024>
- Wood, M. & Heley J. (2017).** Ref. Ares(2017)5871641-Conceptualisation of Rural-

- Yalçın, G. (2024).** <https://dogadernegi.org/agacli-kumullari/> Erişim:15.08.2023
- Yalçın, M.C. (2005).** Globalisation, politics and planning decisions: A case study of Koc University in Istanbul, University of London - London School of Economics and Political Science / Yurtdışı Enstitü / Ekonomi Ana Bilim Dalı
- Yalçın, M. C. (2014).** Sarıyer Gecekonu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri Ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik Ve Fiziki Etkileri. TUBİTAK Projesi No: 110K404, İstanbul.
- Yazgan, A. (2018).** İstanbul Kıyı Alanlarında İkinci Konutun Değişim ve Gelişimi, Megaron Dergisi, 13(3):422-430, DOI: 10.5505/MEGARON.2018.57338
- Yeşilirmak, A. (2011).** 'İstanbul Makroformu Bağlamında Kademeli Plan Birlikteliği' Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldız, T.D. & Samsunlu, A. & Kural, O. (2016).** Urban development and mining in Istanbul–Ağaçlı coal field and its rehabilitation. International Symposium on Environmental Issues and Waste Management In Energy and Mineral Production (SWEMP 2016), 5-7 October, Istanbul, 29, 1-11.
- Zakariya, K. & Ibrahim, P., Abdul, W.N.. (2019).** Conceptual Framework of Rural Landscape Character Assessment to Guide Tourism Development in Rural Areas. Journal of Construction in Developing Countries. 24. 85-99. 10.21315/jcdc2019.24.1.5.
- Zhao, L. & Fan X. & He, D. (2021).** Landscape Changes and Their Socio-Economic Driving Factors in Coastal Zone. Polish Journal of Environmental Studies, 30(5), 4855-4869. <https://doi.org/10.15244/pjoes/133240>
- Zuzańska-Żyśko, E. & Dyszy, M.(2021).** Dynamic Villages in the Hinterland of a Polycentric Region: Case Study of the Górnoolśląsko-Zagłębiowska Metropolis in Poland. Land. 10. 779.

10.3390/land10080779.

6831 Sayılı Orman Kanunu (1956). T.C.Resmi Gazete, 9402, Tarih:08.09.1956 Sayı,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.6831.pdf>,
Erişim Tarihi:10.10.2023

3213 Sayılı Maden Kanunu (1985). T.C.Resmi Gazete, 18785, 15.06.1985,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3213&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi:10.04.2024

6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçekurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnemelerdedeğişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). T.C.ResmiGazete,28489,06.12.2012,<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi:10.12.2023

4342 Sayılı Mera Kanunu (1998). T.C.Resmi Gazete, 23272, 28.02.1998,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4342.pdf>,
Erişim Tarihi:10.02.2024

6292 Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun. (2012). T. C. Resmi Gazete, 28275, 26 Nisan2012,<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012.04.20120426-1.htm>, Erişim tarihi: 02.12.2023

3194 Sayılı İmar Kanunu. (1985). T. C. Resmi Gazete, 18749, 9 Mayıs 1985.
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18749.pdf>, Erişim tarihi: 23.08.2023.

6292 Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun. (2012). T. C. Resmi Gazete, 28275, 26.04.2012,<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler2012/04/20120426-1.htm>, Erişim tarihi: 02.12.2024

5393 Sayılı Belediye Kanunu. (2005). T. C. Resmi Gazete, 25874, 13 Temmuz 2005.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>,

Erişim tarihi: 25.08.2024

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). T.C.Resmi Gazete, 25531,

23.7.2004,<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Erişim

Tarihi:10.10.2023

5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve bazı

Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2008).T.C. Resmi Gazete,

26824, 22.3.2008, <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=1&MevzuatNo=5747&MevzuatTertip=5>,

Erişim Tarihi:10.11.2023

2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu (1981). T.C.Resmi Gazete, 17354,

29.5.1981,<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2464&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>,

Erişim

Tarihi:10.02.2024

6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

(2012). T. C. Resmi Gazete, 28309, 31 Mayıs 2012.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6306.pdf>,

Erişim tarihi:13.06.2024

1580 Sayılı Belediye Kanunu (1930). T. C. Resmi Gazete, 1471, 14 Nisan 1930.

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2023.

2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu (1982). T. C. Resmi Gazete, 17635, 16.3.1982,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2634&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi:10.09.2023

7254 Sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu İle Bazı Kanunlarda

Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2020). T. C. Resmi

Gazete, 31276, 16.10.2022,

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201016M1-1.html>

- URL1.** <https://trid.trb.org/view/770471> Erişim Tarihi: 16.03.2024.
- URL 2.** <https://loudouncoalition.org/rural-roads-and-bridges/>, Erişim Tarihi: 12.10.2023
- URL 3.** <http://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim Tarihi: 10.12.2023
- URL 4.** <https://www.haberturk.com/istanbul-depremi-son-aciklama-istanbul-deprem-haritasi-ile-riskli-ilceler-aciklandi-naci-gorur-den-olasi-marmara-depremi-icin-kritik-uyari-3646342/3> Erişim Tarihi: 12.11.2023
- URL 5.** <https://earth.google.com/> , Erişim Tarihi: 12.03.2024
- URL6.** <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kuzey-marmara-otoyolu-projesi-icin-istanbulun-sariyer-ilcesinde-acelekamulastirmayapilacak/2829723>,Erişim:11.03.2024
- URL 7.** <https://sariyer.bel.tr/Icerik/sariyer-tarihi/45> Erişim Tarihi: 12.04.2023
- URL8.** https://www.msgsu.edu.tr/Assets/UserFiles/2021/Haziran/depremrapor/3_proj_e_metni_cagilmuh_kisirkaya.pdf Erişim Tarihi: 12.04.2023
- URL 9.** https://www.arikoycevredernegi.org/Pages1_1/1066 Erişim tarihi: 10.04.2024
- URL10.** https://www.tv5.com.tr/mahkemedden-cillere-ait-arazinin-imar-degisikligi-icin-iptal-karari#google_vignette Erişim Tarihi: 12.03.2024
- URL 11.** <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/sariyer-kilyos-tunelinin-2026'da-bitmesi-hedefleniyor/3043587>. Erişim Tarihi: 12.04.2024
- URL 12.** <https://yesilgazete.org/uskumrukoydeki-beton-santrali-isyani-40-haftadir-suruyor/> Erişim Tarihi: 12.04.2024
- URL13.** <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3194.pdf>
Değişik:14.02.2020-7221/6 md.Erişim Tarihi: 8.12.2023
- URL 14.** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210415-2.htm>, Erişim Tarihi: 18.12.2023
- URL 15.** <https://Www.Ciftlikdergisi.Com.Tr/İnekler-Ahirlaragokdelenler-Meralara/>, Erişim:18.12.2023
- URL16.** <https://www.sariyerposta.com/sariyerin-goletleri-hayat-buluyor.18.09.2023>
- URL17.** <https://bolge1.tarimorman.gov.tr/Documents/menudosyalar/Do%C4%9Fa%20Turizmi%20Master%20Planlar%C4%B1/%C4%B0STANBUL%20TTMP.pdf>,

Erişim Tarihi: 18.12.2023

URL 18. <http://www.sariyer.gov.tr/ilce-tarim-ve-orman-mudurluğu-faaaliyet,18.02.2022meclis>, Erişim Tarihi: 08.10.2023

URL 19. <https://www.zekeryakoop.com/home/hikayemiz/>, Erişim Tarihi: 08.10.2023

URL 20. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi>, Erişim: 08.05.2023

URL 21. Resmî Gazete Tarihi: 14.06.2014 Resmî Gazete Sayısı, Erişim: 07.06.2023

URL 22. https://tarim.ibb.istanbul/img/1551435102021_7928277850i.pdf, Erişim 08.10.2023

URL 23. <https://istanbul.csb.gov.tr/istanbul-ili-sariyer-ilcesi-gumusdere-kisirkaya-bolgesi-2.-etap-1-5000-olcekli-koruma-amacli-nazim-imar-plani-ile-1-1000-olcekli-koruma-amacli-uygulama-imar-plani-duyuru-439523> Erişim Tarihi: 15.11.2023

URL 24. <https://sariyer.bel.tr/icerik/meclis-kararlari/43> Erişim Tarihi: 10.12.2023

URL25. https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Mevzuat/Talimatlar/ToprakAraziSiniflamasiStandartlariTeknikTalimativeIlgiliMevzuat_yeni.pdf, Erişim: 10.05.2023

URL26. [https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=20873&tipi=3&sube=3\(2013\)](https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=20873&tipi=3&sube=3(2013)) ,Erişim tarihi: 10.05.2023

URL27. <https://sariyer.bel.tr/ckuploads/ckfiles/05%20OCAK%202023%20tarih%2C%205%20nolu%20karar%20->

[Uskumruk%C3%B6y%20Mah.1450%20Ada%2011%20Parsel%2C](https://sariyer.bel.tr/ckuploads/ckfiles/05%20OCAK%202023%20tarih%2C%205%20nolu%20karar%20-Uskumruk%C3%B6y%20Mah.1450%20Ada%2011%20Parsel%2C), Erişim: 28.11.2023

URL 28. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/05/20220519-5.pdf>, Erişim: 25.11.2023

URL 29. <https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2022/10/20221020-3-6.pdf>, Erişim: 25.11.2023

URL 30. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140509-19-1.pdf>, Erişim: 28.11.2023

URL 31. <https://www.odatv.com/guncel/turkiyede-iyi-seyler-de-oluyor-48469> Erişim: 10.09.2023

URL 32.

<https://sariyer.bel.tr/ckuploads/ckfiles/05%20OCAK%202023%20tarih%2C%205%20Onolu%20karar%20->

Uskumruk%C3%B6y%20Mah.1450%20Ada%2011%20Parsel%2C,

Erişim:

10.09.2023

EKLER

EK 1-Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.10.2023-135278

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Fen Bilimleri Enstitüsü

27.10.2023

Sayı :E-96241527-302.99-135278
Konu :Hatice BÜYÜKKÖZ' ün,Etik Kurul
Başvuru Formu Hk.

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 24.10.2023 tarihli ve Bila-300-Bila sayılı yazınız.

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 26 Ekim 2023 tarih, 28/4 sayılı kararı aşağıda belirtilmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

KARAR 4:

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehircilik Doktora Programı öğrencisi 20173103009 numaralı Hatice BÜYÜKKÖZ' ün, 134704 sayıda kayıtlı Etik Kurul Başvuru okundu.

Yapılan görüşmeler sonucunda; Adı geçen öğrencinin lisansüstü tez çalışması kapsamında kullanılan yöntem ve anketlere ilişkin tez danışmanı tarafından yapılan etik inceleme, Üniversite Senatosu'nun 24.05.2018 tarih ve 10 sayılı toplantısında alınan 11 numaralı kararı doğrultusunda uygun görülerek gereği için **öğrenciye** bildirilmesine oy birliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Ebru ÖZEKE TÖKMECİ
Enstitü Müdürü

Dağıtım:
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Başkanlığına
Sayın Baki ERKEK
Sayın Hatice BÜYÜKKÖZ

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BS44HT0CEC

Adres:Meclis-i Mebusan Caddesi No: 24 34427 Fındıklı / İstanbul
Telefon:(0212) 252 16 00 - 248 Faks:(0212) 244 05 41
e-Posta:fenbil@msgsu.edu.tr
Kep Adresi:msgsu@hs03.kep.tr

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/msgs-ebys>

Bilgi için: Çiğdem KURUGÖL
Unvanı: Enstitü Sekreteri V.

EK 2-Araştırma Grubu veya Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcılarla Yapılan Görüşme No	Katılımcılara Ait Bilgiler					
	Yaş	Yaşadığı mahalle	İkamet yeri	Yörede bulunduğu süre	Meslek	Görüşme tarihi
Görüşme 1	65+	Gümüşdere	Gümüşdere	40	Emekli polis memuru	04.11.2023
Görüşme 2	65+	Uskumruköy	Uskumruköy	65	Emekli yerel yönetim görevlisi	04.11.2023
Görüşme 3	55	Uskumruköy	Uskumruköy	25	Emekli yerel yönetim görevlisi	04.11.2023
Görüşme 4	60	Uskumruköy	Uskumruköy	20	Sanatçı	02.11.2023
Görüşme 5	45	Uskumruköy	Uskumruköy	5	Pilot	20.11.2023
Görüşme 6	53	Kilyos	Kilyos	19	Emekli memur	04.11.2023
Görüşme 7	52	Gümüşdere	Sarıyer	10	Plaj işletmecisi	20.11.2023
Görüşme 8	55	Kilyos	Sarıyer	10	Emlakçı	20.11.2023
Görüşme 9	60+	Uskumruköy			İnşaat firma yöneticisi	01.12.2023
Görüşme 10		Uskumruköy	Uskumruköy	20	Site yöneticisi	02.11.2023
Görüşme 11	55	Uskumruköy	Uskumruköy	30	Spor kulübü başkanı	02.11.2023
Görüşme 12	60	Kısırkaya	Kısırkaya	40	Muhtar	27.10.2023
Görüşme 13	48	Gümüşdere	Gümüşlere	48	Muhtar	27.10.2023
Görüşme 14	45	Uskumruköy	Uskumruköy	45	Muhtar	27.10.2023
Görüşme 15	60	Kilyos	Kilyos	40	Muhtar	27.10.2023
Görüşme 16	35	Kısırkaya	Kısırkaya	35	Ev hanımı	28.11.2023
Görüşme 17	60	Uskumruköy	Uskumruköy	23	Mimar	28.11.2023
Görüşme 18	65	Kilyos	Kilyos	40	Kilyos mahalle sakini	28.11.2023
Görüşme 19	45	Uskumruköy	Uskumruköy	15	Mahalle sakini	28.11.2023
Görüşme 20	55	Uskumruköy	Uskumruköy	40	Site yöneticisi	01.11.2023
Görüşme 21	55	Kilyos	Kilyos	20	Orman müdürlüğü emekli memur	02.11.2023
Görüşme 22	60	Kilyos	Kilyos	50	STK görevlisi- Kilyos Güzelleştirme Derneği	02.11.2023
Görüşme 23	48	Uskumruköy	Uskumruköy	20	Yapı malzemeleri firma sahibi	02.11.2023
Görüşme 24	45	Gümüşdere	Gümüşdere	45	Emlakçı	01.11.2023
Görüşme 25	45	Kısırkaya	Kısırkaya	45	Çiftçi	01.11.2023
Görüşme 26	35	Kilyos	Kilyos	35	Site yönetimi çalışanı	01.11.2023
Görüşme 27	45	Uskumruköy	Uskumruköy	15	Site sakini	01.11.2023
Görüşme 28	48	Gümüşdere	Gümüşdere	48	Esnaf ve çiftçi	02.11.2023
Görüşme 29	55	Kilyos	Kilyos	15	Bürokr	02.11.2023
Görüşme 30	40	Gümüşdere	Gümüşdere	15	Gümüşdere mahalle sakini	08.11.2023
Görüşme 31	60	Uskumruköy	Uskumruköy	21	STK görevlisi-Kuzey Ormanları Savunması	10.11.2023
Görüşme 32	50	Gümüşdere	Gümüşdere	7	Çiftlik sahibi	08.11.2023
Görüşme 33	48	Gümüşdere	Gümüşdere	48	Ev hanımı,	08.11.2023
Görüşme 34	50	Kısırkaya	Kısırkaya	50	Çiftçi	08.11.2023
Görüşme 35	45	Uskumruköy	Zekeriyaköy	18	Emlakçı	03.11.2023
Görüşme 36	50	Uskumruköy	Uskumruköy	15	Planlamacı-Memur	10.11.2023
Görüşme 37	30	Uskumruköy	Uskumruköy	30	Öğrenci	10.11.2023

EK 3- Araştırma Mülakat Soruları

MÜLAKAT FORMU

Kilyos, Uskumruköy, Gümüşdere, Kısırkaya Halkı Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu anket formu Mimar Sinan Üniversitesi Şehircilik Bölümü'nde hazırlanmakta olan doktora tez çalışmasında kullanılmak üzere üretilmiştir. Bu araştırmada Kilyos, Uskumruköy, Gümüşdere, Kısırkaya mahallelerinde kentsel gelişmelerin kırsal peyzajda meydana getirdiği değişiklikler, değişikliklerin kaynağı ve değişikliklerin insanlar üzerindeki etkileri ile bu etkilere karşılık tutumları araştırılacaktır. Bu doğrultuda anket uygulaması alandaki farklı paydaş gruplarına yapılacaktır. Bu ankete katıldığınız ve vakit ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Hatice Büyükköz
Mimar Sinan Üniversitesi
Şehircilik Bölümü

1.Cinsiyet: Kadın () , Erkek ()

2.Yaşınız : () 18-25 () 26-35 () 36-45
() 46-55 () 56- 65 () 65 yaş ve üstü

3.Eğitim Durumunuz

() İlkokul (5 yıl) () Lise () Lisans
() İlköğretim (8 yıl) () Ön lisans (yüksekokul) () Lisansüstü
() Ortaokul

4.Mesleğiniz:

() Emekli () Esnaf () Öğrenci
() Ev Kadını () Memur/İşçi () Diğer
() Çiftçi () Özel İşyeri çalışanı

5. Ailenin gelir kaynağı veya mahallenin ekonomik yapısı

() Bitkisel Tarım () Hayvancılık () Balıkçılık () Diğer

6.İkamet yeriniz?

7. Hangi mahallede yaşıyorsunuz?

() Kilyos () Uskumruköy () Gümüşdere () Kısırkaya

8.Ne kadar süredir burada yaşıyorsunuz? () 5 yıldan az () 5-10 yıl

() 11-15 yıl () 16-20 yıl () 20 yıldan fazla

EK 3- (devam) Araştırma Mülakat Soruları

9. Konutu kullanım sıklığınız nedir?

Hafta sonlarında Yaz döneminde Kış döneminde Tüm yıl

10. Yaşadığınız konutun bulunduğu yeri aşağıdakilerden hangisi ile karakterize edersiniz?

Kapalı site içerisinde Köy yerleşik alanı içerisinde
 Köy yerleşik alanı dışında ama site içerisinde olmayan

11. Burada yaşamınızda etkili olan faktör/faktörler aşağıdakilerden hangileridir?

Depreme Dayanıklı Olması
 Sakin Sessiz yer olması
 Deniz, plaj ve güzel havası
 Sürekli yaşadığım kent merkezine yakın olması
 Yaşamsal tercihler
 Diğer:

12. 2000- 2024 tarihleri arasında peyzaj/manzara /çevrede herhangi bir değişiklik fark ettiniz mi? Değişiklik farketmiyorsanız derecesi nedir?

Farketmedim Düşük Orta Yüksek

13. Size göre, 2000 yılından itibaren peyzajda hangi tarihte en büyük değişim yoğunluğu olmuştur?

2000 2012 2024 Diğer:

14. Size göre, aşağıda listelenen zaman dilimlerinden hangisinde yörenin peyzajında en büyük değişim yoğunluğu olmuştur?

2000-2012 2012-2024 Diğer:

15. Bulduğunuz yörenin kırsal peyzajındaki değişim söz konusu olduğunda Kilyos, Uskumruköy, Gümüşdere, Kısırkaya mahallelerinden en çok hangisinde değişiklik olduğunu düşünüyorsunuz?

Kilyos Uskumruköy Gümüşdere Kısırkaya

EK 3- (devam) Araştırma Mülakat Soruları

16. Size göre mahallenizde (Kilyos, Uskumruköy, Gümüşdere, Kısırkaya) en çok değişen alanlar hangileri? ('1' en çok değişen olmak üzere numaralandırınız) (herhangi bir sayıda cevap)

- Çayırlar ve meralar
- Ekilebilir araziler
- Orman alanları
- Çalılık ve/veya otsu bitki örtüsü birlikleri
- Çıplak arazi (az bitki örtüsü olan alanlar)
- Su alanı veya sulak alanlar
- Meyve bahçeleri, üzüm bağları ve tarlalar
- Kumul alanları
- Diğer:

17. Sizce 2000-2012 yılları arasında Uskumruköy/Gümüşdere/Kilyos/Kısırkaya Mahallelerinde hangi fonksiyonlar gelmiştir. ('1' en yoğun olan olmak üzere numaralandırınız) (herhangi bir sayıda cevap)

- Yerleşim alanı, konut
- Yollar
- Ticari Alan
- Turizm rekreasyon alanları,
- Eğitim tesis alanları
- Kentsel Hizmet alanları
- Endüstriyel kullanımlar
- Diğer:

18. Sizce 2012-2024 yılları arasında Uskumruköy/Gümüşdere/Kilyos/Kısırkaya Mahallelerinde hangi fonksiyonlar gelmiştir ('1' en yoğun olan olmak üzere numaralandırınız) (herhangi bir sayıda cevap)

- Yerleşim alanı, konut
- Yollar
- Ticari Alan
- Turizm rekreasyon alanları,
- Eğitim tesis alanları
- Kentsel Hizmet alanları
- Endüstriyel kullanımlar
- Diğer:

EK 3- (devam) Araştırma Mülakat Soruları

19. Aşağıda listelenen peyzaj değişim dinamiklerinden/ itici güçlerden hangileri aşağıda uydu görüntüsü sunulan benzer değişiklikleri etkilemiş olabilir?

(‘1’ en çok etkileyen/neden olmak üzere numaralandırınız) (herhangi bir sayıda cevap)

	2001	2012	2023
Kilyos Uydu Görüntüsü			
Uskumruköy Uydu Görüntüsü			
			
Günüşdere Uydu Görüntüsü			
			
Kısırkaya Uydu Görüntüsü			

EK 3- (devam) Araştırma Mülakat Soruları

- Ülkenin ekonomik politikaları
- Tarım ve ormancılık politikası
- Yeni yaşam tarzlarına özlem
- Ulaşım, altyapı olanakları (Maden Çırcır/ Sarıyer Kilyos Tünelleri, Metro)
- Depremlerin etkisi (1999 Marmara depremi, 6 şubat 2023 K. Maraş depremleri, vb. deprem etkisi /güvenli konut arayışı)
- Turizm etkisi (Kentsel nüfusun turizm/rekreasyon talepleri, vb.)
- Yasal yönetsel değişiklikler (Köylerin mahalle olması 6360 sayılı yasa)
- Mekansal gelişme politikaları (İmar planları vb.)
- Mega projelerin etkisi (İstanbul Havaalanı, 3. Köprü)
- Emlak ve arazi piyasası, arsa spekülasyonları
- Teknolojik olanakların gelişmesi
- Halkın tutum, değer ve inançları
- Biyolojik salgınlar: Covit 19
- Madencilik faaliyetleri
- Diğer

20. Sizce, kırsal peyzajdaki değişim dinamiklerinin sonuçları neler olmuştur ?

- (‘1’ en çok değişen olmak üzere numaralandırınız) (herhangi bir sayıda cevap)
- Manzara/Çevre/Peyzajda bozulma
 - Bitki örtüsünde bozulma
 - Orman alanlarında bozulma
 - Tarım alanlarında bozulma
 - Kumul/kumsal alanlarda bozulma
 - Su kaynaklarının bozulması
 - Trafik yükünün artması
 - Nüfus yoğunluğunda artış
 - Nüfus yapısında değişiklik

EK 3- (devam) Araştırma Mülakat Soruları

22. Aşağıda sunulan çevre/manzara/peyzaj üzerindeki baskıları ve etkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

DEĞİŞİM ETKİLERİ	KATILIMCILARIN DÜŞÜNCELERİ
Çevresel bozulma	
Tarım Alanları	
Trafik yükü	
Nüfus yoğunlaşması	
Nüfus yapısındaki değişiklik	
Eski ve yeni nüfus arasındaki ilişkiler	
Mevcut yapılaşmadaki artış	
Bitki Örtüsü	
Bitkisel ve hayvansal üretim	
Kumul Alanlar	
Orman Alanları	
Su kaynaklarında değişiklik	
Mahallerin üretim yapısı	
Günlük yaşam	
Halkın tutum, değer ve inançları	
Mülkiyet Hakları ()Diğer:	

23. Eskiye kıyasla mahallenizdeki nüfus yapısında ve nüfus yoğunluğunda değişiklik gözlemliyor musunuz? Bir değişim hissettiyseniz bu değişikliğin dönüm noktasını zamansal olarak nasıl ayırt edersiniz?

() Herhangi bir değişiklik gözlemlemedim () 2000'li yıllarda değişim yoğundur

() 2012'li yıllarda değişim yoğundur () 2020'li yıllarda değişim yoğundur

() Diğer:

EK 3- (devam) Araştırma Mülakat Soruları

24. Türkiye’de 2012 yılında yasalaşan ‘On Dört İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair’’ 6360 sayılı kanundan sonra İstanbul’da da birçok köyün idari yönetimi mahalle olarak değiştirilmiştir. Sarıyer ilçesindeki bütün köyler de bu yasa kapsamında mahalle statüsüne geçirilmiştir. Bu yasa ile, kırsal yerleşimlerde birtakım yasal düzenlemeler de getirilmiştir. (köylerin tüzel kişiliği kaldırılmış, köye ait varlıklar ilçe belediyesine devredilmiştir, vergi ve harçlarda değişiklikler, vb.)

6360 sayılı kanunun mahallenizde ne gibi değişikliklere neden olduğunu düşünüyorsunuz? Sizce yasadan sonra, mahallelerdeki günlük yaşamda ve çevrenizde ne gibi etkileri olmuştur?

.....

.....

25. Maden çırçır tünel inşaatının mahallelerde ve yakın civarda Çevre /manzara/peyzaj üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?

.....

.....

26. Haciosman metro inşaatının mahallelerde ve yakın civarda Çevre /manzara/peyzaj üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?

.....

.....

27. 3. Köprüsü (Yavuz Sultan Selim Köprüsü) ile mahallelerde ve yakın civarda çevre/manzara/peyzaj üzerinde dikkatinizi çeken değişiklikler neler olmuştur?

.....

.....

.....

28. 3. Havaalanı inşaatı ile mahallelerde ve yakın civarda çevre /manzara/peyzaj üzerinde dikkatinizi çeken değişiklikler neler olmuştur?

.....

.....

29. Sizce yapımı eden Sarıyer- Kilyos tünel inşaatı ile mahallelerde ve yakın civarda Çevre /manzara/peyzaj üzerinde değişiklikler olacak mı? Değişik olacağını düşünüyorsanız bu konudaki düşünceleriniz nasıldır?.....

.....

.....

30. Çevre /manzara/peyzaj değişiklikleri ile ilgili ilave görüşleriniz nelerdir

.....

.....

EK 4

Çizelge 1. CORINE'e göre üç farklı ayrıntı düzeyindeki yeryüzü örtü tipleri ve harita sembolleri

Düzye 1	Düzye 2	Düzye 3	
1. Yapay Yüzeyler	1.1. Şehir Yapısı	1.1.1. Devamlı şehir yapısı	
		1.1.2. Devamlı olmayan şehir yapısı	
	1.2. Endüstriyel, ticari ve taşıma birimleri	1.2.1. Endüstriyel veya ticari birimler	
		1.2.2. Karayolu ve demiryolları ve ilgili alanlar	
		1.2.3. Limanlar	
		1.2.4. Hava alanları	
	1.3. Maden, boşaltım ve inşaat alanları	1.3.1. Maden çıkarma alanları	
		1.3.2. Boşaltım alanları	
		1.3.3. İnşaat sahaları	
	1.4. Tarım dışı yapay yeşil alanlar	1.4.1. Yeşil yerleşim alanları	
1.4.2. Spor ve dinlenme alanları			
2. Tarım Alanları	2.1. Tarıma uygun alanlar	2.1.1. Sulanmayan tarımsal araziler	
		2.1.2. Sürekli sulanan araziler	
		2.1.3. Çeltik tarlaları	
	2.2. Sürekli ürünler	2.2.1. Bağlar	
		2.2.2. Meyve bahçeleri	
	2.2.3. Zeytin bahçeleri		
	2.3. Meralar	2.3.1. Meralar	
		2.4.1. Sürekli ürünlerle birlikte bulunan senelik ürünler	
	2.4. Heterojen tarımsal alanlar	2.4.2. Karışık tarım alanları	
		2.4.3. Doğal bitki örtüsü ile birlikte bulunan tarım alanları	
2.4.4. Orman tarım arazileri			
3. Orman ve Yarı Doğal Alanlar	3.1. Ormanlar	3.1.1. Geniş yapraklı ormanlar	
		3.1.2. Kozalaklı ağaç ormanlar	
		3.1.3. Karışık ormanlar	
	3.2. Funda ve/veya otsu bitkilerin birleşimi	3.2.1. Doğal çayırliklar	
		3.2.2. Fundaliklar	
		3.2.3. Sklerofil bitki örtüsü	
		3.2.4. Geçici orman-çalılık	
	3.3. Bitki örtüsü az ya da hiç olmayan açık alanlar	3.3.1. Sahiller, kumsallar ve kum düzlükleri	
		3.3.2. Çıplak kayalık	
		3.3.3. Seyrek bitkili alanlar	
4. Islak Alanlar	4.1. İç ıslak alanlar	4.1.1. İç bataklıklar	
		4.1.2. Turbalıklar	
	4.2. Kıyıya yakın ıslak alanlar	4.2.1. Tuz bataklığı	
		4.2.2. Tuzlalar	
		4.2.3. Gel-git olayı ile oluşan düzlükler	
	5. Su Toplulukları	5.1. İçsel sular	5.1.1. Su yolları
			5.1.2. Su kütleleri
		5.2. Deniz suları	5.2.1. Kıyı lagünleri
			5.2.2. Haliçler (Nehir ağzları)
			5.2.3. Deniz ve okyanus